

МАТЕРІАЛИ
ВОСЬМОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Одеса

17 листопада 2016 року

Україна Росія Бельгія
Швейцарія Литва
Камерун Ангола

Ukraine Russia Belgium Switzerland Lithuania

Cameroon Angola

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту

Співорганізатори:

Міжнародна академія соціальної роботи

Жемайтійський коледж (Литва)

Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України

Головне управління праці та соціального захисту населення
Одеської обласної державної адміністрації

**МАТЕРІАЛИ
ВОСЬМОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

17 ЛИСТОПАДА 2016 РОКУ

Одеса
2016

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2
A43

Редакційна колегія:

Головний редактор: В. В. Корнєшук, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету

Члени редакційної колегії:

Волович В. І., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри методології та методів соціологічних досліджень Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка

Хижняк Л. М., доктор соціологічних наук, професор кафедри прикладної соціології, заступник декана з наукової роботи соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Гансова Е. А., доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Іванчук М. Г., доктор психологічних наук, професор, завідувач центру моніторингу та забезпечення якості підготовки фахівців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Федірчик Т. Д., доктор педагогічних наук, доцент, заступник декана факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Колот С. О., кандидат психологічних наук, доцент, декан гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету

Рецензенти:

Богданова І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Онищук В. М., доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Інституту соціальних досліджень Одеського національного політехнічного університету ім. І. І. Мечникова

Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали восьмої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2016 р.) / гол. ред. В. В. Корнєшук. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. – 289 с.

У збірнику опубліковані матеріали українських та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблеми соціальної роботи, кадрового менеджменту та професійної підготовки фахівців.

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2

© Одеський національний політехнічний університет,
кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту, 2016 р.

1

Проблемне поле сучасних соціальних досліджень
Problematic field of contemporary social studies

2

Кадровий менеджмент і сучасні технології управління
Staff management and modern management technologies

3

Соціальна допомога та проблеми
психологічного консультування
Social care and counseling issues

4

Сучасна теорія та практика соціальної роботи
Contemporary theory and practice of social work

5

Соціальна політика та права людини
Social policy and human rights

6

Соціальна педагогіка
Social pedagogics

7

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі
The problems of training specialists at the university

Зміст

1. ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Іванова О. С. (<i>Одеса, Україна</i>)	20
Цінності освітнього гуманізму: трансформація в контексті формування елітарного суспільства	
Синякова В. Б. (<i>Київ, Україна</i>)	22
Трансформація гендерних стереотипів сучасного українського суспільства	
Ангелова А. О. (<i>Київ, Україна</i>)	24
Стереотипні образи старості в сучасній масовій культурі	
Базика Є. Л. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	28
Результати дослідження мотивів пізнього учнівства та сприйняття цієї ситуації	
Артюхіна Н. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	30
Феномен татуювання як засіб самовизначення та самопрезентації особистості у юнацькому віці	
Никон Н. А. (<i>Одесса, Украина</i>)	34
Аспекти соціально-професійної мобільності	
Марахина Е. Л. (<i>Одесса, Украина</i>)	37
Аномичність сучасного українського суспільства	
Слюсаренко О. О. (<i>Харків, Україна</i>)	39
Проблема лідерства у психолого-педагогічній науці: суть, класифікація та функції лідерів	
Ремез Н. Д. (<i>Одеса, Україна</i>)	41
Формування вмінь управляти часом в процесі виконання завдань сертифікаційних робіт ЗНО	
Сурякова М. В., Шевченко Н. Ф.	43
(<i>Дніпро - Запоріжжя, Україна</i>)	
Інтерпретаційна діяльність особистості у дорослому віці	
Глушкова Н. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	45
Здоровий спосіб життя – запорука успішної діяльності майбутнього фахівця вищої кваліфікації	
Семенкова А. Н. (<i>Одесса, Украина</i>)	47
Методологическая основа проблемы социальной рациональности	
Богуславська Ю. Ю. (<i>Одеса, Україна</i>)	49
Рукоділья як спосіб відпочинку	
Онищук В. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	51
Міграція: альтернативне розв'язання проблеми	

Юдин А. В. (*Гент, Бельгія*)

53

Етнічні стереотипи одесських студентів двадцять років назад:
поляки і інші

2. КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ

Русановська О. Г. (*Одеса, Україна*)

61

Важливість формування іміджу соціальної організації

Башкір О. І. (*Харків, Україна*)

63

Вимоги до завідувача кафедри в структурі вищого
навчального закладу

Черніченко Д. Г. (*Одеса, Україна*)

65

Самоменеджмент в плануванні кар'єри соціального працівника

Дубич К. В. (*Київ, Україна*)

68

Сучасні негативні тенденції кадрового забезпечення системи
соціальних послуг України

Грабчак О. В. (*Хмельницький, Україна*)

70

Сучасні підходи до розуміння менеджменту соціальної роботи

Корнієнко В. О. (*Харків, Україна*)

72

Професійна мобільність учителя в системі педагогічного
менеджменту

3. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Лазарева А. О. (*Одеса, Україна*)

75

Принципи соціального обслуговування в роботі волонтерів
суспільної організації «Телефон довіри»

Баскіна В. В., Асєєва Ю. О. (*Одеса, Україна*)

79

Психологічний супровід сімей пацієнтів з першим психотичним
епізодом

Волощук Д. А. (*Одеса, Україна*)

81

Особливості психо-соціального супроводу родичів хворих на
судинну деменцію

Русіна Н. Г., Рудько О. М., Кийко Н. М. (*Рівне, Україна*)

84

Конфлікти та шляхи їх вирішення

Восканян Е. В. (*Одеса, Україна*)

87

Особливості соціально-культурної адаптації
людей похилого віку

Толмачов О. А. (*Одеса, Україна*)

89

Психічне здоров'я як актуальна проблема сучасної України

Моїсєєва Т. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	91
Статути товариств тверезості як джерело дослідження їх діяльності (кін. XIX – поч. XX ст.)	
Голова Н. І. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	93
До питання соціального захисту та обслуговування геронтологічної групи населення України	
Гордієнко І. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	95
Психологічна допомога військовослужбовцям, які перебували в зоні бойових дій	
Мишковський Р. В. (<i>Чернівці, Україна</i>)	98
Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій	
Роменська Т. Г. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	100
Реабілітаційні технології у формуванні соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем	

4. СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Азаркіна О. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	105
Кейс-менеджмент як професійний комплексний підхід у роботі з внутрішньо переміщеними особами	
Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	107
Медична складова соціальної роботи	
Музика Ю. О., Райчева А. С. (<i>Одеса, Україна</i>)	109
Особливості соціальної роботи в ромській громаді Одеської області (на прикладі Благодійного фонду «Ромів Бесарабії «Амаро Тернімос»)	
Фурдуй С. Б. (<i>Ізмаїл, Україна</i>)	111
Професійне вигорання фахівця соціономічної сфери: шляхи подолання	
Замашкіна О. Д. (<i>Ізмаїл, Україна</i>)	113
Соціальні фактори, що обумовлюють кризи сучасної молодії сім'ї та проблеми оптимізації шлюбно-сімейних відносин	
Рабійчук С. О. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	118
Формування цінності здорового способу життя у молоді з особливими потребами	
Бриндіков Ю. Л. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	120
Соціально-психологічні складові процесу реабілітації учасників бойових дій в Україні	
Колот С. А., Христич А. Л.	122
(<i>Одесса, Украина – Женева, Швейцария</i>)	
Взаимодействие эмоций и познания в социальной работе	

Ковальчук І. В. (<i>Чернівці, Україна</i>)	126
Соціальна робота з подолання самотності людини похилого віку	
Чобану А. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	128
Соціальна робота з дітьми, які зазнали сексуального насилля	
Каркач А. В. (<i>Полтава, Україна</i>)	129
Ресоціалізація осіб третього віку як умова подолання ейджизму	
Боделан М. В. (<i>Одесса, Украина</i>)	132
Социальная анимация как форма уличной социальной работы в микрорайоне	
Возна Ю. В. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	134
Театральне мистецтво як засіб формування соціальної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери	
Котломанітова Г. О. (<i>Полтава, Україна</i>)	136
Тренінгові форми у соціальній роботі з дисфункційними сім'ями	
Данилюк К. В. (<i>Рівне, Україна</i>)	138
Хоспісна та паліативна допомога: сучасні реалії	

5. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Яковлєв І. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	141
Русифікаторська політика як засіб боротьби з інакодумством	
Нджике Амугу Софи М. (<i>Яунде, Камерун</i>)	143
Социальная политика Камеруна	
Воронцова М. В., Мелконян А. Р. (<i>Таганрог, Россия</i>)	146
Механизм реализации гражданами РФ права на социальное обслуживание	
Попова А. С. (<i>Київ, Україна</i>)	149
Ключові аспекти політики інтеграції різних категорій мігрантів у Швеції	

6. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Лук'янова К. А. (<i>Кривий Ріг, Україна</i>)	152
Усвідомлене ставлення до материнства як запорука ефективної реалізації батьківства	
Тодорцева Ю. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	155
Профілактика і прогнозування конфліктів в освітньому середовищі	
Середа І. В. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	157
Методи та технології соціально-виховної роботи	
Гедзур А. С. (<i>Київ, Україна</i>)	160
Соціально-педагогічні умови соціалізації військовослужбовців строкової служби у Збройних силах України	

Кримова Н. О., Лисенко О. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	162
Впровадження проекту «Шкільна служба порозуміння»	
Черних О. О. (<i>Старобільськ, Україна</i>)	164
Використання відкритих цифрових бейджів у роботі соціального педагога	
Хорошилова Н. В. (<i>Кривий Ріг, Україна</i>)	166
Навчальні підходи в системі іншомовної освіти дорослих у Німеччині	
Гаманюк В. А. (<i>Кривий Ріг, Україна</i>)	169
Іншомовна комунікативна компетентність як фактор соціалізації у Німеччині	
Чепурна О. О. (<i>Харків, Україна</i>)	173
Застосування індивідуалізації навчання	
Селищева І. А. (<i>Кривий Ріг, Україна</i>)	175
Знання історії у процесі соціалізації особистості	
Гудзь Т. О. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	178
Гармонійні сімейні стосунки в батьківській сім'ї як чинник первинного статевого виховання	
Фомін В. В. (<i>Харків, Україна</i>)	180
Робітничі будинки як заклади суспільної опіки: історико-соціальний аспект	
Дереш В. С. (<i>Херсон, Україна</i>)	183
Основні типи вітчизняних сімей другої половини ХХ століття	
Стельмах С. С. (<i>Львів, Україна</i>)	185
Напрями роботи психологічної служби системи освіти з попередження булінгу	
Чаграк Н. І. (<i>Івано-Франківськ, Україна</i>)	188
Соціально-економічна детермінованість освіти людей похилого віку у США	
Романовська Л. І. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	190
Соціально-педагогічні функції дитячих громадських організацій	

7. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Єрмакова С. С. (<i>Одеса, Україна</i>)	193
Методологічне обґрунтування наукового пізнання професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ	
Вейга Селсіо (<i>Бенгела, Ангола</i>)	195
Освіта в Анголі – від минулого до сучасного	
Корнещук В. В., Патик Ю. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	199
Особливості виробничої практики соціальних працівників за кордоном	

Атрощенко Т. О. (<i>Мукачєво, Україна</i>)	201
Полікультурна компетентність як умова ефективної професійної діяльності вчителя в полікультурному середовищі	
Мосьпан Н. В. (<i>Київ, Україна</i>)	203
Підготовка фахівців у вищій школі в ЄС	
Костюченко Т. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	206
Здоров'язбережувальна спрямованість фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів	
Боровик Т. М. (<i>Черкаси, Україна</i>)	208
Обґрунтування доцільності та ефективності застосування інтернет-ресурсів в освітньому процесі	
Горват-Янушевська І. І. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	210
Місце емоційного інтелекту в системі професійно-особистісних якостей соціального працівника	
Коняшина І. Б. (<i>Кропивницький, Україна</i>)	212
Компетентність у професійній підготовці фармацевта	
Куліш В. І. (<i>Кропивницький, Україна</i>)	214
Проблеми професійної самореалізації майбутніх психологів	
Шинкаренко В. М., Шинкаренко Л. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	216
Аналіз прийому майбутніх економістів в Одеських ВНЗ	
Саврасов М. В. (<i>Слов'янськ, Україна</i>)	219
Сучасний стан та перспективи психологічного дослідження креативності майбутнього педагога	
Пелісьє Ю.П. (<i>Одеса, Україна</i>)	221
Ціннісні орієнтації майбутніх соціальних працівників: результати діагностування	
Дідик Н. М. (<i>Кам'янець-Подільський, Україна</i>)	223
Професійна творчість соціального працівника	
Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (<i>Покровськ, Україна</i>)	225
Формування конкурентноздатності студентів-інженерів ВТНЗ	
Мхитарян О. Д. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	228
Круглий стіл як засіб формування фахівця-словесника	
Гуляс Я. Ю., Нємцева Н. С. (<i>Покровськ, Україна</i>)	230
Мовленнєва компетентність майбутніх менеджерів як складова професійної компетентності	
Пісоцька М. Е. (<i>Харків, Україна</i>)	233
Організація різних форм навчальної діяльності як напрямок здійснення індивідуалізації навчання	
Ткаченко С. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	235
Роль суспільно-гуманітарних дисциплін у формуванні етичної компетентності майбутніх учителів	
Сероветник В. С. (<i>Київ, Україна</i>)	237
Проблеми психологічної підготовки працівників поліції у вищій школі	

Петровська К. В. (<i>Бердянськ, Україна</i>)	240
Професійні здатності до застосування танцотерапії в соціальній сфері	
Москалюк О. І. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	242
Самостійність студента в умовах аудиторного та дистанційного навчання	
Овод Ю. В. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	245
Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в закладах інклюзивної освіти	
Циган Н. В. (<i>Старобільськ, Україна</i>)	247
Особливості реалізації функцій управління у процесі професійної підготовки соціальних працівників	
Сторож В. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	249
Креативно-орієнтовані технології у професійній підготовці фахівців соціономічної сфери	
Марущенко О. А. (<i>Харків, Україна</i>)	252
Чи потрібна гендерна експертиза підручників для вищої школи?	
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. (<i>Рівне, Україна</i>)	254
Практика супервізії як складова підготовки майбутніх фахівців допомагаючих професій	
Кисельов К. С. (<i>Слов'янськ, Україна</i>)	256
Розвиток креативності майбутніх учителів в умовах вишу	
Мороз Р. А. (<i>Миколаїв, Україна</i>)	258
Становлення професійних вмінь студентів-психологів в процесі волонтерської діяльності	
Голубенко Т. О. (<i>Київ, Україна</i>)	261
Науково-методичні аспекти структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до патронажної роботи з людьми похилого віку	
Бибик Д. Д. (<i>Київ, Україна</i>)	263
Соціальне проектування в структурі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників	
Слозанська Г. І. (<i>Тернопіль, Україна</i>)	265
Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних працівників у процесі їх підготовки у вищих навчальних закладах	
Кутузова Н. Г. (<i>Одеса, Україна</i>)	267
Образование в Украине: сегодня и завтра	
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	270
LIST OF AUTHORS	280

Ministry of education and Science of Ukraine
Odessa National Polytechnic University
Faculty of Humanities
Department of Social work and personnel management

Co-organizers:

International Academy of Social Work

Zemaitiya college (Lithuania)

South-Ukrainian Sociological Association of Ukraine

Odessa Regional State Administration
Department of Labour and Social Welfare

**MATERIALS
OF THE SEVENTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE
«CONTEMPORARY RESEARCH
IN THE SOCIAL SPHERE»**

NOVEMBER 17th, 2016

ODESSA
2016

Contents

1. PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Ivanova O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	20
Educational value of humanism: transformation in the context of the formation of an elite society	
Syniakova V. (<i>Kiev, Ukraine</i>)	22
Transformation of gender stereotypes modern Ukrainian society	
Angelova A. (<i>Kiev, Ukraine</i>)	24
Stereotypical images of aging in contemporary popular culture	
Bazyka E. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	28
Results of research of motives of education in adulthood and perception of this situation	
Artyukhina N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	30
The phenomenon of tattooing as a means of self-determination and self-identity in adolescence	
Nikon N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	34
The aspects of social-professional mobility	
Marakhina E. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	37
The anomie in the contemporary Ukrainian society	
Slyusarenko O. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	39
The problem of leadership in psychological and pedagogical literature: the essence, types and functions of leaders	
Remez N. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	41
The ability formation to monitor time in the process of performing the certification work tasks of the standardized external testing	
Suryakova M., Shevchenko N. (<i>Dnipro – Zaporizhzhya, Ukraine</i>)	43
Individual interpretive activity at adult age	
Glushkova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	45
Healthy lifestyle is the key for successful activity of future highest qualified specialist	
Semenkova A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	47
Methodological groundwork problem of social rationality	
Boguslavskaya Y. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	49
Needlework as way of rest	
Onushuk V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	51
Migration: alternative solving problems	
Yudin A. (<i>Ghent, Belgium</i>)	53
Ethnic stereotypes of students in Odessa twenty years ago: Poles and others	

2. STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

- Rusanovskaya A.** (*Odessa, Ukraine*) 61
Importance of formation image in social organization
- Bashkir O.** (*Kharkiv, Ukraine*) 63
Requirements to the Head of Department in the structure of higher education institution
- Chernichenko D.** (*Odessa, Ukraine*) 65
The self-management as an important element in the career planning of social worker
- Dubych K.** (*Kyiv, Ukraine*) 68
Current negative trends staffing system of social services in Ukraine
- Hrabchak O.** (*Khmelnytskyi, Ukraine*) 70
Mordern approaches to management understanding social work
- Kornienko V.** (*Kharkiv, Ukraine*) 72
Professional mobility of teacher in system of pedagogical management

3. SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

- Lazareva A.** (*Odessa, Ukraine*) 75
Principles of social services in the work of volunteers of the public organization «Helpline»
- Baskyna V, Asieieva Y.** (*Odessa, Ukraine*) 79
Psychological support of families patients with a first psychotic episode
- Voloshchuk D.** (*Odessa, Ukraine*) 81
Features of psychosocial support the relatives of vascular dementia patients
- Rusina N., Rudko O., Kyyko N.** (*Rivne, Ukraine*) 84
Conflicts and solutions
- Voskanjn E.** (*Odessa, Ukraine*) 87
Features of sociocultural adaptation of aged people
- Tolmachev A.** (*Odessa, Ukraine*) 89
Mental health is as being relevant problem of modern Ukraine
- Moiseeva T.** (*Odessa, Ukraine*) 91
Regulations of sobriety societies as source of studying of their activities (the end of XIX and the beginning of XX century)
- Golova N.** (*Khmelnytskyi, Ukraine*) 93
To the question of social protection and maintenance of gerontological populations of Ukraine
- Gordiyenko I.** (*Odessa, Ukraine*) 95
Psychological support military personnel of Ukrainian combat zone

Myshkovskiy R. (<i>Chernovtsy, Ukraine</i>)	98
Social and psychological rehabilitation participants of military operations	
Romenska T. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	100
Rehabilitation technologies in formation of social and living skills by preschool children with cerebral palsy	
4. CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK	
Azarkina O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	105
Case-management as a professional comprehensive approach in dealing with internally displaced persons	
Voloshenko M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	107
Medical component of social work	
Muzyka Y., Raicheva A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	109
Features of social work in the Roma community of Odessa region (for example, the Charitable Foundation «Roma Bessarabia «Amaro Ternimos»)	
Furduy S. (<i>Izmail, Ukraine</i>)	111
The socionomist sphere specialist's fade: the ways of its solution	
Zamashkina O. (<i>Izmail, Ukraine</i>)	113
Social factors that contribute to the crisis of modern young family and problems of optimization marriage and family relations	
Rabiychuk S. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	118
Formation of values of a healthy lifestyle among young people with special needs	
Bryndikov Yu. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	120
Social and psychological components of the rehabilitation of combatants in Ukraine	
Kolot S., Khristich A. (<i>Odessa, Ukraine - Geneva, Switzerland</i>)	122
Interaction of emotion and cognition in social work	
Kovalchuk I. (<i>Chernivzi, Ukraine</i>)	126
Social work with to overcome loneliness elderly person	
Chobany A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	128
Social work with children who have experienced sexual abuse	
Karkach A. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	129
Resocialization persons of the third age as a condition overcome ageism	
Bodelan M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	132
Social animation as a form of street social work in the neighborhood area	
Vozna Y. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	134
The theatrical art as means of formation social competence of future specialist in social sphere	

- Kotlomanitova G.** (*Poltava, Ukraine*) 136
Training forms in social work with dysfunctional families
- Daniluk K.** (*Rivne, Ukraine*) 138
Hospice and palliative care: modern realities

5. SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

- Yakovlev I.** (*Odessa, Ukraine*) 141
Russification policy as a means of combating dissent
- Njike Amougou Sophie M.** (*Yaounde, Cameroon*) 143
Social politics of Cameroon
- Vorontsova M., Melkonjan A.** (*Taganrog, Russia*) 146
The mechanism of realization of citizens' right to social service in the Russian Federaton
- Popova A.** (*Kiev, Ukraine*) 149
Key aspects of migration policy integration of Sweden

6. SOCIAL PEDAGOGICS

- Lukyanova K.** (*Kryvyj Rih, Ukraine*) 152
The realized attitude toward maternity as a mortgage of effective realization of paternity
- Todortseva J.** (*Odessa, Ukraine*) 155
Prophylaxis and prognostications of conflicts in educational surrounding
- Sereda I.** (*Mykolaiv, Ukraine*) 157
Methods and technologies of social and educational work
- Hedzur A.** (*Kyiv, Ukraine*) 160
Socio-pedagogical conditions of socialization conscripts in the Armed Forces of Ukraine
- Krymova N., Lysenko O.** (*Odessa, Ukraine*) 162
Implementation of the project «School service agreement»
- Chernykh O.** (*Starobilsk, Ukraine*) 164
Using of open badges in social pedagogue's practice
- Khoroshilova N.** (*Kryvyj Rih, Ukraine*) 166
Teaching approaches to foreign language education for grown ups in Germany
- Hamanyuk V.** (*Kryvyj Rih, Ukraine*) 169
Foreign language communicative competence as a factor of socialization in Germany
- Chepurna O.** (*Kharkiv, Ukraine*) 173
Using of individualization in training
- Selischeva I.** (*Kryvyj Rih, Ukraine*) 175
Knowledge of History in the process of personal socialization

Gudz T. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	178
Harmonious family relations in parental family as the factor of primary sexual education	
Fomin V. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	180
Workers' houses as institutions of social care: historical and social aspect	
Deresh V. (<i>Kherson, Ukraine</i>)	183
The main types of local families second half of the twentieth century	
Stelmakh S. (<i>Lviv, Ukraine</i>)	185
Areas of work of psychological service of education on bullying prevention	
Chahrak N. (<i>Ivano-Frankivsk, Ukraine</i>)	188
Social and economic determination of older adult education in the USA	
Romanovska L. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	190
Social and pedagogical functions of children's public organizations	
 7. THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY	
Yermakova S. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	193
Methodological basis scientific cognition of professional training for future teachers in technical colleges	
Veiga Selsio (<i>Benguela, Angola</i>)	195
Education in Angola – in past and nowadays	
Korneshchuk V., Patik Y. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	199
Peculiarities of social worker internship abroad	
Atroshchenko T. (<i>Mukachevo, Ukraine</i>)	201
Multicultural competence as a condition of effective professional work of the teacher in a multicultural environment	
Mospan N. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	203
Training specialists with higher education in EU	
Kostiuchenko T. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	206
The health saving orientation of the professional training for the future social pedagogues	
Borovyk T. (<i>Cherkassy, Ukraine</i>)	208
The reasoning expedient and effective using of Internet-resources in the educational process	
Horvat-Yanushevskya I. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	210
Place emotional intelligence in the system of professional and personal qualities of social worker	
Konyashyna I. (<i>Kropyvnytskyi, Ukraine</i>)	212
Competence in the professional preparation of pharmacist	
Kulish V. (<i>Kropyvnytskyi, Ukraine</i>)	214
The problems of professional self-realization of future psychologists	

Shynkarenko V., Shynkarenko L. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	216
Analysis of admission future economists in Odessa universities	
Savrasov N. (<i>Slovyansk, Ukraine</i>)	219
The current state and prospects of psychological research creativity of future teachers	
Pelissier J. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	221
Values of would-be social workers: the results of diagnostics	
Didyk N. (<i>Kamianets-Podilskyi, Ukraine</i>)	223
Professional creation of social worker	
Nyemtseva N., Nyemtsev E. (<i>Pokrovsk, Ukraine</i>)	225
Competitiveness formation of engineering students in technical university	
Mkhytaryan O. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	228
The round table as a source of formation specialist language and literature	
Gulyas Y., Nyemtseva N. (<i>Pokrovsk, Ukraine</i>)	230
Language competence of future managers as component of professional competence	
Pisotskaya M. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	233
The organization of various forms educational activity as direction for individualization of learning	
Tkachenko S. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	235
The role of social and humanitarian disciplines in formation of ethical competence of future teachers	
Serovetnyk V. (<i>Kiev, Ukraine</i>)	237
Problems of psychological preparation police specialists in high school	
Petrovskaya C. (<i>Berdyansk, Ukraine</i>)	240
Professional abilities for applying dance therapy in social field	
Moskaliuk O. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	242
Independent behavior of student under the conditions of classroom and distance education	
Ovod Y. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	245
Features of training of future social workers to work in institutions of inclusive education	
Tsigan N. (<i>Starobilsk, Ukraine</i>)	247
Features of implementation of management functions in the process of professional training of social workers	
Storozh V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	249
Creative oriented technologies in professional training socionomic sphere specialists	
Marushchenko O. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	252
Whether the gender expertise of textbooks needed for high school?	

Lytvinenko S., Yamnytsky V. (<i>Rivne, Ukraine</i>)	254
The supervision practice as the component of future professionals preparation of helping professions	
Kiselev K. (<i>Slavyansk, Ukraine</i>)	256
The development of creativity future teachers in the conditions of university	
Moroz R. (<i>Nicolayev, Ukraine</i>)	258
Formation of professional skills of students-psychologists in process of voluntary activity	
Golubenko T. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	261
Scientific and methodological aspects of structural-functional model of professional training of future specialists social sphere to patronage work with elderly	
Bibik D. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	263
Social projecting in the structure of professional preparation future social workers	
Slozanska H. (<i>Ternopil, Ukraine</i>)	265
Formation of professional orientation of future social workers during their training at higher educational establishments	
Kutuzova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	267
Education in Ukraine: today and tomorrow	
LIST OF AUTHORS (in Ukrainian)	270
LIST OF AUTHORS	280

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Іванова О. С. (*Одеса, Україна*)

ЦІННОСТІ ОСВІТНЬОГО ГУМАНІЗМУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕЛІТАРНОГО СУСПІЛЬСТВА

У тезах розглядаються особливості трансформаційних процесів щодо цінностей освітнього гуманізму в контексті формування гуманітарно-технічної еліти.

Ivanova O. (*Odessa, Ukraine*)

EDUCATIONAL VALUE OF HUMANISM: TRANSFORMATION IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF AN ELITE SOCIETY

The thesis considers peculiarities of transformation processes in relation to the educational values of humanism in the context of humanitarian-technical elite.

Освіта як основний інститут утвердження цінностей гуманізму може ефективно боротись з антигуманними проявами епохи глобалізації, коли має місце експлуатація людини людиною. Відтак, одним з принципів модернізації вищої технічної освіти має бути його гуманізація. Найбільш поширене трактування гуманізації освіти полягає в тому, щоб поставити в центр системи людини, задоволення його потреб і розвиток здібностей. На жаль, вітчизняна вища технічна освіта ще не досягла гідного рівня, але деякі шляхи вирішення цієї проблеми вже давно намітилися. Аргументуємо ключові з них. Так, перша стратегія зводиться до гуманітаризації вищої технічної освіти в контексті формування гуманітарно-технічної еліти:

– збільшення набору гуманітарних дисциплін у навчальних планах вищих технічних навчальних закладів у межах професійної підготовки інженерних кадрів;

– зміна змісту і методів викладання традиційних навчальних дисциплін.

Друга стратегія впровадження освітнього гуманізму у контексті формування гуманітарно-технічної еліти пов'язана з намаганням охопити усі вітчизняні вищі технічні навчальні заклади.

Третю стратегію можна схарактеризувати як акцент на розвиток особистості студента. Проектування та впровадження особистісно-розвиваючих моделей навчання зорієнтованих на ощадливе виробництво знань з використанням так званих лін-технологій, що на нашу думку є реальним способом гуманізації вищої технічної освіти, трансформації

цінностей освіти освітнього гуманізму у контексті формування гуманітарно-технічної еліти.

У зв'язку із вищезазначеним до провідних принципів інноваційних процесів в системі вітчизняної технічної освіти у процесі формування гуманітарно-технічної еліти слід віднести:

1. Принципи управління інноваційними змінами стану системи вищої технічної освіти, які орієнтують викладачів на необхідність свідомої діяльності при переході від одного стану системи освіти до іншого. Центральною проблемою інноваційного процесу виступає зміна стану системи за рахунок актуалізації філософії бережливого виробництва знань, в якій відбуваються інноваційні процеси.

2. Принципи переходу від стихійних механізмів до свідомо керованих, тобто принципи модернізації системи технічної освіти. Їх реалізація передбачає визначення та апробацію ефективних механізмів свідомого управління зміною змісту чи організаційних форм освіти. Таким механізмом виступає, наприклад, створення та діяльність наукових лабораторій, експериментального педагогічного майданчиків і т.п., які до того ж раніше займали гідне місце у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів, але не правомірно були забутті сучасними вищими технічними навчальними закладами.

3. Принципи інформаційного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення інноваційних процесів. Вони передбачають облік усіх наукових аспектів забезпечення інноваційних процесів, якщо створюється освітній проект.

4. Принципи прогнозування і незворотних структурних змін в інноваційному соціально-педагогічному середовищі. Ці принципи враховують закон незворотної дестабілізації в інноваційному середовищі, а також цілість інноваційного соціально-педагогічного середовища і його адаптивні можливості.

5. Принципи посилення стійкості інноваційних процесів, які характеризуються ефективністю організації і механізмом реалізації інноваційних процесів.

З урахуванням вищезазначених принципів, аналіз інженерної проектно-діяльності потребує двох концепцій техніки: інструменталістської і соціально-детерміністичної. Розкриття їх діалектики передбачає застосування системного і діяльнісного підходів, так як це дозволить зрозуміти соціокультурний аспект, де техніка і технологія розглядаються у зв'язку з буттям, потребами і цінностями суспільства.

Сучасні знання в галузі гуманістичного (енергоінформаційного) світогляду, що стоїть на стику останніх наукових досягнень і духовних пошуків щодо формування суспільної свідомості, дозволяють вести дослідження принципів організації суспільства. Вони спрямовані на пошук нових універсальних зразків самоорганізації складних систем: це розкриття універсальних механізмів самоорганізації, самоврядування і коеволюції систем будь-якого типу, як природних так і людино «вимірювальних», а

також розкриття наскрізний зв'язку різних рівнів буття: мікро-, макро - і мегарівнів. Реалізація такого процесу можлива через вихід кожного з цих елементів на енергоінформаційний обмін з більш розвиненими життєвими просторами Всесвіту = Природи за своєю Програмою еволюційного розвитку. Для забезпечення процесу гуманізації свідомості людини потрібні інноваційні знання, головними складовими яких є: нове енергоінформаційне світогляд, комплексна гуманізація соціуму і більш глибока фундаменталізація сучасного наукового знання.

Синякова В. Б. (Київ, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У тезах розкрито потенціал гендерних стереотипів сучасного українського суспільства, виявлено соціальні чинники, що сприяють їх змінам та висвітлено ключові фактори їх трансформації.

Syniakova V. (Kiev, Ukraine)

TRANSFORMATION OF GENDER STEREOTYPES MODERN UKRAINIAN SOCIETY

The article is based on the potential of gender stereotypes in modern Ukrainian society, found social factors that contribute to change and highlights the key factors of transformation.

XX ст. став переломним в області трансформації гендерних стереотипів.

В цілому гендерні стереотипи стали м'якшими, ніж це було 100 років тому. Змінився характер виробничих відносин, жінок залучили до загального ринку праці, багато в чому зрівнялися вони з чоловіками за рівнем освіти та професіоналізму. В останні десятиріччя навіть висловлюються припущення про «кризу маскуліності» і «фемінізацію суспільства», що на наш погляд, є передчасним, оскільки результати численних досліджень та буденний досвід підтверджують збереження домінування чоловіків в публічній сфері. І все ж зміни є, проте в різних суспільствах і навіть в межах одного суспільства на різних рівнях соціальної стратифікації напрямки і інтенсивність цих змін значно відрізняються.

Отже, питання виявлення соціальних чинників, що сприяють посиленню або ослабленню властивості ригідності гендерних стереотипів є досить актуальним.

Представники соціологічного підходу, пов'язують ригідність гендерних стереотипів, насамперед, з системою влади, соціально-економічною системою держави, інститутом сім'ї, а також із соціальними змінами економічного і політичного характеру. Суттєвий вплив на трансформаційний

потенціал стереотипів мають соціально-політичні зміни: реформи, революції, перебудови. Означені події змінюють політичний та економічний устрій держави, соціальну структуру суспільства, що в свою чергу позначається на ціннісних установках населення. І. Кон стверджує, що «війни, політичні кризи ... створюють підвищений попит на героїв-воїнів і тим самим підвищують цінність «маскулінних» якостей» [56, С. 17], інакше кажучи, зміцнюють поляризацію гендерних стереотипів.

Згідно з концепцією травми П. Штомпки, травматичність соціальних змін може проявлятися на різних рівнях колективності, в тому числі і на культурному рівні. Культуру він визначає, як «систему символів, що включає два компоненти: 1) нормативний: цінності, норми, правила, ролі, стилі, смаки; 2) когнітивний: вірування, переконання, стереотипи, доктрини, парадигми» [3, С. 7]. Під впливом соціальних змін стереотипи можуть втрачати свою актуальність і функції, але водночас зміни можуть викликати зворотний ефект і посилити стійкість стереотипів, особливо це актуально для гендерних стереотипів. На думку Г. М. Андрєєвої, в ситуації соціальних змін «єдиною умовою «виживання» людини є достатній рівень розуміння нею того, що відбувається навколо, та більш-менш адекватна інтерпретація цих подій» [1, С. 7]. Це породжує амбівалентність по відношенню до тих подій, що відбуваються та до соціальної ідентичності, відповідно змушує індивіда коригувати уявлення про самого себе і викликає кризу самореферентності, яка в подальшому стає основою кризи ідентичності. Самореферентність – це тотожність зі своєю особистістю; умовивід, заснований на схожості істотних рис власного «Я» і порівнюваних явищ. Це тотожність ідеальних уявлень індивіда про самого себе, про свою сутність, а також оцінки реального статусу індивіда, позиції, дій, які задовольняють його потреби в позитивних оцінках самого себе. У проблемний момент свого життя індивід змушений зрозуміти, що повинен розлучитися зі своїм «соціальним «Я», що склалося в ході попереднього досвіду. Це створює складну ситуацію, загрозу порушення цілісності образу світу, втрати біографії (досягнень) і руйнування життєвих планів. А стереотипи в цілому, і гендерні стереотипи зокрема, сприяють підтримці ілюзії стійкості навколишнього світу.

В умовах соціальної нестабільності посилюються ідентифікації з первинними групами, в тому числі з гендерною групою. Індивід втрачаючи низку соціальних ідентичностей, відчуває необхідність посилення значимості його гендерної ідентичності.

Ряд дослідників, що працюють в рамках соціально-психологічного підходу, ключовими факторами в процесі трансформації гендерних стереотипів вважають соціально-демографічні характеристики індивідів і груп, такі як матеріальне становище, вік, освіта суб'єктів. Багато дослідників сходяться на думці, що чим більше високоосвічена людина, тим менше вона схильна до стереотипів [2, С. 17]. Також, велике значення відіграє матеріальний статус індивіда та віковий ценз.

Отже, починати трансформацію гендерних стереотипів потрібно з тих груп, де вони більш рухливі, але незаперечно одне, оскільки гендерні

стереотипи формуються в ранньому дитинстві, то саме в цей період їх легше і найбільш безболісно трансформувати.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Андреева Г. М. Социальная психология и социальные изменения / Г. М. Андреева // Психол. журн. – 2005. – № 5. – С. 5–15.
2. Кон И. С. Пол и гендер. Заметки о терминах [Электронный ресурс] / И. С. Кон. – URL: http://www.nuntiare.org/queer/kon_gender.html (дата обращения: 23.09.2016)
3. Штомпка П. Культурная травма в посткоммунистическом обществе (ст. 2) / П. Штомпка // Социс. – 2001. – № 2. – С. 3–12.

Ангелова А. О. (Київ, Україна)

**СТЕРЕОТИПНІ ОБРАЗИ СТАРОСТІ В СУЧАСНІЙ
МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ**

В тезах висвітлено позитивні та негативні стереотипи сприйняття старості в сучасній масовій культурі. Обидві тенденції не відображають гетерогенність геронтологічного контингенту та є джерелами ейджизму й геронтофобії.

Angelova A. (Kiev, Ukraine)

**STEREOTYPICAL IMAGES OF AGING IN CONTEMPORARY
POPULAR CULTURE**

Positive and negative stereotypes of old age in modern popular culture are highlighted in theses. Both trends do not reflect the heterogeneity of gerontological contingent and act as a source of ageism and gerontophobia.

Навколо образу старості створено багато соціальних міфів, побутує чимало хибних уявлень та стереотипів. Вони підкріплюються ЗМІ та іншими формами масової культури, які здійснюють сугестивний вплив на широкі верстви населення. Старість сприймається крізь призму ювенілізації образів маскультури, коли тілесна краса, здоров'я, енергійність, сексуальна привабливість, соціальна успішність висувуються як найбільш цінності людини. Гранична естетизація молодості породжує цілу індустрію послуг, спрямованих на її нескінченне подовження. Замовчування чи маргіналізація теми старіння викликають відкриту геронтофобію, що призводить до поширення ейджизму в різних сферах буття відповідних рольових очікувань щодо старих осіб, збільшують соціальну дистанцію між літніми людьми та представниками інших вікових груп.

Аналіз соціокультурних стереотипів старості та старіння є актуальною проблемою, обговорюваною в науковій літературі. Найбільш ґрунтовною видається монографія Е. Блейкі «Старіння та поп-культура» [9], неабиякий інтерес становлять дослідження К. Віскерса щодо трансформації та

перспектив образу старості в мас-медіа [10]. Фахівці країн ближнього зарубіжжя обговорювали негативні стереотипи старості та старіння (М. Старікова [6], Т. Смірнова [4], Н. Шахматов [7]), теоретичні основи досліджень геронтологічного ейджизму (Т. Городова, Л. Колпіна [1]), ейджизм та самосвідомість літніх людей (О. Краснова [3]) тощо. Незважаючи на наявність великої кількості літератури, присвяченої стереотипам сприйняття старості та старіння, проблема потребує подальшого дослідження, особливо в світлі останніх тенденцій міфологізації позитивного образу старості.

Негативні стереотипи. При згадці про старість, як правило, виникають негативні конотації, тому людей похилого віку часто сприймають як соціально пасивних осіб, які доживають свій вік, не насолоджуючись повноцінним буттям. Старість пов'язують з погіршенням фізичного здоров'я, неприємною зовнішністю, слабоумством, амнезією, зниженням рівня продуктивності праці, високою вірогідністю смерті тощо. Окрім того, пенсійний вік у пострадянському регіоні (і не тільки там) асоціюється з бідністю, фінансовою залежністю, падінням рівня життя [5, с. 186-188]. Ще одним нерозлучним супутником образу старості є самотність, спричинена тим, що старі або втратили свою родину, або не отримують належної уваги від рідних та близьких. Потужним чинником вибудовування негативних стереотипів старості є реклама, в якій представники геронтологічної групи пропонують фармацевтичні чи господарчі товари, виступаючи в ролі хворих людей з обмеженими соціальними функціями.

Негативні стереотипи присутні навіть у геронтологічній літературі. Особи похилого віку здебільшого розглядаються як пасивний предмет соціальної опіки, при цьому індивідуальність старих, їх духовні потреби залишаються на периферії уваги дослідників. У текстах, присвячених психології пізнього віку, можна зустріти тезу про те, що депресія, відсутність мотивації є обов'язковими характеристиками останнього періоду життя. Поширена й думка, що з віком відбувається лише погіршення характеру, що загальному портрету старіючої особи притаманні низька самооцінка, незадоволеність життям, мізантропія, песимізм, тривога, агресивність тощо [2, с. 28].

Граничним вираженням негативного стереотипу сприйняття старості є геронтофобія, яка призводить до самогубства. Перші вікові зміни тіла спричиняють втрату самоідентифікації, коли страх старості переважає страх смерті. Прикладом художнього відтворення таких переживань є відомі літературні твори: роман Г. Маркеса «Кохання під час холери», в якому дія розпочинається самогубством одного зі старіючих героїв, та повість П. Коельо «Вероніка вирішує померти», де молода жінка, помітивши «ознаки старості» у своїй зовнішності, готується заповдіяти собі смерть.

Позитивні стереотипи. В останні роки за рахунок популяризації позитивного образу старості виник новий стереотип сприйняття осіб третього віку: їх зображають як здорових, фінансово незалежних громадян, що не потребують будь-якої сторонньої допомоги. В засобах масової інформації

(переважно мережі Інтернет) тиражується образ стильних, спортивних, адаптованих до реалій сучасного техногенного світу літніх осіб, які «не відчують своїх років» та виглядають значно молодше. Зафіксовано тенденцію до залучення чоловіків та жінок похилого віку до фешн-індустрії. В масовому кінематографі популярним стає образ літньої людини, яка, усвідомивши свою близьку кончину, намагається надолужити втрачене та щонайбільше «взяти від життя» наостанок. Прикладом постають такі відомі кінострічки як «Пуститися берега» (Breaking Bad), «Поки не склеїв ласти» (The Bucket List) та ін.

Інший позитивний стереотип старості пов'язаний з етнокультурою, ідеями втечі від цивілізації та повернення до витоків. Йдеться про створений у маскульті образ здорового та врівноваженого довгожителю, далекого від міської марноти, який виступає в ролі гуру, порадника, учителя. Така стереотипна фігура нерідко оточена ореолом містики, що особливо яскраво виявляється в нумінозних образах таємничих відлюдників та цілителів обох статей.

Подекуди підтримуючи позитивні стереотипи щодо старості, геронтологи також пишуть про «активне» або «продуктивне» старіння, яке нібито є доступним вибором кожного. Нажаль, навіть саме протиставлення осіб «третього віку» (молодий пенсіонер) старезним особам «четвертого віку» також підживлює геронтостереотипи, оскільки висуває на перший план образ активної, бадьорої старості, замовчуючи при цьому реальні потреби старих осіб у засобах адаптації до вікових змін та догляді.

Позитивні стереотипи старості, насправді, також базовані на геронтофобії, оскільки відображають уявлення про ідеалізовану старість, яка «маскується» під молодість. Окрім того, оптимістична установка на тривале, здорове, сповнене радощів довголіття не передбачає філософських роздумів про сенс смерті, підбиття підсумків життя тощо.

Отже, старість у масовій культурі представлена фрагментарно, її образи тяжіють до двох протилежних векторів: позитивного та негативного. Жодна з цих крайностей не відображає належним чином різноманіття факторів, що впливають на світовідчуття старіючої особи: реальний та біологічний вік, гендерну належність, місце та умови проживання, рівень освіти, професію, матеріальне забезпечення, склад сім'ї, збереження психічного здоров'я, звички, образ життя тощо. Окрім того, соціокультурні стереотипи відображають старих як об'єкт, позбавлений суб'єктності. Здійснюючи неабиякий сугестивний вплив, вони нав'язують старіючим особам обмежені соціальні ролі, розхитують адекватну самоідентифікацію. Здатність літньої людини до заперечення дискримінаційних установок щодо старості на пряму залежить від рівня критичного мислення та соціальної активності.

Таким чином, образу старості в масовій культурі притаманна примітивізація (старість відсунена на маргінальні позиції та представлена вкрай обмежено, статевої, інтелектуальні та духовні потреби старіючої людини нівелюються), впадання в крайнощі (позитивні та негативні стереотипи старості різко контрастують, жодним чином не відображаючи

реальний геронтологічний контингент), де сакралізація (роль старих як духовних учителів та наставників, яка домінувала багато віків у традиційній культурі, втрачає сенс, оскільки інститут старійшин в умовах побутування маскульту стає неактуальним: основними інформаційними каналами є або мас-медіа, або соціальне середовище).

Подолання ейджизму, розробка соціальної реклами, спрямованої на формування неупередженого сприйняття старіючих осіб як повноправних членів суспільства, повинні скоротити дистанцію між поколіннями, усунути старість з периферії масової культури, створити об'ємний образ літньої людини з адекватним відображенням її духовних, емоційних та фізичних потреб.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Городова Т. В. Теоретические основы исследования геронтологического эйджизма / Т. В. Городова, Л. В. Колпина // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18023> (27.09.2016).
2. Краснова О. В. Социальная психология старения: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. В. Краснова, А. Г. Лидерс. – М.: «Академия», 2002. – 288 с.
3. Краснова О. В. «Мы» и «Они»: эйджизм и самосознание пожилых людей / О. В. Краснова // Психология зрелости и старения, 2000. – № 3. – С. 18-36.
4. Смирнова Т. В. Пожилые люди: стереотипный образ и социальная дистанция / Т. В. Смирнова // Социологические исследования. – 2008. – №8 – С. 49-55.
5. Смолькин А. А. Бедность и социальный статус пожилых людей в современной России / А. А. Смолькин // Мониторинг общественного мнения. – 2010. – № 3 (97). – С. 186-199.
6. Старикова М. М. Стереотипы старости и старения / М. М. Старикова // Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского: Серия Социальные науки. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ им. Н. И. Лобачевского, 2011. – № 2. – С. 43-49.
7. Шахматов Н. Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное / Н. Ф. Шахматов. – М.: «Медицина». – 1996. – 303 с.
8. Butler R.N. Age-ism: Another form of bigotry // The Gerontologist. – 1969. – Vol. 9. – p. 243-246.
9. Blaikie A. Ageing and Popular Culture / Andrew Blaikie. Cambridge University Press, 1999. – 247 p.
10. Vickers K. Aging and the Media: Yesterday, Today, and Tomorrow / Californian Journal of Health Promotion. – 2007. – Vol. 5. – Issue 3. – p. 100-105.

Базика Є. Л. (Миколаїв, Україна)

**РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВІВ ПІЗЬНОГО УЧНІВСТВА
ТА СПРИЙНЯТТЯ ЦЬОЇ СИТУАЦІЇ**

У тезах представлені результати дослідження мотивів пізнього учнівства та сприйняття людиною даної ситуації в залежності від рівня психологічного здоров'я.

Bazyka E. (Mykolaiv, Ukraine)

**RESULTS OF RESEARCH OF MOTIVES OF EDUCATION IN
ADULTHOOD AND PERCEPTION OF THIS SITUATION**

In the theses the results of research of motives of education in adulthood and perception of this situation are presented depending on the level of psychological health.

The irreversible process of socio-economic changes that began in Ukraine with the obtaining, improvement and maintenance of national sovereignty, has led to qualitative changes in social consciousness and value aspirations of citizens. In particular, the humanistic component of transformation processes that affected the activation of pension reform is growing stronger in modern Ukrainian society. Learning the European experience of enhancement in social policy and pension requires a review of many aspects of society – political, economic, social, medical and psychological.

Also the pension system reform is becoming very important and painful, including raising the retirement age, that from our point of view, requires careful study and review in social and age-related psychology, psychology of labor and organizations (shifting stages of socialization, updating requirements for the age features of maturity age, changing requirements of professions and organizations). The situation is complemented by the obsolescence of many professions, and it actualizes the subjects of professional readaptation, lack of demand, re-education for competitive ability in the labor market that affects psychological and professional health of Ukrainian citizens.

On the assumption of the model of «positive triad», suggested by O. Becker [2], its components, the author in 2015 – 2016 academic year, conducted a research of people – university students of mature age. The developed mini questionnaire provided an opportunity to identify the perception of the situation of education in adulthood and motives of people of pre-retirement and retirement ages (50-60 years, average age 53) to enter the university in order to get a second higher education (part-time and distance learning). 36 respondents took part in the survey, who answered in free form the question «Why did I entered the university?». Also the control group was formed – 15 people of the same middle age, unemployed and taking a passive position in terms of finding a job (questioning of this group wasn't completed).

The questionnaires were processed with the help of content analysis method. Based on the «positive triad» of psychological health, its criteria, indicators and the fact that all respondents at the time of the research were not working but wanted to find a new job – experienced its loss, we arranged their answers as follows:

- Education as an acceleration of personal potentials – 33 people.
- Education as an opportunity to realize unfulfilled life goals – 29 people.
- Education as a creation of a new semantic space of life – 23 people.
- Education as an opportunity to communicate, replace lost connections – 15 people.
- Education as a way of overcoming age-related, professional crisis – 11 people.
- Education as a possibility of belonging to a prestigious group, a way of widening set of roles – 5 people.

According to the results of the survey, we believe that this group of subjects, even being in age-related or professional crisis, has positive results – they are motivated to successfully overcome the crisis, vocational readaptation and optimistic about the future. In reeducation in adulthood these students see the opportunity to form a new semantic space of life, replace lost connections, to realize their potential, learn new roles, resolve unfinished life goals and successfully complete vocational readaptative period. These are the people, for whom the situation of unemployment or professional lack of demand is not a threat, and leads to action even in old age – and it is a positive attitude, that indicates the psychological and occupational health.

On the contrary, multifactorial questionnaire of research of self-attitude, developed by R. Pantelyeyev [1], showed significant differences in self-attitude in both groups – if the group under research had medium and high percentile of 1 and 2 factors, and low percentile of the third factor (self-accusation), then the control group – on the contrary (the third factor has high percentile and medium or low percentiles of self-respect and sympathy).

Summing up the psychological analysis of the phenomenon of unemployment and its impact on psychological health of people of pre-retirement age, and empirical data we may draw the following *conclusions*:

The results of the research give reason to believe that in reeducation in adulthood these individuals, who have components of "positive triad" of psychological health, see the opportunity to form a new semantic space of life, replace lost connections, to realize their potential, learn new roles, resolve unfinished life goals and successfully complete vocational readaptative period. So the presence of psychological health leads to the successful professional readaptation of human even in pre-retirement or retirement ages, they perceive this situation as the opportunity to get new experiences. In our opinion, this group of subjects, even if being in age-related or professional crisis, has positive results – they are motivated to successfully overcome the crisis, vocational readaptation and optimistic about the future.

We believe that social and psychological assistance to the unemployed should be aimed for activating the internal personal potentials – overcoming social fears, positive perception of the environment, the actualization of creativity, returning the life perspective, creating a new semantic space of life.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Pantelyeyev R. S. Metodika issledovaniya samootnosheniya / R. S. Pantelyeyev. – М.: Smysl, 1993. – 32 p.
  2. Becker O. Theoretischer Grundlagen. Weinheim, 1991.
-

Артюхіна Н. В. (Одеса, Україна)

ФЕНОМЕН ТАТУЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У тезах наведено результати дослідження феномена татуювання, як засобу самопрезентації та самовизначення особистості у юнацькому віці. Визначаються та аналізуються психологічні причини татуювання сучасних юнаків.

Artyukhina N. (Odessa, Ukraine)

THE PHENOMENON OF TATTOOING AS A MEANS OF SELF-DETERMINATION AND SELF-IDENTITY IN ADOLESCENCE

The article presents the results of a study of the phenomenon of tattoo, as a means of self-presentation and self-identity in adolescence. We define and analyze the psychological causes of modern boys and girls tattoos.

Ідея татуювання нині охоплює різні прошарки населення [1; 2; 4]. Сьогодні є чимало молодих людей, а також і не зовсім молодих, які не відмовляються підкреслити свою індивідуальність таким чином. Отже, розповсюдження татуіровок у юнацькому віці надає нам можливість визначити основні психологічні особливості юнаків, що застосовують цей засіб спілкування зі світом. Визначення людиною себе в сучасному суспільстві як особистості є визначенням сенсу власного існування [3]. В цьому сенсі феномен татуювання у юнацькому віці можна розглядати як зовнішнє відображення внутрішнього процесу переживання юнаками власного самовизначення та знак переходу юнаків до дорослого життя.

Дослідження проводилося серед респондентів юнацького віку, які хоча б раз у житті робили татуювання на власному тілі. Вибірка носила випадковий характер. У дослідженні взяли участь 77 респондентів у віці від 18 до 25 років. Серед них 40 дівчат та 37 юнаків. Середній вік респондентів – 21 рік. Контрольною вибіркою стали респонденти, які ніколи не робили татуювання і відносяться до нього навіть скептично (77 осіб). Вибірка теж носила випадковий характер.

Отже, з опитування респондентів щодо причин нанесення татуювання на тіло ми визначили, що:

– на першому місці знаходяться причини: самовираження, самоствердження (21,21% респондентів: з них 6,06% юнаків та 15,15% дівчат); прикраса тіла (21,21% респондентів: з них 9,09% юнаків та 12,12% дівчат);

– на другому місці: людина – фанат своїх переконань (15,15% респондентів: з них 9,09% юнаків та 6,06% дівчат);

– на третьому місці: щоб позбутися від комплексів та створити захисний бар'єр (12,12% респондентів: з них 3,03% юнаків та 9,09% дівчат); щоб підтвердити свій соціальний статус, приналежність до групи (12,12% респондентів: з них 9,09% юнаків та 3,03% дівчат); як пам'ять про важливі події (12,12% респондентів: з них 9,09% юнаків та 3,03% дівчат);

– на четвертому місці: щоб замаскувати будь-який дефект на тілі або відвернути від нього увагу (6,06% респондентів: з них 3,03% юнаків та 3,03% дівчат).

Розподіл юнаків та дівчат за визначеними причинами нанесення татуювань на тіло має наступний вигляд:

1. У дівчат переважають такі причини нанесення татуїровок на тіло: самовираження, самоствердження; щоб позбутися від комплексів та створити захисний бар'єр; прикрасити тіло.

2. У хлопців більше зацікавлення у татуюванні за причинами: людина – фанат своїх переконань; як пам'ять про важливі події; щоб підтвердити свій соціальний статус, приналежність до групи.

3. На одному рівні показники юнаків і дівчат, що стосуються причини: щоб замаскувати будь-який дефект на тілі або відвернути від нього увагу.

Досліджуючи характерологічні особливості даної вибірки респондентів в межах шкал першого та другого порядків за допомогою психодіагностичного тесту Л. Ямпольського, В.Мельникова, ми можемо зробити висновок, що дана вибірка респондентів характеризується домінуванням середньої вираженості характеристик за шкалами невротизму (84,84%), психотизму (66,66%), депресії (66,66%), розгальмованості (78,78%), загальної активності (72,72%), нерішучості (75,75%), комунікабельності (60,60%), естетичної вразливості (78,78%), жіночості (78,78%), психічної неврівноваженості (81,81%), інтроверсії (54,54%) та чутливості (72,72%). Цікаво, що у показника «совісність» домінують середні (39,39%) та низькі (45,45%) значення, а за фактором другого порядку «асоціальність», навпаки, домінують високі (45,45%) та середні (39,39%) значення. Вважаємо, що дані обставини можуть пояснювати татуювання, як «виклик» суспільству, який кидають респонденти, виходячи за межі загальноприйнятих у культурі стандартів поведінки, щодо власної самопрезентації і відношення до власного образу Я, а також у пошуках власної ідентичності.

Крім того дослідження показало, що:

1) немає суттєвих значущих розходжень у показниках факторів першого та другого порядків між тими, хто робив, або не робив у своєму житті татуювання;

2) немає суттєвих статистичних розходжень у показниках вибірок жіночої та чоловічої статі респондентів, що позитивно ставляться до татуювання;

3) немає суттєвих статистичних розходжень у показниках респондентів з одним татуюванням та респондентів з множинним татуюванням;

4) у всіх респондентів, що робили хоча б одне татуювання, знижені показники за фактором першого порядку «Совісність» та присутні високі значення за фактором другого порядку «Асоціальність»; Як відомо, совість, з точки зору З. Фрейда, – це одна з підсистем суперего. Совість здобувається за допомогою батьківських покарань. Вона пов'язана з такими вчинками, які батьки називають «неслухняною поведінкою» і за які дитина отримує догану. Совість включає в себе здатність до критичної самооцінки, наявність моральних заборон і виникнення почуття провини. Можна стверджувати, що респонденти дійсно переживають «період бурі і натиску»: складності пошуку себе, потребу у сепарації від довколишнього середовища, потребу у визначенні своїх меж і можливостей, а також труднощі соціальної адаптації, тому татуювання є відбиттям того, що відбувається на внутрішньому психічному плані. Татуювання стає для них символом сепарації та самовизначення. Воно також відбиває процес формування власного суперего (Суперего вважається повністю сформованим, коли батьківський контроль змінюється самоконтролем);

5) чим більшою є внутрішня неузгодженість, тим є більшою потреба у татуюванні;

6) у респондентів з більшою кількістю татуїровок присутній високий рівень невротизму, депресії, сором'язливості, психічної неврівноваженості, асоціальності та інтроверсії. Також спостерігається низький рівень совісності і товариськості. Решта показників знаходяться на середньому рівні. Можна припустити, що татуювання для них є засобом боротьби з власною неузгодженістю, спробою переосмислити себе через безліч образів, народжених всередині і винесених назовні. Про те наочно свідкує татуювання написи «Powerinside» зроблене на зап'ясті лівої руки однієї з респонденток, або написи «Моє життя – мої правила», зроблене також на середньому пальці лівої руки іншої респондентки. Руки – це орган дії, і дані «нагадувалки» можуть свідчити про потребу у зсуві з зовнішнього контролю оточуючих на власний контроль того, що відбувається з тобою. Це також можна розглядати як пошук власної ідентичності, наслідок зниження довіри до правил, якими користуються «інші», зовнішнє оточення, потребу в сепарації;

7) у респондентів з одноразовим татуюванням присутній високий рівень розгальмованості, загальної активності, товариськості та асоціальності. Також визначається низький рівень психічної

неврівноваженості, знижений рівень інтроверсії та нейротизму. В них татуювання також може говорити про самоствердження, про пошук границь власних можливостей, про потребу в сепарації, визнання себе дорослим.

Дослідження самоствавлення респондентів проведене за методикою (МДС) С. Р. Пантелєєва визначило, що є певні відмінності у самоствавленні у респондентів з одноразовим та багаторазовим татуюванням. Так у респондентів з одноразовим татуюванням у зоні високих значень знаходяться показники самовпевненості, дзеркального «Я» та самоприйняття. Також у респондентів з одноразовим татуюванням переважають показники самоприхильності (тенденції до збереження такого образу Я, яке є) та самокерування, коли особистість чітко переживає власне «Я» як внутрішній стрижень, що інтегрує його особистість і життєдіяльність, вважає, що його доля знаходиться в його власних руках, і відчуває почуття обґрунтованості та послідовності своїх внутрішніх спонукань і цілей.

У респондентів з багаторазовим татуюванням переважають показники внутрішньої конфліктності та самозвинувачення. Також у респондентів з багаторазовим татуюванням знаходяться у зоні низьких значень показники «дзеркального я» та «само прийняття». Крім того у респондентів з багаторазовим татуюванням менш виражені показники за шкалами «самовпевненість», «самокерування» та «самоприхильність».

Отже дані, отримані за методикою МДС також підтверджують, що чим більша внутрішня неузгодженість, тим існує більша потреба у пошуку зовнішніх засобів по врегулюванню негативних психологічних станів.

Визначення ведучого психотипу респондентів за методикою ТИГР (Психографічний тест «Конструктивний малюнок людини з геометричних форм» за авторством В. В. Лібіна, А. В. Лібіна, О. В. Лібіної) та співставлення його з причинами нанесення татуювань на тіло свідчить про те, що у групі переважають два психотипи:

– Ілостенік (лат, *imtinus* – вільний, *logos* – відношення) – «володіє силою наполягати на своєму, бути незалежними у відносинах» (21,21%). Причина татуювання – самовираження, самоствердження.

– Емфостенік (грец. *Emphasis* – виразний) – «має силу передавати емоції і переживання різними засобами» (21,21%). Причина татуювання – краса тіла.

Далі відзначаються у порядку спадання наступні типи:

– Агостенік – «організатор», «керівник» – «той, хто володіє достатньою силою, щоб вести інших за собою» (15,15%). Причина татуювання – «Людина – фанат своїх переконань».

– Констенік – «інтуїтивний», «сенситивний», тривожно-недовірливий» – «той, хто володіє силою багато ставити під сумнів» (12,12%). Причина татуювання – позбутися від комплексів та створити захисний бар'єр.

– Інстенік – «комунікативний» «мінливий» – «той, хто володіє легкістю в пробудженні активності» (12,12%). Причина татуювання – підтвердити свій соціальний статус, приналежність до групи.

– Тоностенік – «ініціатор», «фантазер» – «той, хто володіє силою трансформувати в уяві негативні тенденції в позитивні образи» (12,12%). Причина татуювання – пам'ять про важливі події.

– Орстенік – «старанний працівник», «відповідальний виконавець» – «той, хто володіє силою упорядковувати невизначені ситуації» (6,06%). Причина татуювання – замаскувати будь-який дефект на тілі або відвернути від нього увагу.

Отже ми бачимо, що респонденти в більшій кількості переживають досить важкі часи юнацького віку – часи пошуку себе та власного самовизначення в соціумі. Крім того, татуювання було і завжди буде елементом причетності до якого-небудь стану, суспільства або ж субкультури. І сотні років тому, і зараз, всяке суспільне утворення, тим або іншим способом прагне маніпулювати масовою свідомістю і змушене складати ритуальний список ініціацій. Так реально простіше усвідомити себе причетним до чогось більшого, відчутти себе частиною великого цілого, в безпеці. Різниця між людиною, що представляє масову свідомість і людиною, яка є представником самостійного шляху розвитку, полягає в тому, що кожна дія індивідуаліста піддається процесу критичного розбору і аналізу. І в даному випадку, якщо у респондентів не вистачає досить розвинених внутрішніх засобів переробки власних негативних станів, татуювання може розглядатись, як символ, як проекцію того, що відбувається на внутрішньому плані. Винесені назовні для усвідомлення ці символи знижують внутрішню емоційну напругу, можуть сприйматися як засоби власного захисту й сприяти усвідомленню власної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бенаус Л. Знаки, символы и мифы / Л. Бенаус. – М: АСТ Апрель, 2004. – 160 с.
2. Кон И. С. Психология юношеского возраста: проблемы формирования личности: Уч. пос. для ст.-тов пед. ин-тов / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1979. – 175 с.
3. Медникова М. Неизгладимые знаки: татуировка как исторический источник / М. Мечникова. – М.: Языки славянской культуры, 2007. – 110 с.
4. Раш Дж. Э. История культуры татуировок, пирсинга, скарификации, клеймения и вживления имплантатов / Дж. Э. Раш. – СПб.: ИГ «Весь», 2011. – 192 с.

Никон Н. А. (Одесса, Украина)

АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ

В тезе рассмотрена социально-профессиональная мобильность персонала в современном обществе, ее уровни, классификация. Мобильность, предложенная П. Сорокиным, рассматривается как один из способов раскрытия внутреннего потенциала личности, удовлетворение потребностей, описана связь и зависимость между социально-профессиональной мобильностью и идентичностью людей.

Nikon N. (Odessa, Ukraine)

THE ASPECTS OF SOCIO-PROFESSIONAL MOBILITY

The thesis deals with the socio-professional mobility in modern society, its levels of classification. Mobility proposed by P. Sorokin, is regarded as one of the ways of revealing the inner potential of the personality, the needs, describe the connection and relationship between the socio-professional mobility and identity of people.

Обращение к проблеме социально-профессиональной мобильности персонала в формировании и использовании интеллектуальных резервов объяснимо повышением требований к работнику в связи с появлением новых поколений средств труда, высоких технологий, компьютеризации производственных процессов. Кроме того, эти требования обусловлены и необходимостью применения в сфере производства новой составляющей – знаний. Еще одним аспектом проблемы социально-профессиональной мобильности является необходимость формирования в коллективе предприятий отношений психологической устойчивости к нововведениям, повышения экономической и социальной ответственности за результаты деятельности, создания системы межличностных профессиональных коммуникаций [3]. Социально-профессиональная мобильность – это изменение социального положения индивида в сфере трудовой деятельности. Социально-профессиональная мобильность возникает вследствие неравенства занимаемых людьми положений в социальной структуре общества и рассматривается на следующих уровнях: во-первых, как смена занимаемой должности, во-вторых, как смена деятельности в рамках занимаемой должности и, в третьих, как смена вида деятельности.

Один из крупнейших ученых, изучающих социально-профессиональную мобильность П. Сорокин предложил классификацию социально-профессиональной мобильности – горизонтальная и вертикальная. Горизонтальная мобильность – это переход индивида или социального объекта от одной социальной позиции к другой, лежащей на том же уровне. Но наиболее важным процессом является вертикальная мобильность, представляющая собой совокупность взаимодействий, способствующих переходу индивида или социального объекта из одного социального слоя в другой [4]. Общество может не пропустить в более высокие социальные слои некоторых индивидов, осуществляющих свою социально-профессиональную мобильность, по причине их не соответствия установкам: нормам, законам, правилам, ценностям. В таком случае человек оказывается на промежуточном этапе, на котором он среди своего предыдущего социального окружения уже не «свой», а среди окружения, к которому он стремится, еще не «свой». Такое явление называется маргинальностью. Маргинальность выступает как противоречивое, неопределенное положение в процессе социальной мобильности индивида. Чтобы закрепиться в новой страте,

необходимо изменить свою идентичность в соответствии с новыми требованиями социальной группы. Но такие изменения в системе идентичности, по утверждению Э. Эриксона [5] имеют опасность потери идентичности, что в свою очередь, может привести личность к состоянию депрессии, чувству неполноценности, потери связи с окружающим миром, вследствие чего человек может оказаться изгоем в случае с вертикальной мобильностью. И. В. Василенко связывает напрямую саморазвитие личности с мобильностью. Автор рассматривает мобильность как один из способов саморегуляции человека, способствующий его самоактуализации, саморазвитию, осуществлению самостоятельного выбора, адекватного потребностям уровня жизнеобеспечения, демократичности, гражданственности, социальной ответственности и нравственности. Саморазвитие, самоактуализация предполагают динамику собственной «самости», собственного «Я», которое всегда уникально и неповторимо; это процессы, не имеющие конца и единичного достижения. Они связаны с раскрытием личностью своего внутреннего потенциала, с осознанным стремлением к самовоплощению, к самовыражению заложенного в ней потенциала [1], что является одной из врожденных потребностей в развитии, и, по мнению А. Маслоу, присуща каждому человеку. Потребность в развитии приводит к тому, что человек старается применить и реализовать свои унаследованные потенциальные возможности. Но это становится возможным только при достижении соответствующего уровня самоуважения, самооценки. Удовлетворение потребностей связано с проявлением активности, превращающей человека в инициативную, творческую личность [2]. Активность личности проявляется в умении мобилизовать свои возможности, реалистически оценить события и найти свое место в окружающей жизни, отстаивать свои взгляды и т. д.

Между социальными идентичностями и социально-профессиональной мобильностью существует корреляционная связь, при этом эта связь двухсторонняя прямая. Это значит, что возможны два варианта такой зависимости. Во-первых, социальная идентичность человека дает толчок к производству им социально-профессиональной мобильности. Сила связи в этом случае на среднем уровне, так как не всякий раз и не каждый человек изменив идентичность, будет прибегать к социально-профессиональной мобильности. Во-вторых, вынужденные изменения в социально-профессиональной мобильности приводят к тому, что человек пересматривает свое представление о том, какое место он занимает в системе общественных отношений, иными словами пересматривается социальная идентичность. В этом случае сила связи будет высокой, так как хотим мы этого или нет, при смене нашего социального статуса или приписывании нового мы в структуру «Я» добавим вновь приобретенный статус, но показатель силы связи все же не будет равным единице так как при горизонтальной мобильности наш набор статусов не изменится, а изменятся лишь условия функционирования индивида.

Таким образом, изучать социально-профессиональную мобильность можно через идентичность, так как изменения в структуре второго запускают процесс первого. В свою очередь социальную идентичность можно изучать через социальное воображение, которое возникает на основе социального неравенства.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Василенко И. В. Человек в социуме: мотивация и мобильность / И. В. Василенко. – Волгоград: «Перемена», 1998. – 172 с.
2. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу. – М.: Релф-бук, 1997. – 300 с.
3. Мурашов Д. С. Профессиональная мобильность в использовании интеллектуальных резервов на промышленных предприятиях [Электронный ресурс] / Д. С. Мурашов. – Режим доступа: <http://www.pandia.ru/91187>
4. Сорокин П. А. Человек, цивилизация, общество / П. А. Сорокин. – М.: «Политиздат», 1992. – 543 с.
5. Ericson E.H. Identity, youth and crisis / E.H. Ericson. – L.: Faber and Faber, 1968 p.

Марахина Е. Л. (*Одесса, Украина*)

АНОМИЧНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

В тезе рассматривается социальная аномия как деструктивный феномен общества. Основываясь на исследовании социологов, утверждается, что современное украинское общество – это общество «аморального большинства», что может означать неизбежный «нормативный взрыв», длительный конфликт между потребностью людей в устойчивой общественной морали, с одной стороны, и пренебрежением к ней, с другой стороны.

Marakhina E. (*Odessa, Ukraine*)

THE ANOMIE IN THE CONTEMPORARY UKRAINIAN SOCIETY

The thesis reviews social anomy as destructive phenomenon of society. Basing on the social research it is claimed that modern Ukrainian society is the society of “amoral majority”, which embodies unavoidable “normative blow up”, long term conflict between the need of people in stable social morality from one side and neglect of it from another.

Современное украинское общество можно охарактеризовать как дезорганизующееся или *аномичное*, когда культурные ценности, нормы и социальные связи отсутствуют, ослаблены или противоречат друг другу, когда отсутствует четкая моральная регуляция поведения индивидов. Проблема аномии порождается переходным состоянием в процессе социального реформирования, временным упадком моральной регуляции

экономических отношений, Э. Дюркгейм заметил, что это своего рода «болезнь общества». Р. Мертон считал, что аномия является результатом конфликта между разными элементами ценостно-нормативной системы общества, между культурно предписанными всеобщими целями и законными средствами их достижения. Социологи объясняют аномию как такое состояние общества, в котором заметная часть членов, зная о существовании обязывающих их норм, относятся к ним негативно или равнодушно. Следовательно, социальная аномия это следствие транзитивного состояния общества и дисфункции официальных институтов государства. Аномию не без оснований рассматривают как основание институциональных деформаций в постсоветском обществе [1]. По мнению Б. В. Волженкина и В. В. Колесникова, в условиях, когда государство сознательно отстраняется от решения социальных проблем и население вынуждено жить в режиме самовыживания, безнормность и девиантность поведения становятся типичным и повсеместным явлением, а общество в целом погружается в состояние аномии. Поиск самостоятельного (без помощи государства) решения своих материальных проблем приводит значительную часть населения в сферу теневой экономики.

Аномичность украинского общества связана с происходящими социальными потрясениями, которые обязательно приведут к трансформациям в нормативной системе. Проведенные украинскими социологами Е. И. Головахой и Н. В. Паниной опросы взрослого населения Украины показали, что более 80% населения были подвержены состоянию аномической деморализованности [2]. «Моральные нормы человеческой порядочности и ответственности, регулирующие повседневное поведение людей, их взаимоотношения в различных ситуациях общения и деятельности, рассматриваются большинством взрослого населения Украины как нормы поведения «моральных аутсайдеров», тогда как большинство людей оцениваются как нечестные, безответственные, лживые и эгоистичные существа, готовые ради выгоды пренебречь моралью», – утверждает Е. И. Головаха. Выводы ученого достаточно пессимистичны. «Трудно надеяться и на то, что состояние тотальной аномии, спровоцированное постсоветской трансформацией, окажется недолговечным феноменом. Если за последнее десятилетие ничего не изменилось, то вполне можно ожидать массовой аномической деморализации и в весьма отдаленном будущем. Возможно, украинское общество явит миру пример, как можно неопределенно долго сохранять относительную социально-политическую стабильность в стране, где большинство населения деморализовано и «аморализовано», и посрамит мнение теоретиков, утверждающих, что неизбежен «нормативный взрыв», связанный с социальными потрясениями и авторитарным правлением. Но в этом случае неизбежен длительный конфликт между потребностью людей в авторитетном институте общественной морали и откровенным пренебрежением к нему со стороны «аморального большинства», – заключает Е. И. Головаха [4].

Решение проблемы аномии связано с формированием особого морального климата в обществе, в результате чего в общественном сознании должны сформироваться и начать проявляться нравственные нормы, регулирующие повседневное поведение людей. В противном случае следует признать, что Р. Мертон был прав, утверждая, что такие дисфункциональные явления, как преступность, деморализация, психические расстройства и т.п. оказываются по существу нормальными реакциями на ненормальную среду.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Гриценко С.А. Экономические преступления как институциональные девиации [Электронный ресурс] / С. А. Гриценко // Научные труды ДонНТУ. – Серия: экономическая. – Вып. 31-3. – Режим доступа: <http://www.donntu.edu.rn>
2. Головаха Е. И. Социальное безумие. История, теория и современная практика / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – К.: Абрис, 1994. – 168 с.
3. Паніна Н. В. Аномія у посткомуністичному суспільстві / Н. В. Паніна // Політичний портрет України. – 1996. – № 17. – С. 46 – 52.
4. Головаха Е. И. Феномен «аморального большинства» в украинском обществе: постсоветская трансформация массовых представлений о нормах социального поведения / Е. И. Головаха // Україна – 2002. Моніторинг соціальних змін. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2002. – С. 460 – 468.

Слюсаренко О. О. (*Харків, Україна*)

ПРОБЛЕМА ЛІДЕРСТВА У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ: СУТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ФУНКЦІЇ ЛІДЕРІВ

У тезах розкрито суть поняття «лідер», охарактеризовані різні підходи до класифікації лідерів та визначені функції лідерів.

Slyusarenko O. (*Kharkiv, Ukraine*)

THE PROBLEM OF LEADERSHIP IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL LITERATURE: THE ESSENCE, TYPES AND FUNCTIONS OF LEADERS

The essence of the concept «leader» has been revealed in the article. The approaches to the classification of different types of leaders have been characterized. The functions of leaders have been determined.

У науковій літературі спостерігається розмаїття підходів до розуміння понять «лідер» і «лідерство», що обумовлено широким сутнісним змістом цих термінів, різноплановістю сфер їх застосування, специфікою кожної окремої науки.

Так, у філософії лідером визнається найбільш авторитетний член групи [7]. Соціологія й економіка вбачають у лідері члена групи, який користується великим авторитетом, впливом у будь-якому колективі, здатний очолити

групу; людина, яка завдяки своїм особистим якостям має значний вплив на членів соціальної групи [5]. Політологія визначає лідера як особу, яка очолює політичну партію або іншу суспільно-політичну організацію [1].

У психолого-педагогічній науці лідер – це член групи з найвищим статусом, за яким визнається право приймати рішення у значущих для групи ситуаціях і який має значний вплив на членів групи [4; 6].

Існують такі підходи до класифікації лідера: 1) за змістом діяльності (лідер-натхненник, лідер-виконавець); 2) за характером діяльності (універсальний, ситуативний); 3) за напрямом діяльності (емоційний, діловий); 4) за статусністю (формальний, офіційно назначений і неформальний, той, кого реально визнає колектив) [3; 6]. Також розрізняють лідера авторитарного, колегіального або ліберального [3].

До того ж, учені (А. Михайлова, А. Кречмар, А. Ясинська-Каня, Р. Ружичка, З. Голенкова) розрізняють такі типи лідерів, як: лідер бюрократичний (авторитет лідера обумовлений переважно його положенням у бюрократичній ієрархії, а не особистими перевагами і характеристиками); лідер інструментальний (володіє найбільшими знаннями і компетентністю, необхідними для розв'язання групових завдань і досягнення цілей); лідер космополітичний (авторитетний член групи, який через свої інтереси, знання, ідентифікації та зв'язки з більш широким соціальним контекстом, що виходить за межі даної локальної спільноти, має на неї значний вплив); лідер локальний (авторитетний член групи, вплив якого на групу обумовлений його інтересами, зв'язками, знаннями місцевих справ, ідентифікацією з локальною спільнотою); лідер думок (людина, яка має суттєвий вплив на думки інших людей, які звертаються до неї за інформацією і порадою; людина, яка виступає в якості посередника між засобами комунікації і власною групою, здійснює вибір та інтерпретацію інформації, що передається); лідер соціометричний (член групи, якого найчастіше обирають інші члени групи за всіма критеріями); лідер харизматичний – лідер, вплив якого базується на виключних характеристиках особистості, якими він володіє, рисах святості й героїчності); лідер експресивний (впливає на емоційну атмосферу групи завдяки здатності виражати інтереси групи, думки, настрої групи, зменшувати напругу, представляти імідж групи за її межами) [5].

Основними функціями лідера є: організаційна (постановка цілей, прийняття рішення, планування шляхів і засобів досягнення актуальних і перспективних цілей групи, координація, узгодження, організація спільних зусиль членів колективу відносно цілі у просторових і часових характеристиках діяльності), інформаційна (збір, переробка, збереження інформації, формування на її основі актуальних і відстрочених цілей і завдань колективу, розподіл ролей, обов'язків і відповідальності у виконуваній діяльності), функція соціалізації (формування соціально значимих і схвалюваних норм, ціннісних орієнтацій, соціальних диспозицій, стійких мотивів поведінки) [2].

Отже, можна зробити висновок про те, що лідер – це найавторитетніша особистість у групі, яка завдяки своїм особистим якостям відіграє головну роль у різних моральних, соціальних та інших ситуаціях, спільній діяльності членів групи має значний вплив на них, приймає рішення у значущих для групи ситуаціях і несе за них відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

2. Кобера А. В. Організаційно-психологічні детермінанти лідерства в органах внутрішніх справ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / А. В. Кобера. – К., 2008. – 16 с.

3. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М. : Высшая школа, 2004. – 512 с.

4. Психологический словарь / [В. В. Давыдов, А. В. Запорожец, В. П. Зинченко, Б. Ф. Ломов, А. Р. Лурия, А. М. Матюшкин, А. В. Петровский] ; под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.

5. Словарь социологических терминов. Л, М, Н / [ред.кол.: А. Михайлова, А. Кречмар, А. Ясинска-Каня, Р. Ружичка, З. Т. Голенкова и др.]. – Варшава : Польская Академия Наук, Институт Философии и социологии, 1991. – 92 с.

6. Словарь-справочник по педагогике / [авт.-сост. В. А. Мижериков] ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.

Ремез Н. Д. (Одеса, Україна)

ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УПРАВЛЯТИ ЧАСОМ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ СЕРТИФІКАЦІЙНИХ РОБІТ ЗНО

У тезах висвітлено роль пробного зовнішнього незалежного оцінювання в процесі формування в майбутніх абітурієнтів вміння правильно розподіляти свій час в процесі виконання завдань сертифікаційних робіт ЗНО.

Remez N. (Odesa, Ukraine)

THE ABILITY FORMATION TO MONITOR TIME IN THE PROCESS OF PERFORMING THE CERTIFICATION WORK TASKS OF THE STANDARDIZED EXTERNAL TESTING

In the thesis highlights the role of trial Standardized External Testing in the process of formation of future students the ability to properly allocate their time during the execution of the certification work tasks of the Standardized External Testing.

Необхідність у якісній підготовці до складання зовнішнього незалежного оцінювання висуває певні вимоги до здатності майбутніх абітурієнтів правильно розподіляти час, виконуючи завдання ЗНО. Тому серед вимог до сучасного абітурієнта є вміння виконувати велику кількість завдань за досить обмежений термін, не страждаючи при цьому від постійного стресу.

Одним з методів удосконалення вміння управляти часом є аналіз витрат робочого часу абітурієнта під час виконання завдань сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання.

Важливою складовою підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання є пробне зовнішнє незалежне оцінювання. Відповідно до Положення про проведення пробного зовнішнього незалежного оцінювання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11 грудня 2015 року № 1277, пробне ЗНО – це добровільне тестування осіб, які мають намір ознайомитися з процедурою проведення зовнішнього незалежного оцінювання. Пробне ЗНО передбачає надання можливості абітурієнтам:

- виконувати тести в реальному часі, ефективно розподіляти час;
- ознайомитися зі змістом та формою сертифікаційних робіт, які відповідають специфікаціям ЗНО поточного року;
- психологічно адаптуватися до основної сесії ЗНО;
- визначити власний рівень знань;
- скоригувати підготовку до ЗНО.

Для участі в пробному зовнішньому незалежному оцінюванні в Одеській області щорічно реєструється близько 30% майбутніх абітурієнтів, що свідчить про досить велику популярність цього заходу для підготовки до ЗНО.

Виконуючи завдання сертифікаційних робіт ЗНО, абітурієнти найчастіше стикаються з проблемою невміння правильно спланувати свій час: не встигають виконати всі завдання, витративши багато часу на розв'язання одного важкого завдання, не лишають часу для перенесення відповідей до спеціальних бланків для відповідей тощо. Завдяки пробному ЗНО майбутні абітурієнти мають можливість навчитися долати дефіцит робочого часу – брак часового ресурсу, викликаний неправильною організацією діяльності, найбільш характерними причинами якого є безплановість роботи, неадекватна оцінка майбутнім абітурієнтом своїх здібностей, недостатня швидкість та результативність роботи.

Проаналізувавши проблеми абітурієнтів щодо вміння управляти часом, надаємо декілька порад щодо правильної організації робочого часу в процесі виконання тестових завдань сертифікаційної роботи ЗНО:

- слідкуйте за часом, відмічайте для себе початок та закінчення виконання кожного завдання;
- намагайтеся виконувати завдання швидше, ніж ви це робите зазвичай, зекономлений час надасть вам можливість провести перевірку та корекцію ваших відповідей;

– якщо під час виконання тестових завдань певне завдання є надважким для вас, продовжуйте працювати над іншими завданнями, а потім повернетесь до важких;

– заплануйте час для перенесення відповідей до бланків відповідей.

Наприкінці маємо зазначити, що вміння правильно розподіляти свій час в процесі виконання завдань сертифікаційних робіт ЗНО не є чимось недоступним. Якщо майбутній абітурієнт застосовуватиме вищезазначені поради під час складання пробного, а потім і основного ЗНО, він наочно переконається на власному досвіді, що став встигати набагато більше, а втомлюватися набагато менше, що позитивно вплине на якість його підготовки до ЗНО.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 грудня 2015 року № 1277 «Про затвердження Положення про проведення пробного зовнішнього незалежного оцінювання» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/>

Сулякова М. В., Шевченко Н. Ф. (Дніпро – Запоріжжя, Україна)
ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У
ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

У тезах представлено результати пілотажного емпіричного дослідження особливостей інтерпретаційної діяльності особистості у ранньому та середньому віці дорослості.

Suryakova M., Shevchenko N. (Dnipro – Zaporizhzhya, Ukraine)
INDIVIDUAL INTERPRETIVE ACTIVITY AT ADULT AGE

This thesis presents the Pilot empirical research results describing peculiarities of interpretive activity of an individual at early and middle adult age.

Психологічне розуміння інтерпретації обумовлене наявністю активності особистості до інтерпретаційної діяльності, здійснюючи яку людина визначається як суб'єкт цієї діяльності. Особистість виступає як суб'єкт особливої інтерпретаційної діяльності, в якій можливо визначити потреби, мотиви, цілі, умови, засоби та механізми її реалізації. Потреба особистості в інтерпретації актуалізується у певній інтерпретаційній ситуації, насамперед це – невизначеність, несподіваність, мінливість реальності [1]. Інтерпретація у такому випадку має виробляти ставлення до несподіванки, яка є новою та неочікуваною для суб'єкта, що потребує роботи свідомості [3].

Наявність тих чи інших потреб призводить до активізації особистості до інтерпретаційної діяльності. Мислення, мовлення виступають механізмами, завдяки яким досягається розуміння. Умовами, в яких

відбувається інтерпретаційна діяльність, є особистісні смисли та цінності. Засобом здійснення інтерпретаційної діяльності має бути здібність особистості до інтерпретування, яка може бути визначена як особлива здатність, що визначає загальну ефективність усвідомленої регуляції діяльності. Інтерпретаційна задача за своїм характером є пізнавальною, процес якої завершується інтерпретаційним висновком, думкою, який має особистіснообумовлений характер. Рішення інтерпретаційної задачі полягає у створенні деякого інтерпретаційного конструкту, який задовольняє людину та надає відчуття визначеності [2].

З метою вивчення особливостей здійснення інтерпретаційної діяльності людьми раннього та середнього дорослого віку нами було проведено пілотажне дослідження. Об'єктом інтерпретації було обрано рисунковий матеріал, по відношенню до якого досліджувані мали вирішити інтерпретаційну задачу, оскільки саме рисунок з певним сюжетом допускає безліч інтерпретацій, потенційно передбачає безліч смислів. Для здійснення інтерпретаційної діяльності, особистість повинна мати відповідний мотив та способи її виконання. Рішення інтерпретаційної задачі пов'язано насамперед з погодженням особистості розглядати її саме як власну задачу. В якості засобів рішення інтерпретаційної задачі виступають певні розумові дії: власно розуміння сюжету рисунка, його осмислення, тлумачення, вироблення власної думки та її формулювання, що й складає процес інтерпретації. Рисунковим матеріалом для інтерпретаційної задачі були обрані два рисунка Х. Бідструпа – «Домашнє завдання» та «Ботанік», які пред'являлися респондентам без назви.

Особливості рішення інтерпретаційної задачі дорослими виявлялися через: розуміння змісту сюжету рисунка; спроможність стати на позицію автора; здатність висловити власну думку щодо змісту; здатність до поліінтерпретації; спроможність відбивати думки іншого; здатність до встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Задля вивчення означених компонентів особистісної інтерпретації було створено спеціально розроблений прийом у вигляді певних завдань й запитань до рисунків: роздивитися рисунок та скласти невеличке оповідання за рисунком; припустити, що саме хотів висловити автор в цьому сюжеті; висловити власну думку з приводу сюжету; знайти інші теми сюжету рисунку; зробити припущення щодо думок головного героя сюжету; визначити, що передувало й що може бути наслідком ситуації. Письмові відповіді досліджуваних ми аналізували за допомогою контент-аналізу.

Результати пілотажного дослідження особливостей інтерпретаційної діяльності дорослими свідчать про те, що рішення інтерпретаційної задачі обумовлюється потребою особистості її вирішити; процес рішення інтерпретаційної задачі починається з етапу розуміння того, що сприймається, усвідомлення здійснюється за допомогою мовної конструкції; стиль викладення матеріалу, що підлягав розумінню, не визначає якість його подальшої інтерпретації; більшості дорослим досліджуваним не залежно від віку, статі, освіти важко встати на позицію іншого, зробити адекватне

припущення щодо смислу його дії; викликає утруднення формулювання власної думки з приводу того, що зрозумів, у більшості досліджуваних; здатність здійснювати декілька інтерпретацій характеризується низьким рівнем. Виявився також низький рівень диференціації дорослими людьми думок, почуттів, бажань, станів людини, що свідчить про низький рівень усвідомлення цих явищ. Матеріал, що інтерпретується, здебільшого розглядається поза континуума подій.

Отже, інтерпретаційній діяльності дорослих притаманні інтуїтивність, невизначеність, необґрунтованість, низький рівень усвідомленості. Особливості інтерпретаційної діяльності визначаються не віковим чинником, а, ймовірно, пов'язані з рівнем розвитку інтерпретаційних здібностей особистості.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Славская А. Н. Личность как субъект интерпретации / А. Н. Славская. – Дубна: Феникс+, 2002. – 240 с.
2. Чепелева Н. В. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія / [За ред. Н.В. Чепелевої]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 276 с.
3. Шевченко Н. Ф. Особистісний смисл у структурі смислотвірної активності людини / Н. Ф. Шевченко // Особистість у сучасному світі. – К., 2015. – С. 267-270.

Глушкова Н. М. (Одеса, Україна)

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ – ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

В статті розглядаються засоби і методи залучення студентської молоді до здорового способу життя, формування психологічної стабільності і стресостійкості як важливих професійних якостей.

Glushkova N. (Odessa, Ukraine)

HEALTHY LIFESTYLE IS THE KEY FOR SUCCESSFUL ACTIVITY OF FUTURE HIGHEST QUALIFIED SPECIALIST

The article deals with means and methods of attracting students to a healthy lifestyle, formation of psychological stability and resistance to stress as important professional qualities.

Серед завдань підготовки фахівців у вищому навчальному закладі є проблема, яка на перший погляд здається другорядною, але від вирішення якої залежить весь подальший життєвий шлях особистості. Не є таємницею, що здоров'я сучасної молоді, як фізичне, так і психічне, викликає занепокоєність в медичних та педагогічних колах. Цьому сприяє динамічний ритм життя, інтенсивність розумової діяльності, велика інформаційна

завантаженість, екологічні проблеми, психологічна напруженість та ін. Крім того, молодь оточує багато спокус у вигляді нібито «легких» наркотичних засобів, алкоголю, енергетичних напоїв, які до того ж досить агресивно рекламуються. Говорити за таких обставин про здоров'я фізичне і здорову психіку можна досить умовно.

Як стверджують психологи, основну загрозу для психічного здоров'я становить стрес. І хоча здається, що в юнацькому віці стресостійкість має бути високою, психодіагностичні дослідження доводять, що адаптаційні можливості молоді не безмежні. За визначенням канадського фізіолога Г.Сельє, який першим сформулював і обґрунтував поняття «стрес», стресова реакція формується за наявності зовнішніх та внутрішніх чинників [2]. До зовнішніх належать навколишнє середовище, еколого-кліматичні умови, прийом ліків, додержання дієти з метою позбутися «зайвої» ваги (це стосується, в першу чергу, дівчат). До внутрішніх відносять передусім спадковість, минулий досвід, особливості організму.

В процесі психодіагностичного обстеження студентської молоді виявлено, що близько 33% мають підвищений рівень емоційної лабільності, а для 24% характерний рівень соціальної тривожності. Звичайно, що студенти з підвищеним рівнем складніше адаптуються у нових соціально-психологічних умовах, їм важко пристосуватися до нової форми навчання (порівняно із шкільною), їх лякає велика кількість іспитів і навіть при наявності знань, вони не завжди отримують позитивні оцінки.

Подолати такі негативні психоемоційні властивості допомагає формування здорового способу життя, і саме в період навчання у вищому навчальному закладі є можливість зробити його нормою свого подальшого життєвого шляху.

З метою врегулювання емоційного стану психологи пропонують застосовувати так званий метод позитивного мислення. Його суть полягає в тому, щоб підсилити образ власного «Я» шляхом успішних вчинків та дій і не дати йому погіршитись чи зруйнуватись у разі невдач або помилок поведінки, діяльності. Але при відсутності психологічної служби у навчальному закладі не кожен студент здатен самостійно скористатись таким методом.

До дієвих і доступних засобів формування психоемоційної стабільності належить також фізичне виховання, заняття спортом. Як правило, в навчальних закладах є можливість долучати студентів до спортивної діяльності не тільки на заняттях з фізичного виховання, а й в поза навчальній роботі. Спортивні комплекси, корти, басейни є в більшості університетів. Студенти активно беруть участь в командних видах спорту.

У виховній роботі по формуванню здорового способу життя доцільно використовувати орієнтовані на особистість сучасні технології та методи виховання. В цьому процесі мають брати участь і самі студенти, і органи студентського самоврядування, і весь педагогічний колектив навчального закладу [3].

Комплексне використання всіх методів і засобів формування здорового способу життя студентської молоді надає можливості підготувати її до майбутньої трудової діяльності, адже на виробництві не виключені екстремальні ситуації, негативні емоції, переживання, розчарування, які стають причиною професійного стресу [1]. Професійний стрес викликається також несподіваною та напруженою ситуацією на виробництві, конфліктними взаємовідносинами між працівниками в процесі трудової діяльності. А у стресовому стані, як стверджує Г. Сельє, людина частіше припускається помилок, їй важко здійснювати цілеспрямовану діяльність, переключення і розподіл уваги, у неї порушується перебіг пізнавальних процесів, спостерігається розладнання координації рухів, неадекватність емоційних реакцій, виникає загальне гальмування чи повна дезорганізація діяльності [2]. Крім негативних фізіологічних наслідків для організму людини (підвищення кров'яного тиску, серцевий напад, головний біль, розлади шлунку тощо) стреси можуть, у свою чергу, стати причиною аварійних та екстремальних ситуацій на виробництві.

Звичайно, що людина емоційно нестабільна в стані професійного стресу розгублюється, втрачає самовладання, здатність до продуктивної діяльності. І навпаки, більш успішними є фахівці з емоційною стабільністю, які навчилися володіти собою, знають засоби психотехніки, особистої саморегуляції, тобто фізично и психічно здорові.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Самоукина Н. В. Психология и педагогика профессиональной деятельности / Н. В. Самоукина. – М.: ЭКМОС, 2000. – 384 с.
2. Селье Г. Стресс без дистресса / [Пер. с англ.]. – М.: «Прогресс», 1979. – 123 с.
3. Формування навичок здорового способу життя у дітей і підлітків. / Н. Ю. Максимова, А. Й. Капська, О. Г. Карпенко. – К.: Ніка Центр, 2001. – 264 с.

Семенкова А. Н. (Одесса, Украина)

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ РАЦИОНАЛЬНОСТИ

В тезисах освещается полипарадигмальный подход к проблеме рациональности в социально-гуманитарном знании и особенность дефиниции социальной рациональности в контексте социальной науки.

Semenkova A. (Odessa, Ukraine)

METHODOLOGICAL GROUNDWORK PROBLEM OF SOCIAL RATIONALITY

The thesis considers the polyparadigmatic approach to problem of rationality in social-humanitarian Sciences and feature definition social rationality into social Science.

Дефиниция рациональности – проблема полипарадигмальная, многократно обсуждаемая в философской и социологической литературе. Это, в свою очередь, породило значительные трудности в попытках построения единой интерпретации рациональности. Теоретический плюрализм в отношении рациональности является значительной методологической проблемой.

Всякое утверждение единства рациональности, все же подразумевает ее специфические разновидности, например, исторические типы, классическую, неклассическую и постнеклассическую рациональности в науке и др. Так, признавая многообразие разновидностей рациональности, различают «закрытую» и «открытую» рациональности (В.С. Швырев [2, с. 7]). Отстаивая единство научной рациональности, но одновременно сохраняя идею разнообразия рациональностей, Е.П. Никитин вводит понятие спецрациональности, которая присуща определенной форме духовной деятельности [2, с. 30]. Анализируя проблему рациональности в гуманитарном знании А.И. Афанасьев выделяет «объектную» и «субъектную» формы рациональности, что позволяет осмыслить многообразие проявления рациональности и выделить, при этом, единые критерии научности [1].

Однако, указанные подходы в обозначении рациональности не отражают все возможные ее интерпретации, а существенные отличия в описании дефиниции рациональности приводит к невозможности их операционального использования при изучении социальных объектов сквозь призму дихотомии «рациональное – иррациональное». Эволюция научной рациональности представляет собой процесс, в контексте которого рациональность перестает существовать только лишь как гносеологическое явление. Признается синтез рациональности и иррациональных содержаний, разделение которых возможно лишь на уровне отвлеченного теоретизирования.

В этой связи, в рамках социологического дискурса вводится дефиниция социальной рациональности, как возможности теоретического изучения различных аспектов социальной реальности. Вместе с тем, не став исключением из общей методологической проблемы рациональности, социальная рациональность также не имеет единой интерпретации своего содержания.

В рамках одних определений, социальная рациональность выражается как совокупность образцов социально-группового поведения. Так, согласно определению, приведенному А. И. Ракитовым, рациональность есть «система замкнутых и самодостаточных правил, норм и эталонов, принятых и общезначимых в рамках данного социума для достижения социально-осмысленных целей» [3, с. 69]. В определениях других авторов, рациональность выступает в контексте гносеологической и социализирующей деятельности индивидов и групп. В интерпретации третьей группы авторов доминирует системный подход. При этом, отметим, что ряд исследователей в своих работах определяют термин «социальная

раціональність» неявно, или же не приводят его дефиниции вообще, что порождает неоднозначность его употребления. В рамках данных определений остается открытым вопрос о возможности обнаружить всеобщее, инвариантное содержание, выражающее сущность социальной рациональности. Постнеклассическая методология, включающая в область анализа субъект познания, позволяет положительно ответить на этот вопрос и выделить в качестве инварианта в данных определениях свойство рефлексивности (вербализованности), вне которого приведенные определения перестают существовать (определения, а не явления, которые в них зафиксированы) [4]. Следовательно, социальную рациональность следует представить как любой рефлексивный акт индивидуального или группового субъекта социального действия, осуществляемый с помощью вербальных средств коммуникации. Приведенные выше определения рациональности, независимо от их содержания, выступают примерами проявления рациональности социальной, т.к. представляют собой результаты научной рефлексии индивидуального и коллективного субъектов познавательной деятельности. При этом, нельзя не согласиться с Д. О. Труфановым [4] в том, что существование несоциальной рациональности в принципе невозможно, вследствие соответствующей невозможности вербализованной рефлексии за пределами социальной реальности. В положительном варианте – рациональность всегда социальна. В контексте данного утверждения проблема социальной рациональности выступает актуальным предметом социологического анализа, результатом которого возможно создание операциональной теории социальной рациональности, в рамках которой допустимым становится изучение структурно-динамических качеств социума.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Афанасьев А. И. Проблема рациональности в информационном обществе / А. И. Афанасьев, И. Л. Василенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/12_EN_2008/Philosophia/31374.doc.htm
2. Исторические типы рациональности / [Отв. ред. В. А. Лекторский]. – Т.1. – М., 1995. – 350 с.
3. Ракитов А. И. Рациональность и теоретическое познание / А. И. Ракитов // Вопросы философии. – 1982. – № 11. – С. 68-81.
4. Труфанов Д. О. Рациональность как фундаментальная характеристика социальных систем. Постнеклассический (универсумный) подход: монография / Д. О. Труфанов. – Красноярск: Сиб.федер.ун-т, 2013. – 124 с.

Богуславська Ю. Ю. (Одеса, Україна)

РУКОДІЛЛЯ ЯК СПОСІБ ВІДПОЧИНКУ

В тезах аналізується місце та роль рукоділля в системі дозвіллевої діяльності мешканця сучасного мегаполіса.

Boguslavskaya Y. (Odessa, Ukraine)
NEEDLEWORK AS WAY OF REST

In theses the place and role of needlework in system of modern megalopolis resident's leisure activity is analyzed.

Вагоме значення дозвілля в життєдіяльності індивіда не викликає сумнівів. Різні форми організації вільного часу та дозвілля населення можуть виступати як превентивним засобом для запобігання появі проблемних ситуацій, так і засобом корекції проблем, що вже виникли. Дослідження дозвілля дозволяє, на думку Н. А. Хренова, отримати ключ до універсальних особливостей розвитку та функціонування культури [1, С. 41].

В сучасному місті дозвілля є різноманітним та доступним фактично кожному. Розповсюдженість тих чи інших видів проведення вільного часу залежить від багатьох факторів. Ми хотіли б приділити увагу такому напрямку дозвілля, як рукоділля, що останнім часом користується дедалі більшою популярністю серед різних категорій населення.

Ручна робота, рукоділля, художні промисли – все, що об'єднується більш широким поняттям «hand-made» – довгі століття займали найважливіше місце в житті людини. Історично жінки будь-якого соціального стану частину свого часу присвячували шиттю, вишиванню, плетінню. Цей вид життєдіяльності був обов'язковою частиною дозвілля жінок високого походження та частиною повсякденної побутової роботи жінок з менш забезпечених прошарків. На сьогодні обидва фактори, що раніше спонукали людину до рукоділля, втратили своє значення. Нема нагальної необхідності займатися ручною роботою для отримання матеріальних речей, навпаки, все необхідне для життєдіяльності простіше придбати, ніж витратити на це особистий час та сили. Дозвілля сучасної людини також стало набагато більш варіативним, немає необхідності розважати себе рукоділлям. Чому ж доволі значна кількість людей продовжує займатися створенням предметів вручну (маємо на увазі саме некомерційну, дозвілльєву діяльність)? Основна мета цієї статті – не надати відповіді, а поставити питання та намітити напрямки подальших досліджень.

Виділимо кілька можливих, на наш погляд, причин вибору рукоділля в якості заняття у вільний час:

1. *Відпочинок.* Рукоділля можна розглядати як спосіб переключення до іншого виду діяльності, особливо для людей розумової праці. Традиційна, звичайна робота з монотонними рухами «уповільнює» ритм та темп життя. В такому сенсі ручна робота у вільний час сприяє психологічному розвантаженню та емоційному відновленню і може трактуватися як релаксаційна діяльність, коли процес важливіший за результат.

2. *Творчість.* Креативність як складник творчого потенціалу особистості. Ручна робота виступає в якості доступного шляху реалізації

творчого потенціалу. Займаючись рукоділлям, людина отримує задоволення від творчого процесу, пошуків себе, самовираження.

3. *Унікальність*. В епоху масового дизайну та стандартизації індивідуальність, несхожість, штучність набувають нового сенсу, перетворюються на одну з вагомих загально-світоглядних цінностей. Можливість відрізнятись, виділятися з поміж інших — потреба, характерна для західної урбаністичної культури. Оскільки придбання ексклюзивних авторських виробів доступно далеко не кожному через значну вартість, унікальні речі, що зроблені особисто в одному екземплярі, є одним зі способів задоволення цієї потреби. Результат при такому підході стає важливішим за процес.

4. *Матеріальність*. Відірваність значної доли постіндустріального інформаційного суспільства від виробництва матеріального продукту викликає в індивіда почуття відсторонення від реального світу. Хенд-мейд в цьому випадку виконує роль своєрідного “якора”, що пов'язує людину з реальністю в віртуалізованому житті мегаполіса через “речність”, матеріальність результату.

Мотиви вибору рукоділля взагалі чи окремих його видів у якості зайняття у вільний час можна також представити у вигляді бінарних протиставлень:

- процес – результат;
- свідомо мотивація – підсвідомий потяг;
- мода – власна зацікавленість;
- економія коштів – індивідуальність стилю;
- самовираження – практичність;
- додатковий прибуток – хоббі.

Перелік не є вичерпним. Вибір одного фактора з кожної пари залежить від особистісних особливостей індивіда.

Подальші соціологічні дослідження, спрямовані на виявлення факту діяльності, виду діяльності, мети діяльності, мотивів діяльності, дозволять більш ґрунтовно проаналізувати місце рукоділля в житті сучасного мешканця міста.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Хренов Н. А. Мифология досуга / Н. А. Хренов. – М: МГУКИ, 1998. – 448 с.

Онищук В. М. (Одеса, Україна)

МІГРАЦІЯ: АЛЬТЕРНАТИВНЕ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

Метою нашого дослідження проблеми міграції є аналіз мотивів виїзду працездатного населення і пошук шляхів розв'язання цієї проблеми.

Onushuk V. (Odessa, Ukraine)

MIGRATION: ALTERNATIVE SOLVING PROBLEMS

The object of our study on migration is to analyze the reasons of departure of the working population and find ways to solve this problem.

Українське суспільство в останні десятиріччя характеризується вибухом міграційних процесів як внутрішнього так і зовнішнього характеру. Останні соціологічні дослідження різних наукових центрів підтверджують той факт, що кількість українців, які мають намір мігрувати з України стрімко зростає. Аналіз еміграційних настроїв молоді протягом останніх років свідчить про досить високий рівень намірів серед молодих людей здійснити спроби виїхати в інші країни.

Відповідно до опитування, яке в 2012-2013 рр. проводила Міжнародна організація з міграції в Україні, портрет українського мігранта що від'їжджає в країни далеких контингентів виглядає так: це молода людина до 30 років, з вищою освітою, неодружена або розлучена. 43% їдуть на постійне проживання, 37% не знають, чи повернуться до України, 25% зазначили, що однозначно не повернуться, 13% будуть готові приїхати до України, якщо тут відбудуться економічні та соціальні зміни. На нашу думку, ці показники не є репрезентативними, але це є серйозне попередження влади про необхідність проведення реформ в суспільстві та громадськості про контроль влади в її діях. Проте це опитування засвідчує окремі тенденції у міграційному русі: люди не поспішають повертатися назад до України, через неможливість реалізувати свій професійний та інтелектуальний потенціал в Україні. Вимальовується п'ята хвиля інтелектуальної, або освітньої міграції. Останнє дослідження трудової міграції в Україні Держстатом України і Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи проводилося в 2012 р. При порівнянні його з пізнішими дослідженнями інших соціологічних центрів отримані результати змінилися, але не критично. Мігрант, який шукає роботу в сусідній державі не дружній до України – Російській Федерації, – це чоловік, переважно з сільської місцевості (понад 60%), зайнятий важкою фізичною працею, який часто працює нелегально (понад 20%) і виїжджає на заробітки на кілька місяців. Найчастіше це житель однієї із західних областей (понад 70%). Утім експерти банківського сектора зазначають, що нинішнього року лише 20-25% грошових переказів із Російської Федерації, через платіжні системи та картки, спрямовується в західній області [1, с. 2]. Тут, зрозуміло, свою справу зробила війна. До військового вторгнення на сході України частіше всього мігрували українці в Росію – до 50%, близько 15% працювали в Італії і Чехії, далі йшли Польща до 10%, Іспанія та Португалія до 4% і Угорщина до 2% [2].

Країни Євросоюзу для заробітків для українців є привабливими, але на шляху є багато перепон, як об'єктивного так і суб'єктивного порядку. Життя там дорожче, курсова різниця більша, одержати візу складно й дорого, а головне, економіка Європи котрий рік у стагнації та запропонувати роботу всім охочим просто не може.

Аналізуючи попередній цифровий матеріал, варто говорити про вибір індивідуального шляху українців в сучасному світі. І тут індивідуалізм, як суттєва риса українців, сприяє їх міграційним поривам. Залишаючи насиджені місця українці глибинно надіються на гідну зарплату. Збільшення

податкового тягаря, здорожання комунальних послуг, згорання підприємницької і ділової активності, закриття й ліквідація малих та середніх підприємств, що є прямим наслідком девальвації та інфляції, допущених чинною владою, виштовхує людей на пошуки кращої долі, достатку. Опитування фіксують, що саме відсутність грошей, а не патріотизму, штовхає їх в міграційні мандри, в тім числі і в не дружню нам Росію.

Українських заробітчани за кордоном заслужено поважають як працьовитих професіоналів, не менше вони відомі й турботою про своїх рідних і близьких. За експертними оцінками та даними Національного банку за 2011-2015 рр. повні обсяги переказів, у тому числі неофіційними каналами, становлять близько 35 млрд. дол. США на рік, правда, із 2014 р. динаміка спадна, але суми все одно вражають.

В Україні ставлення до мігрантів як до людей, що були в невідомість, яких ніхто в державі не хоче бачити, знати й розуміти. Більше того, їм нерідко дорікають тим, що вони залишили сім'ї, дітей, рідні місця й подалися за євро, долларом, злотим чи фунтом. Не краще поведуться захисники мігрантів, розводячи демагогію про обов'язок держави створити для них на батьківщині робочі місця й забезпечити високі зарплати. Теоретично проти цих побажань нема і не може бути жодних заперечень. Але в практичній площині – це утопічно.

В умовах, коли за кордоном, за різними оцінками працює від 2 до 7 млн українських мігрантів, українська влада може зробити все для того, щоб запрацювали всі ланцюжки інфраструктури з виїзду, працевлаштування, переказування грошей і повернення мігрантів на батьківщину. Все це збагатить Україну значним збільшенням обсягів грошових переказів, новими знаннями, досвідом, інноваціями, інвестиціями, створенням на батьківщині підприємств і робочих місць. Це дозволить нашій країні значно прискорити розвиток економіки, вийти на новий рівень соціального розвитку і стати заможною країною.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Самаєва Ю. Візуальна жорсткість / Юлія Самаєва// Дзеркало тижня. Україна. – №36. – 2016 р. – С. 1-2.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: u.ua/news/4460/html

Юдин А. В. (Гент, Бельгія)

ЭТНИЧЕСКИЕ СТЕРЕОТИПЫ ОДЕССКИХ СТУДЕНТОВ ДВАДЦАТЬ ЛЕТ НАЗАД: ПОЛЯКИ И ДРУГИЕ

В работе рассматриваются этнические стереотипы одесских студентов середины 90-х гг., преимущественно касающиеся поляков. Эти стереотипы сравниваются со стереотипными представлениями о некоторых других народах.

Yudin A. (*Ghent, Belgium*)

ETHNIC STEREOTYPES OF STUDENTS IN ODESSA TWENTY YEARS AGO: POLES AND OTHERS

The paper examines ethnic stereotypes of students of Odessa in the mid'90s, primarily concerning the Poles. These stereotypes are compared with the stereotypes of some other nations.

В работе рассматриваются этнические стереотипы одесских студентов середины 90-х годов, прежде всего касающиеся поляков. Для сравнения были представлены также представления о других ближайших соседях: белорусах, болгарях, гагаузах, евреях и молдаванах. Особый акцент на образе поляка был связан с желанием проверить, остались ли в коллективной памяти молодых украинцев середины 90-х годов какие-то следы негативного стереотипа поляков, связанного со сложной и нередко трагической историей украинско-польских отношений до середины XX века, а также не менее негативного, хотя и иного образа поляков, существовавшего у русских в XIX – первой четверти XX в.

Исследование проводилось в мае 1996 г. Результаты его остались тогда неопубликованными. Нынешняя публикация призвана привлечь внимание к примененному методу анкетирования и, возможно, стимулировать повторное исследование, которое смогло бы ответить на вопрос, насколько велика динамика стереотипных представлений молодых людей, что изменилось в них за 20 лет.

В 1996 г. было проведено письменное анкетирование 90 студентов Одесского государственного политехнического университета, приехавших на учебу почти из всех областей Украины. Анкетирование провела асс. Т. Ю. Дашкова. Общей методологической базой исследования был метод т.н. «семантического дифференциала», разработанный американским психолингвистом Чарлзом Осгудом [4]. Мы применили версию этого метода, адаптированную для нужд этнолингвистических исследований Ежи Бартминьским [1; 2; 3]. Нами был принят упрощенный метод анкетирования (без возможности для респондента выбора степени обладания тем или иным признаком). Соответственно, упростилась и методика интерпретации результатов. Студентам был предложен следующий набор из 26 пар бинарно оппозиционных признаков, охватывающих сферы быта, психики и интеллекта, общественной жизни и идеологии:

Бытовые признаки: 1. Предприимчивый–непрактичный. 2. Чистый–грязный. 3. Бережливый–расточительный. 4. Зажиточный–бедный. 5. Работящий–ленивый. 6. Трезвенник–пьяница.

Психические и интеллектуальные признаки: 7. Храбрый–трусливый. 8. Веселый–печальный. 9. Гордый–смиренный. 10. Чувствительный–

эмоционально холодный. 11. Развитый–тупой. 12. Образованный–необразованный. 13. Умный–глупый.

Общественные признаки: 14. Общительный–необщительный. 15. Откровенный–замкнутый. 16. Упрямый–уступчивый. 17. Прямодушный–неискренний. 18. Независимый–покорный. 19. Культурный–невоспитанный. 20. Честный–нечестный. 21. Мягкий–грубый. 22. Терпимый–нетерпимый. 23. Спокойный–агрессивный.

Идеологические признаки: 24. Патриотизм–отсутствие патриотизма. 25. Религиозный–светский. 26. Национализм–космополитизм.

Один из двух перечисленных попарно дифференциальных признаков предлагалось приписать типичному представителю ряда национальностей. Студенты должны были указать свой возраст, место рождения, этническое происхождение («национальность» в советской терминологии), социальное происхождение, родной язык.

После обработки анкет выяснилось, что среди респондентов было: 53 этнических украинца (из них 19 назвали родным украинский язык, а 34 – русский), 34 этнических русских (у всех родной язык русский), 1 армянин, 1 грузин (родной язык обоих русский), один респондент не указал национальности и языка. Представителей других национальностей не оказалось¹. Среди респондентов 36 было женского пола и 54 мужского. Их этнический и языковой состав, как и география постоянного жительства, примерно соответствовали общеукраинской ситуации². Относительно небольшое количество украино-язычных объяснялось, по-видимому, тем, что технически ориентированная молодежь с Западной Украины предпочитала украиноязычную и более близкую к дому Львовскую Политехнику или ехала учиться в Киев. Отсутствие среди респондентов западных украинцев, конечно, повлияло на результаты исследования.

Анализ анкет показал, что студентов можно было разделить на три этноязыковые группы: 1) этнических украинцев, считающих родным украинский язык; 2) этнических украинцев, считающих родным русский язык; 3) этнических русских (всегда русскоязычных). Оказалось, что представители всех трех групп имели отчетливые автостереотипы и стереотипы представителей других этнических групп и народов, причем

¹Бросается в глаза отсутствие евреев, которых в середине 90-х годов в Украине жило еще немало, хотя и значительно меньше, чем на 10 или 20 лет ранее. В Одессе тогда евреи составляли менее 5 % населения; для сравнения, в начале XX века их было около 40 %. Это отсутствие объясняется, видимо, не только массовой еврейской эмиграцией второй половины 80-х–начала 90-х годов, но и тем, что на обследованном факультете (энергетическом), не принадлежавшем к числу престижных, учились в те годы преимущественно приезжие студенты из небольших городков и поселков городского типа, часто построенных вокруг крупных электростанций (одесситов среди респондентов оказалось всего 14 человек). Украинские евреи в 90-е годы жили, напротив, преимущественно в больших и средних городах, а еврейская молодежь, как правило, не связывала своего будущего с работой в тяжелой промышленности и энергетике.

²Заметим на полях, что ситуация в самой Одессе была несколько иной. По тогдашним данным информационно-социологического центра Одесского государственного политехнического университета, в городе в 1996 году проживало 57,8 % этнических украинцев и 37,2 % русских (прочие этносы вместе составляли 5 % городского населения). При этом на русском языке общались: в семье 94,3 % одесситов, в быту – 98,3 %, на работе – 98,6 %. 78,7 % этнически нерусских одесситов считали русский язык родным (по Одесской области – 34,9 %) [5].

стереотипные представления украинско- и русскоговорящих украинцев были часто абсолютно противоположны. Это заставляло сомневаться в существовании в то время общего не только для всего населения Украины, но даже для этнических украинцев национального сознания. Потому мы были вынуждены отдельно представить результаты опроса по всем трем группам.

Мы полагали, что можно было говорить о существовании некоторого стереотипного представления по каждой из пар оппозиционных признаков, если хотя бы *две трети* или более респондентов приписали типичному представителю той или иной национальности один и тот же признак. Существование отчетливого стереотипа предполагалось, если сошлись во мнении *три четверти* или более ответивших. В случаях, когда точки зрения разделялись примерно пополам, или в соотношении, например, 60% / 40%, было ясно, что ответы в значительной степени случайны и определены не господствующим стереотипом восприятия, а личным опытом респондентов.

Приведем результаты опроса, касающиеся поляков, на фоне данных о представителях других народов.

У *украиноязычных украинцев* (17 респондентов, два не ответили), вопреки ожиданиям, стереотип *поляка* оказался весьма нечетким, содержащим лишь четыре действительно ясных признака. Респонденты приписали полякам: высокую *предприимчивость* (82,4%) и *религиозность* (76,5%). 70,6 % ответивших считают поляков также *зажиточными* и *космополитичными*. Прочие признаки набрали менее двух третей голосов. Близки к этому пределу *бережливость*, *веселость*, *необразованность*, *независимость* и *патриотизм*: их приписали полякам 64,7% украиноязычных респондентов. Столь в общем положительный и при этом расплывчатый стереотип объясняется, видимо, опять-таки тем, что опрошенные студенты были родом преимущественно из центральных и южных регионов Украины и с поляками в повседневной жизни не сталкивались, а также не получили каких-либо устойчивых представлений в наследство от родителей (опрос западных украинцев дал бы наверняка несколько иные результаты).

У *русскоязычных украинцев* стереотипа поляка не оказалось вовсе. В большинстве случаев голоса разделились примерно пополам. Отчетливо выделенным оказался только один признак: поляк для русскоязычного украинца (в противоположность украиноязычному) прежде всего *националист* (81,8%). Свыше двух третей (67,6%) ответивших приписали полякам также *грубость*. Почти две трети (64,7%) сочли поляков *чистыми*. Учитывая явно негативные коннотации слова «национализм» в русском языке, приходится признать, что представители этой группы о поляках практически ничего не знают, и при этом им явно не симпатизируют.

Наконец, жившие на Украине *русские*, напротив, как ни странно, имели о поляках достаточно сформированное мнение. Поляки для них — люди *зажиточные* (78,8%), *мягкие* (78,1%) и *бережливые* (75,8%). При этом более двух третей респондентов сочли их также *религиозными* (74,2%),

трусливими (72,4%), *веселыми* (68,7%), *патриотичными* (67,7%) и *упрямыми* (66,7%). Прочие признаки для стереотипа поляка оказались нерелевантными. Это вполне характерный для русских образ ближайшего западного соседа: умеренно, без активного неприятия отрицательный, и при этом несколько «снизу вверх» и «сверху вниз» одновременно³.

Сравним этот тройкий образ (повторяющимися чертами отчетливого стереотипа оказались только религиозность и зажиточность) с представлениями респондентов о некоторых народах, живущих в Украине (в частности, на Одессине) или являющихся ее ближайшими соседями. Начнем с неславян. *Молдаван украиноязычные украинцы* назвали людьми *веселыми, независимыми, религиозными* и при этом *пьющими*; *русскоязычные* – также *пьющими, весьма непрактичными, необщительными, ленивыми, печальными, нечестными, националистичными, трусливыми, тупыми и глупыми* (полный с избытком набор черт, представленных известной серией русских анекдотов о молдаванах). Для *русских* молдаване также *пьют, непрактичны, глупы, тупы, религиозны и необразованны* (смягченный вариант стереотипа молдаванина, продемонстрированного русскоязычными украинцами; последние, как всегда, оказываются во многих отношениях ближе к русским, но более категоричны и нетерпимы).

Стереотип *гагаузов* (небольшой тюркоязычный православный народ, проживающий в Одесской области и на юге Молдавии) у *украиноязычных* куда хуже: их видят *непрактичными, чувствительными, независимыми, а также тупыми, трусливыми, бедными, смиренными, неискренними, невоспитанными, патриотичными* и парадоксальным образом одновременно *космополитами*. *Русскоязычные* украинцы считают гагаузов *грязными, пьяницами, тупыми, бедными, ленивыми, грубыми, националистичными и смиренными*. Наконец, *русские* видят их прежде всего *грязными, а также невоспитанными, печальными, бедными и глупыми*. В данном случае перед нами, очевидно, версии по сути одного и того же стереотипа, близкого, добавим, стереотипу молдаванина и румына, а с некоторыми поправками – и цыгана.

Теперь представим один из самых, возможно, отчетливых стереотипов восточных славян – стереотип *еврея*. Как оказалось, у *украиноязычных* студентов он был достаточно положителен. Евреев они назвали прежде всего *бережливими* (впрочем, читай – скупыми), *образованными* и *умными, предприимчивыми, веселыми, трезвенниками, чистыми* и *зажиточными*. Более двух третей респондентов также сочли евреев *неискренними*, почти две трети – *трусливими, чувствительными, замкнутыми, грубыми* и *религиозными*. Близок к этому и стереотип еврея у *русскоязычных украинцев*. Евреев они видят *предприимчивыми* и *зажиточными, бережливими* и *националистичными*, свыше двух третей назвали их также *развитыми, образованными, замкнутыми, трезвенниками, трусливыми, упрямыми,*

³ Ценность богатства, бережливости и упрямства (упорства), конечно, признается русскими, но все же эти черты, во всяком случае – у д р у г и х, ч у ж и х народов, не воспринимаются на массовом уровне как однозначно, безоговорочно положительные.

неискренними, чистыми и патриотичными. Почти две трети голосов набрали *культурность* и *нечестность*. Самое меньшее три из перечисленных признаков – замкнутость, нечестность и неискренность, а в каком-то смысле и трезвенность — явно акцентируют оппозицию *свой/чужой*, подчеркивая представление о четкой границе (дистанции), лежащей между славянами и евреями. Относясь к евреям в общем неплохо, украинцы все же считали их чужеродными в своей среде, противопоставляющими себя прочим. У *русских* же стереотип еврея оказался значительно более скупым (хотя и весьма отчетливым: пять из шести выделенных признаков набрали более 3/4 голосов, три – свыше 80%). Типичному еврею русские респонденты приписали только *предприимчивость, бережливость, зажиточность, трусость, образованность* и *развитость*. Перед нами вновь, судя по всему, редуцированная версия того же стереотипа, который мы уже видели у украинцев.

Рассмотрим, наконец, представления о двух ближайших славянских православных народах, живущих по соседству с Украиной, а также на ее территории (русифицированные белорусы — рассеянно в городах, а сохраняющие национально-культурные особенности, несмотря на два века отрыва от родины, болгары — компактно в Одесской области). Представления об *украинцах* и *русских*, для значительной части респондентов являвшиеся автостереотипными, были рассмотрены в работе [6].

Стереотип *болгарина* у *украиноязычных украинцев* был достаточно сформированным и на редкость позитивным, почти идеальным. Болгарин для них человек прежде всего *бережливый*, а также *работающий, веселый, честный* и *патриотичный*. Свыше двух третей респондентов приписали болгарам также *откровенность, независимость, культурность, терпимость* и *космополитизм*, немного менее двух третей – *смирение, прямотушие, мягкость* и *религиозность*. Напротив, у *русскоязычных украинцев* стереотип болгарина оказался почти не сформированным, расплывчатым, по многим позициям вообще отсутствовал. Единственным признаком, в пользу которого высказались более 3/4 респондентов, оказался *национализм*; более двух третей видели болгар *веселыми* и *чувствительными* – и это практически всё. 63,6 % ответивших (уже существенно меньше двух третей) назвали также *прямотушие, независимость* и *патриотизм*. Стереотип болгарина у *русских* был вновь весьма четок: свыше трех четвертей респондентов высказались за *бережливость* и *патриотизм*, более двух третей назвали болгар *чистыми, развитыми, работающими, веселыми, смиренными, честными, терпимыми, спокойными*; почти две трети сочли их *зажиточными*.

На редкость хорошо думали наши респонденты и о *белорусах*. *Украиноязычные* посчитали их прежде всего *чистыми* (88,9%), *чувствительными, работающими* и *терпимыми*; более двух третей также – *предприимчивыми, бережливыми, храбрыми, веселыми, смиренными, развитыми, общительными, культурными, мягкими, религиозными* и *космополитичными* (смирение у православных восточных славян никогда не считалось отрицательным признаком, а космополитизм для украиноязычных,

видимо, некоторый минус, но скорее недостаток, чем порок; белорусам не было приписано даже пьянства, которое украинцы признали не только за русскими, но и за собой). Почти такой же эйфорический (хотя более бедный, как бы менее уверенный) стереотип белоруса был и у *русскоязычных украинцев*: белорусы для них также *чистые* (88,2%), *общительные, храбрые и веселые*; для более двух третей респондентов еще – *прямодушные, независимые, терпимые, религиозные, но националистичные*. Еще менее отчетливым был стереотип белоруса у *русских*. Тем не менее, и для них белорусы *работающие, мягкие и терпимые* (более 3/4), а также *чистые, бережливые, храбрые, образованные, общительные, прямодушные, спокойные и патриотичные*. Здесь, как и в случае болгар, восточные славяне почти едины. Интересно, что практически всем народам украиноязычные приписывали скорее космополитизм, русскоязычные – национализм, а русские колебались и не давали четкого ответа. Возникает впечатление, что каждый в качестве точки отсчета избирал в этом вопросе себя.

Итак, мы видим, что на общем фоне ближайших соседей поляки выглядели в глазах украинских студентов середины 90-х годов не так уж и плохо. Европеизированные католические славяне оказались для них симпатичнее, чем живущие рядом православные неславяне (молдаване, гагаузы) или культурно практически уже неотличимые от русских русскоязычные евреи. Былые распри молодым поколением украиноязычных украинцев (во всяком случае, не происходящим из Галичины или с Волыни) были уже полностью позабыты, и поляки казались, видимо, людьми не очень ясными, но в принципе наиболее близкими и приятными после практически своих белорусов и полусвоих болгар. Русскоязычные украинцы (вообще нередко демонстрировавшие в своих ответах наибольшую нетолерантность и одновременно несформированность стереотипных представлений) не знали о поляках почти ничего, кроме единственного стандартного мнения (*националисты*, что для говорящего по-русски, к тому же живущего не в России, редко звучит положительно), а значит, возможность формирования позитивного стереотипа не была закрыта. Особое мнение русских было рассмотрено выше; впрочем, оно не демонстрирует какого-то резкого неприятия поляков, скорее наоборот.

Продолжением работы могло бы стать сравнение стереотипных представлений о поляках и ближайших соседей у следующего поколения 20 лет спустя. Поколение середины 90-х находилось в своего рода «идеологической паузе»: советская идеология рухнула, а новая еще не была выработана. Нынешняя ситуация выглядит уже совсем иначе. К чему привела четверть вековая работа украинской школы и медиа, как повлияла на стереотип поляка реактуализация в последние годы темы Волынской резни и других трудных и трагических моментов совместной истории двух народов – это должно показать новое исследование.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Bartmiński J. Nasi sąsiedzi w oczach studentów (Z badań nad stereotypami narodowymi) // Narody i stereotypy / Pod red. Teresy Walas. Kraków, 1995. S. 258–269.
2. Бартминский Е. Этноцентризм стереотипа: результаты исследования немецких (Бохум) и польских (Люблин) студентов в 1993–1994 гг. // Речевые и ментальные стереотипы в синхронии и диахронии: Тезисы конф. – М., 1995.
3. Бартминский Е. Этноцентризм стереотипа. Польские и немецкие студенты о своих соседях / Е. Бартминский // Славяноведение. – 1997. – №1.
4. Осгуд Ч., Суси Дж., Танненбаум П. Приложение методики семантического дифференциала к исследованиям по эстетике и смешанным проблемам // Семиотика и искусствоведение. Сб. статей. – М., 1972. – С. 278–297.
5. Соколов В. Молодое поколение новой Украины / В. Соколов // Одесские деловые новости. – 1996. – № 26. – С. 26.
6. Юдин А. В. Этнические стереотипы одесских студентов: украинцы – русские / А. В. Юдин, Т. Ю. Дашкова // Сучасна етнокультурна та етнополітична ситуація на півдні України і актуальні проблеми державного управління. Матеріали регіональної науково-практичної конференції. – Ч. II. – Одеса, 1996. – С. 100–101.

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Русановська О. Г. (*Одеса, Україна*)

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СОЦІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

У тезах обґрунтовується важливість формування іміджу соціальної організації, розглядаються засоби його створення.

Rusanovskaya A. (*Odessa, Ukraine*)

IMPORTANCE OF FORMATION IMAGE IN SOCIAL ORGANIZATION

In thesis there was explained the importance of image formation in social organizations, also considered the means of its creation.

Якщо організація має недостатньо хорошу репутацію, її продукція не буде сприйматись ринком. Не тільки закордонний, але вже і наш діловий вітчизняний досвід, свідчать про необхідність турботи про підвищення престижу фірми, створення їй відповідного образу з боку громадськості, а також управління його сприйняттям.

Незалежно від розміру і масштабів діяльності організація повинна мати свій чіткий позитивний імідж, який необхідний для виходу на нові ринки, встановлення благосприятливих відносин з покупцями, клієнтами, партнерами, постачальниками та конкурентами. Без наявності чіткого іміджу її керівництву буде важко пояснити, що ця організація являє собою, що конкретно вона пропонує і яка, власне, користь від неї в економічному та культурному житті регіону.

Через це в пресу, радіо чи на телебачення повинні щоразу подаватись про цю організацію конкретні новини, які чітко пов'язані з інформаційними приводами. Зазначені новини в свою чергу повинні нести в собі повідомлення про організацію, відпрацьовані таким чином, щоб підкреслити необхідні аспекти її корпоративного іміджу. При цьому треба чітко знати на кого саме в першу чергу розраховане повідомлення, тобто визначити пріоритет тієї чи іншої аудиторії. Помилка може призвести до результатів, прямо протилежних завданням іміджування. Особливо толерантними необхідно бути в стосунках з акціонерами, постачальниками, органами влади, інвесторами або іншими угрупованнями, що можуть значно вплинути на процеси формування суспільної думки.

Заявити про себе підприємство може організовуючи презентації, семінари, конференції, симпозіуми, конкурси або, займаючись спонсорською діяльністю, тобто, виконуючи спеціальні заходи, щоб привернути до себе

увагу громадськості та преси. Якщо захід вдалий, доречно та вчасно проведений – це позитивно вплине на репутацію та імідж підприємства. До участі в заходах важливо залучати усіх працівників підприємства, що дасть кожному з них змогу відчутти особистий вклад у формування іміджу. Можна почати з підготовки таких заходів, які не потребують значних фінансових витрат. Після проведення чергового заходу бажано зробити відповідні висновки і вже з наявним певним досвідом займатись розробкою наступного.

Організація успішного іміджу чи хорошої корпоративної репутації підприємств особливо важлива при їх реструктуризації, зміні форми власності, конверсії й інших структурних перетвореннях. І тому в західній практиці інавіть сформулювалася ціла система консультацій зі створення корпоративного іміджу. Щоб люди купували акції приватизованих державних підприємств в нашій країні, стало необхідним змінювати сформовані думки про підприємства, які раніше вважались негнучкими і забюрократизованими, в які не можна було вкладати гроші. На практиці було доведено, що люди реагують на зовнішній образ, і зміна його «фасаду» зможе позбавити фірму колишньої поганої репутації. Якщо ж підприємство, фірма чи організація не будуть працювати над своїм позитивним іміджем, він однак буде якось складатися в оточуючому середовищі, але вже стихійно і, навіть, інколи на шкоду.

Створення іміджу організації – довготривалий процес, що входить до основ її маркетингової комунікації. У кожного об'єкта, що сприймається людиною, своє втілення, своя корпоративна культура. Без іміджу об'єкта не буває, він або хороший або поганий. «Кожна фірма чи організація, — як зазначає С. Блек, – має багато точок дотику зі значною кількістю людей, хоча сфери контакту різняться» [2, с. 21-23].

Позитивний імідж повинен простежуватись у всьому – в найменуванні, емблемі чи товарному знаці, організації, її девізі, наприклад, «Вчись, працюючи!» або «Створи себе сам!»; «Ми завжди думаємо про вас». Його можна визначити в одязі співробітників чи їх головних уборах, в архітектурі будівель та ергономіці офісів, оформленні робочих місць та організації праці, кодексі ділової поведінки співробітників, якості здійснених послуг чи випущених товарів, у публікаціях ЗМІ про фірму тощо.

Кожна організація має той імідж, що відображає її корпоративну культуру, яку вона прагне передати оточуючому середовищу. До основних засад іміджу може входити також швидкість її орієнтації на потреби ринку, турбота про працюючих, стан міжнародних відносин або ще будь-який інший аспект корпоративної культури. Особистісний аспект організації визначає позиція, яку вона займає на ринку, і те, яким чином ця позиція доводиться до відома громадськості. Те, як організація сприймається оточуючим середовищем, зазначає П. Бьорд, іноді може бути навіть важливішим, ніж ціна продукту чи послуг, що виробляється або здійснюються нею [1, с. 88].

Корпоративний імідж повинен будуватись у рамках тих цінностей, за якими культура однієї людини відрізняється від іншої, тобто мусить відбуватись процес гуманізації організації, створюватись неформальний її

діалог з суспільством, що в змозі забезпечити тісне приєднання до нього. Для вирішення цього завдання необхідно порівняти, які з категорій загальних цінностей – поняття про добро і зло, красиве і потворне, справедливе чи несправедливе, істинне чи оманливе, а також з корпоративних – цілі, ефективність, стабільність, кадрова та соціальна політика, новаторство, творчість – превалюють в діяльності організації і в оточуючому середовищі, необхідно також врахувати, які з цих цінностей найбільш важливі. Сьогоднішня популярність меценатства і спонсорства також може бути характерним використанням цього засобу.

Робота над формуванням іміджу підприємства досить складна та проблематична, але необхідна, і ця необхідність з часом постійно зростає. При розробці іміджу, наприклад, підприємницької структури, складається концепція її ділових намірів, ретельно прописуються кадрові і техніко-економічні характеристики, спонсорські і меценатські можливості.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Коварш І. С. Вплив іміджу фірми на споживача / І. С. Коварш // Проблеми іміджології: Збірник матер. IV Міжнародної конференції з іміджології. – К., 2003. – С. 88.

2. Кузин Ф. А. Имидж бизнесмена / Ф. А. Кузин. – М.: Осъ-89, 1996. – 30 с.

Башкір О. І. (*Харків, Україна*)

ВИМОГИ ДО ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ В СТРУКТУРІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У тезах визначено місце завідувача кафедри в процесі управління кафедрою як структурною одиницею вищого навчального закладу, його роль в організації фахової підготовки студентів.

Bashkir O. (*Kharkiv, Ukraine*)

REQUIREMENTS TO THE HEAD OF DEPARTMENT IN THE STRUCTURE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION

This work reveals the place of a head of department in the process of management of department as a structural unit of higher educational institution, his role in organization of students' professional training.

Стрімкі зміни, що відбуваються в суспільстві, науці, техніці на початку XXI сторіччя, вагомо відображаються на вищій школі, а ефективність наслідків цих змін залежить від потенціалу викладацького корпусу ВНЗ, адже система освіти, її зміст безпосередньо залежать від кадрового потенціалу.

Відомо, що осередками діяльності професорсько-викладацького складу навчальних закладів освіти є кафедри. За останні роки характер їх діяльності та управління ними значно ускладнився. Це вимагає підвищення відповідальності та професіоналізму керівництва кафедри, розширення кола його повноважень і завдань відповідно до напрямів роботи кафедри, а також налагодженої роботи професорсько-викладацького колективу. Окремі аспекти управління, особистості керівника й колективу кафедри знайшли відображення в праці С. Д. Резніка, котрий наголосив, що «ефективність вищої школи обумовлена результатом роботи кафедр» [2].

В електронному глосарії сучасної освіти [1] під поняттям «кафедра» розуміють базовий структурний підрозділ вишу (його філій, інститутів, факультетів), що організовує, координує і спрямовує навчально-виховний процес, методичну та науково-дослідницьку роботу за напрямами фахової підготовки майбутніх спеціалістів. Кафедра залишається системоутворюючим фактором, основою діяльності навчального закладу, котра визначає його стратегічні завдання, оптимальні шляхи їх вирішення, вирішує головні проблеми навчального закладу: забезпечує безпосередній контакт зі студентами і прямий виховний, навчальний, науковий вплив на них.

Посаду завідувача кафедри може займати, як правило, особа, яка має вчене звання професора або науковий ступінь доктора наук, котра обирається за конкурсом Вченою радою вищого навчального закладу строком на п'ять років (для національного вищого навчального закладу – строком на сім років).

З метою виявлення вимог до завідувача кафедри в структурі ВНЗ необхідно з'ясувати суть керівництва. Раніше достатньо було призначити певного працівника відповідальним за будь-яку сферу діяльності, не рахуючись з його побажаннями і ставленням до цієї справи інших людей. Сьогодні, у зв'язку зі зміною умов, це вже не допустимо.

Філософія сучасного менеджменту орієнтує керівництво кафедри на розробку філософії його діяльності, яка повинна відображати відношення керівництва до професорсько-викладацького складу, споживачів освітніх послуг і до інших категорій людей, які цікавляться діяльністю кафедри зокрема, вищого навчального закладу – в цілому.

Отже, налагоджена робота завідувача кафедри має три напрями роботи: 1) *робота з колективом кафедри*: підвищення кваліфікації персоналу кафедри, якості методичного забезпечення навчального процесу; керівництво розробкою нових технологій навчання, навчальних програм із дисциплін кафедри, підручників, навчальних посібників й інших керівництв і наочних посібників, а також складання висновків стосовно доручення ректора вишу на підручники, навчальні посібники й навчально-методичну літературу; контроль науково-дослідницької роботи у відповідності з затвердженим планом; регулярне проведення засідань кафедри; розгляд індивідуальних планів навчальної, наукової, методичної й інших робіт працівників кафедри, аспірантів і докторантів; надання допомоги викладачам-початківцям в

оволодінні педагогічною майстерністю; збереження та примноження традицій кафедри; 2) *організація роботи зі студентами*: створення умов для задоволення потреб студентів у підвищенні рівня професійних і культурних знань; планування та проведення ряду заходів стосовно навчально-виховної роботи та фахової підготовки майбутніх фахівців, формування в них громадянської позиції, здатності до праці і життя в умовах сучасної цивілізації і демократії; активізація роботи наукових товариств, гуртків і секцій, профорієнтаційної роботи; 3) *співпраця з іншими установами та організаціями*: поширення наукових, технічних і культурних знань серед населення, підвищення його освіченості й культурного рівня; вивчення, узагальнення й розповсюдження досвіду роботи кращих викладачів; пропаганда наукових знань; організація інтегрованих і шкільних кафедр, участь у їх наукових пошуках; збереження та примноження моральних, культурних і наукових цінностей тощо.

Таким чином, налагоджена робота управління кафедро залежить від особистісних і професійних якостей її завідувача, котрий забезпечує активну взаємодію викладацько-професорського складу, спрямовану на розробку методичного забезпечення, організацію навчально-виховної та наукової роботи студентів, взаємодію з іншими установами з метою популяризації кафедральних дисциплін, а також демонстрації рівня підготовки майбутнього спеціаліста у вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Глоссарий современного образования / [Под общ. ред. Е. Ю. Усик]. – 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков: Изд-во НУА, 2014. – 531с.
2. Резник С. Д. Управление кафедрой : Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / С. Д. Резник. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 635 с.

Черніченко Д. Г. (Одеса, Україна)

САМОМЕНЕДЖМЕНТ В ПЛАНУВАННІ КАР'ЄРИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

В тезах показано роль самоменеджменту у плануванні ділової кар'єри соціального працівника, розглянуто мету само менеджменту, його функції, етапи планування кар'єри соціального працівника під час навчання та роботи в організації.

Chernichenko D. (Odessa, Ukraine)

THE SELF-MANAGEMENT AS AN IMPORTANT ELEMENT IN THE CAREER PLANNING OF SOCIAL WORKER

The thesis shows the role of self-management in the planning of business career of the social worker, considered the goal of self-management, its functions, stages of career planning social worker while studying and working in organizations.

В сучасних умовах становлення соціальної роботи в суспільстві на соціального працівника покладається досить велика відповідальність у наданні соціальних послуг, адже соціальному працівникові приходится працювати в різних умовах та адаптуватися до тих соціальних змін, які відбуваються в суспільстві і вчасно реагувати на ті соціальні виклики, що існують у соціальному просторі. При даних умовах здійснення професійної діяльності соціальному працівникові необхідно розвивати та вдосконалювати набуті знання та навички, що і є основою самоменеджмента.

Самоменеджмент – це мистецтво керувати собою, своїм часом, життям, свідомо будувати кар'єру через самооцінку, самовизначення, саморозвиток [1].

Основна мета самоменеджменту полягає в тому, щоб: максимально використовувати власні можливості; свідомо керувати своїм життям (тобто самовизначатися); долати зовнішні обставини як на роботі, так і в особистому житті [2].

Самоменеджмент – це послідовне і цілеспрямоване виконання певних функцій:

- самомотивація, включаючи постановку мети (аналіз і формування особистих цілей);
- планування своєї діяльності (розробка планів і альтернативних варіантів своєї діяльності);
- прийняття рішень (прийняття рішень по майбутніх справах);
- реалізація і організація (складання розпорядку дня й організація особистого трудового процесу);
- контроль (самоконтроль і контроль підсумків, у разі потреби – коригування цілей);
- інформація та комунікація (навколо цієї функції певною мірою групуються основні функції, оскільки комунікації як обмін інформацією необхідні у всіх фазах процесу самоменеджменту) [3].

Соціальний працівник як постать професійної діяльності характеризується соціальною спрямованістю на професійну діяльність у мікро і макросоціумах, а своєрідність застосування особистісних ознак, які проявляються у здатності видозмінювати процеси соціальної і особистісної взаємодії, чим забезпечується продуктивна результативність у соціальній роботі стосовно конкретної сукупності людей чи випадків, які трапляються під впливом певних умов. Зв'язок самоменеджменту з діловою кар'єрою простежується і в тому, що розширення професійних можливостей особистості в результаті роботи з удосконалювання своїх ділових якостей створює ґрунтовну основу для службового зростання. З врахуванням того, що в сучасних умовах соціальні працівники працюють в основному у державних установах, то планування кар'єри формується на горизонтальному рівні. Такий тип планування кар'єри спрямований на внутрішній розвиток якостей, знань та навичок соціального працівника, які допомагатимуть йому вирішувати проблеми клієнтів та організовувати власне життя, зберігаючи

баланс успішності між результатами професійної діяльності, особистим життям та розвитком кар'єри.

Планування кар'єри передбачає визначення засобів для досягнення бажаних результатів, має суттєвий вплив на стабільність функціонування організації (соціальної служби), визначає прагнення соціальних працівників до оволодіння новими навичками і стимулює соціальних працівників до підвищення кваліфікації.

Планування кар'єри проводиться з початку вибору молоддю спеціалізації вищої освіти, продовжується під час навчання, проявляється у виборі тем для наукових досліджень, місця проходження виробничої та переддипломної практики, самоосвіти та виборі місця подальшої роботи.

Механізм управління кар'єрою соціального працівника повинен включати сукупність організаційно-адміністративних, соціально-психологічних, економічних і морально-етичних засобів і методів впливу на його розвиток і просування, які здійснюють викладачі, співробітники соціальних служб і організацій, спираючись на індивідуальні прагнення соціального працівника.

Таким чином, кар'єрним процесом в цілому являє собою складну, комплексну, багатоаспектну діяльність, підходить самому об'єкту управління – кар'єрі.

Особливі принципи управління кар'єрою характеризують вимоги, властиві управлінню соціально-економічними системами взагалі. Це принципи системності, комплексності, прогресивності, перспективності, нормативності, цілісності, процесний, функціональності, економічності, вимірності, адміністрування, рівного партнерства, оптимальності і т.ін.

Поодинокі принципи визначають вимоги, властиві тільки управлінню кар'єрою. Серед них – принципи маркетингу робочої сили, ризику кар'єрного розвитку, інструментарно забезпечення управління кар'єрою, конкурентної переваги.

Загальні, особливі і одиничні принципи управління кар'єрою в сукупності утворюють цілісну систему, в якій вони тісно взаємопов'язані.

На основі проведеного суцільного дослідження за допомогою методу анкетного роздаткового опитування було виявлено, більшість студентів 4 курсу спеціальності «Соціальна робота» денної форми навчання ОНПУ орієнтовані на кар'єрний ріст у соціальній роботі та вважають, що отримані знання допоможуть здійснити кар'єру та реалізувати себе як у роботі державних органів управління, так і в приватному бізнесі. Однак, результати дослідження показали, що студенти орієнтовані на реалізацію власних професійних амбіцій у роботі з різними категоріями людей, але не впевнені у якості власних знань та навиків, які б вони могли застосувати до конкретної категорії населення та надання допомоги їм з вирішенням конкретних проблем.

Самоменеджмент в плануванні кар'єри соціального працівника здійснюється на кожному етапі становлення кар'єри соціального працівника, адже є само менеджмент під час навчання у ВУЗі, коли студент визначає для

себе сукупність знань і навичок, які він хоче отримати. Наступним етапом є самоменеджмент планування кар'єри у соціальній службі, адже від структурно-функціональної структури організації, її керівництва, ресурсів робочого часу та перспектив, які надає організація залежить чітке бачення планів щодо майбутнього кар'єрного просування. Ці два етапи взаємопов'язані, адже під час навчання студент може підготувати себе до кар'єри в організації та спланувати дії, які дозволять реалізувати себе в організації та побачити перспективи для подальшого просування.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Лукашевич М. П. Теория и практика самоменеджмента: Учебное пособие / М. П. Лукашевич. – К.: МАУП, 2002. – 360 с.
2. Лукашевич М. П. Основи менеджменту соціальної роботи / М. П. Лукашевич, Ю. М. Маршавін, М. В. Туленков. – К., ІПК ДСЗУ, 2004. – 296 с.
3. Туленков М. В. Концептуальні засади організації сучасного менеджменту: Монографія / М. В. Туленков. – Київ-Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. – 304 с.

Дубич К. В. (Київ, Україна)

СУЧАСНІ НЕГАТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

У тезах обґрунтовано недосконалість кадрового забезпечення системи надання соціальних послуг та визначено сучасні проблеми які його супроводжують.

Dubych K. (Kyiv, Ukraine)

MODERN NEGATIVE TREND STAFFING OF SOCIAL SERVICES UKRAINE

In theses reasonably imperfect staffing system of social services and identified the current problems that accompany it.

Емпіричний досвід, набутий автором під час роботи у вітчизняній галузі соціального захисту населення, та аналіз наукових джерел [0, с. 6, 2; 3] дає підстави виокремити проблеми та недоліки кадрового забезпечення системи надання соціальних послуг, до найбільш гострих з яких слід віднести такі :

– звільнення кваліфікованих соціальних працівників з роботи через низьку заробітну плату, неналежні соціально-побутові умови, соціальні гарантії – робота соціального працівника, що надає соціальні послуги є низько оплачуваною, діюча система оплати праці не враховує зміст, складну специфіку та обсяг виконуваної соціальними працівниками роботи, її

складності, умови їх проживання в сільській місцевості, де мешкає переважна більшість клієнтів соціальних послуг, є незадовільними, що в поєднанні іншими негативними суспільними явищами (соціальна незахищеність, маргіналізація працюючого населення, дезорієнтація суспільних цінностей та ін.) призводить до низького престижу професії соціального працівника, їх звільнення з роботи;

– *низький рівень кваліфікації кадрів* – соціальні працівники, які працевлаштовані в системі надання соціальних послуг є особи переважного старшого віку, які не виявляють бажання навчатися та впроваджувати інноваційні методи роботи, сучасні технології тощо; на практиці оцінювання результатів професійної діяльності та атестація соціальних працівників здебільше здійснюються формально; недостатня робота щодо професійної орієнтації молоді, відбору і навчання, впровадження сучасних соціальних технологій;

– *«тінізація» ринку праці* – у трудових відносинах між роботодавцями та соціальними працівниками мають місце корупційні прояви, зловживання, які певною мірою зумовлені неврегульованістю механізму конкурсного відбору на зайняття посад, положень антикорупційного законодавства;

– *відсутність* в сфері надання соціальних послуг на державному, регіональному та галузевому рівнях *системи моніторингу та прогнозування реальних потреб в кваліфікованих кадрах*, фахівцях з вищою освітою, у їх навчанні, підготовці – існує неузгодженість, дисонанс у формуванні, забезпеченні виконання державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів, фахових соціальних працівників з вищою освітою та в їх працевлаштуванні, а також невідповідність такого замовлення до визначених державою пріоритетів соціально-економічного розвитку; отримання освіти за фахом соціального працівника не гарантує його власникові забезпечення першим робочим місцем з боку держави, а здобуття післядипломної освіти – кар'єрного зростання; на практиці поширеною є тенденція щодо обмеження можливостей доступу молоді з малозабезпечених сімей до отримання вищої освіти за фахом соціального працівника;

відсутність визначеної на державному рівні єдиної моделі професійної підготовки соціальних працівників, не затверджені компетенції які має набути випускник цієї спеціальності під час професійної підготовки, не розроблені стандарти спеціалізацій з підготовки фахівців щодо надання соціальних послуг конкретним категоріям клієнтів;

– *відсутність системи безперервного професійного навчання кадрів* – система підвищення кваліфікації та перепідготовки соціальних працівників не зорієнтована на здобуття спеціальних знань, набуття вмінь, необхідних для виконання роботи за певною професією, посадою, зміст такого навчання не відповідає вимогам сьогодення; система оцінювання здобутих соціальними працівниками знань, набутих умінь і навичок за результатами підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації не є уніфікованою та узгодженою;

– відсутність державної кадрової політики в сфері надання соціальних послуг, розробленої та здійсненої на базі результатів наукових досліджень.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що позитивні зміни в кадровому забезпеченні системи надання соціальних послуг можуть відбутися за умови: розроблення науково-теоретичного підґрунтя для державної кадрової політики в системі надання соціальних послуг; дослідження ринку праці надання соціальних послуг та розробка пропозицій щодо удосконалення його функціонування як на загальнодержавному так і регіональному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наук. доп. / [авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурміна]. – К.: НАДУ, 2012. – 72 с.

2. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 бер. 2013 р. № 208-р.] // Офіц. вісн. України. – 2013. – 19 квіт. (№ 28). – Ст. 962.

3. Про затвердження Порядку атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги: [Наказ Міністерства соціальної політики України від 1 жовт. 2012 р. № 612] // Офіц. вісн. України. – 2012. – 9 лист. (№ 83). – Ст. 3368.

Грабчак О. В. (*Хмельницький, Україна*)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах розглянуті найактуальніші сучасні підходи до розуміння такого нового аспекту соціальної роботи, як менеджмент соціальної роботи.

Hrabchak O. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)

MODERN APPROACHES TO MANAGEMENT UNDERSTANDING SOCIAL WORK

In theses examined the most pressing contemporary approach to understanding this new aspect of social work as social work management.

В сучасній вітчизняній літературі із соціальної роботи ще не склалося загально визнаного розуміння менеджменту соціальної роботи. Розглянемо шість значень терміну «менеджмент соціальної роботи», представлених різними авторами: 1. *Організаційно-структурне*. При цьому управління соціальною роботою організується на різних рівнях – регіональному, локальному і має відповідні організаційні структури управління –

міністерство, комітети соціального захисту, територіальні служби, центри тощо. 2. *Функціональне*. Різні структури в системі соціального захисту виконують визначені функції – загальні й конкретні. Загальними вважаються соціальне прогнозування, планування, інновації, надання послуг, облік і контроль. Конкретні функції – це види робіт стосовно конкретної посади, підрозділу і підприємства, організації, установи. 3. *Професійно-діяльнісне*. Менеджмент у соціальній роботі розглядається як особливий вид професійної діяльності, яким займається цілком визначена категорія людей управління. 4. *Процес постановки цілей, завдань і організація практичної діяльності*, спрямована на їхнє досягнення, виконання за допомогою різних засобів, форм і методів. У процесі управління соціальною роботою важливо вказувати цілі й завдання, а також прийняті управлінські рішення з ресурсами – інформаційними, матеріальними, трудовими, фінансовими. 5. *Гносеологічне*. Менеджмент соціальної роботи розглядається як наука, що вивчає структуру, функції, професійну діяльність і процес управління. Її складовими є методології (системи методів пізнання, дослідження), теорії (структур, функцій, управлінських рішень, інформації тощо), методики (дослідницькі, діагностичні, ділові тощо) і мистецтво практичної діяльності (мистецтво управління, керування людьми, колективом). 6. *Навчально-освітнє*. Менеджмент соціальної роботи розглядається як навчальна дисципліна, що є складовою навчальних планів і програм з підготовки і підвищення кваліфікації кадрів системи соціального захисту, допомоги.

В Україні існує небагато авторських праць, в яких дається визначення менеджменту соціальної роботи. Так, наприклад, авторський колектив під керівництвом В. Андрущенка дає таке трактування: менеджмент соціальної роботи – це вид професійної діяльності, спрямований на досягнення закладом соціальної роботи, що діє в ринкових умовах, визначених цілей шляхом раціонального використання ресурсів організації із застосуванням науково обґрунтованих форм, методів та принципів. Управління соціальною роботою – особливий вид управлінської праці, що забезпечує виконання відповідних соціальних завдань засобами адекватної організаційної структури соціальних служб. З точки зору соціальних явищ унікальність менеджменту соціальної роботи визначається наступним: соціальні явища, процеси завжди є якісною одиницею аналізу, що носить системний характер і є ймовірною системою (наприклад: ВІЛ-інфіковані, багатодітна сім'я, підлітки, які скоїли злочин); соціальні явища процеси (в той же час) існують у конкретних умовах і характеризуються закономірностями, специфічністю відповідної території у відповідний час (наприклад, «діти вулиці» - об'єкт соціального управління); соціальні явища, процеси (як системи) не можуть розглядатись поза їх зовнішнім оточенням (соціально-економічні, побутові, моральні умови тощо). Унікальність, складності та обмеження менеджменту соціальної роботи з точки зору професійної соціальної роботи визначаються наступним: складніше за процедурою визначення результатів діяльності спеціалістів соціальних служб; домінування якісних показників ефективності над кількісними та наявність протиріч якісних і кількісних показників;

робота, яку виконують соціальні працівники, досить різноманітна, різнопрофільна та складна; більшість соціальної роботи за своєю природою вимагає прийняття термінових та невідкладних рішень; соціальна робота не допускає невизначеності та помилок (від спеціаліста із соціальної роботи залежить доля людини); виробнича діяльність (наприклад, соціальна допомога чи соціальна профілактика) тісно пов'язана із іншими видами роботи (медична, педагогічна, інформаційна тощо), вимагає високого ступеня координації дій різних професійних груп, різних за рівнем та статусом соціальних служб, організацій; соціальна робота вимагає одночасно інтегрованого та спеціалізованого підходу, соціальні працівники – фахівці високого рівня, перш за все бережуть честь «мундира» і віддані своїй професії (взаємодія з клієнтом), а інтереси соціальної служби для них нібито на другому місці; соціальна робота потребує від фахівця подвійного фокусування: на ресурси клієнта та соціального середовища; у багатьох соціальних службах існують подвійні повноваження (наприклад, соціальний контроль – соціальна допомога), що викликає проблеми в координації, підзвітності й призводить до змішування професійних та посадових ролей.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту: Підручник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К.: «Академвидав», 2003. – 416 с.
2. Основы социальной работы : Учебник / [Отв. ред. П. Д. Павленок]. – М.: ИНФРА – М., 1997. – 386 с.
3. Соціальна робота: Менеджмент соціальної роботи: Навчальний посібник. – К.: ДЦССМ, 2003.
4. Соціальна робота в Україні: Навчальний посібник / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін. ; [За заг.ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової]. – К.: ДЦССМ, 2004. – 256 с.

Корнієнко В. О. (*Харків, Україна*)

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У тезах розкрито проблему формування мобільності вчителя з позиції педагогічного менеджменту як необхідної професійної якості особистості, яка забезпечує швидкість розв'язання педагогічних ситуацій.

Kornienko V. (*Kharkiv, Ukraine*)

PROFESSIONAL MOBILITY OF TEACHER IN SYSTEM OF PEDAGOGICAL MANAGEMENT

In theses solved the problem of formation mobility teacher pedagogical management positions as necessary professional qualities of the person, who provides speed solving educational situations.

У системі педагогічного менеджменту учитель розглядається як суб'єкт не лише педагогічної діяльності, але й управлінської діяльності. Суть управлінської діяльності зводиться до організаційних функцій педагога, який керує навчально-пізнавальною діяльністю школярів. Проте, в педагогічних дослідженнях недостатньо висвітлена професійна мобільність учителя, розвиток якої є необхідним для реалізації головних ідей педагогічного менеджменту в освітньому просторі.

Як свідчать результати аналізу праць з педагогічного менеджменту [1], можна говорити про схожі риси педагога і менеджера. З огляду на швидкоплинні процеси в освіті слід розкривати управлінські здібності вчителів, особливо їхні вміння самоорганізації. Сучасний учитель має бути відповідальним за якість навчання і виховання школярів, знати основи менеджменту та маркетингу, володіти інформаційно-комунікаційними технологіями. Особливої уваги заслуговує атмосфера взаємин у педагогічному колективі, побудова взаємодії на партнерських засадах, розумінні потреб молодшої людини. Учитель має допомагати школярам у розв'язанні проблемних ситуацій і не лише навчальних, але й життєвих. Уміння пізнавати себе, потреби іншої людини, спілкуватися і регулювати власну поведінку позитивно впливають на швидке прийняття правильного рішення в будь-якій педагогічній ситуації.

Ми проаналізували якості менеджера і зазначимо, що вони є близькими до образу сучасного педагога. До них віднесено здатність: керувати власним часом, розуміти власні цінності, постійно вдосконалювати професійні якості, швидко та ефективно розв'язувати складні ситуації, гнучко реагувати на зміни ситуації, допомагати колегам у процесі вивчення нових методів та оволодіння практичними навичками роботи, знаходити однодумців та співпрацювати з ними. Учитель, як і менеджер, прагне бути лідером у педагогічному колективі, виявляє самостійність і готовність до розумового ризику. У розв'язанні педагогічних ситуацій йому допомагають емоційна стійкість і адаптивність, тобто швидка пристосованість до нових умов. Учителеві також заважають у педагогічній діяльності недостатня сформованість умінь самоорганізації, комунікативних здібностей, професійної етики, які гальмують формування його професійної мобільності.

Таким чином, проведений порівняльний аналіз вимог, що висуваються до особистості учителя і менеджера, зробимо висновки, що:

– професійна мобільність як особистісна якість є важливою для фахівців будь-якої галузі, оскільки реформуються та змінюються виробничі процеси, а заодно й вимоги до людини, яка їх освоює;

– до характеристики сучасного вчителя маємо додати управлінські вміння, знання основ менеджменту й маркетингу, оскільки того вимагає організація освітніх послуг;

– засвоєння вчителем основ менеджменту та маркетингових технологій сприяє швидкому реагуванню на зміни, що відбуваються в освіті.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Шоробура І. М. Менеджмент : навч. посіб. / І. М. Шоробура. – Хмельницький, 2014. – С. 197-200.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Лазарева А. О. (Одеса, Україна)

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В РОБОТІ ВОЛОНТЕРІВ СУСПІЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ТЕЛЕФОН ДОВІРИ»

В тезах досліджуються принципи соціального обслуговування населення, через аналіз діяльності волонтерів соціальної служби «Телефон довіри» в м. Одесі. Аналіз здійснено на основі даних опитування волонтерів соціальної служби та оцінки кількості звернень абонентів у відповідності до реалізації принципів системи соціального обслуговування.

Lazareva A. (Odessa, Ukraine)

PRINCIPLES OF SOCIAL SERVICES IN THE WORK OF VOLUNTEERS OF THE PUBLIC ORGANIZATION «HELPLINE»

The thesis explores the principles of social service of the population, through the analysis of volunteer activities social services "Helpline" in Odessa. The analysis is made on the basis of a sample survey of volunteers, social services and evaluation of the number of calls of the subscribers in accordance with the principles of the social services system.

Волонтерський рух набирає популярності з кожним роком в Україні, збільшується кількість волонтерських організацій, які надають послуги різним категоріям населення. Діяльність волонтерських організацій охоплює різні сфери реалізації соціального захисту населення та сприяє інтеграції суспільства до надання соціальної допомоги з боку людей що бажають та можуть допомогти іншим людям, що опинися в умовах соціального ризику. Серед великої кількості волонтерських організацій особливе місце займає Всеукраїнська волонтерська служба «Телефон довіри», адже її функціонування у галузі надання соціальної допомоги населенню не пов'язане з загостренням соціальної кризи, що обумовлена сучасними умовами розвитку українського суспільства. Діяльність служби «Телефон довіри» як і проблеми, з якими вона стикається в суспільстві, оцінюються співробітниками служби як окремі від функціонування системи соціального обслуговування в цілому та розглядаються як окремі та неповторні, однак на думку автора служба «Телефон довіри» функціонує в системі соціального обслуговування населення України і підкоряється її загальним принципам. Отже, в даній статті необхідно проаналізувати вплив порушення принципів соціального обслуговування населення на характер виникнення проблем, що

потребують вирішення в сучасних умовах функціонування служби «Телефон довіри».

Соціальне обслуговування визначається як система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання, або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності [1]. Згідно з Законом України «про соціальні послуги» соціальне обслуговування населення здійснюється на основі наступних принципів:

- адресність та індивідуальний підхід, що реалізується в напрямі соціального обслуговування населення у відповідності до потреб підопічного;

- доступність – реалізується для всіх громадян в незалежності від етнічної приналежності та віросповідання;

- відкритість – здійснюється органами соціального обслуговування в напрямі поінформованості населення про соціальні послуги, при чому доступ до інформації повинен бути відкритим для всіх категорій населення;

- добровільність вибору – проявляється у вільному виборі щодо отримання чи відмови від послуг соціального обслуговування і спрямований на те, щоб клієнти без остраху зверталися за допомогою, коли їм це потрібно;

- добросовісність соціального обслуговування – проявляється в якості наданих послуг, адже саме добросовісне ставлення людей, що надають соціальні послуги сприяє популяризації їх надання серед населення;

- гуманність – проявляється в доброзичливому ставленні до клієнтів та їх проблем;

- пріоритетність – проявляється у виділенні проблем клієнтів як основних та значущих;

- конфіденційність – реалізується у тому, що інформація про клієнтів, їх проблеми та соціальні послуги, що надаються не доступні загалом в незалежності від ступеню складності цих проблем;

- профілактична спрямованість – повинна супроводжувати роботу співробітників сфери соціального обслуговування щоденно, адже їх діяльність орієнтована на профілактику захворювань клієнтів та своєчасне їх виявлення і реагування;

- комплексність – як принцип соціального обслуговування в роботі кожного окремого співробітника як засіб застосування різних методів роботи з клієнтом [2, с. 230].

Принцип адресності проявляється в роботі служби через психологічна підтримку учасників АТО, вимушених переселенців, людей які отримали психологічні травми в результаті військових дій. За даними соціальної служби «Телефон довіри» за 2011-2015 роки за допомогою звернулися 60%, – жінки, 40% – чоловіки. При цьому серед підлітків кількість звернень дівчат і молодих людей приблизно однаково, а після 24 років відсоток жіночих дзвінків збільшується, більше 80% звернувшись за 2011-2015 роки є молодь. У 2014-2015 роках намітилася тенденція до скорочення звернень підлітків,

збільшення звернень у вікових групах від 17 до 30 і від 30 і старше. Зростає кількість звернень з причини суїцидальних думок і дій (понад 10 звернень в місяць), сімейних проблем (більше 80 чоловік в місяць). Звернення з сімейних проблем зростає останнім часом майже в два рази. У два рази зростає кількість звернень патологічних абонентів.

Протягом останніх трьох років зберігається тенденція представленості одних і тих самих тем консультацій в приблизно в однакових кількісних показниках, зверталася переважно молодь (близько 80%).

Більш старша вікова група, що збільшилася в 2013 році, привнесла збільшення звернень з питань сімейних відносин, переживання станів горя і самотності, питань алкогольної залежності.

Якщо з питань формування алкогольної залежності в 2012 році в середньому було 0,66% звернень на місяць, то в 2015 році більше одного відсотка (це більше 25 чоловік в місяць).

У середньому 22% звернення на місяць з приводу небажаної вагітності (близько 50 звернень в місяць). 15 звернень з приводу сексуального насильства.

У середньому з 1% до 9,8% на місяць у 2015 році зростає кількість звернень з питань самотності (близько 100 звернень на місяць).

Стабільно на рівні 1% залишаються звернення з приводу переживань конфліктних відносин у школі і на роботі (близько 20 звернень в місяць).

Основний відсоток дзвінків припадає на вікові групи до 30 років. Широко представлена тематика звернень, пов'язана з цим віком: любовні, сексуальні проблеми, проблеми прийняття себе, проблеми взаємин з однолітками, шкільні та професійні проблеми, проблеми соціальної адаптації, проблеми «батьків і дітей». Так само широко представлена тематика, пов'язана з сімейними відносинами. Примушує звернути на себе увагу і тематика суїцидальних звернень, що збільшилися за останній час.

Серед подзвонивших на «ТД» – представники самих різних соціальних верств: школярі студенти, учні ПТУ та коледжів, робітники, бізнесмени, вчителі, лікарі, журналісти, музиканти, домогосподарки, військовослужбовці, пенсіонери, учасники військових подій в АТО, «злочинці в законі», наркомани, алкоголіки, повії, особи з нетрадиційною статевою орієнтацією.

Принцип доступності проявляється через надання безкоштовної соціальної допомоги всім абонентам, які звертаються за допомогою.

Принцип добровільності проявляється у поінформованості населення щодо функціонування соціальної служби «Телефон довіри» в м. Одесі.

Принцип гуманності та пріоритетності проявляється в пошані до абонента та до його проблем, адже пошана до абонента – це важлива риса, що визначає професіоналізм волонтера. Для абонента дуже важливо відшукати власне вирішення життєвої ситуації. Завдання працівника телефонної служби полягає в тому, щоб допомогти йому визначити свої власні цінності, індивідуальність і відчути свою незалежність. Не можна намагатися змінити абонента.

Принцип конфіденційності проявляється у створенні безпеки абоненту, адже безпека абонента – є важливою частиною роботи волонтера. Абонент повинен бути упевнений в абсолютній конфіденційності. Ніяка інформація, отримана від нього, не може розповсюджуватися за межами організації, якщо на те не отримано згоди. На працівників телефонної служби покладений обов'язок строго дотримувати конфіденційність.

Принцип профілактичної спрямованості соціального обслуговування абонентів особливо в ситуаціях соціальних криз, коли людина опиняється сам на сам з проблемою, а поруч нема нікого, хто б зміг надати допомогу, особливо це стосується профілактики суїцидальних проявів серед підлітків та молоді, але в останній час ця проблема у віковому вимірі значно подорослішала, адже профілактичну допомогу приходиться надавати людям старше 50 років.

Комплексність як принцип соціального обслуговування здійснюється через надання таких соціальних послуг, як: інформування абонентів про діяльність інших служб і організацій в рамках наявних відомостей; направлення абонентів до інших служб, організацій, установ, де їх запити можуть бути задоволені більш повно і кваліфіковано, розширення у абонентів діапазону соціально і особово прийнятних засобів для самостійного вирішення виниклих проблем і подолання наявних труднощів, зміцнення упевненості в собі, аналіз причин і джерел підвищеної психічної напруги різних вікових і соціальних груп населення і доведення результатів до зведення органів і зацікавлених установ соціального захисту населення.

Тож можливо зазначити, що через реалізацію принципів соціального обслуговування роль «Телефону Довіри» у забезпеченні ефективності надання соціальних послуг населенню в м. Одеса дуже значуща, особливо в ситуації мінімальної можливості отримати кваліфіковану психологічну допомогу.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді: Навч. пос. / О. В. Безпалько. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
2. Главник О. Волонтери в соціальній роботі: Пос. / [Упоряд. О. Главник, Н. Романова, Т. Дружченко]. – К. : Главник, 2006. – 128 с.
3. Законодавство України про соціальний захист: Збірник офіційних текстів законів станом на 18 лютого 2013 року. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 540 с.
4. Капська А. Й. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / А. Й. Капська. – К.: УДЦССМ, 2001. – 145 с.
5. Радина Н. К. Телефон доверия. Организация, работа с волонтерами, pr-сопровождение / Н. К. Радина, С. В. Радин. – К.: ДЦССМ, 2003. – 192 с.

Баскіна В. В., Асєєва Ю. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ ПАЦІЄНТІВ З ПЕРШИМ ПИХОТИЧНИМ ЕПІЗОДОМ

Автори у роботі розкривають проблематичність надання психологічної допомоги членам сімей пацієнтів, які перенесли первинний психотичний епізод, у період ремісії. Своєчасне надання психіатричної, психологічної та психокорекційної допомоги особам, які перенесли перший психотичний епізод дозволяє значно зменшити ризик розвитку значних психосоціальних порушень та адаптуватись до нових соціальних та побутових умов.

Baskyna V, Asieieva Y. (Odessa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF FAMILIES PATIENTS WITH A FIRST PSYCHOTIC EPISODE

In the article, authors disclosing the problem of rendering psychological assistance to members of the families of patients with first psychotic episode, which in remission now. Timely provision of psychiatric, psychological and of psychocorrectional assistance to persons who have suffered a first psychotic episode can significantly reduce the risk of significant psychosocial disorders, and to adapt to new social functions.

Поширеність шизофренії, за даним Всесвітньої організації охорони здоров'я складає приблизно 0,75%. При цьому частка пацієнтів із першим психотичним епізодом досягає 5%. [1, 2, 3, 5, 6]. Слід зазначити, що хворі на шизофренію з первинним психотичним епізодом заслуговують на особливу увагу, оскільки перший психотичний епізод відбувається, як правило, у віці до 30 років та потребує тривалого ведення хворих. Своєчасна і повноцінна реабілітація їх на цьому етапі захворювання знижує ймовірність швидкого його рецидиву, покращує клінічний і соціальний прогноз пацієнта, попереджує ризик розвитку у них виражених порушень соціальної адаптації.

Процес психосоціальної реабілітації може бути розпочатий на будь-якому етапі надання психіатричної допомоги – поза гострих станів (загострень), але можливо більш рано, після купірування гострих проявів психічного розладу. Чим раніше стосовно початку захворювання починаються психосоціальні заходи, тим більше можна розраховувати на більш сприятливий прогноз [4].

Сімейна психотерапія з елементами психоосвіти членів сімей пацієнтів з першим психотичним епізодом в комплексі лікувально-реабілітаційних заходів сприяє зниженню частоти рецидивів, зменшенню тривалості перебування хворих у стаціонарі, а також покращує їх соціальне функціонування, Все це досягається завдяки усуненню дефіциту інформації про хворобу та про хворого, наявного у родичів, особливо в перші роки

виник ендегенного психотичного розладу, що дозволяє уникати неадекватних (неконструктивних) патернів в міжособистісних взаємодіях з хворим з боку родичів, підтримувати комплаєнтність пацієнтів і знижує рівень стигматизації членів сім'ї, полегшуючи тягар сім'ї [7, 8].

Поєднання оптимальної фармакотерапії з сімейно-орієнтованими впливами, в які включений, хоча б один родич пацієнта, на якого припадає найбільший тягар (фізичний, емоційний, фінансовий) по догляду за пацієнтом і який безпосередньо знаходиться в контакті з ним, демонструє найбільш позитивний вплив на соціальне функціонування пацієнта [2, 7, 9].

Проте у роботі з родичами хворих з першим психотичним епізодом є свої труднощі: багато родичів вперше захворілих намагаються заперечувати сам факт хвороби; соромляться зустріти когось із знайомих, товаришів по службі, сусідів; вважають, що основне лікування хвороби – медикаментозне. Найважливішу роль в подоланні цих труднощів грає процес дестигматизації.

P.Solomon зі співавт. у своєму рандомізованому контрольованому дослідженні встановили, що посилення контактів членів сім'ї з лікарями по питаннях, пов'язаних з їх хворим родичем, може підвищувати ефективність втручання, як у членів сім'ї, так і у хворих [9]. Робота з родичами пацієнта дозволяє знизити стрес і навантаження на сім'ю (яка виявляється в емоційних, фізичних, фінансових та інших перевантаженнях, випробовуваних членами сім'ї) і зменшити стигму психічного розладу [8, 9].

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Абрамов В. А. Первый психотический эпизод и проблемы медикосоциальной реабилитации больных / В. А. Абрамов, И. В. Жигулина, И. И. Кислицкая // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 2005. – № 1(15). – С. 3-9.

2. Антохин Е. Ю. Особенности социальных и когнитивных дисфункций у больных шизофренией с первым психотическим эпизодом и подходы к их коррекции / Е. Ю. Антохин // Вестник СПбГУ. – 2011. – Т. 11, № 1. – С. 71-80.

3. Горбунова М. В. Применение программы тренинга когнитивных и социальных навыков у больных шизофренией в отделении первого психотического эпизода / М. В. Горбунова, В. Г. Будза // В кн.: Матер. XIV съезда психиатров России. – М., 2005. – С. 48.

4. Гурович И. Я. Разработка новых форм психиатрической помощи – актуальный результат взаимодействия науки и практики / И. Я. Гурович // Материалы общероссийской конференции РОП «Взаимодействие науки и практики в современной психиатрии» / под ред. В.Н. Краснова. – М.: МЗ и СР РФ, ФГУ Московский НИИ психиатрии. – 2007. – С. 423-424.

5. Первинний психотичний епізод: діагностика, фармакотерапія та психосоціальна реабілітація: методичні рекомендації / Н. О. Марута, Л. М. Юр'єва, Т. В. Панько. – Харків, 2010. – 31с.

6. Семке А. В. Биологические и клинико-социальные механизмы развития шизофрении (итоги комплексной темы НИР ФГБУ «НИИПЗ» СО

РАМН 2009-2012 гг.) / А. В. Семке, Т. П. Ветлугина, Л. Д. Рахмазова // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. – 2013. – № 4. – С. 18-26.

7. A practical clinical trial comparing haloperidol, risperidone, and olanzapine for the acute treatment of first-episode nonaffective psychosis / [B. Crespo-Facorro, R. Perez-Iglesias, M. Ramirez-Bonilla et al.] // J. Clin. Psychiatry. – 2006. – Vol. 67. – P. 1511-1521.

8. Chadwick P.K. Schizophrenia: The Positive Perspective / P.K. Chadwick. – London: Routledge, 1997. – 220 p.

9. Increased contact with community mental health resources as potential benefit of family education / [P. Solomon, J. Draine, E. Mannion, M. Meisel] // Psychiatric Services. – 1999. – Vol. 49. – P. 333-339.

Волощук Д. А. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХО-СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ РОДИЧІВ ХВОРИХ НА СУДИННУ ДЕМЕНЦІЮ

У роботі автор розкриває основні проблеми супроводу хворих на судинну деменцію, особливу увагу приділено організації психосоціального супроводу родичів хворих на судинну деменцію. Запропоновано авторську схему організації психосоціального супроводу родичів хворих на судинну деменцію, розкрито її основні етапи.

Voloshchuk D. (Odessa, Ukraine)

FEATURES OF PSYCHOSOCIAL SUPPORT THE RELATIVES OF VASCULAR DEMENTIA PATIENTS

In the article, author reveals the basic problems of support the patients with vascular dementia, special attention is paid to organization psycho-social assistance of family members of patients with vascular dementia. The author scheme of organization psycho-social assistance vessel relatives of patients with dementia, revealed its main stages.

Останнім часом все більше уваги приділяється дослідженням, що передбачають вивчення пацієнта в єдності з середовищем, в якому він функціонує, та оточенням хворого, що здійснюється на перехресті декількох галузей наукових знань: психології, медицини, соціальної допомоги тощо [3, 4, 5]. Родичі, які доглядають за невиліковними хворими, все частіше стають центральним об'єктом дослідження та аналізу на сучасному етапі [1, 2].

У світовій практиці існують різні програми надання психологічної допомоги родичам психічно хворих людей. У них представлені наступні блоки: психоосвіта, психотерапія, тренінги навичок [6, 7, 8, 9]. Враховуючи світовий досвід, нами побудовано комплексну систему надання допомоги родичам пацієнтів з судиною деменцією (надалі СД) (рис. 1). Головною ідеєю розробленого комплексного психосоціального супроводу для родичів

пацієнтів з СД було створення умов для їх адаптації, соціалізації та прийняття посильної участі в щоденному житті хворих, що стало умовою для підвищення якості життя як самих пацієнтів, так і членів їх родин.

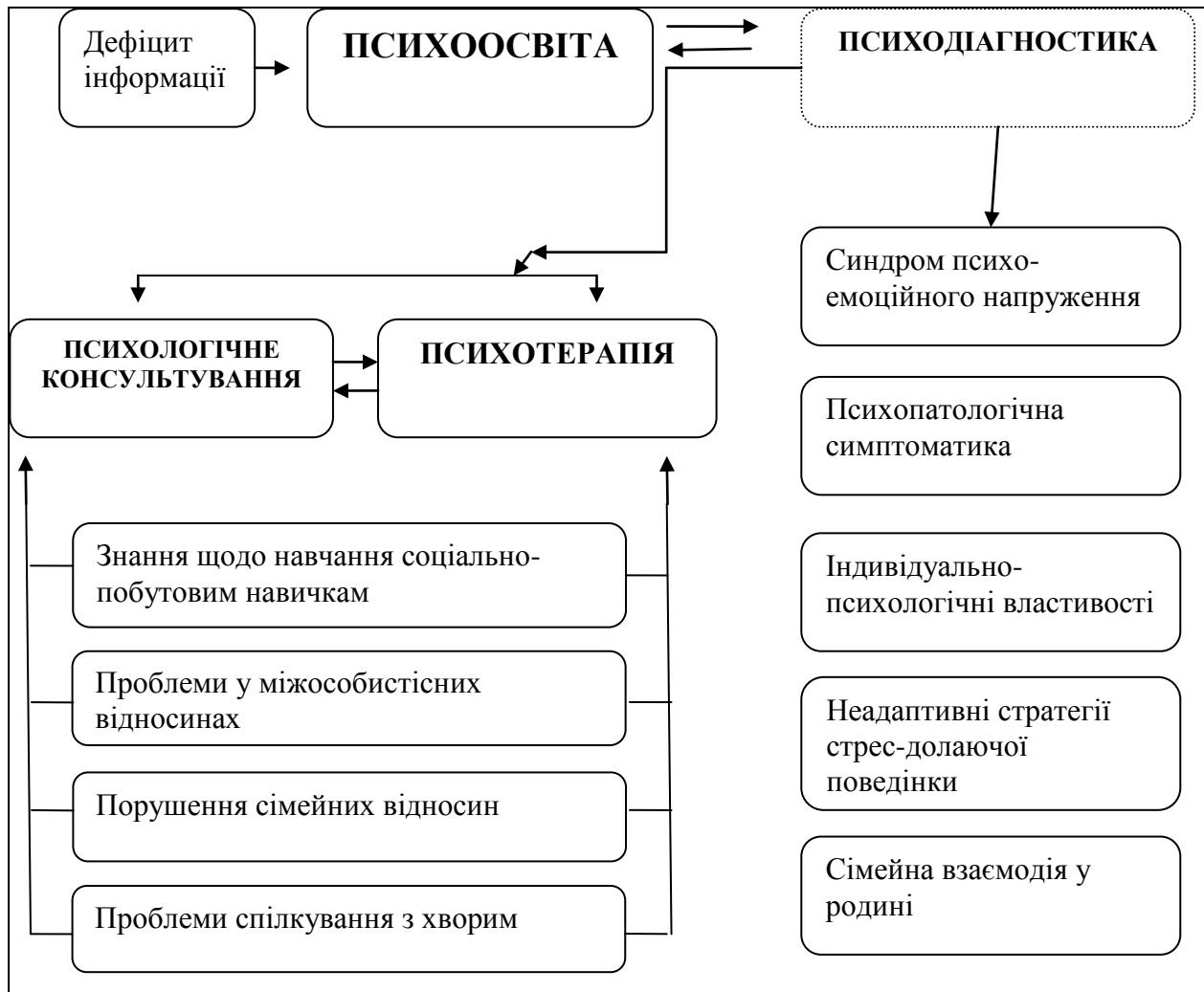

Рис. 1. Складові допомоги родичам пацієнтів з СД

Незалежно від природи деменції, при її терапії слід здійснювати наступні заходи: інформування сім'ї про сутність захворювання і його прогноз; своєчасне оформлення групи інвалідності та опікунства; створення комфортного, безпечного, максимально спрощеного середовища навколо пацієнта; підтримання чіткого режиму дня хворого; контроль прийому лікарських препаратів; максимальне обмеження прийому препаратів, здатних погіршити когнітивні функції, в тому числі психотропних засобів (особливо бензодіазепінів, барбітуратів, нейролептиків), засобів з антихолінергічною активністю; контроль харчування, виконання гігієнічних заходів; максимальне можливе підтримання соціальних зв'язків пацієнта; розпізнавання і адекватна терапія всіх супутніх соматичних захворювань; своєчасне лікування декомпенсацій, які можуть бути пов'язані з

інтеркурентною інфекцією, загостренням соматичних захворювань, передозуванням лікарських препаратів.

Психоосвітній підхід полягав у наданні родичам достовірної повної інформації щодо різних аспектів захворювання – медичних, юридичних, психологічних та ін. Це допомагало рідним зорієнтуватися в поточній ситуації, отримати відомості про причини і перебіг захворювання, його лікування та прогноз, зрозуміти, як слід поводитися при догляді за хворим. Такий підхід сприяв зменшенню у родичів тривоги, що виникає зв'язку з невизначеністю. Психоосвітня програма – важливий крок наданні допомоги родині. Однак для успішного застосування знань, отриманих ході психоосвітніх занять, родичам часто необхідно було міняти свої звички і здобувати нові навички.

Наступним етапом психокорекційної роботи була робота в групах екзистенційного досвіду (ГЕД). Така робота розширювала уявлення родичів пацієнтів з судинною деменцією про самих себе і про відносини з іншими людьми, допомагало знайти способи вирішення актуальних проблем, налагодити стосунки з близькими, знайти своє місце в соціумі, підвищити задоволеність життям, придбати впевненість і стійкість до стресів.

Робота у групах ГЕД проходила у вигляді двох послідовних етапів.

Етап перший був психодіагностично спрямованим та дозволив отримати інформацію про сприйняття родичем важливих подій життя за останній рік; про усвідомлення всієї ситуації, пов'язаної з доглядом за пацієнтом з судинною деменцією; про те, як особа бачить перспективи подальшого життя; з'ясовувались особисте ставлення родича та його оцінка впливу ситуації догляду на власне здоров'я, психічний стан, працездатність.

На другому етапі роботи родичам хворих надавалась екзистенційна психологічна допомога. Традиційно, робота ГЕД була структурованою в часі, просторі та за кількістю учасників. Зустрічі проводились два рази на тиждень, тривалість кожної зустрічі складала вісім годин. Загальний термін роботи складав три місяці. Важливим аспектом було фокусування уваги родичів пацієнтів з судинною деменцією на своїх переживаннях, основними принципами роботи були емпатія і нейтральність. Емпатія допомагала зрозуміти, як учасники почувають себе у житті, дозволяла учасникам групи тимчасово ідентифікуватися зі своїми турботами, скориставшись власним досвідом життя. Нейтральність знижувала ймовірність нав'язування учасникам власної оцінки та віддзеркалювала бажання психотерапевта неупереджено зрозуміти життя учасників. Таким чином, кожного учасника ГЕД розуміли в контексті його власного життєвого світу.

Робота ГЕД була спрямованою на відновлення здібності родичів пацієнтів з СД до відчуття свідомості життя, можливості робити вибір та формулювати власні бажання без відчуття провини, відновлення здатності створювати нові та підтримувати існуючі соціальні зв'язки, формування почуття відповідальності, цілісне самоусвідомлення та здатність до розвитку.

З метою підтримки родичів пацієнтів з СД, було використано електронний ресурс tv.od.ua. та відкрито тематичну сторінку у соціальній

мережі Facebook, де було розміщено інформацію про координати лікувального закладу, загальні відомості про СД, основні види допомоги особам з СД, труднощі, з якими найчастіше зіштовхуються дані пацієнти та їх родичі, наші поради. Також нами було організовано тематичний Інтернет-форум, на якому родичі пацієнтів мали можливість ставити питання різним фахівцям та спілкуватись з іншими особами, які мали аналогічний досвід.

Таким чином, впроваджена на базі комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я» всебічна психосоціальна допомога за запропонованою авторською схемою організації роботи з родичами пацієнтів хворих на СД, сприяла підтримці, адаптації, соціалізації не тільки самих хворих, а і осіб які за ними доглядають.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Агишева Н. К. Особенности психологического консультирования семейных пар / Н. К. Агишева // Медицинская психология. – 2011. – № 3. – С. 76.
2. Козидубова В. М. Патопсихологические аспекты изучения органических расстройств настроения / В. М. Козидубова // Международный медицинский журнал. – 2008. – № 2. – С. 86-89.
3. Решетова Т. В. Психологическая помощь пациенту с деменцией и его семье / Т. В. Решетова // Сборник трудов научно-практической. конф. «Актуальные проблемы геронтологии и гериатрии» / Под ред. проф. Арьева А. Л. – СПб., 2011. – С. 227-230.
4. Семке В. Я. Психосоциальные и биологические факторы психической дезадаптации (на модели невротических расстройств) / В. Я. Семке, Е. В. Гуткевич, С. А. Иванова. – Томск, 2008. – 204 с.
5. Судаков К. В. Системная организация психической деятельности / К. В. Судаков // Психологический журнал. – 2013. – № 5. – С. 72-81.
6. Dementia a public health priority. World Health Organization 2012. Retrieved from: http://whqlibdoc.who.int/publications/2012/9789244458_eng.pdf
7. Donath C. Day care for dementia patients from a family caregiver's point of view: A questionnaire study on expected quality and predictors of utilization / C. Donath, A. Winkler, E. Graessel, K. Luttenberger // BMC Health Services Research. – 2011. – № 11. – 76 p.
8. Huckle P. L. Families And Dementia / P.L. Huckle // International Journal of Geriatric Psychiatry. – 1994. – № 9. – P. 735-741.
9. Uribe F. L. Dementia care networks in Germany: care arrangements and caregiver burden at the DEMNET-d study baseline / F. L. Uribe, S. Heinrich, J. Gr€aske // Oral Sessions: O3-08: Dementia Care Practice: Organizing Dementia Care. – 2013. – № 4. – P. 224-231.

Русіна Н. Г., Рудько О. М., Кийко Н. М. (Рівне, Україна)

КОНФЛІКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У тезах розглянуто деякі психологічні аспекти виникнення конфліктів у студентському середовищі та шляхи їх вирішення.

Rusina N., Rudko O., Kyuko N. (Rivne, Ukraine)

CONFLICTS AND SOLUTIONS

In article deals with some of the psychological aspects of conflicts among students and their solutions.

Сучасна освіта здебільшого орієнтована на формування у студентів знань, умінь та навичок, при цьому недостатньо уваги приділяє емоційним переживанням молоді, які виникають у процесі навчальної діяльності, спілкування у колективі та серед однолітків. Адже, найчастіше атмосферу навчального середовища розбурхують міжособистісні конфлікти. Власне, вони або супроводжують студентські конфлікти або виникають локально: між сусідами по столу, кімнати гуртожитку, студентами навчальної групи тощо. Бурхливі суперечки або приховане протистояння, тиск, ігнорування, масштабні війни, що забирають час і сили – у кожному окремому випадку куратору навчальної групи або викладачу слід уміти розібратися, підібрати й застосувати найкращий спосіб виходу з конфлікту. Тут працюють як технічні рішення, так і вправна комунікація, знання психології, вплив на конкретну людину, на її систему цінностей, потреб, мотивів і прагнень.

Найчастіше конфлікт розпочинається там, де одна або обидві сторони відчують, що порушені їхні особисті кордони. Особисті кордони – це умовна риса, що розділяє зону психологічного комфорту людини і зовнішній світ. Кордони чутливі, податливі, проникні, як шкіра живої істоти. Вони здатні видозмінюватися: ми несвідомо обираємо, для кого відкриватися, з ким можна розслабитися, наприклад, з близькими, а для кого – закритися: для незнайомців, в офіційній обстановці. Порушені особисті кордони, дискомфорт і відчуття психологічної небезпеки спонукають людей активно захищатися або нападати. У результаті виникає протистояння сторін, їх інтересів та позицій, яке супроводжується боротьбою за правду та перемогу [3, с. 109-110].

У конфлікті з оточуючими вступають, перш за все, люди з негнучким, ригідним характером, ті, хто не адекватно сприймає інші альтернативні форми поведінки, що є протилежним до їхніх принципів і ціннісних критеріїв. Як правило, такі люди інертні, повільно звикають до нової обстановки, мало спілкуються, вкрай егоцентричні і не визнають компромісів. Водночас, протилежною властивістю є емпатія. Встановлено, що емпатійні люди, які вміють враховувати думку інших, привітливі, оптимістичні, сердечні, емоційні менше вступають в конфлікти. І навпаки, люди з низькою емпатійністю жорстокі, егоїстичні, легко вступають в конфлікт [1, с. 110-111].

Ще однією причиною конфліктних форм поведінки може бути стійке прагнення до визнання та поваги оточуючих прагнення посідати більш престижне і впливовіше місце в групі. Така людина вважає себе головною у всьому, зазвичай не рахується з іншими. Сприятливим підґрунтям для

виникнення конфліктної поведінки є неузгодженість між загальним уявленням людини про те, якою вона повинна бути (ідеальний образ) та її реальною самооцінкою. Низький рівень особистісної адаптованості та надмірна проникливість у процесі взаємодії з оточуючою дійсністю безпосередньо пов'язані з низькою самооцінкою, з метою компенсації якої і створюється надідеальний образ.

Діагностика схильності студентів до конфліктної поведінки за тестом К. Томаса дозволяє виявити основні позиції, форми поведінки які займає особистість під час взаємодії: конкуренція, співпраця, компроміс, уникнення, пристосування [2, с. 235].

Уникнути конфліктних ситуацій можливо через проведення соціально-психологічного тренінгу. Базові методи СПТ складають групова дискусія та ігрові методи [1, с. 111-112].

Групова дискусія як метод соціально-психологічного тренінгу є колективним обговоренням конфліктної ситуації з визначенням її основної проблеми з подальшим ефективним її розв'язанням. У процесі дискусії відбувається співставлення думок з приводу психоконфліктної проблеми.

Серед ігрових методів соціально-психологічного тренінгу найбільше поширення одержали метод ділової гри і метод рольової гри.

У діловій грі більша увага приділяється відпрацьовуванню взаємодії учасників гри в ситуаціях конфлікту і мінімальна – аналізу міжособистісних відносин, причин і мотивів вчинків учасників конфліктної ситуації. На думку психологів, основний акцент у діловій грі робиться на інструментальному аспекті навчання.

Рольова гра – це групова дискусія, яка водночас є індивідуально орієнтованою, де кожний, хто бере участь, виконує роль відповідно до його уявлень щодо характеру поведінки учасника конфлікту, а також ситуації, що пропонується розіграти в ролях. Інші учасники тренінгу виступають як глядачі-експерти, які вступають в обговорення представлених ліній поведінки.

Таким чином, знаючи психологічні причини, які спонукають молодих людей втягуватися в конфлікти, розуміючи особливості поведінки найбільш чутливих осіб, їхні потреби й сподівання, можна досить успішно управляти міжособистісними конфліктами студентського середовища.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Коберник Л. О. Сучасне студентство: проблеми конфліктних форм поведінки та їх подолання / Л. О. Коберник // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НПУ «ХП». – 2008. – №1. – С. 108-114.

2. Коберник Л. О. Психодіагностика конфліктних форм поведінки студентів в системі вищої освіти / Л. О. Коберник // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 235.

3. Шишлова Н. Люди, які вступають у конфлікти: інструкція для HR-менеджерів і керівників / Наталія Шишлова // Кадровик України. – 2016. – № 9. – С. 108- 113.

Восканян Е. В. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

У тезах розглядаються особливості дозвілля людей похилого віку в аспекті активізації їх поведінки. Відзначається необхідність розширення соціально-культурного досвіду через освоєння різних видів культурної діяльності.

Voskanjan E. (Odessa, Ukraine)

FEATURES OF SOCIOCULTURAL ADAPTATION OF AGED PEOPLE

The thesis examines the features of the leisure of the elderly in the aspect of enhancing their behavior. The necessity of expanding social and cultural experiences through the development of various cultural activities.

Яке воно – дозвілля людей похилого віку, у чому полягає його зміст і особливості? Ця проблема як сфера життєдіяльності людини розглядається з позицій різних підходів: як «час, що залишився» після виконання всіх необхідних дій для підтримки життєдіяльності [3, С. 90]; як «сфера життєдіяльності поза роботи», діяльність поза мети одержання матеріальних благ [1, С. 81]; діяльність, яка відрізняється від роботи тим, що здійснюється виключно за вільним вибором і поза будь-яких форм примусу [4, С. 51].

Функціональна спрямованість дозвілля полягає у створенні сприятливих можливостей для розвитку здібностей, особистісного зростання і самореалізації. У літньому віці розвиваючий потенціал дозвілля набуває особливої цінності, тому що змінюється структура життєдіяльності людини, основою якої є праця, пізнання, побут і дозвілля. З неї можуть повністю випадати такі сфери, як професійно-трудова і освітня, внаслідок цих змін перерозподіляються резерви життєвої енергії особистості і виховного впливу суспільства на особистість.

Оскільки літні люди не працюють, увесь їхній час можна вважати вільним, а все життя – дозвіллям. З іншого боку, у повсякденному житті людей похилого віку є види діяльності, мета яких полягає у задоволенні вітальних потреб, пов'язаних з підтриманням життя, здоров'я, безпеки. Дії, що виконуються тільки з метою задоволення цих потреб, не включаються в досугову діяльність, і час, витрачений на їх виконання, не є вільним. Простір часу дозвілля людей похилого віку може досягати восьми годин на день, що робить винятково важливим його раціональну організацію.

Тому основним завданням розвитку особистості в літньому віці стає адаптація до двох процесів, що відбуваються одночасно, – індивідуального вікового розвитку та розвитку суспільства. В якості оптимальної стратегії адаптації розглядають соціально-культурну інтеграцію – «процес взаємного пристосування особистості і соціального середовища», який відбувається за умови оптимізації середовища життєдіяльності та зусиль суб'єкта, спрямованих на включення в соціум і культуру [2, С. 117].

Активізація людей похилого віку у сфері дозвілля спрямована на зміну дозвіллевої поведінки з метою включення літньої людини в культурно-досугову діяльність. Досугова поведінка людини визначається розвитком такої якості особистості як дозвіллева компетентність – сукупність знань, умінь і навичок, системи ціннісних орієнтацій, що дозволяють раціонально використовувати вільний час за допомогою соціально схвалюваної діяльності, що забезпечує відпочинок, органічно поєднаний з різнобічним розвитком особистості. Рівень дозвіллевої компетентності людини визначає, стане вільний час корисним і цінним ресурсом, уміло використаними в літньому віці, або обузою і важким тягарем. Найвища ступінь розвитку дозвіллевої компетентності – самоактивізація. Зміна дозвіллевої поведінки літньої людини через трансформацію пасивної позиції в активну по відношенню до культури суспільства вимагає високого рівня компетентності у виборі методів психолого-педагогічного супроводу.

Джерелом будь-якої активності в літньому віці стають три групи провідних потреб: потреби, що пов'язані зі збереженням життя і фізичної форми, потреби у збереженні соціальної значущості і потреби у психосоціальній ідентичності, а провідним мотивом діяльності стає самозбереження. Особливості мотиваційно-потребнісної сфери людей похилого віку та вимоги соціуму до рівня розвитку людини в конкретно-історичний час обумовлюють зміст їхнього культурного розвитку. Враховуючи вплив цих факторів, можна визначити основні напрями культурного розвитку людини в літньому віці, як: розвиток валеологічної культури, розвиток громадянської культури, соціально-психологічна підтримка в культурному середовищі, навчально-пізнавальна діяльність, розвиток художньо-естетичної культури.

Розширення соціально-культурного досвіду через засвоєння саме цих видів культурної діяльності є основним змістом соціально-культурної активності в пізньому віці.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 271 с.
2. Шилова Л. С. Факторы социальной адаптации пожилых в условиях реформ / Л. С. Шилова // Психология зрелости и старения. – 1998. – № 3. – С. 60-74.
3. Щукина Н. П. Институт взаимопомощи в системе социальной поддержки пожилых людей: Научное издание / Н. П. Щукина. – М.: «Дашков и К», 2004. – 412 с.

4. Яцемирская Р. С. Социальная геронтология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Р. С. Яцемирская, И. Г. Беленькая. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 224 с.

Толмачов О. А. (Одеса, Україна)

**ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

У роботі автор розкриває значення державних програм щодо збереження та покращення психічного здоров'я українців. Аналізує досвід інших держав та розглядає пропозиції міжнародних організацій щодо створення програм по забезпеченню психічного здоров'я людини в державі.

Tolmachev A. (Odessa, Ukraine)

**MENTAL HEALTH IS AS BEING RELEVANT PROBLEM OF
MODERN UKRAINE**

The author reveals the importance of state programs for preserving and improving the mental health of Ukrainians. Analyzes experience of other states and international organizations is considering proposals on creation of programs to provide mental health in the state.

Зміцнення психічного здоров'я, профілактика й лікування психічних розладів є найважливішими передумовами захисту і поліпшення якості життя, благополуччя і продуктивної діяльності громадян, родин, працівників і місцевих співтовариств, що сприяє підвищенню міцності та стійкості суспільства у цілому до зовнішніх негативних впливів.

Для людини як суспільної істоти обмеження соціальних контактів можливе внаслідок порушення вимовного відтворення почутої мови. Таке обмеження може виникати на тлі захворювання як джерела стресу, оскільки зв'язок «людина – оточення» порушується за рахунок погіршення здатності робити вільний вибір своїх вчинків і контролювати свою поведінку. Як свідчить аналіз доступного масиву літературних наукових джерел, проблема ризику погіршення соціального функціонування людини в залежності від її когнітивного статусу як складової психічного здоров'я практично не вивчена.

Психіатрія відрізняється від інших клінічних медичних дисциплін тим, що вона робить особливий акцент на соціальних відносинах людини, у свою чергу патофізіологічні механізми порушень вищої нервової діяльності є біологічним віддзеркаленням психічного захворювання.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я є не просто відсутністю психічного розладу. Це стан благополуччя, при якому кожна людина може реалізувати свій власний

потенціал, впоратись із життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя свого суспільства [1].

Отже, психічне здоров'я – це певний резерв сил людини, завдяки якому вона може подолати стреси або труднощі, які виникають у виняткових обставинах.

Національне законодавство у ст. 3 Закону України «Про психіатричну допомогу» (від 22.02.2000 р.) трактує відсутність психічних розладів наступним чином: кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України [2].

Інакше кажучи, психічно здоровою вважається людина, яка не має симптомів та синдромів психічного розладу, соціально адаптована та отримує задоволення від життя. Найважливіше, що втрачає людина через нервово-психічні розлади – це працездатність. Експерти ВООЗ прогнозують, що до 2020 року захворювання нервової системи увійдуть до п'ятірки хвороб-лідерів за кількістю людських працевтрат і випередять серцево-судинні захворювання, а на долю психічних розладів буде припадати 15% років життя, втрачених через непрацездатність (Disability-adjusted life year – DALY).

Психічні розлади є однією з головних проблем громадського здоров'я у Європейському регіоні ВООЗ, про що свідчить їх поширеність і обумовлений ними тягар хвороб та інвалідності, щороку вони вражають більш однієї третини населення. У масштабах Європейського регіону нервово-психічні розлади вносять другий за величиною вклад до тягаря хвороб за показником DALY: на їх долю припадає 19% від сумарного показника тягаря [3].

Важливість психічного здоров'я популяції визначена ще однією важливою програмою ВООЗ – «Здоров'я для всіх у 21-му столітті», прийнятою у 1998 р., шостим із 21 завдання якої є поліпшення психічного здоров'я [4].

У циклі психічного благополуччя, представленому у Європейському плані дій з охорони психічного здоров'я (2013 р.) [3] показано, що у структурі факторів ризику розвитку психічних розладів є обмеження соціальних контактів, тобто звуження психосоціальних умов. Системи охорони здоров'я, які ефективно працюють, здатні забезпечити одужання і гарне здоров'я для підвищення рівня благополуччя і подальшого соціального функціонування таких людей.

Отже створення та впровадження програми психічного здоров'я нації повинно стати однією із пріоритетних стратегій держави, та передбачати визнання психічного здоров'я як пріоритету суспільства та визначати конкретні кроки щодо його зміцнення. Наявність затвердженої Урядом України Стратегії психічного здоров'я наближує нашу країну до ефективної профілактики психічних розладів, сучасного лікування та реабілітації осіб з вадами психічного здоров'я [5, 6].

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Устинов А. В. Психічне здоров'я як складова національної безпеки / А. В. Устинов // Укр. мед. часопис. – 2013. – № 1 (93) – I/II. – С. 16-18.
2. Офіційний вісник України від 07.04.2000 – 2000 р. – № 12. – стор. 24. – стаття 444. – код акту 15251/2000.
3. Европейский план действий по охране психического здоровья, ЕРБ, 2013. – 30с. [Електронний документ] – Режим доступу: http://www.euro.who.int/_data/assets – Назва з екрана.
4. Европейская серия: Здоровье для всех // Копенгаген : ЕРБ ВОЗ. – 1999. – № 5. – 44 с.
5. Волошин П. В. Стратегія охорони психічного здоров'я населення України: сучасні можливості та перешкоди / П. В. Волошин, Н. О. Марута // Український вісник психоневрології. – 2015. – Т. 23. – Вип. 1(82). – С. 5-11.
6. Стан психічного здоров'я населення та тенденції розвитку психіатричної допомоги на пострадянському просторі / П. В. Морозов, М. Г. Незнанов, О. В. Ліманкін та ін. // Український вісник психоневрології. – 2014. – Т. 22. – Вип. 1 (78). – С. 11-17.

Моїсеєва Т. М. (*Одеса, Україна*)

**СТАТУТИ ТОВАРИСТВ ТВЕРЕЗОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО
ДОСЛІДЖЕННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)**

У тезах, на основі аналізу статутів товариств тверезості, визначено мету та методи їх діяльності.

Moiseeva T. (*Odessa, Ukraine*)

**REGULATIONS OF SOBRIETY SOCIETIES AS SOURCE OF
STUDYING OF THEIR ACTIVITIES
(THE END OF XIX AND THE BEGINNING OF XX CENTURY)**

In article on the basis of analysis regulations of sobriety societies defined goals and methods of work.

Пияцтво та алкоголізм – суспільні проблеми, які намагалися вирішити уряди різних історичних епох і держав. В цьому сенсі корисним є вивчення досвіду діяльності товариств тверезості, які у великій кількості з'явилися на теренах Російської імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Створювалися вони як за територіальною, так і за національною, або професійною ознакою. Зокрема, діяльність Нікітовського залізничного та аналогічного товариства станції Мелітополь поширювалася на працівників окремих станцій Південної залізниці (Мелітополь, Нікітовка, Магдалинівка, Дилеєвка) [2, С.1; 3, С. 3].

Союз естонських товариств тверезості координував їх роботу в межах Естляндської, Ліфляндської губерній, а також у внутрішніх губерніях Російської імперії [6, С. 3].

Функціонування громад регламентувалося статутами. Мета їх діяльності полягала в протидії надмірному вживанню спиртних напоїв [5, С. 3].

Більше інформації дають Статути щодо методів реалізації поставлених завдань. Головними серед них були культурологічні заходи: організація народних читань і лекцій, концертів, спортивних змагань, поширення відповідної літератури, влаштування читалень та бібліотек.

Враховуючи те, що пияцтво та алкоголізм більш поширеними були серед незаможних верств населення, деякі товариства передбачали профілактичні засоби, які могли б полегшити соціально-економічне становище цих верств, в тому числі: відкриття дешевих чайних, харчевень, нічліжних будинків [1, С. 1; 4, С. 2; 6, С. 3].

Особливий наголос робився на необхідності роботи з тими, хто вже став «на хибний шлях». Для них пропонувалося засновувати спеціальні лікарні та притулки [1, С. 1; 6, С. 5].

Окрему увагу слід звернути на нормативні документи Союзу естонських товариств тверезості та Одеського товариства для боротьби з пияцтвом, де продемонстровано більш ґрунтовні підходи до вирішення проблеми.

Так, Статутом Одеського Товариства передбачалася координація зусиль з іншими товариствами тверезості, виявлення випадків порушення правил торгівлі алкогольними напоями, залучення поліції для боротьби з цим явищем [5, С. 3, 4].

Союз естонських товариств тверезості пропонував, в тому числі, скликання з'їздів по справах тверезості, відкриття тематичних музеїв, боротьбу за ідею тверезості шляхом можливого впливу на законодавство [6, С. 4, 5].

Отже, аналіз досліджуваних документів дає можливість стверджувати, що запропонований в них арсенал засобів боротьби за здоровий спосіб життя був досить різноманітним.

В той же час, на наш погляд, вирішення цієї «вічної» проблеми потребує комплексного підходу: відповідного законодавчого забезпечення, стабілізації соціально-економічної ситуації і підвищення рівня життя населення, посилення профілактичної роботи (в першу чергу серед молоді).

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Устав Армяно-Базарского Общества Трезвости. – Перекоп: Типо-литография М. И. Абкина, 1892. – 4 с.
2. Устав железнодорожного общества трезвости служащих ст. Мелитополь, Южных железных дорог. – Мелитополь: Типография Г. Лифшица, 1912. – 12 с.
3. Устав Никитовского Железнодорожного общества трезвости. – Никитовка, Ек. губ.: Типография «Рудничная печать», 1912. – 16 с.

4. Устав общества трезвости и воздержания в городе Богодухове Харьковской губернии. – Богодухов: типография при городской Управе, 1894. – 16 с.

5. Устав Одесского общества для борьбы с пьянством. – Одесса: Типография Е. И. Фесенко, 1891. – 26 с.

6. Союз Эстонских Обществ Трезвости: Издание Центрального Комитета Союза Эстонских обществ Трезвости. – Юрьев: Типография «Постимость», 1907. – 11 с.

Голова Н. І. (*Хмельницький, Україна*)

**ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ
ГЕРОНТОЛОГІЧНОЇ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**

У тезах охарактеризовані основні принципи та механізми соціального захисту та обслуговування геронтологічної групи населення України.

Golova N. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)

**TO THE QUESTION OF SOCIAL PROTECTION AND
MAINTENANCE OF GERONTOLOGICAL POPULATION OF
UKRAINE**

The thesis described the basic principles and mechanisms of social protection and maintenance of gerontological populations of Ukraine.

Актуальність соціального захисту осіб похилого віку зумовлена багатьма суспільними факторами: економічною нестабільністю в країні, низькими показниками якості життя та сучасної медицини, зниженням соціальних послуг та зокрема дозвіллям осіб похилого віку. Соціальний захист для такої категорії повинен полягати у комплексі економічних, соціальних і правових гарантій, що базуються на принципах людинолюбства і милосердя по відношенню до нужденних членів суспільства з боку держави та соціуму загалом.

Соціальний захист населення літнього і похилого віку складається з: профілактики, підтримки, представництва (представлення інтересів недієздатних осіб в правовій, медичній, соціальній сфері).

Традиційно в нашому суспільстві склалися три напрями діяльності органів соціального захисту населення, відносно таких осіб: соціальна допомога (надання особам похилого віку пільг і підтримки); соціальне обслуговування; організація пенсійного забезпечення.

Механізм соціального захисту осіб похилого віку реалізуються на державному і регіональному рівні. *Державний рівень* соціального захисту забезпечує гарантоване надання законодавчо встановлених пенсій, послуг і пільг відповідно до грошових і соціальних нормативів. На *регіональному рівні* з урахуванням місцевих умов і можливостей вирішуються питання

додаткового підвищення рівня забезпечення понад державний рівень [1, С. 34-38].

Можна визначити *основні принципи соціальної допомоги особам похилого віку*: принцип адресності, що передбачає надання соціальної допомоги конкретно нужденним особам похилого віку з урахуванням їх індивідуальності; принцип гарантованості, надання допомоги літнім особам, що звернулися в місцеві органи соціального забезпечення; принцип диференційованого підходу при визначенні розмірів і видів допомоги залежно від місця проживання і специфіки умов; принцип комплексності, що припускає можливість надання одночасно декількох видів допомоги; принцип самостійності місцевих органів влади із соціального захисту осіб похилого віку; принцип соціального реагування, що передбачає перегляд соціальних нормативів у зв'язку з ростом вартості життя, підвищенням мінімального розміру оплати праці і прожиткового мінімуму.

Крім того у соціальній практиці існує поняття *«термінова соціальна допомога»* – це надання допомоги разового характеру нужденним особам похилого віку. Вона включає разове забезпечення безкоштовним гарячим харчуванням або продуктовими наборами; забезпечення одягом, взуттям, предметами першої необхідності; разове надання матеріальної допомоги; сприяння в отриманні тимчасового житла; надання екстреної психологічної і юридичної допомоги.

Інший вид допомоги *«соціальне обслуговування»* – це сукупність соціальних послуг, які надаються громадянам літнього і похилого віку в домашніх умовах або в спеціалізованих державних і муніципальних установах. Воно включає соціально-побутове забезпечення і морально-психологічну підтримку.

Спеціальні *житлові будинки для осіб похилого віку* – це нова форма стаціонарного соціального обслуговування, що призначена для самотніх і подружніх пар. Ці будинки і їх умови розраховані на осіб похилого віку, що зберегли повну або часткову здібність до самообслуговування в побуті і мають необхідність в створенні полегшених умов для реалізації своїх основних життєвих потреб.

Основні принципи діяльності у сфері соціального обслуговування осіб похилого віку наступні: дотримання прав людини; надання державних гарантій; забезпечення рівних можливостей в отриманні соціальних послуг і їх доступності; орієнтація соціального обслуговування на індивідуальні потреби; пріоритет заходів по соціальній адаптації.

У завдання муніципального центру соціального обслуговування входять: виявлення осіб старечого віку, що потребують соціально підтримки; надання різних соціально-побутових послуг разового або постійного характеру; аналіз соціально-побутового обслуговування осіб похилого віку; залучення різних державних і недержавних структур до вирішення питань; надання соціально-побутової, медико-соціальної, психологічної і юридичної допомоги літнім і особам похилого віку. Право на соціальне обслуговування мають жінки старші 55 років і чоловіків старші 60 років, що потребують

постійної або тимчасовій сторонньої допомоги у зв'язку з частковою або повною втратою можливості самостійно задовольняти свої життєві потреби. Соціальне обслуговування осіб похилого віку включає: стаціонарні, напівстаціонарні і нестаціонарні форми опіки та піклування [2, С. 120-125].

Отже, соціальний захист та обслуговування геронтологічної групи населення має реалізовуватися на регіональному та державному рівні та керуватися необхідними принципами (адресності, гарантованості, комплексності, диференційованості, індивідуальності, соціального реагування).

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Ерусланова Р. И. Технологии социального обслуживания лиц пожилого возраста и инвалидов на дому: Учебное пособие / Р. И. Ерусланова. – 4-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2007. –180с.
2. Фірсов М. Теорія соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вузів / М. Фірсов, Є. Студьонова. – К.: Вид-во Владос. – 2000. – 322 с.

Гордієнко І. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

В тезах розглянуто актуальність системного підходу до надання психологічної допомоги військовослужбовцям, які перебували в зоні бойових дій (АТО).

Gordiyenko I. (Odessa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL SUPPORT MILITARY PERSONNEL OF UKRAINIAN COMBAT ZONE

The article is based the necessity of systematic psychological support for military who were in a combat zone.

Соціальна-політична ситуація, яка склалась в Україні і пов'язана з військово-політичним конфліктом в зоні АТО, обумовила необхідність звертання уваги соціальної роботи до проблем військовослужбовців, які перебували в зоні воєнних дій. Перебування на війні належить до тієї екстремальної ситуації, коли людина постійно перебуває у найсильнішому психоемоційному стресі, долаючи його вольовими зусиллями. Обходиться це у дуже високу ціну: майже в усіх учасників бойових дій в неминуче відбувається зміна у фізичному і психічному стані. Світова статистика показує, кожен п'ятий учасник бойових дій за відсутності будь-яких фізичних ушкоджень страждає на нервово-психічні розлади, серед поранених і інвалідів – кожна третя [2]. За даними експертів військово-медичної академії, у учасника бойових дій в (порівняно з здоровими людьми) вдвічі-

втричі вища ймовірність таких психосоматичних захворювань, як гіпертонічна хвороба, гастрит, виразка шлунку та дванадцятипалої кишки. Загальний стан здоров'я характеризується слабкістю, запамороченням, зниженням працездатності, головними болями, болями у сфері серця, сексуальними розладами, порушеннями сну, фобічними реакціями тощо. На думку американських психіатрів У. Маршан і Р. Свонк, у 98% військовослужбовців, які безперервно беруть участь в бойових діях протягом 35 діб, виникають ті чи інші психічні розлади, а найпоширенішим є посттравматичний стресовий розлад [2]. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР, посттравматичний синдром) — важкий психічний стан, різновид тривожного розладу, який виникає в результаті одиначної або повторюваних психотравмуючих ситуацій таких як, наприклад, військові дії, важка фізична травма, сексуальне насильство, або загроза смерті. ПТСР розвивається після латентного періоду, який, згідно з МКХ-10, не має перевищувати 6 місяців. При ПТСР проявляється група характерних симптомів, таких як емоційна напруженість та емоційна відособленість, підвищена дратівливість і агресивність, безпричинні спалахи гніву, напади страху, тривожність і потреба мати при собі зброю. З'являються повторювані сні бойових ситуацій і нічні кошмари, нав'язливі згадки про психотравмуючі події, що супроводжуються важкими переживаннями, раптові сплески емоцій з «поверненням» в психотравмуючі ситуації, відчуття провини через те, що залишився живий та ідентифікація себе з вбитими. До інших психічних післястресових явищ у ветеранів війни відносяться відчуття занедбаності, втрата сенсу життя, недовіра, невпевненість у своїх силах, негативне ставлення до представників влади, бажання зігнати на кому-небудь злість за те, що був посланий на війну, і за все, що там відбувалося, схильність брати участь в небезпечних «пригодах». Присутні і думки про самогубство, які у деяких випадках закінчуються реальним здійсненням [2].

Ці зазначені явища характерні для учасників війн в різних країнах. В спеціальних дослідженнях широкого аналізу набули проблеми психологічного стану учасників бойових дій, так звані «в'єтнамський синдром» та «афганський синдром». Але український озброєний конфлікт має певні відмінності. А. Я. Анцуповим розроблена «психологічну модель бою», яка розкриває суб'єктивну психологічну картину бойових дій, та має наступну структуру:

– протиборчі сторони зі сформованим у них ресурсом конфліктних дій (образами конфліктної ситуації, установками, цілями, мотивами, навичками ефективних дій в конкретних конфліктах, психофізіологічними можливостями);

– групові психологічні феномени, що впливають на бойові дії (думки, настрої, традиції, згуртованість, психологічний клімат і т.д.);

– конфліктні дії (стратегії, рівні, форми, види, способи, прийоми);

– засоби ведення конфліктних дій (звичайна зброя, зброя масового ураження, зброю не смертельної дії та ін.);

– умови конфлікту (політичні, соціальні, еколого-ергономічні, бойові) [1].

За наведеною моделлю, суб'єктивне сприйняття бойових дій бійцями АТО має відрізнятися від досвіду учасників війн у В'єтнамі, Афганістані, тому специфіка «українського синдрому» ще потребує спеціальних досліджень науковців.

На думку українських військових психіатрів, повне позбавлення від бойового посттравматичного синдрому неможливо. Його ознаки мають тенденцію не тільки зберігатися тривалий час, але й наростати, а також виявлятися раптово на тлі зовнішнього благополуччя. Стан ветерана можна поліпшити тільки за допомогою системи реабілітаційних заходів. Якщо медична реабілітація відновлює втрачені функції та властивості організму людини, то соціально-психологічна реабілітація покликана забезпечити нормальне існування особистості у соціумі та подолати її дезадаптацію. Психологічне консультування та психотерапія в системі реадaptaції та реабілітації має бути спрямованими на інтеграцію досвіду військовослужбовця, самоприйняття, розвиток самосвідомості, актуалізації мотивів самореалізації і творчості, пошук «самого себе». На жаль, система заходів щодо реабілітації ветеранів бойових дій, що існує сьогодні в українському суспільстві, не набула системного характеру, який передбачає комплекс заходів: просвітницька профілактична психологічна робота з військовослужбовцями перед та після перебування у зоні АТО про можливі психологічні наслідки бойових дій та необхідність звертання до спеціалістів; психологічна допомога бійцям АТО та членам їх сімей для вирішення всього спектру психологічних проблем ПТСР; пост-реабілітаційний супровід. Допомога повинна надаватись безкоштовно. Необхідно поширити кількість центрів, що здійснюють психологічну допомогу, враховуючи, що розташування центрів допомоги у психіатричних закладах відштовхує потенційних клієнтів від звернення. Спеціальної, зосередженої на специфіці ПТСР підготовки потребують психологи, що здійснюють психологічну допомогу учасникам бойових дій, адже традиційна медикаментозна психотерапія у воєнних госпіталях та клініках не є достатньою, кількість спеціалістів не відповідає потребам та взагалі, основна допомога здійснюється психологами-волонтерами, проте, для отримання найкращого ефекту, використання методів психологічної реабілітації повинне бути вчасним, регулярним та довгостроковим.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Анцупов А. Я. Конфликтология: Учебник для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 551 с.
2. Потіха А. Соціально-психологічна та медична реабілітація учасників АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=858:reabilitatsiya-uchasnikiv-ato&catid=8&Itemid=350

Мишковський Р. В. (Чернівці, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

У тезах обґрунтовано сутність соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій, розкрито актуальність проблеми в Україні та запропоновано шляхи її вирішення.

Myshkovskiy R. (Chernovtsy, Ukraine)

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF PARTICIPANTS OF MILITARY OPERATIONS

The author reveals the essence, urgency of the problem of social and psychological rehabilitation of participants of military operations in Ukraine and the ways of its solution.

На сучасних умовах військових конфліктів як у світі загалом, так і в Україні, зокрема, кількість людей, що отримує статус учасників бойових дій (УБД) стає дедалі більшою. Лише за статистикою Міністерства оборони України, станом на 18.10.2016, від початку проведення антитерористичної операції (АТО) на сході країни, налічується більше 182 тисяч людей, що отримали статус учасника бойових дій. Означена категорія людей зазнала значних фізичних та психологічних травм. Тому військовослужбовцям, що повернулися з «гарячих точок» досить складно адаптуватися до нормального життя в соціумі. До цього автоматично додається ряд проблем, пов'язаних з певними недоліками законодавств та недостатнім рівнем соціальних послуг держав. Ці чинники актуалізують проблему соціально-психологічної реабілітації даної категорії населення країни, що зумовлює доцільність проведення теоретичних і практичних досліджень.

Проблемою адаптації учасників бойових дій до нормального життя після війни займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: Г. Ломакін, А. Маклаков, В. Стасюк, С. Харченко, С. Чермянін, Є. Шустов, О. Тополь, А. Белінський, В. Іванов, М. Лямин, В. Березовець, Н. Крюков, О. Філатова та ін. Однак, проблема соціально-психологічної реабілітації УБД залишається болючим питанням для світу і для України, як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Реабілітація (лат. *rehabilitatio* – відновлення) має декілька складових: медичну, психологічну, соціальну. Медична реабілітація – це процес, метою якого є допомога хворому в досягненні максимальної фізичної, психічної, професійної, соціальної та економічної повноцінності, на яку він буде здатний в межах існуючого захворювання. Психологічна реабілітація – це допомога людині у відновленні після важкого стресового періоду чи подій, відновлення душевних сил і ресурсів для подальшого життя та повноцінного виконання нових життєвих завдань. Соціальна реабілітація – комплекс

державних та суспільних заходів, спрямованих на відновлення втрачених або не набутих в ході соціалізації навичок і умінь виконання соціальних функцій, відносин і ролей. Означені складові реабілітації, як зазначає Н. Кривоконь, об'єднані єдиною метою і мають комплексний кінцевий результат, тому для УБД повинні розглядатися як цілісна система, що спрямована на досягнення мети їх фізичного, психічного та соціального відновлення [1].

Аналіз досліджень з проблеми реабілітації УБД свідчить про те, що в Україні шляхи вирішення означеної проблеми з початком АТО на сході країни стали ще більш затребуваними. Робота у її вирішенні є досить важкою і повинна проводитися в комплексі психологами, медиками та соціальними працівниками.

Військовослужбовці що перебувають на військових діях піддаються впливу великої кількості негативних емоційно-психологічних факторів, до яких можна віднести: невисокий рівень психологічної стійкості військовослужбовця, страх перед можливістю загибелі або каліцтва, «неадекватне сприйняття смерті», розлад спричинений смертю своїх товаришів, відчуття страху за те, що командування «просто покине тебе напризволяще», розлука з рідними тощо. Це тільки деякі з факторів, що можуть спричинити безліч різноманітних розладів як психологічних так і фізіологічних. Тому з військовослужбовцями що перебувають, або перебували в режимі військових дій потрібно проводити реабілітаційні заходи різного характеру.

Соціально-психологічне відновлення УБД має пріоритетне значення і є важливою складовою ефективності системи надання соціальних послуг високого рівня. Успішне подолання несприятливих наслідків стресової ситуації учасниками бойових дій на 80% залежить саме від ефективності цього процесу. Тому профільні соціальні, психологічні установи як державні, так і приватної форми власності повинні надавати максимальну допомогу в посттравматичній реабілітації бійців. Але реабілітаційні заходи, що здійснюються не повинні тільки виводити людину з кризового стану, а й впливати її у нормальне життя у соціумі. Формами соціально-психологічної реабілітації УБД можуть бути: індивідуальні та групові, до яких відносимо: соціально-психологічні тренінги, соціальне консультування, соціальна корекція, соціальна терапія, соціально-психологічні конференції, запровадження роботи телефонів «гарячої лінії» для надання консультативної допомоги учасникам АТО та членам їх сімей, надання соціальних та медичних послуг з виїздом у місця проживання демобілізованих військовослужбовців тощо.

Отже актуальність проблеми соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій на сучасному етапі є проблемою загальнодержавного рівня, що потребує вирішення на медичному, психологічному та соціальному рівні. Вибір форм і методів соціально-педагогічної допомоги залежить від ряду взаємопов'язаних і взаємообумовлених соціально-психологічних, фізіологічних та соціокультурних факторів. Крім того, сутність, зміст, напрямки соціальної реабілітації залежать від специфіки закладу, в якому

вона проводиться, а також функцій, меж компетенції, повноважень цього закладу.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічне забезпечення соціальної роботи: монографія / Н. І. Кривоконь. – Харків: Вид-во ФОП Олійник, 2011. – 480 с.

Роменська Т. Г. (*Миколаїв, Україна*)

**РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ
СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ**

У тезах порушено питання щодо створення сучасних або пошуку та «перезавантаження» й до сьогодні ефективних інтегральних міждисциплінарних корекційно-реабілітаційних технологій, що мають на меті допомогти дітям із дитячим церебральним паралічем в оволодінні соціально-побутовими навичками. Описано засоби навчання, які відіграють важливу і провідну роль в технології навчання.

Romenska T. (*Mykolaiv, Ukraine*)

**REHABILITATION TECHNOLOGIES IN FORMATION OF
SOCIAL AND LIVING SKILLS BY PRESCHOOL CHILDREN
WITH CEREBRAL PALSY**

In the thesis a the following problem is raised: creation of modern or search and «reload» of integral inter-disciplinary correctional and rehabilitation technologies, targeted to help children with cerebral palsy in matter of mastering social and living skills, which are effective till present. Teaching means, which play important and leading role in teaching technology, are described herein.

В останні роки особливу увагу в педагогічній теорії та практиці як в Україні, так і за її межами скеровано на переосмислення концептуальних підходів до навчання дітей з обмеженнями життєдіяльності, зокрема формування соціально-побутових навичок (далі СПН) дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем (далі ДЦП), та удосконалення їх змістовної частини в нових соціально-економічних умовах. Унаслідок множинних порушень у розвитку дітей із ДЦП освоєння СПН виявилось складним, і як наслідок виникла необхідність не лише у виявленні специфічних проблем формування СПН, але й у надійній діагностиці таких порушень.

Втім, незначна низка досліджень у галузі спеціальної освіти та психології присвячена формуванню СПН у дошкільників із ДЦП. Передумови розвитку СПН в умовах змішаного дизонтогенезу при ДЦП та їх формування засобами інтегральних корекційно-реабілітаційних технологій

розкриті в психолого-педагогічних дослідженнях Е. Артеменко, Л. Вознюк, Н. Войцель, Лукович Ержебет, А. Заплатинської, Т. Зальцмана, М. Круль, А. Путятіна, М. Родненко, А. Соколової, А. Шевцова.

А. Шевцов зазначає, що одним із принципів ортопедагогічного підходу до науково-практичного обґрунтування корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з ДЦП є використання інтегральних міждисциплінарних корекційно-реабілітаційних технологій, які дають відповідь на питання «Як зробити (з чого та якими засобами).

Однією з таких оригінальних педагогічних систем є система видатного італійського педагога, лікаря, філософа, психолога та антрополога Марії Монтесорі. І класична педагогічна система Монтесорі, і її новий терапевтичний напрям (Монтесорі-терапія), що «розвивається на основі сучасних уявлень практики роботи з дітьми, які мають порушення розвитку» [1, с. 18] містять в собі величезні інтегративні, терапевтичні, діагностичні, інтеракційні та нейропсихологічні ресурси. Дослідження в царині комплексної реабілітації, зокрема й можливостей технології М. Монтесорі, яка за своїм змістом, формами та засобами має ознаки інтегральної педагогічної реабілітаційної технології [7, с. 219], є важливою сферою наукового інтересу як практикуючих спеціалістів, так і науковців (М. Родненко, Л. Саєнко).

У технології навчання важливу і провідну роль відіграють засоби навчання, які, за С. Смирновим, поділяються на матеріальні (підручники, дидактичні матеріали) та ідеальні (усне, письмове мовлення, навчальні комп'ютерні програми) і т. ін.

Матеріальний об'єкт, який використовує вчитель для формування СПН, за Монтесорі, є матеріал для повсякденних життєвих вправ, що виконує дитина в процесі самостійного одягання, миття рук і обличчя, прибирання в кімнаті і т. ін. Сюди ж належать і вправи в поведінці: діти вчаться приходити і йти, вітати одне одного і персонал, поводитися з речами і т. ін. Вказуючи на важливість щоденних життєвих вправ, М. Монтесорі зазначає, що діти самі вчаться дбати про себе, стають самостійними.

Л. Саєнко визначає розділ із навичок практичного життя найважливішим для дітей з обмеженими можливостями. Практик демонструє підготовку середовища для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, зазначаючи при цьому, що підготовка середовища, повною мірою, залежить від діагнозу дитини та її фізичних вад. Модифікація класичного матеріалу проводиться залежно від виду розладів дітей. Л. Саєнко описує індивідуалізоване середовище для дитини з порушеннями грубої моторики. Вправи з розділу «Навички практичного життя» сприяють розвитку незалежності дитини від дорослого, її самостійності, тим самим розвивають почуття гідності, самооцінки, що найбільше бракує неповносправним дітям. Дитина вчиться концентрувати увагу, зосереджувати погляд на виконанні дій руками, вчиться виправляти свої помилки, усвідомлює необхідність порядку і чистоти, спокою і тиші тощо [4].

У системі запланованих досліджень на предмет забезпечення корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з ДЦП методом Монтессорі-терапії (М. Родненок) використано ключові ідеї сучасної дитячої нейропсихології, що розкривають закономірності формування вищих психічних функцій в онтогенезі. Нейропсихологія дитячого віку є одним із сучасних напрямів розвитку загальної нейропсихології і тією сферою психологічної науки, що вивчає мозкову організацію психічних процесів. Це одна з декількох теорій відносно розвитку психічних функцій. Ця теорія встановлює зв'язок між мозковими структурами, мозком та психічними функціями. Практичні підходи до формування оптимальної моделі нейропсихологічної корекції порушень пізнавальної діяльності засобами Монтессорі-терапевтичного методу здійснюються із врахуванням теоретичних положень саме психологічних концепцій нейропсихології дитячого віку [3]. М. Монтессорі вважала психіку найважливішою стороною розвитку людини і доводила, що людська істота передусім росте інтелектуально, а інший розвиток приймає форму та образ дії повністю з життя її розуму. В основі системи М. Монтессорі лежить чітке розуміння структури діяльності. Перед дитиною ставиться ціль, вона вмотивована: їй цікаво в спеціально організованому середовищі, вона задовольняє власні потреби в сенсорних відчуттях, русі, спілкуванні, порядку, роботі, виборі виду діяльності, в соціальному розвитку, комунікаціях і т. ін. Дитина може самостійно планувати діяльність: контроль її помилок закладено в багатьох вправах безпосередньо дидактичним матеріалом.

Біля витоків кондуктивного навчання стоїть угорський лікар, доктор медицини Андраш Петьо, який геніально поєднав високу кваліфікацію медика з досвідом педагога.

Відповідно кондуктивній педагогіці матеріальним об'єктом навчання є щоденне життя дитини відповідної вікової групи, що включає всі дії, такі як: прийом їжі, навички самообслуговування, ігри, навчання. Дана програма відповідає вимогам рухового, розумового і соціального розвитку, необхідних для комплексного становлення особистості. Успіх технології ґрунтується на тому, що не дивлячись на ушкодження, мозок завжди має велику потенційну спроможність, яка може бути мобілізована відповідними методами.

Складовими елементами, без яких кондуктивна педагогіка існувати не могла б являються: ритмічний зачин, надання дитині права вибору, застосування допоміжної й альтернативної комунікації [5].

Школа рук у системі керованого навчання виконує особливу роль у процесі роботи з дитиною з ДЦП, від ступеня справності функції руки залежить успіх у досягненні ортофункції в усіх сферах діяльності дитини. А. Петьо в кінці свого життя сказав: «Якби я міг почати своє життя знову, я би займався тільки рукою». Важко собі уявити будь-яку навчальну діяльність без участі руки. Застосування кондуктивної педагогіки Петьо сприяло покращенню функції кисті руки в дітей із ДЦП (Губертус фон Фосс). Достатній розвиток функцій верхніх кінцівок, що є основою формування життєво необхідних навичок, зокрема соціально-побутових, значною мірою

забезпечує можливість повноцінної соціальної адаптації та інтеграції таких дітей у суспільство.

Н. В. Кукса висвітлює організаційно-методичні особливості і можливості праці терапії як засобу відновлення функцій рук у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку із спастичними формами церебрального паралічу [2].

Програма ерготерапії покликана максимально сприяти використанню функцій, що відповідають робочому, соціальному, психологічному середовищу людини. На думку А. Г. Шевцова, впровадження цієї реабілітаційної технології полягає в ідеї виведення поняття окупаціональної терапії зі сфери монополії медицини (у її вузькому розумінні) в міждисциплінарну сферу, у бік підсилення соціально-психолого-педагогічного впливу.

Фахівець-ерготерапевт сприяє набуттю людьми з обмеженнями життєдіяльності максимального рівня функціональності та незалежності у всіх аспектах життя, поверненню людини до нормального соціального, трудового та побутового функціонування. Ця комплексна реабілітаційна технологія не тільки вирішує завдання прямого заміщення втрачених функцій фізичного здоров'я дублюючими навичками, а також використовує корекційно-педагогічні інструменти для здійснення соціально-побутової адаптації [6].

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Андрущенко Н. В. Теоретические и практические основы Монтессори-терапии / Н. В. Андрущенко // Монтессори-терапия. Опыт и перспективы развития. – М.: ИОИ В. Секачев, 2010. – 160 с.

2. Кукса Н. В. Працетерапія як засіб відновлення функцій рук дітей із церебральним паралічем / Н. В. Кукса // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць / [За ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова]. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори, 2013. – С. 146–158.

3. Родненко М. Є. Корекція базових психічних функцій пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку із церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії / М. Є. Родненко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: Вип. 7, у 2 т. / [За ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова]. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – Т. 2. – С. 293–309.

4. Саєнко Л. І. Методичні рекомендації до проведення корекційно-відновлювальної роботи з дітьми, що мають особливі потреби, за методикою Марії Монтессорі (з досвіду роботи педагога з Монтессорі-терапії) / Л. І. Саєнко. – Чернігів, 2009. – 32 с.

5. Финк А. Кондуктивная педагогика А. Пете: Развитие детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата / А. Финк ; [Пер. с нем. Т. Е. Браудо, Б. А. Максимова, А. А. Михлика ; Науч. ред. русск. текста Н. М. Назарова]. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 136 с.

6. Шевцов А. Г. Кваліфікаційна характеристика окупаціонального терапевта (ерготерапевта) в системі корекційно-реабілітаційної роботи / А. Г. Шевцов // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: Вип. 7, у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – Т. 2. – С. 409–424.

7. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології: Монографія / А. Г. Шевцов. – К.: МП Леся, 2009. – 483 с.

СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)

КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ПРОФЕСІЙНИЙ КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

У тезах обґрунтовано застосування підходу кейс-менеджменту у роботі з внутрішньо переміщеними особами.

Azarkina O. (Odessa, Ukraine)

CASE-MANAGEMENT AS A PROFESSIONAL COMPREHENSIVE APPROACH IN DEALING WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS

In theses case justified the application of the approach – management in dealing with internally displaced persons.

Актуальність теми зумовлена подіями, що відбуваються на сході України, які продемонстрували велике значення і цінність людей, їх роль у суспільно-історичних змінах. На сьогодні стала безсумнівною необхідність допомоги як окремим людям, так і цілим соціальним групам, які покинули свої домівки та переселилися у більш безпечні території в Україні. У значній кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) виникають проблеми, які вони не можуть вирішити самостійно. Вирішення проблем та задоволення потреб ВПО є предметом професійної діяльності фахівців із соціальної роботи (кейс-менеджерів). Кейс-менеджер – фахівець із соціальної роботи або інший фахівець, який здійснює оцінку ситуації й потреб клієнта, планування відповідних заходів щодо їх задоволення, пошук організацій та фахівців, які надають відповідні послуги в громаді, координує їх дії у процесі кейс-менеджменту, а також здійснює представництво клієнта. Робота з ВПО повинна спрямовуватися на забезпечення стійкості, подолання залежності від гуманітарної допомоги, відновлення трудового потенціалу, соціально-культурних та громадських структур, а також особистої та колективної спроможності активно сприяти національному розвитку.

Ефективним підходом при роботі з ВПО є застосування підходу кейс-менеджмент. Кейс-менеджмент – метод соціальної роботи, який передбачає оцінку ситуації та потреб клієнта, визначення цілей та планування заходів задля їх досягнення, моніторинг та оцінювання результатів роботи. Кейс-менеджмент має на меті забезпечення підтримки і надання допомоги людям у доступі до ресурсів, необхідних для їх проживання і функціонування у громаді.

Основними цілями кейс-менеджера у роботі з ВПО є їх безпечне розміщення та адаптація до нових умов проживання. Підхід кейс-менеджмент передбачає застосування професійного комплексного підходу до оцінки, планування, реалізації плану заходів, координації, моніторингу і оцінювання результатів роботи щодо задоволення потреб клієнтів. Основними принципами роботи кейс-менеджера в роботі з ВПО є дотримання прав людини, індивідуальний підхід, орієнтація послуг на потреби, врахування культурних та мовних особливостей, орієнтація на сильні сторони особистості, налагодження стосунків, підхід «людина в оточенні», застосування командного підходу у роботі. Перед початком роботи проводиться первинна оцінка, яка передбачає з'ясування основної інформації про ВПО, її базових потреб, оцінку ризику її життя та здоров'ю та визначення необхідності застосування кейс-менеджменту. Якщо в результаті первинної оцінки було виявлено загрозу життю, здоров'ю ВПО (членам їхніх сімей), то слід здійснити кризове втручання.

Оцінка потреб має на меті: дослідження потреб клієнта, взаємовпливів між клієнтом та його оточенням, наявних ресурсів та обмежень; прояснення можливих способів вирішення проблем; визначення сфери компетенції та меж професійного втручання кейс-менеджера в конкретному випадку. Кейс-менеджеру до процесу оцінки потреб важливо залучити не менш самого клієнта, але й інших близьких йому осіб. Також, до оцінки потреб можна залучати й інших фахівців. В процесі оцінки потреб необхідно налагоджувати й підтримувати контакт з ВПО на основі щирості, відкритості та взаємної довіри, що допоможе створити атмосферу безпеки й психологічного комфорту для клієнта. Наступним етапом оцінки є визначення потреб та формулювання потреб клієнта. ВПО мають специфічні потреби, зумовлені переміщенням на нову територію. З'ясовуючи потреби клієнтів, кейс-менеджеру варто звертати увагу на те, що ВПО та члени їхніх сімей повинні самостійно визначати свої потреби, які мають бути задоволені в процесі кейс-менеджменту. Важливими ресурсами клієнта є його мотивація до позитивних змін зацікавленість у вирішенні проблеми; особисті характеристики; знання, навички/досвід. Оцінка потреб ВПО може оновлюватися у разі зміни ситуації клієнта. Планування роботи з випадком передбачає спільне з ВПО визначення цілей роботи, розробку і погодження плану заходів, визначення необхідних послуг та їх надавачів, встановлення періодичності зустрічей, укладання угоди та підписання поінформованої згоди. При визначенні цілі важливо звернути увагу на те, що кейс-менеджер та ВПО не можуть одночасно працювати над вирішенням цього спектру проблем, визначених в процесі оцінки потреб. Необхідно обрати 2-3 з них які є найбільш нагальними, негативно впливають на якість життя ВПО, і стосовно вирішення яких клієнт є найбільш вмотивованим.

Після визначення конкретної цілі/цілей, кейс-менеджер разом з ВПО розробляють та узгоджують індивідуальний план заходів. При визначенні заходів їх варто представляти у вигляді послідових кроків, зрозумілих для клієнта, що сприяє подоланню його невпевненості щодо можливостей

досягнути цілей. При складанні індивідуального плану заходів необхідно звертати увагу на фінансове становище ВПО, місце проживання, фізичний і психічний стан, практичні навички ведення самостійного життя, професійну зайнятість клієнта. Також, при складанні індивідуального плану важливо враховувати, які послуги є доступними в межах організації, в якій працює кейс-менеджер, а також визначити надавачів інших необхідних послуг-фахівців інших організацій. За результатами планування та реалізації індивідуального плану заходів кейс-менеджер повинен володіти не лише достовірною інформацією про послуги організації, в якій він працює, але й щодо послуг інших організацій, доступних в громаді. В процесі виконання індивідуального плану необхідно здійснювати регулярний моніторинг роботи, а зібрані дані використовувати під час проведення оцінювання в ході та по завершенні роботи. В кінці проведеної роботи відбувається оцінювання результатів втручання. Цей етап кейс-менеджменту має на меті аналіз отриманих результатів роботи і передбачає отримання відповідей на важливі запитання, які стосуються успішності усього процесу надання допомоги клієнту: чи є проблема вирішеною, мета досягнутою; наскільки результати відповідають планові; чи задоволений клієнт результатами роботи, що ВПО вважає своїм найбільшим успіхом, якою є практична значущість досягнутого з точки зору фахівця; якими є перспективи застосування клієнтом отриманого досвіду; чи готовий клієнт завершити стосунки з працівниками організації; як буде відбуватися завершення стосунків. За результатами оцінювання ВПО може завершити стосунки з кейс-менеджером або повернутися на попередній етап роботи. У роботі з ВПО кейс-менеджеру варто дотримуватися безоціночного ставлення до політичних подій, мовної політики, причин та наслідків збройного конфлікту. Таким чином, у кожному конкретному випадку кейс-менеджер використовує індивідуальний підхід, зважаючи на особливості ВПО, принципи діяльності й ресурси організації-надавача послуг.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Василюк Ф. Е. Жизненный мир и кризис: типологический анализ критических ситуаций / Ф. Е. Василюк // Психолог. – 1995. – Т.16. – № 3. – С. 90-101.
2. Солдатова Г. У. Психология беженцев и вынужденных переселенцев: опыт исследований и практической работы / Г. У. Солдатова. – М.: Смысл, 2014. – 279 с.
3. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: навч. пос. / В. М. Шахрай. – К.: Центр навчальної літератури, 2011. – 464 с.

Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

МЕДИЧНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах обґрунтовано необхідність формування у майбутніх соціальних працівників медичних знань та вмінь як складової їхньої професії.

Voloshenko M. (Odessa, Ukraine)

CURRENT RESEARCH IN THE SOCIAL SPHERE

In theses necessity of formation of future social workers of medical knowledge and skills as part of their profession.

Складність і специфіка сучасної соціальної роботи як професійної діяльності ставить особливі вимоги до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Сучасний соціальний працівник повинен бути всебічно розвинутою людиною, відрізнитися високим гуманізмом, милосердям, здатністю надавати невідкладну допомогу хворому або травмованому. В наш час соціальному працівнику недостатньо мати певне гігієнічне виховання, володіти санітарною культурою. З'явилася необхідність в придбанні спеціальних медичних знань.

Долікарська допомога або допомога, яка проводиться до втручання лікаря, в умовах сучасної дійсності відіграє важливу роль у порятунку життя постраждалих і при правильному її наданні сприяє попередженню ускладнень при побутових і виробничих травмах, утопленні, теплових ударах та інших нещасних випадках. Термінова медична і насамперед негайна долікарська допомога потрібна при різних аваріях, катастрофах та стихійних лихах, що призводять до появи великої кількості постраждалих одночасно. Ще більше зростає роль долікарської допомоги у воєнний час, коли є значний розрив між моментом травми і часом фактичного надання допомоги лікарем. Тому соціальний працівник має вміти надати першу медичну та соціальну допомогу.

Навчальна дисципліна «Медико-соціальні основи здоров'я» розкриває для майбутніх соціальних працівників сутність допомоги при станах, що загрожують життю їхніх клієнтів, таких як: кровотеча, асфіксія, забруднення ран і обпалених поверхонь шкіри, шок, припинення розвитку серцево-судинних захворювань і багато інших.

Зазначимо, що вміння надати термінову долікарську допомогу при надзвичайних ситуаціях є цивільним і моральним обов'язком кожного соціального працівника. Адже незнання і невміння часто призводять до трагічних наслідків. Бригада швидкої медичної допомоги не завжди може вчасно приїхати, а згаяний час є критичним при багатьох пошкодженнях і ураженнях [1, С. 235].

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Николаев Л.А. Доврачебная помощь при травмах и хирургических заболеваниях. Охрана материнства и детства: уч. пос. / Л. А. Николаев. – Мн.: Выш. Шк., 1998. – 240 с.

Музика Ю. О., Райчева А. С. (Одеса, Україна)

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В РОМСЬКІЙ
ГРОМАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ (НА ПРИКЛАДІ БЛАГОДІЙНОГО
ФОНДУ «РОМІВ БЕСАРАБІЇ «АМАРО ТЕРНІМОС»)**

В тезах розглядаються ієрархічна структура та напрями соціальної роботи з клієнтами Благодійного фонду «Ромів Бесарабії «Амаро Тернімос».

Muzyka Y., Raicheva A. (Odessa, Ukraine)

**FEATURES OF SOCIAL WORK IN THE ROMA COMMUNITY OF
ODESSA REGION (FOR EXAMPLE, THE CHARITABLE FOUNDATION
«ROMA BESSARABIA «AMARO TERNIMOS»)**

In theses are considered hierarchical structure and areas of social work with clients of Foundation «Roma Bessarabia «Amaro Ternimos».

Проблеми етнічних меншин виступали предметом дослідження багатьох вчених. Так, О. Баранніков вивчав специфіку життя та діалекти українських ромів; Є. Боркач – проблеми соціалізації ромів; Я. Варивода – реалізацію державної етнонаціональної політики в регіонах України; К. Галушко – етнічну динаміку українського суспільства; В. Євтух – етнонаціональну структуру сучасного українського суспільства; В. Наулко – етнонаціональні процеси в Україні; Н. Зіневич – формування етносу і сучасний стан ромів в Україні; О. Калакура – правовий статус етнічних меншин України; О. Марушиакова, В. Попов – розвиток та становлення ромської меншини; Н. Деметр, М. Бессонов – історичний та культурний розвиток ромів.

Ідея створення Благодійного фонду «Ромів Бесарабії «Амаро Тернімос» виникла на початку 2012 року молодими ромськими активістами і волонтерами громадського об'єднання циган м. Білгород-Дністровського «Нево Дром» (Новий Шлях). Актуальність даного проекту полягає в тому, що на відміну від більшості національних меншин роми не мають власної державності. Ромська національна меншина є другою за чисельністю національною меншиною, яка зазнала геноциду під час Другої світової війни. Дискримінація ромів у деяких державах Європи спричинила послаблення їх інтегрованості та маргіналізацію. Все це призвело до того, що ромська національна меншина є найбільш соціально вразливою національною меншиною в Європі.

Благодійний Фонд «Ромів Бесарабії «Амаро Тернімос» (надалі - Фонд) є благодійною організацією, яка на добровільних засадах об'єднує громадян Одеської області, що досягли 18 років, а також юридичних осіб, незалежно від форм власності, для виконання завдань, передбачених статутом БФ. Фонд за своїм статусом є місцевою благодійною організацією, яка забезпечує організацію та проведення соціальної роботи в межах м. Одеси та Одеської

області із соціально незахищеними категоріями сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Фонд здійснює свою діяльність у співробітництві з іншими громадськими організаціями, підприємствами та фізичними особами на території м. Одеси та Одеської області. Органи управління та контролю діяльності Фонду мають таку ієрархічну структуру: Загальні збори членів Фонду – вищий орган управління; Президент Фонду – постійно діючий виконавчий орган; Наглядова рада – контролюючий орган.

Напрями соціальної роботи з клієнтами БФ такі:

– соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

– психологічні послуги – надання консультацій з питань психологічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особливості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

– соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;

– соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів;

– соціально-економічні послуги – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

– юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примушення і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо);

– послуги з працевлаштування – допомога у пошуку роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

– послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями – комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів,

спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість;

– інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги), поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги). У своїй діяльності Фонд керується Конституцією України, Законом України «Про благодійництво та благодійні організації» та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють питання благодійності та благодійних організацій, чинним законодавством та Статутом БФ.

Благодійна діяльність Фонду здійснюється на засадах законності, християнських принципів, спільності інтересів, рівноправності його учасників, гласності, добровільності та самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Галушко К. Ю. Етносоціологія. Етнічна динаміка українського суспільства: навч. посіб. / К. Ю. Галушко, В. Б. Євтух, О. В. Євтух, О. А. Малиновська, А. А. Попок. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – 356 с.

2. Державний комітет статистики України. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Урядовий кур'єр. – 2002, 28 грудня. – № 244.

3. Зіневич Н.О. Цигани в Україні: формування етносу і сучасний стан / Н. О. Зіневич // Український історичний журнал. – 2001. – № 1. – С. 40-52.

4. Наулко В. І. Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність / В. І. Наулко. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2001. – 424 с.

Фурдуй С. Б. (*Ізмаїл, Україна*)

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

У тезах обґрунтовано аспекти професійного вигорання на робочому місці івця соціономічної сфери та розглядаються деякі шляхи його подолання.

Furduy S. (*Izmail, Ukraine*)

THE SOCIONOMIST SPHERE SPECIALIST'S FADE: THE WAYS OF ITS SOLUTION

The thesis's substation of the socionomist sphere specialist's fade and the review of their solution.

На сьогоднішній день актуальними і недостатньо вивченими є питання способів протидії «професійному вигоранню» фахівців соціономічної сфери, дослідження шляхів і засобів збереження професійного здоров'я в умовах здійснення своїх професійних обов'язків.

Термін «професійне вигорання» з'явився у науковій літературі відносно недавно, він був уведений Х. Дж. Фрейденбергером у 1974 році для характеристики психічного стану здорових людей, які інтенсивно працюють з клієнтами, постійно перебувають в емоційно-виснажливій атмосфері при наданні професійної допомоги. До таких людей належать фахівці соціономічної сфери, а саме: соціальні педагоги, соціальні працівники, психологи, лікарі, юристи, та інші тому як їм доводиться постійно стикатись з негативними емоційними переживаннями своїх клієнтів, отже вони мимоволі стають залученими до цих переживань, через що й зазнають підвищеного емоційного напруження.

Аналіз літератури свідчить, що проблема синдрому емоційного вигорання знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених, присвячених змісту та структурі цього синдрому (Г. Діон, Л. М. Карамушка, С. Д. Максименко, В. Є. Орел, М. Л. Смультонта ін.), а також методам його діагностики (В. В. Бойко, Н. Є. Водоп'янова, С. Джексон, К. Маслач, О. С. Старченкова та ін.). Окрім того, деякі вияви синдрому емоційного вигорання вивчались, як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками, у представників різних професійних груп – працівників медичних закладів (К. Маслач, П. Бланк, В. Б. Шуфелі та ін.), соціальних працівників (Л. Є. Ваг, К. Ван Вак, Б. Содерфельдт, М. Содерфельдт та ін.).

Зрозуміло, у процесі виконання своїх професійних обов'язків фахівець зазвичай піддається дії ризику, що містить у собі стреси. Невміння протидіяти такому впливу може призвести до «професійного вигорання» фахівців що несе загрозу для їхнього професійного здоров'я і благополуччя. Тому запобігти загрозі професійного вигорання, потрібно ще в період навчання у вищому навчальному закладі майбутнім фахівцям соціономічної сфери необхідно озброїти їх професійними знаннями, які забезпечать можливість успішно боротися з негативними стрес-чинниками, характерними для соціально-педагогічної роботи, та якісно виконувати свої професійні обов'язки без шкоди для власного здоров'я.

Професор К. Маслач [3] деталізувала поняття «професійне виснаження», окресливши його синдромом фізичного та емоційного виснаження, що складається з розвитку негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи та втрати розуміння співчуття щодо клієнтів. Вона підкреслює, що «професійне вигорання» – це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а швидше емоційне виснаження, що виникає на тлі стресу.

Вченими (Н. Е. Водоп'янова, Е. С. Старченкова) встановлено, що протидія професійному вигоранню в процесі роботи фахівця значною мірою залежатиме від рівня та якості оволодіння професійно-важливими

особистісними характеристиками, до яких відноситься: *здоров'ятворчі знання* (досконале знання фізичних та психологічних особливостей свого організму, знання основ валеології, гігієни і медицини; знання механізмів протидії негативним стрес-чинникам; знання шляхів і засобів збереження професійного здоров'я; знання методик і технологій розв'язання соціально-педагогічних завдань підвищеної складності); *здоров'ятворчі вміння* (майстерне володіння техніками саморегуляції та самоконтролю; вміння раціонально організувати процес праці та відпочинку; вміння розв'язувати конфлікти і правильно поводитись у конфліктних ситуаціях; здатність зберігати високу активність та продуктивність праці протягом заданого періоду; здатність реально і об'єктивно оцінювати свої можливості); *здоров'ятворчі якості* (ведення здорового способу життя, прагматичність, стресостійкість, відповідальність, послідовність, культура почуттів: емоцій, поведінки, діяльності, вольові якості), тому оволодіння соціальними педагогами здоров'ятворчими професійними характеристиками забезпечать їм благополучний стан професійного здоров'я та успіх у професійній діяльності.

Не викликає сумніву, що будь-яка професійна робота, крім фізичних і психологічних особливостей має підставою особистісні якості, що сприяють успіху діяльності людини. У першу чергу це відноситься до професій, де об'єктом професійної активності людини виступає інша людина, і взаємодія «людина-людина» залежать від якостей того й іншого. Професію фахівця соціономічної сфери відносять до професій вищого типу за ознакою необхідності постійної рефлексії на утримання предмета своєї діяльності, отже, потрібно навчати майбутніх фахівців соціономічної сфери вміння протистояти професійному вигоранню на робочому місці.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Водопьянова Н. Е., Синдром выгорания: диагностика и профилактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с.
2. Орел Ст. Е. Дослідження феномена психічного вигорання у вітчизняній та зарубіжній психології / Ст. Е. Орел // Проблеми загальної та організаційної психології. – Ярославль, 1999. – С. 76-97.
3. Маслач К. Практикум по социальной психологии / К. Маслач. – СПб.: Питер, 2000. – 522 с.
4. Von Oncuil J. ABC of work related disorders: stress at work // British Medical Journal. – 1996. – Vol. 313. – P. 745-748.

Замашкіна О. Д. (Ізмаїл, Україна)

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ КРИЗИ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї ТА ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

У тезах обґрунтовано соціальні фактори, що обумовлюють кризи сучасної молоді сім'ї та окреслені проблеми оптимізації шлюбно-сімейних відносин.

Zamashkina O. (Izmail, Ukraine)

**SOCIAL FACTORS THAT CONTRIBUTE TO THE CRISIS OF MODERN
YOUNG FAMILY AND PROBLEMS OF OPTIMIZATION MARRIAGE
AND FAMILY RELATIONS**

The social factors that contribute to the crisis of modern young family and optimization problem of marriage and family relations are described in the theses.

Сучасна молода сім'я переживає кризовий стан. Зменшилась народжуваність, змінився сенс і мета сімейного життя та виховання дітей, батьки, не володіючи всім спектром необхідної інформації про вікові, фізіологічні та індивідуальні особливості дитини здійснюють виховний процес інтуїтивно. Збільшилася кількість малозабезпечених, неповних сімей, діти у сім'ях відчують на собі свавілля батьків. Через економічні труднощі стала розповсюдженою така проблема як міграція сімей, особливо в прикордонних областях: Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Волинській, Рівненській, Сумській.

Сім'я як складова соціуму, що виконує певні функції, є предметом дослідження філософів, соціологів, педагогів, психологів. У працях О. Безпалько, І. Беха, Л. Виготського, І. Звереві, В. Кан-Калика, А. Капської, С. Ковальова, В. Сухомлинського, С. Харченка та ін. розкривається значення сім'ї у розвитку дитини і обґрунтовується необхідність соціально-педагогічної підтримки сім'ї з боку держави. Вітчизняними та зарубіжними вченими розглядаються найважливіші аспекти соціально-педагогічної роботи з молодію сім'єю (І. Дубровіна, Т. Журбицька, В. Ігнатовський, Л. Михайлова, В. Постовий), з неблагополучною сім'єю (І. Трубавіна). Особливу увагу дослідники приділяють особливостям консультування сім'ї щодо подолання кризових ситуацій та оптимізації шлюбно-сімейних відносин (Н. Бабенко, О. Безпалько, І. Головнава, Н. Давидюк, А. Капська, В. Омельчук, І. Трубавіна та ін.) психологічних аспектів сімейних взаємостосунків (В. Гарбузов, Н. Голан, І. Грига, А. Захаров, Д. Ісаєв, Г. Мішина, Т. Семигіна, О. Холостова та ін.).

І. Головнава зауважує, що у сучасній Україні поступово змінюються традиційні сімейні ролі (жінка – берегиня домашнього вогнища, чоловік – годувальник, опора і захист сім'ї), тому соціально-економічна ситуація потребує не традиційно-стереотипного, а індивідуалізованого, особистісно орієнтованого підходу до розподілу внутрісімейних ролей. Жорстка диференціація ролей в сім'ї породжує міжособистісні і внутріособистісні конфлікти, що стає основою для передавання вже іншого соціального досвіду дітям і полегшує їх вихід із вузьких рамок традиційної гендерної соціалізації [2, С. 16]. Виконання або невиконання членами сім'ї тієї чи іншої функції, ролі призводить до конфліктів в сім'ї, де багато поколінь, де подружжя другого покоління є і дітьми, і членами подружжя, і батьками.

Таким чином, враховуючи, що сім'я – один із прадавніх інститутів соціалізації нових поколінь, який виконує функцію забезпечення безпеки і захищеності будь-якої людини, але в сучасних умовах переживає серйозні проблеми необхідно стверджувати, що роль соціального працівника в збереженні і зміцненні соціального потенціалу цього феномена суспільства зростає [6, С. 60].

Проте зміцнювати інститут сім'ї має не тільки соціальний працівник, громадські об'єднання, а й держава. Упродовж періоду після здобуття незалежності в Україні зроблено чимало для формування та реалізації державної політики стосовно молоді та молодих сімей. З прийняттям Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», було визначено загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави.

Держава забезпечує молодим людям рівне з іншими громадянами право на працю, житло, освіту, культурний розвиток, дозвілля, відпочинок, охорону здоров'я, заняття фізичною культурою і спортом. З цією метою була створена державна молодіжна політика у сімейно-побутовій сфері: введення додаткових пільг для підтримки молодої сім'ї, стимулювання дітонародження та виховання дітей; розробка і подальша реалізація заходів, що забезпечують гарантований прожитковий мінімум молодої людини; розробка та встановлення системи пільгового довгострокового кредитування молоді та одержання за рахунок бюджетних коштів пільгових довгострокових державних кредитів на будівництво і придбання житлових будинків і квартир; використовуючи вітчизняний і зарубіжний досвід створення спеціальних фондів для молодих сімей із залученням можливостей місцевих бюджетів, підприємств, громадських організацій; з метою поліпшення демографічної ситуації – забезпечення підтримки сімей з дітьми, посилення соціального захисту материнства і дитинства тощо [47, С. 89-91]. Виходячи з цього, метою державної молодіжної політики має стати створення державою всіх необхідних умов задля реалізації сім'єю її основних функцій, поліпшення добробуту кожної родини.

За статистикою, більше 33% молодих сімей мешкають в окремих квартирах; 11% тулиться в комуналках, 14% – знімають площу, 10% – проживають у гуртожитках; із 2 мільйонів 500 тис. молодих сімей в Україні близько 800 тис. потребують покращення житлових умов. Молодим сім'ям з двома дітьми погашається 25% суми зобов'язань по кредиту, а з трьома і більше – 50% відповідно [7, С. 11].

Вивчення актуального стану розвитку сім'ї дає можливість виокремити тенденцію до певної деформації шлюбно-сімейних цінностей, стосунків, що призводить до зростання числа розлучень, збільшення кількості людей, які не бажають вступати до шлюбу, надаючи перевагу колегіальним (громадянським) шлюбом, не беручи на себе певні обов'язки та відповідальність за довготривалі взаємини. Збільшується чисельність

подружніх пар, які розлучаються: 50% перших шлюбів закінчуються розлученням, 80% розведених чоловіків і жінок знову одружуються, причому 60% повторних шлюбів також розпадаються. За статистичними даними, в Україні розпадається кожний другий-третій шлюб. Проте в окремих регіонах процес розлучень має свою специфіку. Наприклад, у Житомирській області у 2004 р. розпалося 80 % шлюбів, на Кіровоградщині розпадається третина молодих сімей, які живуть разом до п'яти років. Така ж картина спостерігається на Полтавщині та в інших регіонах України, причому цифри постійно зростають.

Крім того, стали поширеними деформовані шлюбно-сімейні процеси: молодь не хоче офіційно реєструвати шлюб, народжувати дітей, відкладаючи це до кращих часів. Усі ці явища призводять до зростання кількості позашлюбних дітей. У неповнолітніх матерів їх в Україні народилося у 2003 р. 13,0 % в у містах і 12,8 % – у селах. Згідно з останніми даними Державного комітету статистики 21,4 % українських малюків нині народжуються поза шлюбом. Чверть століття тому таких дітей було лише 9%. Найменшу кількість позашлюбних дітей в Україні зареєстровано у Тернопільській області – 6,6%, а найбільший – у Херсонській області. Ці дані свідчать про кризу сім'ї, як суспільного інституту, зазначає І.Прибиткова, провідний спеціаліст Інституту соціології [4].

Виховання дитини одним з батьків, переважно матір'ю, негативно відбивається на формуванні особистості як хлопчика, так і дівчинки. Дезорганізація шлюбно-сімейних відносин призводить до зниження соціальної активності людини, позначається на її працездатності, погіршує стан психічного та фізичного здоров'я, негативно впливає на процес сімейного виховання, збільшує кількість дитячих захворювань та ін.

Деякі вчені – соціологи, психологи вважають, що конфлікти у сім'ї – це показник серйозних розбіжностей між членами сім'ї, в основі яких лежить несумісність поглядів, інтересів, потреб. Конфлікти ведуть до дисфункціональності сім'ї, в якій партнери нездатні задовольняти потреби один одного в особистісному та духовному зростанні.

Причини конфліктів у сім'ях описані багатьма авторами і є дуже різноманітними. В.Семиченко, виокремлює основні причини сімейних конфліктів: одностороннє або взаємне розчарування подружжя одне в одному, взаємне охолодження і відчуження, негативне сприйняття дій партнера; маніпулювання з метою домогтися однозначного домінування, підкорити собі партнера, перехопити ініціативу у змаганні за лідерство; перенесення на партнера роздратування, нагромадженого в іншій сфері життя; відмінності в системі домінуючих потреб подружжя. Вчений дійшов висновку, що вони базуються на незадоволеннях сексуальних потреб; незадоволеності потреби членів подружжя у цінностях та значущості власного «Я» (неповага до почуття власної гідності партнера, образи, критика), у позитивних емоціях, взаємодопомозі, взаємопідтримці; пристрасті до алкогольних напоїв, азартних ігор, які призводять до великих витрат грошей; фінансових розбіжностях членів подружжя [8, С. 23-27].

Ю.Альошина у своєму дослідженні використовує поняття «статеворольова диференціація», що є комплексним показником, який враховує як реальний розподіл ролей у сім'ї, так і ставлення до нього кожного з подружжя. Чітка статево-рольова диференціація сприяє звуженню кола обов'язків кожного з партнерів, що дає змогу їм бути більшою мірою включеними в реалізацію завдань та функцій, які перед ними безпосередньо стоять. Подібна диференціація дозволяє парі в цілому більш успішно вирішувати проблеми, справлятися з великою кількістю завдань, внаслідок чого підвищується задоволеність шлюбом [1, С. 157]. Але подальше збереження жорсткої диференціації, коли необхідність у ній вже відпала, навпаки, може призводити до зниження задоволеності шлюбом.

Реалізація сімейних функцій безпосередньо впливає на характер подружніх взаємин. Н. Обозов та А. Обозова змістом сімейно-рольової сфери подружніх відносин вважають співробітництво шлюбних партнерів при реалізації сімейних функцій, які є історично змінними і тому в часі змінюються ролі чоловіка та жінки в сім'ї, всього устрою сім'ї [3, С. 29].

Вивчаючи психологічні передумови, які призводять до розвитку конфліктних стосунків у сім'ях, ми дійшли висновку, що психологічний фактор є домінуючим, первинним та регламентуючим у характері подружніх взаємин.

При детальному аналізі конфліктних ситуацій у сім'ях можна помітити, що в основі соціальних факторів простежуються психологічні чинники: конфлікти господарчо-побутового характеру в сучасних сім'ях пов'язані в першу чергу зі зміною уявлень про ідеальну модель ведення господарства; тенденція до рівноправності щодо ведення господарства, але неадекватність рольових домагань та очікувань призводить до непорозуміння та виникнення конфліктів.

Відзначимо деякі особистісні характеристики партнерів, які, на наш погляд, є першочерговими у розвитку конфліктних відносин у подружній діаді: егоцентричність (концентрація на власному «Я»), наявність акцентуації характеру (надмірна виразність окремих рис характеру, їх поєднання являє собою крайні варіанти норм, що межують з психопатіями), неадекватність самооцінки чоловіка чи дружини (співпадання (або розбіжність) між тим, як оцінює себе сама людина, і тим, як її оцінюють інші) [3].

Підбиваючи підсумки, можемо відзначити, що аналіз динаміки, форм і функцій конфліктної взаємодії свідчить про більш глибокий і складний характер її взаємозв'язку з особистісною динамікою в загальному процесі подружньої взаємодії. Зіткнення суперечностей між шлюбними партнерами на різних етапах подружнього життя, в разі їх конструктивного вирішення, можна розглядати як джерело зміни та формування самосвідомості сім'янина. У свою чергу формування адекватного самосприйняття кожного з партнерів, глибинний аналіз конфліктних ситуацій, високий рівень самокритичності, самопізнання та самоаналізу є передумовами ефективної саморегуляції та самореалізації в усіх сферах життєдіяльності, в тому числі у подружній взаємодії.

Отже, скрутні матеріально-економічні та житлово-побутові умови існування молоді сім'ї негативно відбиваються на відтворенні населення України, що в свою чергу через певний час справлятиме негативний вплив на загальний розвиток суспільства.

Таким чином, психологи, педагоги, працівники соціальної сфери з метою попередження виникнення руйнуючих конфліктних взаємин, мають сприяти підвищенню психологічної культури молоді, формуванню шлюбно-сімейних цінностей на нових засадах.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина. – М.: Класс, 1999. – 243 с.
2. Головнева І. В. Зміна традиційних внутрісімейних ролей: нові моделі поведінки та конфлікти // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 4. – С. 12-17.
3. Давидюк Н. Типові причини формування конфліктних взаємин у подружній діаді / Н. Давидюк // Український соціум. – 2004. – № 2 (4). – С. 29-33
4. Коваленко Н. В Україні зростає кількість позашлюбних дітей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/2163010.html>
5. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / [За ред. проф. А. Й. Капської]. – К.: ДЦССМ, 2003. – 184 с.
6. Основы социальной работы: учебное пособие для студентов ВУЗов / [Под ред. Н. Ф. Басова]. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 288 с.
7. Омельчук В. Державна допомога молодим сім'ям / В. Омельчук // Освіта. – 2004. – №7 (4-11 лютого). – С. 11.
8. Семиченко В. А. Психология общения: Модульный курс / В. А. Семиченко. – К.: Магистр, 1997. – 152 с.

Рабійчук С. О. (*Хмельницький, Україна*)

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У тезах обґрунтовано необхідність формування цінності здорового способу життя у молоді з особливими потребами, що сприяє їх ефективній соціалізації.

Rabiychuk S. (*Khmelnitskyi, Ukraine*)

FORMATION OF VALUES HEALTHY LIFESTYLE AMONG YOUTH WITH SPECIAL NEEDS

In theses is justified the necessity of forming a healthy lifestyle among young people with special needs, which contributes to their effective socialization.

Проблема формування і дотримання людських цінностей є однією з найбільш важливих та найбільш актуальних, з древніх часів, коли філософи та мислителі вперше запропонували їх визначення і до сьогоднішнього часу.

Цінності ототожнюються з духовно-культурними стандартами і, таким чином, зумовлюють певний стиль поведінки. Цінності сформувалися в історії людського існування як монументальні опори духовності, що слугують ключовим орієнтиром у виборі життєвих стратегій.

Для визначення позитивної та необхідної якості особистісного духовного буття поняття «цінність» використав в своїх працях Г. Рікерт, який стверджував, що головні основи цінності слід шукати у людській свідомості [5, с. 22–28].

Цінності роблять можливою інтеграцію соціуму та визначають поведінку людини в кожній життєвій ситуації. Вони утворюють фундамент національної культури, духовне поєднання потреб та інтересів людей і соціальних спільнот. Цінності за допомогою потреб та інтересів мотивують діяльність та поведінку індивідів [4, с. 69–70].

Новий період становлення та розвитку сфер соціального розвитку, відродження культурно-історичного досвіду та традицій національного виховання висуває проблему гармонійного фізичного і духовного розвитку молодого покоління зокрема молоді з особливими потребами, їх соціалізації. Саме у молодому віці повинна виховуватись мотивація до здорового способу життя, його цінність, доцільність та необхідність.

Серед основних шляхів формування цінності здорового способу життя молоді з особливими потребами слід виділити такі: сім'я та батьки, близькі родичи; навчальні заклади (навчальні курси); позашкільні заклади різного спрямування, зокрема заклади фізичної культури та спорту; центри соціальних служб для молоді; медичні та оздоровчі заклади і установи; програми за місцем проживання, що впроваджуються державними органами; профільні програми та проекти громадських організацій, благодійних фондів тощо; інформаційні заходи через ЗМІ та інші джерела інформації.

Діяльність та заходи по формуванню цінності здорового способу життя передбачають програми та проекти, що розраховані на широкий загальний дітей та молоді, на батьків, на окремі групи ризику, а також – на фахівців, що працюють з молоддю. Таким чином в одних випадках робота постає лише як виховна і профілактична, в інших – як виховна та корекційна (лікувально-корекційна).

Діяльність щодо формуванню здорового способу життя впроваджується державними установами, як правило спеціалізованими – освітньо-виховними, молодіжними, медичними, соціальними тощо, та громадськими організаціями, які дістали підтримку міжнародних організацій, фондів тощо.

Сформовані на рівні підсвідомості навички залишаються на все життя. Якщо поглянути на вік молоді, то тут є два напрями діяльності по формуванню цінності здорового способу життя молодого покоління:

діяльність шкіл та спеціалізованих освітніх закладів у цьому напрямі та різних позашкільних навчально-виховних закладів, закладів дозвіллевого спрямування.

Система ефективно сформованих цінностей здорового способу життя впорядковує свідомість молоді, забезпечуючи таким чином стратегію життєдіяльності особистості.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Головаха Є.І. Соціальне самопочуття населення України // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / Є.І. Головаха, Н.В. Паніна ; [Під ред. М.О. Шульги]. – К.: Ін-т соціології НАН України, 1999. – С. 398-409.
2. Карпова І.Б., Корчинський В.Л., Зотов А.В. Фізична культура та формування здорового способу життя: Навч. посіб. / І.Б. Карпова, В.Л. Корчинський, А.В. Зотов. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 4-6.
3. Кудрявцева Е.Н. Здоровье человека: понятие и реальность / Е.Н. Кудрявцева // Общественные науки и здравоохранение. – М.: Наука, 1987. – С. 32-48.
4. Мальковская Т.Н. Теоретические основы исследования ценностных ориентаций и интересов школьников / Т.Н. Мальковская // Ценностные ориентации и интересы школьников : сб. науч. тр. / АПН СССР. – М., 1983. – С. 7-13.
5. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт. – СПб. : [б. и.], 1911. – 321 с.

Бриндіков Ю. Л. (*Хмельницький, Україна*)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

У тезах обґрунтовано необхідність поєднання таких складових як медична, соціальна та психологічна у процесі реабілітації комбатантів. Така триєдність вищезазначених складових є обов'язковою умовою для досягнення гарних кількісно-якісних показників у превентивній та реабілітаційній роботі з учасниками бойових дій.

Bryndikov Yu. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF THE REHABILITATION OF COMBATANTS IN UKRAINE

The article is based the necessity of such components as a medical, social and psychological in the process of rehabilitation of combatants. This trinity of the above components is a prerequisite for obtaining good quantitative and qualitative indicators of preventive work and rehabilitation of combatants.

За останні десятиліття Україна зазнала багатьох трансформацій та перетворень в соціально-економічній сфері. Часті кризові явища частково дестабілізували суспільно-політичні та економічні процеси в українському суспільстві. До багатьох негараздів, які успішно долались вітчизняним Урядом, долучились жахіття військових дій на сході нашої держави. Бойові дії згуртували українців, зміцнили патріотичний дух наших громадян, який жеврів десятиліттями, і нарешті, розгорівся величним багаттям сили та духу у протидії із загарбниками українських земель.

Попри відродження націоналізму та єднання наших громадян, з'явилися нові проблеми соціально-психолого-медичного характеру, які пов'язані з тривалою антитерористичною операцією, спрямованою на запобігання та припинення злочинних діянь, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного терористами та військовослужбовцями РФ.

Згідно статистичних даних, висвітлених науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних сил України, у світі норма вразливих до психогенних травм людей складає 25%, а серед бійців АТО – майже 80%. При цьому 30-40% можуть бути безповоротними психогенними втратами, тобто психологічні травми переходять у психіатричні. Сумною статистикою нас інформує М. Кехтер (магістр психології, гештальт-терапевт, член ГО «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій», член Харківського фонду психологічних досліджень): у 70-х роках минулого століття у США у 25% учасників бойових дій, які не мали каліцтва, згодом загострилися різноманітні психологічні та психічні порушення; відсоток людей з подібними відхиленнями серед поранених та покалічених сягав 42. З гіркотою констатуються факти суїцидів, через які загинуло до ста тисяч ветеранів у різні часи. Від 35 до 45 тисяч комбатантів до сьогодні ведуть замкнутий спосіб життя.

Особливий акцент необхідно зробити на тому, що ресоціалізація більшості бійців протікає важко, часто із застосуванням фізичного насилля, морального тиску стосовно найближчих родичів та сторонніх осіб. Нерідко фахівці з військової та соціально – психологічної галузей говорять про більший ступінь важкості фізичних та психологічних травм учасників АТО в Україні, ніж радянських та американських військовослужбовців, які воювали в Афганістані та В'єтнамі.

Зважаючи на серйозність проблеми, Уряд України активізував свою роботу щодо негайного створення ряду реабілітаційних центрів, головною діяльністю яких буде здійснення заходів медичного та соціально – психологічного характеру. Зокрема, П. Порошенко, за інформацією Інтерфакс – Україна, 13 жовтня 2015 року, під час відвідування бази оперативного командування «Схід» ЗСУ в Дніпропетровську, запропонував передати сумнозвісне Межигір'я у відання Міністерства оборони України для створення на його базі всеукраїнського реабілітаційного центру для учасників АТО. Міністр оборони України Степан Полторак ухвалив рішення про створення до кінця 2015 року Центрів психологічної

реабілітації військовослужбовців – учасників АТО і наголосив на тому, що військовослужбовці, які брали участь у бойових діях на сході країни, мають пройти професійну психологічну реабілітацію та адаптуватися до мирного життя. До ведення медичної та соціально – психологічної реабілітації долучаються волонтерські та громадські організації, наголошуючи на нагальності вирішення даного питання.

Зважаючи на те, що якість процесу реабілітації значною мірою залежить від інструментарію та методик роботи, необхідно розробити соціально – психологічну програму підготовки військовослужбовців до бойових дій та реабілітації людей, які були учасниками військових конфліктів.

Звідси актуальність дослідження та її важливе практичне значення для підвищення якісних та кількісних показників у превентивній та реабілітаційній роботі з українськими військовослужбовцями та учасниками АТО. Важливість теми пов'язана із необхідністю оптимізації реабілітаційного процесу, збереженням стійкої соціальної позиції та психологічного стану учасників антитерористичної операції.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Стасюк В. Психологічна допомога військовослужбовцям у бойовий та післябойовий період / В. Стасюк // Психологія і суспільство. – 2006. – № 2. – С. 137 – 141.

2. Потіха А. Соціально-психологічна та медична реабілітація учасників АТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.nbuviap.gov.ua](http://www.nbuviap.gov.ua)

Колот С. А., Христич А. Л. (Одесса, Украина – Женева, Швейцария)

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЭМОЦИЙ И ПОЗНАНИЯ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ

В тезисах раскрывается необходимость развивающего взаимодействия эмоций и познания в процессе социальной работы. Отмечено, что использование работником собственного эмоционального опыта является основанием для понимания сложности процесса социальной работы ввиду двойственности ее содержания как на уровне организации в целом, так и каждого работника в отдельности.

Kolot S., Khristich A. (Odessa, Ukraine - Geneva, Switzerland)

THE INTERACTION OF EMOTION AND COGNITION IN SOCIAL WORK

The thesis reveals the necessity of a developing interaction of emotion and cognition in the process of social work. It is noted that the employee's use of own emotional experience is the basis for understanding the complexity of the process of social work because of the duality of its content as at the level of the organization as a whole and each employee individually.

Особенности социальной работы, объединяющей профессиональную деятельность и межличностное общение, являются существенным моментом для понимания различных аспектов личностных, межличностных и профессиональных требований. Связанная с этим проблема определяется: (1) необходимостью сохранения личных чувств клиента в плане сохранения его личности; (2) требованиями к способности социального работника находиться в эмоциональном контакте с клиентом для того, чтобы получить ожидаемый результат. Подход к ее решению будет конструктивным, если социальный работник проявит готовность участвовать в неоднозначных ситуациях для того, чтобы вызвать у клиента желательные изменения. Сложность процесса связана с возникающей двусмысленностью значения роли эмоции, получаемой экспериментально и существующей в настоящем, и эмоции, символизирующей умственные представления о происходящем.

В контексте поставленной проблемы будем рассматривать преимущественно развитие взаимосвязи между эмоциями и познанием в пределах структуры, необходимой для понимания сложности взаимодействия между эмоцией, полученной в результате опыта, и эмоцией, которая стала частью познавательной и эмоциональной структуры.

По утверждению Ж. Пиаже, познание и аффекты могли бы соединиться двумя возможными путями: аффективность ускоряет или замедляет интеллектуальное функционирование в изменяющихся когнитивных структурах; аффективность изменяет интеллектуальные структуры и является причиной новых когнитивных операций. Ж. Пиаже расценивает когниции как содержащие аффективные компоненты, обращается к эмоциям как к «энергетике» и определяет поведение как последствие этой «энергетики». Допуская разнородность познания и аффекта, он в то же время делает важный вывод о том, что «...эмоциональные структуры становятся познавательным аспектом отношений с другими людьми» [1, с. 174]. В процессе социальной работы эмоциональное взаимодействие между социальным работником и клиентом становится важной составляющей процесса выработки решений.

М. F. Basch, отмечая различие между, аффектом, чувством, эмоцией и эмпатией, утверждает, что аффекты не всегда происходят отдельно, даже противоречащие эмоциональные проявления могут происходить одновременно [2]. Это позволяет ему обозначить различие между межличностным и внутриличностным, сознательным и бессознательным. М. F. Basch описывает систему личности как эмоции и познание, совместно формирующие систему, которая управляет адаптацией: «система представляет собой нечто реально существующее, идентифицированное скорее функцией, чем физическими признаками; это коллективное, представляющее собой устойчивый информационный процесс, составленное из иерархии взаимодействующих циклов обратной связи. Система, которая имеет продолжительность во времени, сопротивляется деформации и расширяет свое влияние при благоприятных условиях» [2, с. 100].

Таким образом, не характеризуя структуру эмоций и познания, М. F. Basch дает качественное описание эмоциональности личности как системного, достаточно устойчивого образования, аккумулирующего в себе результаты коллективного взаимодействия эмоций и познания; такого системного образования, которое, в зависимости от целей, может менять иерархическое значение системы в соответствии с ситуацией, требованиями организации и выполняемыми функциями.

Представляет интерес еще одно описание когнитивной структуры эмоций как «эмоциональной дифференциации», которая относится к различию между эмоциями и поддерживающими их когнитивными компонентами. А. Ortony и соавторы считают, что источники эмоций «затаились» рядом с когнитивными конструктами случаев. Они определяют психологическую структуру эмоции тем, как люди описывают личный и межличностный опыт [3].

Изучая происхождение эмоций, авторы задаются вопросом, какого вида когниции продуцируют эмоции. Они признают, что эмоции реальны и могут быть весьма интенсивны, но в то же время обращают внимание на происхождение эмоций в опрометчивых когнитивных осмыслениях того, что является действительностью для человека, но не для самой действительности; таким образом, их утверждение состоит в том, что имеется необходимый познавательный компонент эмоции. А. Ortony и соавторы стремятся сделать явными неявные «правила» образования эмоций. Подход к раскрытию неявных правил состоит в том, чтобы объяснить, как люди воспринимают и чувствуют мир, как их построение мира определяет их эмоциональный опыт. Главные идеи теории: «Что является познавательной структурой эмоциональной системы в целом?» и «Что является познавательной структурой индивидуальных эмоций?». Первый вопрос относится к выявлению существующих отношений среди необычных эмоций в группах связанных эмоций. Они предполагают, что эмоции «лучше всего представлены как набор существенно независимых групп, имеющих познавательную основу» [3, с.13]. Вторым вопросом относится к способу, с помощью которого человек испытывает специфическую эмоцию, и основывается на том, как он рассматривает мир.

Цель теории состоит в том, чтобы построить глобальную структуру связанных между собой эмоций в дополнение к их индивидуальным характеристикам. Выделяются три области эмоций: реакции на события (случаи), реакции на средства и реакции на объекты.

Сначала они вводят понятие эмоционального типа: «Особый вид эмоции, которая может быть реализована в разнообразии узнаваемых, связанных между собой форм группы (тип эмоций), структурированной таким образом, чтобы определение каждой ячейки в группе обеспечило спецификацию эмоционального типа, включая условия, определяющие нахождение эмоции в данной ячейке» [3, с. 15]. Иными словами, это не что иное, как ситуативное описание условий, при которых эмоция может проявиться.

Фокусировка на случаях определяет конструирование случаев, которые происходят и интерес которых направлен на последствия конструирования. Этот класс эмоций описан как приязнь против неприязни и определяется требованиями/ожиданиями организации, социального работника и клиента. Фокусировка на средствах направлена на инструментарий, средства мотивации и вклад в работу, обусловленные выполняемыми действиями. Класс эмоций описан как одобрение против неодобрения. Фокусировка на объектах отмечается тогда, когда рассматриваются существующие аспекты объектов или приписываемые свойства в качестве объектов. Этот класс эмоций описан как симпатия против антипатии. В ответ на различные фокусировки человек вероятнее всего испытает смесь эмоций, в результате чего произойдет слияние эмоций или их последовательное возникновение. При этом они иногда будут доступны сознанию, иногда нет. Таким образом, если эмоциональные типы обозначают ценностное обусловливание ситуативного реагирования на происходящее, то способы фокусировки определяют выбор определенного класса эмоций, с учетом их позитивной или негативной направленности.

Подводя некоторый итог, следует отметить, что требования организации к выполнению социальной работы будут эффективны в том случае, когда они сочетаются с возможностью рефлексии работником его собственного опыта, который отвечает за качественные аспекты развивающего взаимодействия в системе «эмоции и познание». Необходимо понимание того, каким образом смысловое означение, которое происходит между ролями, выполняемыми эмоцией, полученной в настоящем, и эмоцией, символизируемой в умственных представлениях, становится фундаментальным для понимания сложности и двусмысленности процесса социальной работы ввиду двойственности ее содержания, как на уровне организации в целом, так и каждого работника в отдельности. Очевидно, что глубинная опора на структуры эмоций и познания, раскрывающая истоки эмоций в соединении с тем, как мы рассматриваем или интерпретируем наш опыт, позволит конструктивно подходить к решению вопросов.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Пиаже Ж. Избранные психологические труды: психология интеллекта, генезис числа у ребенка, логика и психология / Ж. Пиаже. – М.: «Просвещение», 1969. – 659 с.
2. Basch M. F. Understanding psychotherapy: The science behind the art / M. F. Basch. – New York: Basic Books, 1988. – P. 74-135.
3. Ortony A., Clore G. L., Collins A. The cognitive structure of emotions / A. Ortony, G. L. Clore, A. Collins. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 340 p.

Ковальчук І. В. (Чернівці, Україна)

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПОДОЛАННЯ САМОТНОСТІ
ЛЮДИНИ ПОХИЛОГО ВІКУ**

Тези присвячені актуальній проблемі – соціальній роботі з людьми літнього віку. Автор використовує зроблений Є. Холостовою аналіз проблеми самотності та пропонує трьохрівневу програму роботи з людьми літнього віку щодо подолання самотності.

Kovalchuk I. (Chernivzi, Ukraine)

**SOCIAL WORK WITH TO OVERCOME LONELINESS
ELDERLY PERSON**

Abstracts are devoted to the actual problem – social work with elderly people. By using E. Kholostova made analysis of the problem of loneliness and offers a three-level program to work with older people to overcome loneliness.

Актуальною проблемою соціальної роботи з людьми похилого віку є подолання самотності цієї категорії клієнтів. Вважаємо вартим уваги аналіз суті самотності людини похилого віку зроблений Є. Холостовою. Вона виокремлює і характеризує наступні напрями вивчення проблеми самотності: психодинамічні, феноменологічні, екзистенційно-гуманістичні, соціологічні, інтеракційні, когнітивні, інтимні, теоретико-системні та аналізує роботи Ф. Фрома-Рейхмана, К. Роджерса, Д. Рисмена, Р. Вейса та ін. Утримуючись від власної оцінки цих підходів учена домінуючою виводить думку про те, що самотність як явище може мати як позитивні такі і негативні наслідки. При цьому негативними наслідками самотності вона називає: постійну незадоволеність людини у самоствердженні, коли в центрі стоїть лише власний успіх; одноманітність у поведінці – людина не може вийти з обраної ролі, тому не може дозволити собі розкованість і природність у контактах з іншими людьми; зосередженість на своїх відчуттях – самотня особа повна поганих передчуттів, страху за своє здоров'я; нестандартність поведінки – коли світосприйняття і вчинки не відповідають прийнятим у цій групі правилам і нормам; недооцінка себе як особистості, звідси страх бути нецікавим у групі. Серед характеристик, які впливають на соціальну ізоляцію були визначені наступні: відчуття себе невдахою, жалість до себе, схильність до домінування, бажання триматися з людьми на відстані, схильність приписувати свої почуття і мотиви іншим людям, конфліктність чи схильність загострювати конфлікти [1].

Виходячи з цих негативних наслідків самотності можемо запропонувати програму соціальної роботи, яка має за мету створення сприятливого мікроклімату у середовищі людей старшого віку, залученні людини похилого віку до суспільного життя і зменшення негативних наслідків вимушеної самотності.

Програма передбачає три блоки різнорівневої роботи.

Перший блок – діагностичний. Основним завданням роботи у цьому блоці буде діагностика причин, що зумовили почуття самотності у людини похилого віку. Для цього пропонуємо використати такі методики: форми активування і стимулювання (Б. Бирман, С. Консторум); форми зміни установок, відношень і оцінок (Л. Виготський, Д. Узнадзе, Н. Іванов); форми «бібліотерапії» чи «лібропсихопедії» (І. Вельвовський, Д. Узнадзе, Н. Іванов); форми працетерапії; форми психотерапії через світосприймання – аретепсихотерапію (А. Яроцький, В. Гиляровський, І. Вельвовський); форми зняття дефіциту інформації; форми самовиховання і самотренування; прийоми «психотерапевтичного щоденника» (Г. Неткачов, І. Жуков, І. Вельвовський); прийом «психотерапевтичного рекошета» (І. Вельвовський); прийом анонімного дзеркала (С. Либих); прийоми опосередкування агентів типу плацебо; емоційно-пітіативні та ігрові прийоми; прийоми психотерапії при високій позитивно-емоційній зарядці (Ж. Дежерін); створення «відчуттів і пов'язаних з ними переживань» (І. Дядьковський); імагопсихотерапія (І. Вольперт); методи почуттів (К. Станіславський); методи ігрової психотерапії; психотерапевтичні прийоми з використанням музики і кольорової музики; прийоми з використанням художньо-естетичного оточення (у тому числі через природу).

Другий блок програми передбачає залучення людини похилого віку до посиленої громадської роботи, навчання, трудової діяльності, активізацію резервів родини по створенню сприятливого мікросередовища для людини літнього віку, організація клубів для тих «Кому за...». Основним інструментарієм для цього є: бесіди, перенавчання, співпраця з центрами працевлаштування, співпраця з громадськими і волонтерськими організаціями.

Третій блок програми – повторна діагностика і створення індивідуальної програми подолання самотності людини літнього віку на рефлексивній основі.

Основним інструментарієм для цього пропонуємо тести, визначені у першому блоці програми, розробку індивідуальної програми подолання самотності.

Обов'язковою передумовою реалізації програми є врахування того, що відсоток самотніх людей, які насправді потребують допомоги зазвичай невисокий. А також те, що надання допомоги може бути одноразовим. Тому що самотня Людина похилого віку не завжди потребує допомоги, а її нав'язування часто сприймається як ознака поганого тону та непрофесіоналізму.

Означена проблема є складною і комплексною. Її вирішення потребує співпраці соціального працівника з психологами, медиками, геронтологами, соціальними педагогами, використання кращих зразків зарубіжного досвіду з його критичним аналізом, а це є перспективою подальшої роботи.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Холостова Е. Социальная работа с пожилыми людьми: Учебное пособие / Е. Холостова.– М., 2008.– 348 с.

Чобану А. В. (Одеса, Україна)

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ
СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЛЯ**

В тезах обґрунтовано, що сексуальне насилля над дітьми – вагома проблема з незворотними наслідками. Висвітлено особливості соціальної роботи з дітьми, які зазнали сексуального насилля, що в рамках нашої країни є недостатньо налагодженою, а методи та форми допомоги постраждалим дітям носять досить розгалужений характер.

Chobany A. (Odessa, Ukraine)

**SOCIAL WORK WITH CHILDREN WHO HAVE EXPERIENCED
SEXUAL ABUSE**

In theses proved that sexual violence against children is weighty problem with irreversible consequences. The peculiarities of social work with children who have experienced sexual violence, that within our country are not debugged, and methods and forms of assistance to the affected children are fairly extensive nature.

Проблема сексуального насилля над дітьми стоїть дуже гостро в сучасному суспільстві, адже органи внутрішніх справ щорічно реєструють 7-8 тисяч випадків сексуального насилля над дітьми, за якими порушуються кримінальні справи [1]. Статистичні дані стосовно сексуального насилля над дітьми в різних країнах дуже суперечливі, однак вражають своїм масштабом. Проблема сексуального насилля над дітьми в нашій країні є недостатньо дослідженою внаслідок того, що вона довгий час замовчувалася і була закрита.

Сексуальне насилля над дитиною – це насилля дорослої людини або дитини старшого віку над дитиною з метою сексуальної стимуляції, тобто залучення дитини до сексуальних дій, спрямованих на фізичне задоволення людини, що здійснює насильство, або на отримання нею прибутку. Важливість дослідження і вирішення проблеми сексуального насилля зумовлена тяжкістю його наслідків для фізичного і психічного здоров'я дитини. Питома вага фізичного травматизму при сексуальному насиллі у дітей є значно меншою, ніж психологічного. Визначаємо такі психологічні наслідки сексуального насилля у дітей: посттравматичні стресові розлади, особистісні порушення, девіантна і аутодеструктивна поведінка, алкоголізм, наркоманія і навіть психічні захворювання.

Проблема організації соціальної роботи з дітьми, які зазнали сексуального насилля, в умовах погіршення загальної економічної і

соціальної ситуації в Україні стає надзвичайно актуальною. Вона призводить до виникнення багатьох практичних питань етичного, гуманістичного, соціально-економічного, правового, медичного, освітнього характеру, вирішити які можна лише спільними зусиллями фахівців із соціальної роботи та спеціалістів інших галузей.

На нашу думку, найбільш результативною роботою з дітьми – жертвами сексуального насилля, є фостерська допомога, яка передбачає не тільки переміщення дитини в інтернатну сім'ю, але й охоплює методи реабілітації, корекції, профілактики психічного, фізичного та емоційного стану дитини в умовах повноцінної справжньої родини і не виключає можливість повернення такої дитини в рідну сім'ю.

В Україні аналогом фостерської допомоги є патронаж, який характеризується соціальним обслуговуванням (послуга клієнту вдома) клієнтів груп ризику, що передбачає постійний соціальний нагляд, регулярне відвідування соціальним працівником клієнтів вдома, надання необхідної економічної, матеріальної та побутової допомоги, проведення нескладних медичних маніпуляцій тощо. В свою чергу фостерський метод роботи працює так само, але закордонні агенції мають свою власну теоретичну та практичну базу, багаторічний досвід такої роботи, якісний штат робітників в різних галузях, а найголовніше – сім'ї, що бажають надавати фостерські послуги, проходять попереднє навчання, під час якого набувають необхідні для цього знання і навички.

Нажаль, в нашій країні більшість функцій патронажних сімей не виконуються у зв'язку з низькою підготовленістю та кваліфікованістю опікунів.

Ефективність та дієвість фостерської допомоги підтверджена результатами діяльності організації «Sunbeam Fostering Agency», що детально описані в книжці «Будь моєю мамою. Зкалічене дитинство» автора Кеті Гласс, яка в реальному житті надавала фостерські послуги в зазначеній агенції.

Отже, основними методами соціальної роботи з дітьми, які зазнали сексуального насилля, є: соціально-психологічний супровід дітей та їх сімей, соціальний патронаж, психотерапія і фостерська допомога.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Громадська організація «Ла Страда – Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://la-strada.org.ua/ucp_mod_content_show_29_sotsialna-robota-z-postragdalmi.html

---

Каркач А. В. (Полтава, Україна)

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСІБ ТРЕТЬОГО ВІКУ ЯК УМОВА ПОДОЛАННЯ ЕЙДЖИЗМУ

У тезах обґрунтовано необхідність активізації соціальної поведінки літніх людей. Аналізуються соціальна активність людей похилого віку і різні механізми ресоціалізації людей похилого віку у подоланні ейджизму у сучасному українському суспільстві.

Karkach A. (Poltava, Ukraine)

RESOCIALIZATION PERSONS OF THE THIRD AGE AS A CONDITION OVERCOME AGEISM

The theses are based the necessity of intensification of the social behavior of the elderly. Analyzes the social activity of older people and different mechanisms of re-socialization of the elderly in overcoming ageism in the Ukrainian society.

Проблема старіння суспільства є новим соціальним феноменом, з яким людство зіштовхнулося лише у другій половині ХХ ст. [6, с. 1]. Сьогодні українське суспільство впритул підійшло до такого періоду свого розвитку, коли збільшення частки людей похилого віку в складі населення серйозно впливає на економічні, політичні, соціальні та духовно-моральні зміни.

На тлі демографічного старіння України зростає актуальність дослідження соціальної активності людей похилого віку. Особливий інтерес у цьому плані становить процес ресоціалізації як пошук шляхів активізації соціальної поведінки літніх людей у зв'язку з усвідомленням того, що змінилися ролі літніх людей, які стали в даний час більш активні.

Місцю і ролі літніх людей у суспільстві присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних науковців (В. Д. Альперович, Б. Г. Ананьєв, О. В. Безпалько, О. В. Вакуленко, В. Г. Городяненко, А. В. Дмитрієв, М. Е. Єлютіна, О. Г. Злобіна, Я. В. Зоська, І. Б. Іванова, А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, С. Л. Катаєв, О. Г. Коваленко, Т. М. Кононігіна, О. В. Краснова, І. І. Мигович, І. Г. Сагун, Л. В. Сохань, Л. Т. Тюття, В. В. Фролькіс, О. І. Холостова, Н. Й. Черниш, М. О. Шульга, В. А. Ядов, Р. С. Яцемірська).

Незважаючи на численні праці з проблематики активізації соціальної поведінки літніх людей, очевидним є дефіцит з питання виявлення специфіки ресоціалізації людей похилого віку для подолання ейджизму у кризових та перехідних суспільствах, зокрема в Україні.

Сучасне українське суспільство перебуває під впливом потужних трансформаційних процесів [2]. У загальному рейтингу за значеннями індексу ЕйджВотч (вимірює якість життя, соціальне і економічне благополуччя людей похилого віку в 96 країнах за показниками: матеріальна забезпеченість, стан здоров'я, особистий потенціал, сприятливе середовище), Україна займає 73 місце. Зокрема, за показниками матеріального забезпечення – 42, стану здоров'я літніх людей – 85, особистий потенціал – 44, місце сприятливості зовнішнього середовища – 85 місце [1].

Проблема дискримінації літніх людей, подолання геронтостереотипів, що обумовлюють негативне ставлення до них, має глибоке соціально-історичне коріння. Її актуалізація, як наукової проблеми, найчастіше пов'язується з ім'ям директора Національного інституту старіння США Р. Н. Батлера [7, с. 243-246], який у 1969 році запропонував використовувати поняття ейджизм для позначення вікової дискримінації. Грубе поводження з

людьми похилого віку привернуло пильну увагу західних дослідників як серйозна проблема тільки на початку 80-х років минулого століття [8, с. 3-13]. Дослідження людей літнього віку у соціологічному полі органічно виводить на проблематику, пов'язану з тим, що літня людина в умовах постмодерністського розпаду виявилася у ситуації тотального відчуження, й повної втрати ідентичності [5, с. 59-68].

Належним чином організована освіта людей похилого віку має виступати засобом ресоціалізації, і розглядатися як активна діяльність, спрямована на адаптацію особистості [4, с. 224-230].

За даними емпіричного дослідження (січень–березень 2016, n=180) 98% слухачів Університету третього віку почувають себе комфортно, тобто для них дане адаптивне середовище є сприятливим. Ступінь адаптації до періоду пізньої дорослості залежить від того, наскільки людина зуміла переключитися на нові форми діяльності, відшукати сфери і галузі, в яких можна активно реалізовувати свою соціальну роль [3, с. 57-61]. На запитання «Чому Ви ходите до Університету третього віку» 94% респондентів відповіли, що ходять, щоб спілкуватись з друзями, навчатися, бо їм це цікаво і знадобиться у житті.

Отже, основними факторами, що впливають на активність людей похилого віку, є багатий життєвий досвід, вільний час, активне дозвілля, прагнення поділитися своїми знаннями і вміннями, прагнення набути нових знань та умінь, щоб бути затребуваними. Геронтоосвіта має величезний потенціал для вирішення проблеми соціальної адаптації представників старшого покоління, їх ресоціалізації в цілому.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Глобальний Індекс ЕйджВотч, 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://helpageeeca.org/resources/publications/>
2. Зоська Я. В. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні : монографія / Я. В. Зоська. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 350 с.
3. Кошарная Г. Б. Особенности обучения пожилых людей / Г. Б. Кошарная, Е. В. Щанина // Интеграция образования. – 2013. – № 4. – С. 57-61.
4. Механізми формування поведінки споживачів послуг у системі вищої освіти / Я. В. Зоська // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. – К., 2008. – Вип. 75. – С. 224-230.
5. Порсева Х. О. До проблеми активної адаптації людей похилого віку до пенсійного періоду / Х. О. Порсева // Психологія. Збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2003. – Вип. 21. – С.59-68.
6. Развитие в условиях старения мира. Общий обзор / ООН, Департамент по экономическим вопросам. – Нью-Йорк: [б. и.], 2007. – С. 1.
7. Butler R. N. Ageism: Another form of bigotry / R. N. Butler // The Gerontologist, – 1969. – Vol. 9. – P. 243-246.

Боделан М. В. (Одесса, Україна)

**СОЦИАЛЬНАЯ АНИМАЦИЯ КАК ФОРМА УЛИЧНОЙ
СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В МИКРОРАЙОНЕ**

В тезисах рассмотрена социальная анимация как форма уличной социальной работы и деятельность социального аниматора.

Bodelan M. (Odessa, Ukraine)

**SOCIAL ANIMATION AS A FORM OF STREET SOCIAL WORK
IN THE NEIGHBORHOOD AREA**

The thesis examined the social animation as a form of street social work and the activities of social animator.

Анимационная деятельность – совокупность социально значимых действий личности, направленных на интенсивное осознанное взаимодействие с окружающей средой; освоение личностью социокультурных ценностей, в процессе удовлетворения релаксационно-восстановительных, культурно-образовательных и культурно-творческих потребностей, интересов [5]. В педагогическом контексте анимация – социальная деятельность, ориентированная на реализацию профессиональных действий специалиста с целью оздоровления социального климата; создание атмосферы творчества; интеграцию, побуждение людей к социальным изменениям [3].

Анимационная деятельность выполняет следующие функции: адаптационная – позволяет перейти от повседневной обстановки к свободной, досуговой; компенсационная – освобождает человека от физической и психической усталости повседневной жизни; стабилизирующая – создает положительные эмоции, стимулирует психическую стабильность; оздоровительная – направлена на восстановление, развитие физических сил человека; информационная – позволяет получить новую информацию о стране, регионе, людях и т. д.; образовательная – позволяет приобрести, закрепить в результате ярких впечатлений новые знания об окружающем мире; совершенствующая – приносит физическое, интеллектуальное усовершенствование [2].

Структура анимационной деятельности включает в себя: рекреацию, релаксацию, адаптацию, коммуникацию, коррекцию, реконструкцию, регенерацию [1], поэтому имеет социальную направленность.

Таким образом, социальная анимация – это деятельность, направленная на побуждение индивида, группы, сообщества к осознанию и раскрытию потенциала [3]; комплекс мероприятий, осуществляемых уличным социальным работником, с целью восстановления физических, творческих способностей и организации общественно-полезной занятости жителей микрорайона. В основе такой анимации заложены следующие принципы:

– дифференцированный подход – уличный социальный работник учитывает психологические, физические и возрастные особенности клиента;
– социальная безопасность – уличный социальный работник обучает нормам и правилам социального поведения, так как неправильные действия могут быть опасны для жизни, здоровья клиента.

Как форма уличной социальной работы в микрорайоне социальная анимация предполагает активное участие жителей микрорайона и направлена на формирование ценностных ориентаций, эмоциональных, социально значимых качеств его жителей.

В рамках социальной анимации уличный социальный работник выступает в роли социального аниматора – человека, который воодушевляет и вдохновляет людей решать свои, чужие проблемы [6]; специалиста, деятельность которого направлена на создание, реализацию анимационного проекта [3]; профессионала социальной службы для молодежи, работающий в городских кварталах и выполняющий работу по оздоровлению социального климата в микрорайоне [4].

Деятельность социального аниматора включает: активизацию воспитательной, культурной и социальной деятельности людей; создание атмосферы толерантности, креативности в конкретной группе; инициирование просоциальных действий; улучшение условий процесса социализации личности в определенной среде; выявление и разрешение проблемных ситуаций личности, путем посреднической деятельности; стимулирование личности на самораскрытие, саморазвитие и самопомощь [3].

Следует заметить, что социальная анимация в Украине развивается только в области туризма и гостиничного бизнеса, тогда как в Европе, США и Канаде – в области педагогики, психологии и социальной работы.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Андрищенко М. А. Социокультурные анимации: технологические особенности: материалы VI Международной студенческой электронной научной конференции «Актуальные проблемы социальной истории, теории и технологии социальной работы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2014/453/859>.

2. Моисеева М. Г. Социально-культурная анимация как средство профилактики девиантного поведения детей-сирот / М. Г. Моисеева // Вестник Тамбовского университета. – 2010. Вып. 12. – Серия: гуманитарные науки. – С. 119-123.

3. Национальная социальная энциклопедия // Анимация социальная, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://voluntary.ru/termin/animacija-socialnaja.html>

4. НП Школа бизнес-тренингов для молодёжи // Социальный аниматор [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://shbdm.ru/about-2/animator/>

5. Петрова М. С. Анимационная деятельность как средство социального воспитания студентов вуза: автореф. дис. на присв. научн. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям

и уровням образования)» / М. С. Петрова. – Кострома, 2007. – 22 с.

6. Центр активных людей // Социальные аниматоры, 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rucal.ru/sotsialnye-animatory/>

Возна Ю. В. (*Хмельницький, Україна*)

**ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування в майбутніх фахівців соціальної сфери соціальної компетентності як складової їхньої професійної спрямованості.

Vozna Y. (*Khmelnytsky, Ukraine*)

**THE THEATRICAL ART AS MEANS OF FORMATION SOCIAL
COMPETENCE OF FUTURE SPECIALIST IN SOCIAL SPHERE**

The article is based the necessity of purposeful forming of social competence as the formation of professional tendency for the future specialists of social sphere.

Реалії сучасного соціального життя актуалізують необхідність вдосконалення професійної майстерності майбутніх фахівців соціальної сфери. Однією з складових професіоналізму спеціаліста є, на нашу думку, соціальна компетентність, що забезпечує здатність продуктивно співпрацювати з клієнтами та представниками різних організацій соціального спрямування, толерантно вирішувати складні соціальні проблеми. Тому соціальна компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери є необхідною умовою для успішного розвитку їхнього професіоналізму. Сценарне мистецтво виступає потужним засобом формування соціальної компетентності фахівців соціальної сфери у контексті набуття таких важливих професійних якостей як здатності до групової роботи, вміння досягати компромісу, керувати своїми емоціями, здатності конструктивно реагувати на динаміку змін соціальної сфери суспільства.

Компетентність можна визначити як здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти й успішно виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії. Компетентність проявляється в діяльності особистості в різних контекстах. Не тільки навчальний заклад відповідає за набуття особистістю необхідних компетентностей; на їх формування впливають сім'я, робота, мас-медіа, релігійні, культурні та

освітні організації тощо [2, с. 17-21].

Соціальну компетенцію/компетентність можна розглядати як загальне збірне поняття, що свідчить про рівень соціалізації людини [1, с. 529], або як складову ключової компетенції (В. Хутмахер) [3, с. 10-35], або як особистісну властивість, що забезпечує взаємодію людини з соціумом на основі її ставлення до себе, до суспільства, до інших людей, до діяльності або як суб'єктно особистісний базис розвитку соціальної діяльності та соціального розвитку.

Сценічне мистецтво й театралізація як один із способів організації життєвого простору особистості використовується людиною в соціокультурному та педагогічному контекстах у якості засобу виховання, навчання, передачі інформації з метою формування її світоглядних позицій, морально-етичних цінностей і пріоритетів, естетичних ідеалів, оволодіння зразками поведінки, створення соціальних установок, задоволення творчих потреб тощо. Умовою формування соціальної компетентності фахівців соціальної сфери є, на нашу думку, вивчення навчальної дисципліни «Основи сценарної роботи», яка передбачає оволодіння студентами змістом та методикою сценарно-режисерської роботи, широким спектром естетичних стилів та форм масових заходів, складним комплексом знань, пов'язаних із специфікою написання та реалізації сценарного дійства, з вихованням творчого колективу. Курс включає лекційний матеріал, який містить теоретичні положення театрального мистецтва та практичні завдання для набуття необхідних навичок пошуку матеріалу, його обробки, написання творчої заявки, складання сценарного плану, створення сценарію та практичне його втілення. Власне, і робота над вибором теми у контексті соціальних проблем професійної діяльності фахівців, і робота над створенням та презентацією сценарної розробки, – є ефективним механізмом формування соціальних компетенцій (соціальної мобільності, соціальної гнучкості, соціальної активності тощо).

У сучасній педагогічній науці та практиці утверджується розуміння важливості і необхідності використання засобів театру в навчально-виховному процесі вищої освіти для досягнення цілей формування конкурентоспроможного, висококваліфікованого фахівця соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Байденко В. И. Модернизация профессионального образования : современный этап / В. И. Байденко, Дж. ван Зантворт. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. – 673 с.
2. Освітні технології : нав.-метод. посібник / [За ред. О. Пехоти]. – К., 2002. – С. 23.
3. Hutmacher W. Key competencies for Europe / Walo Hutmacher // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC) a Secondary Education for Europe. – Strasburg, 1997. – P. 10-35.

Котломанітова Г. О. (Полтава, Україна)
ТРЕНІНГОВІ ФОРМИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З
ДИСФУНКЦІЙНИМИ СІМ'ЯМИ

У тезах висвітлено значущість тренінгових форм роботи з дисфункційними сім'ями, які потребують соціальної допомоги й втручання.

Kotlomanitova G. (Poltava, Ukraine)
TRAINING FORMS IN SOCIAL WORK WITH DISFUNCTIONAL
FAMILIES

In the article explores the importance of training forms of work with dysfunctional families in need of social assistance and intervention.

Сім'я – первинний осередок у житті людини, це своєрідна модель суспільства, де відтворюються суспільні стосунки: соціальні, соціокультурні, національні, політичні, економічні. Однак, сьогодні, як ніколи, інститут сім'ї переживає глибоку кризу. Нова філософія, нові вимоги сучасного життя, насильство, економічні стреси, деструктивні взаємини негативно позначаються на функціонуванні родини.

Такі сім'ї втрачають свої потенційні можливості у належному вихованні й соціалізації дітей. Родини, які не можуть забезпечити необхідного розвитку, виховання й навчання дитини визнані функціонально неспроможними, або дисфункційними, потребують професійної соціальної допомоги й підтримки. Специфіка діяльності фахівця соціальної сфери спрямована не тільки на розв'язання сімейних проблем, але й на зміцнення, розвиток, відновлення внутрішнього потенціалу сім'ї для виконання її суспільно значущих функцій.

Аналіз наукових досліджень з даної проблематики демонструє належну увагу з боку вітчизняних науковців. Різномасштабні проблеми дисфункцій у сім'ї досліджує А. В. Мудрик, І. М. Трубавіна. Чимало науковців і практиків, серед яких Л. С. Алексева, С. П. Архипова, М. І. Буянов, І. М. Грига, А. Й. Капська, М. П. Лукашевич, Г. Я. Майборода, Т. В. Семигіна та ін., висвітлюють види соціально-педагогічної допомоги та соціальної підтримки функціонально-неспроможним сім'ям. В. Г. Головатий, А. В. Калініна, Н. В. Цумарева пропонують ряд практичних вправ для вирішення проблем, що існують в дисфункційній сім'ї. Однак, недостатньо приділено увагу інноваційним, ефективним формам соціальної роботи з функціонально неспроможними сім'ями, таким як тренінги.

Термін «дисфункція» означає порушення, розлад функцій системи. Тому дисфункційна сім'я – це така сім'я, в якій одна або декілька функцій порушені або відсутні. Функціонально неспроможна родина виявляється нездатною задовольняти потреби одне одного в духовному особистісному

зростанні. Це система, що є джерелом неадаптованої, нездорової поведінки одного або декількох членів сім'ї [3, С. 84]. Дисфункційні сім'ї – такі, в яких виконання функцій порушується, внаслідок чого у подружній, батьківській, матеріально-побутовій та інших сферах життєдіяльності не досягаються цілі родичів і суспільства в цілому.

Дисфункційні сім'ї внаслідок певних об'єктивних чинників (важка хронічна хвороба, тривала відсутність одного з членів сім'ї з причин позбавлення волі, роботи в іншому місці, розлучення тощо), а також суб'єктивних (особистісна незрілість, неготовність до подружнього і сімейного життя) не є спроможними ефективно виконувати певні обов'язки, передбачені відповідною сімейною роллю по задоволенню потреб інших членів родини. Тож такі родини потребують соціальної допомоги, підтримки, а, за потреби, й втручання.

Роботу з дисфункційними сім'ями здійснюють фахівці центрів різноманітних соціальних служб: у справах дітей, опіки й піклування, центрів для сім'ї, дітей та молоді, соціальні педагоги навчально-виховних закладів. Їх завданням є поінформувати, навчити, стимулювати батьків, членів родини до опанування навичок соціально-конструктивної дії задля повноцінного виконання своїх функцій в сім'ї, зокрема батьківських обов'язків. Однією з найбільш ефективних форм соціальної роботи з такими родинами вважаємо тренінг.

Поняття «тренінг» (від англійського Training) має низку значень – «навчання», «виховання», «тренування», «підготовка», «дресирування». Тренінг О. В. Сидоренко тлумачить як «навчання технологіям дії на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі» [4, С. 11]. Тренінг – метод активного навчання, тренування, це поглиблення знань, напрацювання навичок, умінь і соціальних установок. Його мета – не тільки одержання нової інформації, але й використання отриманих знань на практиці. О. П. Горбушіна розглядає його як «яскраве, емоційне насичене заняття, спрямоване на зміну, гармонізацію стилю спілкування особистості, набуття бажаних навичок і розв'язання протиріч, які виникають у взаємодії з іншими людьми або ж тих, що мають внутрішньо-особистісний характер» [2, С. 9]. Тренінг передбачає не лише надання інформації, розширення уявлень з певної теми, а й формування знань, умінь і навичок, які сприятимуть усвідомленому вибору варіантів поведінки, критичного ставлення до власних дій і вчинків. Це спосіб розвитку установок, виявлення потреб і мотивів. Це водночас засіб розвитку здібностей до навчання й оволодіння будь-яким складним видом діяльності, зокрема спілкуванням, метод створення умов для саморозкриття учасників і самостійного пошуку ними способів розв'язання власних проблем [1, С. 22-23]. Тренінгові форми сприяють розвитку життєвих умінь і соціальних навиків, зокрема: впевненості в собі, наполегливості, ідентифікації, саморегуляції й самоконтролю, розв'язання проблем і прийняття рішень, налагодження міжособистісних стосунків тощо.

Доцільними у соціальній роботі з дисфункційними сім'ями вважаємо

такі тренінги: соціально-просвітницькі, комунікативні, тренінг сімейної терапії, тренінг підвищення ефективності батьківсько-дитячих стосунків, педагогічної компетентності.

Тренінгові форми мають бути спрямовані на діагностику ситуації, знайомство з учасниками, встановлення взаєморозуміння, зворотнього зв'язку. Такими є ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, організаційно-діяльнісні, імітаційні та ділові ігри. Інша група форм і методів включає в себе будь-яке інформаційне наповнення тренінгової роботи: лекції, презентації, фільми. Обов'язковими є форми групової інтерактивної навчальної взаємодії: дискусії, мозковий штурм, організація презентацій учасників, аналітичні сесії, навчальні ігри.

Перевагою тренінгових форм роботи є віддзеркалення родинних взаємин, демонстрація таких чинників, як тиск партнерів, соціальний вплив і конформізм. Тренінг – наочне моделювання системи взаємовідносин і взаємозв'язків, характерної для реального життя учасників. Це дає їм можливість побачити і проаналізувати в умовах психологічної безпеки особливості, недоліки спілкування і поведінки інших людей і самих себе в життєвих ситуаціях. Тренінг дозволяє ненасильницько втілити нову інформацію в свідомість і підсвідомість, закріпити нові форми поведінки і комунікації членів родини. Отже, безперечно, слугує перспективним і конкретним цілям, які постають у соціальній роботі з дисфункційними сім'ями.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. / И. В. Вачков. – М.: Изд-во «Ось 89», 2000. – 224 с.
2. Горбушина О.П. Психологический тренинг. Секреты проведения / О. П. Горбушина. – СПб.: Питер, 2008. – 176 с.
3. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования / О. А. Карабанова. – М.: Гардирики, 2005. – 224 с.
4. Сидоренко Е. В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, ООО «Сидоренко и Ко», 2007. – 336 с.

Данилюк К. В. (Рівне, Україна)

ХОСПІСНА ТА ПАЛІАТИВНА ДОПОМОГА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованої науково-дослідної та практичної діяльності щодо надання хоспісної та паліативної допомоги тим, хто перебуває в складних життєвих обставинах.

Daniluk K. (Rivne, Ukraine)

HOSPICE AND PALLIATIVE CARE: MODERN REALITIES

In theses necessity of targeted research and practice to provide hospice and palliative care to those who are in difficult circumstances.

Починаючи з другої половини ХХ ст. у сфері охорони здоров'я та соціального захисту населення відбуваються лавиноподібні, складні та багатомірні зміни. В сучасних умовах інтенсифікації світових процесів глобалізації, інтеграції їх кількість і масштаби невпинно збільшуються, а наслідки впливу на суспільство все важче передбачити. Такі зміни детермінують у значній мірі розвиток національних систем охорони здоров'я та соціального забезпечення з покращення якості життя населення. А це, в свою чергу, зумовлює потребу в пошуку, розробці та впровадженні в цій галузі такого формату і механізмів державного управління, який був би адекватний викликам, що кидає сьогодення.

З одного боку, широке впровадження в соціально-медичну практику результатів фундаментальних наукових досліджень, новітніх методів лікування та соціального супроводу хвороб і профілактики захворювань, соціально-медичних технологій, лікарських засобів і препаратів дає змогу досягати помітних позитивних зрушень у показниках стану здоров'я та якості життя населення. З другого боку, з року в рік у світі стрімко та нестримно збільшуються показники невиліковних (інкурабельних) хворих (на рак, ВІЛ-інфекцію/СНІД, туберкульоз, інші захворювання) – соціально вразливих, незахищених верств населення, що потребує особливої допомоги та підтримки з боку держави. Така світова тенденція в поєднанні з виразним демографічним постарінням населення кидає національним системам соціального захисту та охорони здоров'я серйозні виклики і зумовлює низку проблем у багатьох сферах суспільного життя.

З вищезазначених обставин у суспільстві підвищується попит на паліативну і хоспісну допомогу – невід'ємний компонент і відносно новий напрям в системі соціального захисту населення та охорони здоров'я. Доступність такої допомоги для громадян, що її потребують розглядається важливим аспектом забезпечення реалізації одного з фундаментальних, невід'ємних прав людини на життя і здоров'я як найвищих соціальних цінностей. Це визнано в конвенціях ООН і захищається багатьма міжнародними організаціями. Гарантування кожному невиліковному хворому паліативної і хоспісної допомоги є важливою ознакою сучасної соціальної, правової держави, загальнолюдським проявом, гуманітарним виміром у здійсненні державної влади. Це передбачає взяття державою на себе зобов'язання щодо забезпечення реалізації зазначеного права для невиліковних хворих. Нівелювання урядом надання паліативної та хоспісної допомоги у випадках, коли такі хворі відчувають сильні болі розглядається як жорстоке, нелюдське поводження з людиною та приниження її гідності.

Світова практика переконує, що уряди багатьох країн світу недостатньо забезпечують реалізацію права пацієнтів з невиліковними захворюваннями на отримання такої допомоги. Задля усунення цього недоліку в 2013 р. на Світовому конгресі Європейської асоціації паліативної допомоги (ЄАПД) було прийнято *Празьку Хартію* [2] – петицію до урядів країн світу із закликом: 1) розробити політику надання паліативної допомоги у формі соціально-медичних послуг, яка спрямована на задоволення потреб пацієнтів

з обмеженою тривалістю життя; 2) забезпечити термінальним хворим пацієнтам доступність лікарських знеболюючих засобів через усунення надмірних обмежувальних бар'єрів у здійсненні державного контролю за опіоїдними препаратами; 3) забезпечити отримання медичними працівниками належної підготовки в сфері паліативної та хоспісної допомоги; 4) забезпечити багаторівневу інтеграцію паліативної та хоспісної допомоги в національні системи охорони здоров'я.

Ознайомлення з положеннями петиції, які вміщено в Празькій Хартії [2] уможливорює окреслити основні проблемні поля державного управління паліативною та хоспісною допомогою. Кращому розумінню та осмисленню глибини та спектру цих проблем Так, за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), 86% населення світу, що потребує паліативної допомоги, її не отримують, а 83% населення (приблизно 6 млрд осіб) живуть у країнах, в яких доступ до контрольованих державою лікарських засобів низький або взагалі відсутній. Унаслідок цього невиліковно хворі пацієнти, які страждають від нестерпного болю не мають належного доступу до засобів знеболення [1, с. 18]. Невід'ємною частиною паліативної допомоги є її соціальний супровід, який також не відповідає світовим стандартам і потребує розроблення та докорінних змін, на що і націлені науковці та практики в своїй діяльності.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що вся світова спільнота стурбована сучасним станом хоспісної та паліативної допомоги і веде пошук оптимальних варіантів її забезпеченням тих, хто її потребує.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Комитет экспертов ВОЗ по лекарственной зависимости. Тридцать пятый доклад. Серия технических докладов ВОЗ. № 943. – Швейцария: Женева, ВОЗ Пресс, 2013. – 26 с.

2. Palliative Care – A Human Right: [Electronic Resource] // The European Association for Palliative Care (EAPC). NGO recognised by the Council of Europe: web-site. – 2016. – Access Mode : <http://www.eapcnet.eu/LinkClick.aspx?fileticket>.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Яковлєв І. В. (*Одеса, Україна*)

РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ІНАКОДУМСТВОМ

В тезах висвітлюється початок повномасштабної русифікаторської політики радянського союзу на території УРСР, що призвела до тимчасового занепаду української культури.

Yakovlev I. (*Odessa, Ukraine*)

RUSSIFICATION POLICY AS A MEANS OF COMBATING DISSENT

In theses highlights the beginning of a full-scale Russification of the Soviet Union on the territory of the USSR, which led to a temporary decline of the Ukrainian culture.

Вже не для кого не секрет, що завдяки розповсюдженню російської мови в період радянзації 60-80х років, провладна верхівка спромоглася вплинути на кількісний показник етнічного складу Української республіки. Початком головного наступу на україномовне населення та розвиток боротьби з інакодумством можна вважати прихід до влади Л. Брежнєва, який прославився своєю кремлівською тиранією відносно пересічних громадян. Саме з цієї події розпочинається наступ на будь які прояви інакодумства які несли б хоч якусь загрозу тоталітарному режиму кремля. Під розгромний удар потрапляє осередок творчої інтелігенції України, шестидесятники генії своїх справ, досвідчені оратори та завзяті українофіли, всі вони становили чи малу загрозу для режиму радянської влади.

Рух шестидесятників в своїй основі включав в себе освічених представників поміркованої творчої інтелігенції, які не тільки вносили вклад в розвиток української культури, ай всіма можливими методами боролись за національні інтереси Українського народу [3]. Саме вони стояли на заваді подальшого розширення русифікаторської політики на території України. Вже на початку шести десятих років минулого сторіччя, авторитет творчих лідерів руху шестидесятників знаходився на дуже високому рівні, їхні вірші передавались з вуст в уста перетворюючись на всенародне надбання. Почути промови ідейних лідерів приходило тисячі людей, народні зібрання за наявності представників із шестидесятників проходили під гучні аплодисменти, які зривались після кожної тези направленої на розширення прав українського суспільства.

Саме ця творча інтелігенція була головною перепоною на шляху формування нової історичної спільноти «радянського народу», так як

відстоювала закономірне бажання власного народу: мати свою землю, свою мову, свою історію [1]. Знищити їх фізично радянська влада, боячись суспільних заворушень, не могла, а придушення їх методами заборони на видавництво, призвело до ще більшого розповсюдження самвидаву та зростанню авторитету шестидесятників серед пересічних громадян. Тому провладна верхівка вдалась бо більш вдалого плану знищення ідейної опозиції. У 1965 році по країні пройшла хвиля арештів відносно радикально налаштованих представників руху шестидесятників. Подальші публічні судові процеси справили вражаючий ефект на значну частину шестидесятницького руху і більшість з них поступово починають капітулювати, серед перших хто припинив боротьбу проти режиму та покаявся в своїй негідній поведінці, став рупор української інтелігенції І. Ф. Драч [3]. Одразу за Іваном Федоровичем переходять на провладний бік ще ряд загально відомих митців української культури, що в свою чергу призводить до внутрішнього розколу серед ідейного центру української інтелігенції. Нові прибічники влади починають відстоювати законність політики номенклатурного режиму, а не підкоренні продовжують свою політичну боротьбу трансформувались в дисидентів, чим і накликають до себе все більші утиски загальнолюдських прав.

Після капітуляції І. Ф. Драча рух шестидесятників перестав відігравати важливу роль в ідейній боротьбі за панівне становище Українських інтересів на своїй землі. Розпочинається нова хвиля тотальної русифікації яка за два подальших десятиліття призведе до вражаючих змін та перетворень в середині українського суспільства. Змінився не тільки кількісний показник російськомовних серед етнічних українців, а що на багато страшніше, частина етнічних українців, не знаючи рідної мови перестає вважати себе українцями і починає ідентифікувати себе як росіян, або як представників народу радянського як нового історичного суспільства [3].

Саме завдячуючи мовній політиці радянської партноменклатури, Українська нація опинилась у вкрай загрозливому становищі, русифікація зайняла всі сфери життєдіяльності пересічного українця, не дивлячись на принцип двомовності УРСР головною мовою починає поставати саме російська мова [1]. А не маючи ідеологічного підґрунтя та при відсутності духовних лідерів українське суспільство постало беззахисним перед безжальним механізмом тотальної русифікації. Ті, хто повинні були захищати та відстоювати інтереси свого народного надбання, в цей час знаходились якщо не у в'язниці то під опікою провладних структур радянської влади, що в свою чергу виключало їх інтерес до боротьби за Українські ідеї. На прикладі поміркованих шестидесятників, які поступилися ідейними цінностями та почали працювати в напрямленню радянської ідеології, ми можемо бачити той вражаючий рівень шкоди, для української культури яка була заподіяна як діями кремлівської мовної політики так бездіяльністю поміркованих представників української інтелігенції.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. Дзюба. – Мюнхен, 1968.
  2. Загребельний М. П. Іван Драч: науково-популярне видання / М. П. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2014. – 121 с.
  3. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років / Г. Касьянов. – К.: Либідь, 1995. – С.62.
-

Нджике Амугу Софи М. (*Яунде, Камерун*)
СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА КАМЕРУНА

Цель исследования состоит в том, чтобы повысить эффективность социальной политики в Камеруне, прослеживая реформы стратегии соци развития с момента их создания до сих пор. Сформулированы ближайш Министерства социальных дел Камеруна.

Njike Amougou Sophie M. (*Yaounde, Cameroon*)
SOCIAL POLITICS OF CAMEROON

The aim of the study is to improve the efficiency of the current social politics in Cameroon by tracing the reforms of social development strategy since creation till now. There were defined the nearest actions of the Ministry of Social Affairs of Cameroon.

The origins of Social Service merge with the history of mankind, because the social spirit is the basis of human relations. In Cameroon, it is from the prism of a certain law that one can identify the preludes of Social Service. Indeed, long before the time of independence, many texts can be considered foundations of the evolution to the Ministry of Social Affairs today. It all starts with the Decree of 30 November 1928 establishing special courts and the system of probation; follow the order of 28 October 1933 establishing a centre of education for Métis and orphaned or abandoned blacks; Decree of 30 October 1935 on the protection of the child, or Order No. 3234 of 22 November 1947 establishing the Department of Social and Cultural Affairs. March 11, 1952, Decree No. 1315 creates the Cameroonian Childhood Institution (ICE) following the International Conference held in Dar-Es-Salaam in Tanzania in 1952 on juvenile delinquency and where Participants included representatives of African countries, including Cameroon. This institution receives its first residents on 6 December 1952. The ICE of Betamba was thus intended to receive morally and materially abandoned children who were entrusted by court for their monitoring and education. In 1956, the first Cameroonian Social worker and graduate trained in France into service, followed by 1957.

Taking advantage of Decree No. 75/467 of 28 June 1975 the Directorate of Social Affairs was established as a department in its own right. The Ministry of Social Affairs is organized by Decree No. 75/723 of 19 November 1975. Mrs Delphine TSANGA, Economist, was appointed the Head this ministry and became the first woman to enter the Government. Decree No. 77/495 of 7 December 1977 fixed operating conditions and creation of Private Social (OSP). Decree No. 78/056 of 23 February 1978 created the National Rehabilitation Centre for the Disabled, which was initiated by the Canadian Cardinal Paul Emile Leger. Decree No. 80/199 of 9 June 1980 created the National School of Social Welfare Assistants (ENAAS) Yaounde. A little innovation occurred in 1981 with Decree No. 81/295 of July 23, therefore created the Ministry of Social Affairs, the Advancement of Women Department and Defence.

The Social Service is a secular phenomenon in all societies, it was necessary for Cameroon to fight integrally social problems. It is in this sense that the President of the Republic, His Excellency Paul Biya, has a duty of solidarity to underpin the social development strategy as essential to the birth and growth of a company modern Cameroon. Also, in his work for the Communal Liberalism published in 1987, he points out opportunely that "modern Cameroonian society, which we call the birth and development, would be a giant with feet of clay if it did not feed of traditional values also many enriching. One of these core values is the sense of community here presented as a duty of solidarity". This political vision is reflected in the establishment of a number of benchmarks for its operationalization such as the Strategy Document for Poverty Reduction and its subsequent developments that will lead to the projection of the socio-economic development in form of vision 2035, the Strategy Document for Growth and Jobs and many other projects and programs. Under acts marking the evolution of this revival of Social Service, 1984 saw the arrival of Madame Rose ZANG NGUELE as Minister of Social Affairs. In 1992, the training offer of the Personal Social Services is enriched by the opening at ENAM, the cycle of Inspectors of Social Affairs by the decree. The decree 95/100 of 9 June 1995 was reorganizing the Ministry of Social Affairs and the Status of Women. It was the social advancement of women and children without any discrimination and in perfect guarantee equal rights in the political, socio-educational and cultural spheres. The decree 97/207 07 December 1997 the new government created the Ministry of Social Affairs (MINAS) on one hand and the Ministry of Women (MINCOF), on the other. So we return to the situation of 1984. Dr. Marie Madeleine Fouda is paid to the head of the Ministry of Social Affairs. It was replaced in 2002 by Dr. Cécile Bomba NKOLO.

The political vision of the President of Republic, His Excellency Paul Biya as it appears in the Greater Achievements Programme gives priority to the fight against social exclusion. In 2004, Catherine BAKANG MBOCK was appointed to the Head of Ministry of Social Affairs. Upon taking office, it laid the foundations of a new concept: the social cost, with the base approaching 3 «A», Support – Support – Impovement. According to her, this approach aims to break the cycle of insecurity and dissatisfaction, because of economic and social

divides sources charged. It enshrines, through a permanent psychosocial support, involutes aids and various technical support through targeted and followed multisectoral policies to transform vulnerabilities into wealth generation engine. In other words, beyond the humanitarian imperative to the extremely vulnerable, social action now targeting profitability, capacity to self-management capacities of vulnerable people to ensure their full contribution the development of our country. Among other strategic objectives identified for achieving this vision is the strengthening of National Solidarity to curb or reduce social exclusion. This strategic objective raises a challenge to both demographic, social and economic challenges that the Ministry of Social Affairs and all partners involved in social action. These are: passing the vulnerable populations of potential resources in real resources for development; the harmonious integration of vulnerable groups in the development process and transform the vulnerable consumers into producers of wealth. All this involves the prevention of social maladjustment (juvenile delinquency phenomenon of street children, drug abuse and crime), skills upgrading and retraining of older people to extract all the economic potentialities. In this scope, the MINAS hired four major projects: the periodic production of a Directory of Private Structures Framework for Children in Cameroon, one of whose objectives is the strengthening of the structures response capabilities; Project Fight against the Phenomenon of Street Children which aim is to prepare socio-professional integration of BDUs; identification of Older Persons whose major objectives are to provide retraining and promote the upgrading of their skills; the proposed implementation of the University of the 3rd Age, virtual space of transmission of values between the old and the young. This is also to ensure the consideration of the concerns of the vulnerable in all aspects of socio-economic life, particularly through planning all practicable steps to ensure the accessibility of persons with disabilities or reduced mobility in infrastructure and public buildings open to the public, schools, health services and other basic social services; improvement and strengthening of a favourable legal framework for the development of vulnerable and their actual participation in the building of our country.

To meet this challenge, two major projects, two strategic projects: Establishment of a social information system and further committed advocacy with partner departments through interdepartmental meetings on the integration of vulnerable approach in sector policies and programs. The first results are readable through the signing of joint-circular letters with the Ministry in charge of Secondary Education and Higher Education, to facilitate the integration of handicapped and vulnerable children; the development of a guide on accessibility for disabled people in buildings and public buildings open to the public, following the Circular No. 003 / CAB / PM of 18 April 2008, the Prime Minister, Head of Government, on compliance with the rules governing the award, execution and control of public procurement; developing a monograph trades handicap accessible for use by policy makers and employers. Finally, Decree No. 2011/408 09 December 2011 to organize the Government spends resizing tasks of the Ministry of Social Affairs which is now responsible for the development and

implementation of Government policy prevention, assistance and protection of Socially Vulnerable People. This is a Ministry that has deployed nearby structures throughout the country, which are the Regional Delegations and Departmental Social Affairs, Operational Technical Units (Social Centres and Social Welfare Services) Institutions and Specialized Institutions.

Pursuant to the Policy on Social Inclusion of the Head of State, His Excellency Paul Biya, MINAS focused its strategy on the promotion of social entrepreneurship backed on national solidarity. The aim is to ensure the empowerment of Socially Vulnerable People to their full participation in the emergence of Cameroon by 2035. The challenge is to turn these people from social charges for actors and contributors growth.

In this perspective, the actions of the Ministry of Social Affairs are mainly oriented towards:

– Capacity building of Socially Vulnerable People, according to their abilities, skills and abilities;

– Strengthening existing structures and actions of state or private solidarity, improving their organization and functioning, periodic evaluation and implementation of corrective measures to ensure the coherence, relevance and sustainability of interventions;

– Consolidation of an active partnership with public and private stakeholders in order to synergize the benefit of Socially Vulnerable People.

This daily wager called for all social stakeholders, creativity, hard work and results-based management.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Pauline Irene NGUENE. Minister of Socials Affairs. LATEST NEWS MINAS. – Internet site of minas <http://www.minas.cm/>

Воронцова М. В., Мелконян А. Р. (Таганрог, Россия)

МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ГРАЖДАНАМИ РФ ПРАВА НА СОЦИАЛЬНОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ

В статье рассмотрены особенности реализации права граждан Российской Федерации на социальное обслуживание в связи с действующим ФЗ-442. Приводятся новые понятия, введенные 442-ФЗ.

Vorontsova M., Melkonjan A. (Taganrog, Russia)

THE MECHANISM OF REALIZATION OF CITIZENS' RIGHT TO SOCIAL SERVICE IN THE RUSSIAN FEDERATION

In the article the features of realization of the rights of citizens of the Russian Federation on social service in connection with the current FZ-442. Are new concepts introduced 442-FZ.

Действие нового Федерального закона 442-ФЗ «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации» распространяется на граждан России, иностранцев и лиц без гражданства, постоянно проживающих на территории Российской Федерации, беженцев. Законом вводятся такие понятия, как «получатель социальных услуг» и «поставщик социальных услуг». Получатель социальных услуг – это гражданин, который признан нуждающимся в социальном обслуживании и которому предоставляются социальные услуги. В новом законе отсутствуют такие понятия, как «клиент социальной службы» и «трудная жизненная ситуация», к которым мы уже привыкли и которые сейчас широко применяются. Поставщик социальных услуг – это юридическое лицо независимо от его организационно-правовой формы и (или) индивидуальный предприниматель, осуществляющие социальное обслуживание. Как видим, с 2015 года поставщиком социальных услуг может быть не только государственная, но и негосударственная коммерческая или некоммерческая, в том числе общественная организация, и индивидуальный предприниматель; за ними признаются равные права и обязанности. Однако, для осуществления деятельности по социальному обслуживанию граждан все поставщики социальных услуг должны быть включены в реестр поставщиков социальных услуг субъекта Российской Федерации.

Как видим, новый закон открывает огромные возможности для социального предпринимательства. По ранее действовавшему законодательству государственные услуги по социальному обслуживанию предоставлялись государственными и муниципальными органами. С 2015 года государство будет лишь устанавливать социальные стандарты и финансировать предоставление таких услуг. Поставщиками же социальных услуг могут быть любые юридические лица и индивидуальные предприниматели. Закон настраивает нас на то, что государственно-частное партнерство появится в социальной сфере РФ.

Право на социальное обслуживание имеют граждане Российской Федерации, иностранные граждане и лица без гражданства, постоянно проживающие на территории Российской Федерации, беженцы, признанные нуждающимися в социальном обслуживании. К ним относятся пожилые люди, инвалиды, дети с ограниченными возможностями здоровья, в том числе дети-инвалиды, дети и семьи, находящиеся в трудной жизненной ситуации, граждане без определенного места жительства.

Для предоставления социальных услуг гражданин либо его законный представитель могут обратиться в уполномоченный орган субъекта РФ с письменным либо электронным заявлением. Социальное обслуживание, как и социальное обеспечение в целом, основывается на заявительном принципе. Предоставление социальных услуг и отказ от них возможны только с учетом волеизъявления получателя. Отказать в социальном обслуживании в стационарной форме возможно лишь в случае наличия у гражданина (или получателя социальных услуг) медицинских противопоказаний, подтвержденных соответствующим заключением медицинской организации.

Закон предполагает индивидуальный подход к установлению получателям необходимых им социальных услуг исходя из потребности гражданина в социальных услугах. С учетом оснований, по которым гражданин был признан нуждающимся в социальном обслуживании, определяется индивидуальная потребность в социальных услугах и составляется индивидуальная программа предоставления социальных услуг. Индивидуальная программа является нововведением закона. Форма индивидуальной программы утверждена приказом Минтруда России.

Согласно ст. 17 Закона, основанием предоставления социальных услуг гражданам на территории РФ является договор о предоставлении социальных услуг. Указанный договор заключается между гражданином либо его законным представителем и поставщиком социальных услуг в соответствии с индивидуальной программой предоставления социальных услуг в течение суток с даты представления поставщику социальных услуг индивидуальной программы предоставления социальных услуг. В договоре должны быть определены предоставляемые социальные услуги, перечисленные в индивидуальной программе предоставления социальных услуг, их стоимость в случае, если они предоставляются за плату (частичную плату).

Социальные услуги могут предоставляться гражданам бесплатно или за плату. Бесплатные социальные услуги предоставляются несовершеннолетним; лицам, пострадавшим в результате чрезвычайных ситуаций, вооруженных межнациональных (межэтнических) конфликтов; лицам с доходом, равным или ниже среднедушевого дохода, установленного субъектом для предоставления социальных услуг бесплатно (при получении социального обслуживания на дому и в полустационарной форме). Размер такого дохода не может быть ниже полуторной величины прожиточного минимума, установленного субъектом РФ. Регионы вправе в нормативных актах предусмотреть иные категории граждан, имеющих право на бесплатные социальные услуги. Все остальные граждане получают социальные услуги за плату. Указанная плата не может превышать пятьдесят процентов разницы между реальной величиной среднедушевого дохода и «предельной величиной среднедушевого дохода для предоставления социальных услуг». Плата за стационарные услуги устанавливается на основе тарифов и не может превышать семидесяти пяти процентов среднедушевого дохода.

Таким образом, новый Федеральный закон № 442 «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации» вносит существенные изменения в действующее социальное законодательство: вводятся новые понятия и принципы организации социального обслуживания, расширяются полномочия федерального уровня, конкретизируются права и обязанности других участников, создаются информационные системы в сфере социального обслуживания, описываются механизмы межведомственного взаимодействия и общественного контроля. Однако, новый закон носит общий характер и не выделяет отдельные группы (детей, инвалидов, пожилых и т.д.) и их специфические потребности.

Дальнейшая конкретизация полномочий региональных властей должна осуществляться путём принятия соответствующих нормативных актов и региональных государственных программ в сфере социального обеспечения.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. ФЗ «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации» [Электронный ресурс]: ФЗ от 28 декабря 2013 г. N 442-ФЗ. URL. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2013/12/30/socialka-dok.html>

Попова А. С. (Київ, Україна)

**КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИКИ ІНТЕГРАЦІЇ РІЗНИХ
КАТЕГОРІЙ МІГРАНТІВ У ШВЕЦІЇ**

У тезах висвітлено ключові аспекти політики інтеграції різних категорій мігрантів у Швеції. Розкрито основні характеристики інтеграційних програм.

Popova A. (Kiev, Ukraine)

**KEY ASPECTS OF INTEGRATION POLICY FOR DIFFERENT
CATEGORIES OF MIGRANTS IN SWEDEN**

The theses highlights the key aspects of integration policy for different categories of immigrants in Sweden. The basic characteristics of integration program are revealed.

Сучасні тенденції розвитку суспільства, що характеризуються інтеграційними і глобалізаційними процесами зумовили зміну всіх сфер життя і стали каталізаторами багатьох соціальних процесів, зокрема, такого як міграція населення.

Проблема міграції та інтеграції мігрантів у суспільство є дуже гострою і передбачає розробку і впровадження різноманітних заходів з боку урядів країн, що приймають нових громадян.

Швеція була однією з перших країн, які визнали важливість інтеграції мігрантів. Уряд вжив заходів щодо їхньої інтеграції за 30 років до того, коли офіційно було проголошено перехід від імміграційної до інтеграційної політики. Уже в 1965 році перші курси шведської мови для іммігрантів були відкриті [2]. У 1996 році уряд Швеції офіційно оголосив про перехід від імміграційної до інтеграційної політики на основі законопроекту «Швеція, майбутнє і різноманітність – від імміграційної до інтеграційної політики». У вересні 2008 року уряд обрав загальну стратегію інтеграції мігрантів, що характеризувалась прийняттям у 2009 році законів «Про введення політики інтеграції», «Про створення можливостей для новоприбулих мігрантів», «Про дискримінацію» і мала бути впроваджена до 2010 року. Відповідно до змісту стратегії, урядом було визначено сім пріоритетних галузей, серед яких: ефективні заходи боротьби з дискримінацією, розвиток міських

районів, що характеризувались соціальною ізоляцією, формування загальних суспільних демократичних цінностей, враховуючи їх мультикультурність, прискорення системи введення новоприбулих, залучення більшої кількості роботодавців для працевлаштування мігрантів на основі субсидування, розвиток мовних здібностей і можливостей для освіти дорослих на базовому рівні (Komvux) і для тих, хто має проблеми з навчанням (Savvux), рівність і якість освіти у школах, навіть у випадку нелегальності міграції. Комплексне функціонування яких, мало забезпечити виконання поставлених цілей [4, 5].

Відповідно до проведених досліджень індексу MIPEX за 2015 рік, Швеція визнана країною з найвищими показниками інтеграції мігрантів. Мігранти в Швеції мають доступ до найвищих стандартів освіти, гарантію дотримання законів по боротьбі з дискримінацією і справедливого доступу до отримання громадянства [3].

У порівнянні з інтеграційними заходами, що застосовували інші західноєвропейські країни, політика інтеграції в Швеції має чотири основні характеристики, що характеризуються добровільною участю, не децентралізованою системою, в основному здійснюючись на рівні місцевих муніципалітетів, чітко орієнтованою програмою працевлаштування.

Метою політики інтеграції у Швеції є рівні права та обов'язки, а також забезпечення розвитку можливостей особистості, незалежно від етнічного чи культурного походження.

Особливістю інтеграційної політики Швеції є те, що вона базується на транс секторальній основі. Міністерство праці у співпраці з цілою низкою установ контролює дієвість політики інтеграції для новоприбулих. Міністерство юстиції несе відповідальність за міграційну політику, в той час як Міністерство праці координує політику інтеграції. Міграційна служба Швеції (Migrationsverket) є адміністративною установою, що відповідає за міграцію і є підзвітним органом Міністерства юстиції. Поліція відповідає за прикордонний контроль. Міграційні суди (Migrationsdomstolar) і Міграційний апеляційний суд (Migrationsöverdomstol) розглядають справи, що стосуються міграції. Територіальні органи управління (Länsstyrelserna) контролюють діяльність муніципалітетів і зацікавлених осіб по прийому неповнолітніх без супроводу. Державна служба зайнятості (Arbetsförmedlingen) здійснює координуючі функції розробки плану введення для новоприбулих. Молодіжна рада (Ungdomsstyrelsen) вирішує питання, що стосуються дискримінації. Шведська рада Європейського соціального фонду (ESF) є фінансовим гарантом реалізації політики інтеграції. Дипломатичні представництва за кордоном вирішують питання пов'язані з оформленням віз і документів на проживання новоприбулих осіб. Національне агентство з освіти (Skolverket) відповідальне за освіту мігрантів різних вікових категорій. Національна рада з охорони здоров'я і соціального забезпечення (Socialstyrelsen) забезпечують право мігрантів на рівний доступ до соціальних послуг, що гарантуються державою. Національна рада з питань житлового будівництва і планування (Boverket) здійснює діяльність щодо розвитку міських районів, що характеризуються соціальною ізоляцією [1].

Проте, головні управлінські функції покладені на Міністерство праці. Воно несе відповідальність за введення новоприбулих, шведське громадянство, боротьбу з дискримінацією і расизмом, заохочення демократії і дотримання прав людини, а також розвиток міських районів, що характеризуються соціальною ізоляцією через місцеві муніципалітети, що координують діяльність мігрантів на індивідуальному рівні.

Шведська держава несе велику відповідальність за прийнятих мігрантів і членів їх сімей, тому розгалужена мережа державних установ, великий спектр повноважень, індивідуальна відповідальність кожної підзвітної установи є гарантом успіху реалізації політики інтеграції для новоприбулих осіб у Швеції, досвід якої варто було б запозичити і для України, враховуючи соціально-політичну ситуацію, що склалася.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Andersson R., Weinar A. Integration Policies Sweden country report [Електроннийресурс]. – 2014. – Режимдоступу : <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/32656/INTERACT-RR-2014%20-%2014.pdf?sequence=1>
2. Dingu-Kyrklund, E. «Citizenship, Migration, and Social Integration in Sweden: A Model for Europe?», CERIS Working Paper No. 52, Joint Centre of Excellence for Research on Immigration and Settlement, Toronto. – 2007.
3. Migrant Integration Policy Index: Sweden. [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <http://www.mipex.eu/sweden>
4. Regeringskansliet. Pocket Facts 2010: statistics on integration. Stockholm: Ministry of Employment (Sweden). [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу:http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_21264_999909641
5. Swedish integration policy.Fact sheet of Ministry of Integration and Gender Equality [Електроннийресурс]. – Режим доступу: <http://www.government.se/contentassets/b055a941e7a247348f1acf6ade2fd876/swedish-integration-policy-fact-sheet-in-english>

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА SOCIAL PEDAGOGICS

Лук'янова К. А. (*Кривий Ріг, Україна*)

УСВІДОМЛЕНЕ СТАВЛЕННЯ ДО МАТЕРИНСТВА ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ БАТЬКІВСТВА

У тезах визначено соціально-педагогічну сутність материнства, проаналізовані аспекти прояву даного феномену. Визначено причини занепаду та знецінення материнства у сучасному українському суспільстві. Зроблено акцент на необхідності формування у дівчат усвідомленого ставлення до материнства, яке виступає передумовою ефективною реалізації батьківства.

Lukyanova K. (*Kryvyj Rih, Ukraine*)

THE REALIZED ATTITUDE TOWARD MATERNITY AS A MORTGAGE OF EFFECTIVE REALIZATION OF PATERNITY

In theses viewed socialpedagogical essence of maternity and analysed aspects of display of this phenomenon. Viewed reasons of decline and depreciation of maternity in modern Ukrainian society. An accent is done on the necessity of forming for the girls of the realized attitude toward maternity, which comes forward pre-condition of effective realization of paternity.

Роль батьків на всіх історичних етапах розвитку суспільства полягала у піклуванні та турботі про малечу, формуванні у неї моральних якостей та почуттів, наданні допомоги у процесі планомірного входження дітей у соціальну сферу та налагодження ефективних суспільних відносин, підготовці підростаючого покоління до самостійного життя. Благочестива та сумлінна поведінка батька й матері сприяли формуванню фізичних та духовно-моральних цінностей дитини, становленню гармонійно розвиненої особистості. Батьківство постає найважливішим інститутом виховання, що забезпечує формування життєво необхідних якостей та навичок дитини, оволодіння нею соціокультурним досвідом людства та повноцінне входження в багатогранну сферу суспільного життя.

Особлива місія при цьому належить матері. На думку української дослідниці М. Голець, вшанування матері та дитини було характерним ще за часів української прадавньої культури [1, с. 10]. Кожна жінка мала прагнути до досягнення ідеалу материнства, створеного народом у відповідності до українського менталітету. Звичаї та традиції зобов'язували майбутню матір ще до народження дитини на світ дбати про її душевне здоров'я, перебуваючи під час вагітності у стані спокою та гармонії. Найважливішою місією матері у вихованні дитини раннього віку виступає вміння тішити та

плекати малюка, огорнути любов'ю, адже материнська любов виховує душевний лад, урівноваженість та сердечність.

Зазвичай материнство тлумачать як функцію жіночого організму, призначення народжувати дітей, забезпечувати їх турботою та ефективно здійснювати виховний вплив з метою повноцінного розвитку особистості. Так, поняття материнства об'єднує як біологічний (вагітність, народження, годування), так і соціальний (розвиток, виховання) аспекти.

Аналізуючи проблему материнства, Ф. Хорват не визначає його як наявність певних умінь та навичок, а порівнює материнство з високим мистецтвом, оскільки діяльність матері по відношенню до дитини одухотворена великою любов'ю. На думку науковця, «материнство – це особистісні якості жінки, її біологічні та психологічні особливості, які вона містить «в собі», як певну художню здібність, наче «вроджений» талант» [4, с. 45]. А підґрунтям цього дару виступає, перш за все, материнська любов. Торкається науковець і проблеми усвідомленого, відповідального ставлення до материнства, пов'язаного з осмисленням його суспільного та особистісного сенсу, позитивним відношенням до нових обов'язків, нової ролі, розумінням реальних проблем, пов'язаних з материнством, прагненням їх вирішувати, побудовою стратегії реалізації нової діяльності.

У зв'язку з цим материнство варто розглядати як усвідомлене прагнення народження дитини, осмислення цінності цього явища, відповідальне ставлення до здійснення виховного впливу на основі любові, безумовного прийняття та емоційно-ціннісного ставлення до дитини, забезпечення належних умов для успішної соціалізації та інтеграції дитини в соціум.

Хоча феномен материнства має загальні, спільні, універсальні особливості щодо відношення та взаємодії з дитиною, все ж для особистості матері характерними є й своєрідна її індивідуальність, психологічні властивості, спрямованість, активність. У зв'язку з цим український науковець В. Рибалка запропонував тривимірну модель психологічної структури особистості матері [3, с. 5].

Так, соціально-психолого-індивідуальний вимір характеризує індивідуальність матері, її психічні процеси, властивості та характеристики, оперуючи основними підструктурами: спілкування, яке починається з моменту зачаття дитини, продовжується з її народженням і триває протягом усієї життєдіяльності; спрямованість особистості матері, її наміри закладають основи розвитку дитини; характер відображає ставлення жінки до світу, до людей, до діяльності, до речей, до себе; самосвідомість виступає опорою для побудови якісно нових зв'язків з дитиною; досвід матері – це сукупність специфічних практично засвоєних знань, умінь, навичок, реалізація яких забезпечує підтримку життєдіяльності дитини на оптимальному рівні; інтелект матері спрямований на вирішення широкого кола проблем, пов'язаних з успішним розвитком та становленням особистості дитини; психофізіологія представлена актуалізацією закладених самою природою материнських інстинктів, рефлексів, здібностей.

Другий вимір моделі психологічної структури особистості матері – діяльнісний, який проявляється у нестримній активності, спрямованій на виховання та навчання дитини, її підготовку до дорослого життя.

Віковий вимір особистості матері проявляється в безкінечній реалізації наступності поколінь, завдяки чому відбувається збереження людського роду. Мати є хранителькою життя, а її праця створює основу неперервності життя людства.

Материнство розглядається у двох аспектах – по-перше, як частина особистісної сфери жінки, сфера її самореалізації, яка репрезентує сутність особистості, відображає усвідомлення жінкою ролі матері головною сутністю «Я-концепції»; по-друге, як забезпечення оптимальних умов для розвитку, соціалізації та соціальної адаптації дитини.

Якість виконання материнських функцій у перші роки життя дитини має величезний вплив на становлення її особистості. Вкладені в дитину батьками, особливо матір'ю, «ресурси» проявлятимуть себе протягом усієї життєдіяльності людини.

Дійсно, відношення матері до малюка – це проекція на майбутнє особливостей соціальних взаємостосунків дитини з її оточенням. Досвід перших років спілкування та взаємостосунків з мамою дитина засвоїть та відтворюватиме у дорослому житті, у власній родині, передасть майбутнім поколінням.

У сучасному світі материнство знаходиться під потужним впливом різноманітних соціокультурних стереотипів, що призводить до його знецінення та переживання кризи. Це викликано протиріччями між ідеалістичним культивуванням суспільною громадськістю значимості материнства для жінки та реальною ситуацією сучасності, яка демонструє першочергове значення досягнення успіхів у професійній діяльності та кар'єрі, матеріального достатку, престижу, тим самим відсуваючи реалізацію материнської ролі на другий план. Так, О. Захарова виокремила причини свідомої відмови жінки від материнства, які проявляються на особистісному рівні (висока цінність власного «Я», прагнення до професійної самореалізації, гедоністична спрямованість життя), на сімейному рівні (надмірна опіки, культивування цінності особистості дитини призводить у майбутньому до формування у дорослої жінки егоїстичних тенденцій, інфантилізму, що проявляється у втраті емоційно-ціннісного значення народження та виховання дитини), на рівні соціуму (підвищення соціальної активності жінки, необхідність виконання різноманітних соціальних ролей, залучення до сфер професійного та суспільного життя створює можливість виникнення ціннісного конфлікту) [2, с. 47-48]. Тому все частіше спостерігається відмова жінок від реалізації материнства на користь професійної діяльності та отримання задоволення від життя.

Виховання малечі здійснюється від самого народження у соціальному середовищі родини, атмосферу якої в більшій мірі визначає жінка. Її позиція щодо самореалізації у сфері материнства, прагненні виховувати та сприяти розвитку малюка закладає основи усвідомленого ставлення до батьківських

обов'язків. Жінка спрямовує вектор ефективної реалізації батьківства, оскільки саме вона є тим джерелом, яке сповнює новонароджену дитину любов'ю та життєздатною енергією. Материнство закладає підґрунтя усвідомленого ставлення до батьківства. Тому надзвичайно важливим завданням постає формування у молоді позитивної мотивації до опанування ролі батьків, розвиток ширих почуттів до малюка, прищеплення навичок догляду та піклування про маля. І, що не менш важливо, донести думку, що виконання батьківських функцій, зокрема материнства, не створює обмеження для самореалізації, а навпаки, дає змогу розкрити свій потенціал ще в одній сфері. Адже різноманіття діяльностей, виконанням яких займається людина, надає відчуття емоційної насиченості.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Голець М. І. Етика матері і дитини: Нарис з історії виховання дітей раннього віку : Навч. посіб. / М.І. Голець. – Київ : Вища шк., 2005. – 159 с.
2. Захарова Е. И. Условия становления негативного отношения современных женщин к материнской роли / Е. И. Захарова // Культурно-историческая психология. – 2015. – Т. 11. – №1. – С. 44-49.
3. Рибалка В. Талант материнства / В. Рибалка // Психолог. – 2012. – № 5 (485). – С. 4-14.
4. Хорват Ф. Любовь, материнство, будущее / Ф. Хорват ; [ред. Т. Н. Сумарокова]. – Москва : Прогресс, 1982. – 96 с.

Тодорцева Ю. В. (Одеса, Україна)

ПРОФІЛАКТИКА І ПРОГНОЗУВАННЯ КОНФЛІКТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У тезах досліджуються причини конфліктів в освітньому середовищі вишів, а також розглядаються шляхи профілактики і прогнозування педагогічних конфліктів.

Todortseva J. (Odessa, Ukraine)

PROPHYLAXIS AND PROGNOSTICATION OF CONFLICTS IN EDUCATIONAL SURROUNDING

In thesis were investigated the reasons of conflicts in higher educational establishments and also given the ways of prophylaxis and prognostications of pedagogical conflicts.

Форми спілкування викладачів і студентів багато в чому залежать від соціокультурних та індивідуально-психологічних якостей суб'єктів взаємодії, а також від традицій, норм і правил спілкування у вузівському колективі. Основним джерелом суперечностей є особливості особистісного розвитку юнацького віку. Опитування 57 студентів III курсу Інституту

комп'ютеризованих систем ОНПУ показало, що 58% студентів вміють захищати власну точку зору, не дивлячись на наслідки, а 42% уникають будь-яких конфліктів. Найбільш значущими причинами міжособистісних конфліктів між викладачами і студентами виступають: будь-які обмеження з боку дорослих, вимоги щодо допомоги в господарських справах; труднощі в навчанні; розбіжності в поглядах на статеві стосунки; неорганізованість студентів; ситуації, регламентовані правилами ВНЗ [1].

Проблемі конфліктів у сфері освіти присвячено чимало наукових досліджень – це праці В. Є. Виноградової, О. П. Грибок, І. Кона, В. Р. Міляєвої, А. Д. Черевко та інших. Згідно дослідженням, більшість студентів вважають причиною конфліктів типу «студент-викладач» передусім низький професійний рівень викладачів. Багатьох студентів не влаштовують догматизм і відрив суспільно-політичних наук від реального життя. Викладачі, проте, неефективність навчального процесу і конфліктність у спілкуванні пояснюють іншими причинами, серед яких: слабка базова підготовка молоді, її нездатність до самостійного мислення і низький рівень загальної освіченості; брак у молоді інтересу до навчання і до майбутньої професії; завищена самооцінка студентів, безвідповідальне ставлення до навчання, лінощі, небажання вчитися.

Отже, найчастіше причиною конфліктів між студентами і викладачами стають: незбіг їхніх ціннісних орієнтацій, нетактовність у спілкуванні, розбіжності щодо взаємних очікувань, рівень професіоналізму викладачів та успішність студентів.

У будь-якому конфлікті завдання викладача полягає в тому, щоб перетворити протидію сторін у взаємодію. Насамперед потрібно домогтися адекватного сприйняття опонентами одне одного. Контролюючи свої емоції, педагог повинен у той чи інший спосіб знизити емоційну напругу під час конфліктної взаємодії зі студентом. Для цього можна використовувати такі прийоми: не відповідати на агресію агресією; не ображати і не принижувати опонента ні словом, ні жестом, ані поглядом, використовуючи інтолерантність чи грубість; дати можливість опонентові висловитися, уважно вислухавши його претензії; намагатися показати своє розуміння; не робити поспішних висновків; запропонувати опонентові обговорити проблеми в спокійній обстановці. Якщо вдалося переконати опонента в тому, що ви готові до рівноправного співробітництва, можна переходити до наступного етапу врегулювання конфлікту – діалогу. На першій стадії діалог – це спосіб налагодження комунікації між опонентами, на другій – засіб для обговорення спірних питань і пошуку взаємоприйнятних способів врегулювання конфлікту. Під час діалогу зі студентом варто дотримуватися таких правил: бути тактовними; спочатку слухати, а потім говорити; не нав'язувати свої думки; уміти сумніватися в самому собі; намагатися правильно формулювати запитання; спробувати так побудувати логіку міркувань, щоб опонент сам знаходив потрібні рішення. Взаємодія є завершальним етапом у врегулюванні конфлікту. Тут слід розуміти спільну діяльність всіх опонентів, які разом уточнюють коло проблем і варіанти їх

вирішення, розподіляють види робіт, з'ясовують терміни їх виконання і визначають систему контролю.

Проте конфлікт можна не тільки розв'язувати, а й прогнозувати. Для цього потрібні аналіз та осмислення основних компонентів конфлікту, а це причини конфліктної ситуації, учасники конфлікту, інцидент. Наприклад, основні компоненти конфлікту можуть проявлятися таким чином:

1. У студента проблеми з відвідуванням занять та успішністю.
2. Можна передбачити, що його не допустять до сесії.
3. Потенційними учасниками в передбачуваному конфлікті можуть бути: студент, викладачі відповідних дисциплін і деканат факультету.
4. Ступінь імовірності виникнення конфлікту може бути визначена за сумою поточних навчальних заборгованостей студента.

Прогнозування дає можливість запобігти негативному перебігові конфліктної ситуації та перетворити його в позитивний розвиток. Для цього потрібно:

а) виявити справжні причини низької успішності студента. Можливо, це брак часу на відвідування занять (студент змушений шукати джерела додаткового заробітку), недостатній інтерес до вивчення предмета, напружені відносини з викладачем та інші причини;

б) намітити план дій по запобіганню негативному розвитку ситуації: розробити індивідуальний план занять для студента, перевести його в іншу групу і т.інш.

Таким чином, передбачувані опоненти в конфлікті можуть стати союзниками, а ймовірність негативних наслідків конфлікту може бути зведена до мінімуму. Коректність, стриманість, толерантність і доброзичливість викладача постають для студентів прикладом культури спілкування.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник / Іван Дмитрович Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 203 с.
2. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник / Т. В. Дуткевич. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 456 с.
3. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин. – М.: Наука, 1985. – 128 с.

Середа І. В. (Миколаїв, Україна)

МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

У тезах висвітлюються актуальні підходи до визначення змісту соціально-виховної роботи, класифікації та відбору її методів та технологій в сучасних умовах.

Sereda I. (Mykolaiv, Ukraine)
**METHODS AND TECHNOLOGIES OF SOCIAL
AND EDUCATIONAL WORK**

In theses highlights current approaches to determining the content of social and educational work, classification and selection of methods and technologies in the modern conditions.

В умовах сучасних соціальних перетворень у суспільстві, викликаних процесами європейської інтеграції, відродженням ідей гуманізації соціально-виховної сфери, набувають актуальності ті методи і технології соціально-виховної роботи, які будуть найбільш дієвими та ефективними в сучасному соціокультурному просторі. Питанням соціальної роботи та соціального виховання приділяли увагу такі вітчизняні науковці, як: Т. Д. Дем'янюк, С. Г. Карпенчук, М. П. Лукашевич, Л. В. Манчуленко, І. І. Мигович, Т. В. Семигіна, М. В. Шакурова та ін. Проте питання щодо визначення методів та технологій, їх класифікації та вибору в конкретних соціально-виховних умовах поки що залишається недостатньо дослідженим. Метою статті є висвітлення актуальних підходів у визначенні змісту соціально-виховної роботи, класифікації та відборі її методів та технологій в сучасних умовах.

Соціальне виховання як наукова категорія вперше була розглянута наприкінці ХІХ ст. Нині об'єктом соціального виховання вважають систему соціальної взаємодії людини в зоні її найближчого оточення, предметом – процес педагогічного впливу на соціальну взаємодію людини протягом всіх вікових періодів в різних сферах її мікросередовища.

У визначенні *соціального виховання* можна виділити кілька підходів сучасних науковців, які уявляються нам найбільш актуальними, зокрема:

– піклування суспільства про свій прогрес в особі молодших поколінь, а також умови, створювані суспільством, державою, приватними структурами, для фізичного, психологічного і соціального розвитку людини (М. В. Шакурова);

– система соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння та засвоєння дітьми і молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у них сталих ціннісних орієнтацій та адекватної соціально спрямованої поведінки (Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик);

– створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій (О. П. Безпалько).

Отже, соціально-виховна робота є інтегрованим напрямом соціальної діяльності, який поєднує в собі загально педагогічні (виховні), соціально-педагогічні та соціальні аспекти. Це галузь педагогічних знань, яка вивчає і

розв'язує комплексні проблеми людини в соціальному середовищі, враховуючи всі впливи, яких зазнає людина у процесі соціального становлення. Соціальне виховання здійснюється у процесі взаємодії особистості в різних відносно автономних сферах життєдіяльності, таких, як: освіта, організація соціального досвіду людини, індивідуальна допомога їй. Воно передбачає використання у виховному процесі всього арсеналу засобів і можливостей суспільства, мікросередовища, в якому проходить життєдіяльність конкретного індивіда, можливостей самої особистості як суб'єкта виховного процесу.

Методи соціально-виховної роботи – це сукупність виховних прийомів і способів, які забезпечують успішну соціалізацію особистості й оптимальність соціально-педагогічної діяльності за конкретних умов.

У класифікації методів соціально-виховної роботи, враховуючи її специфіку, виділяється кілька різнопланових груп методів, зокрема: організаційно-адміністративні (регламентування, нормування, інструктування); соціально-економічні (грошова допомога, установа пільг, здійснення патронажу, соціальний супровід, допомога в побутовому обслуговуванні); психологічні (тестування; соціодрама, психодрама, тренінг, казко терапія, ігрова терапія, сімейна терапія, арт-терапія, епістолярна терапія; консультування); соціологічні (спостереження, опитування, анкетування, біографічний метод, метод аналізу документів); педагогічні (лекція, бесіда, розповідь, диспут, роз'яснення, метод прикладу; педагогічна вимога, громадська думка, доручення, створення виховних ситуацій, привчання, вправлення; змагання, заохочення, покарання; самоусвідомлення, самодисципліна, самозаборона, самоконтроль, самооцінка); специфічні (метод вуличної роботи, метод «рівний-рівному», аналіз соціуму) [2]. Суттєвим аспектом соціально-виховної роботи є правильний вибір методів виховання. У найбільш загальному вигляді він залежить від таких факторів: цілі і завдання виховання; зміст виховання (конкретний напрям); вікові та індивідуальні особливості вихованців; умови виховання (мікроклімат у колективі, стиль педагогічного керівництва); доступні засоби виховання; рівень педагогічної кваліфікації вихователя (обирає ті методи, якими володіє); очікувані наслідки.

Недостатньо розробленим на сучасному етапі залишається питання *технологій соціально-виховної роботи* як сукупності методів, прийомів та засобів, спрямованих на досягнення певної соціально-виховної мети. Найбільш популярною є класифікація, яка бере за основу напрями соціальної роботи і виділяє такі технології: соціальна адаптація, соціальна профілактика, соціальна терапія, соціальне консультування, соціальне обслуговування, соціальна реабілітація. Згідно іншого підходу [1] технології, як і методи, класифікуються відповідно до категорій клієнтів, з якими здійснюється соціальна робота. Наприклад, методи та технології роботи з проблемними сім'ями, з людьми, що мають функціональні обмеження, з людьми, що залишилися без піклування батьків тощо.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Лукашевич М. П. Соціальна робота: теорія і практика / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. – Київ: ІПК ДСЗУ, 2007. – 341 с.
  2. Манчуленко Л. В. Методика соціально-виховної роботи у сучасних умовах /Л. В. Манчуленко. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 240 с.
-

Гедзур А. С. (*Київ, Україна*)

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ В ЗБРОЙНИХ
СИЛАХ УКРАЇНИ**

У тезах здійснено аналіз особливостей соціалізації військовослужбовців строкової служби в Збройних силах України та проаналізовано основні наукові підходи до трактування процесу соціалізації.

Hedzur A. (*Kyiv, Ukraine*)

**SOCIAL AND EDUCATIONAL CONDITIONS SOCIALIZATION
CONSCRIPTS IN THE ARMED FORCES UKRAINE**

In thesis analyzes the features of socialization of conscripts in the Armed Forces of Ukraine and analyzes the main scientific approaches to the interpretation of the socialization process.

Існує об'єктивна необхідність концептуального визначення єдиних підходів до виховання захисника Батьківщини з урахуванням морально-етичних, національно-історичних засад, економічної, суспільно-політичної, демографічної ситуації, становища молоді в суспільстві. Зміни, які відбуваються в останні двадцять років в українській державі, супроводжуються численними політичними, економічними і соціальними проблемами, що відбивається певною мірою, насамперед, на життєдіяльності сім'ї, яка найбільш повно відтворює усі аспекти суспільства та чутливо реагує на структурні й функціональні перетворення, що відбуваються в ньому.

На думку вчених, в сучасних умовах ускладнився і подовжився сам процес соціалізації особистості, і відповідно іншими стали критерії її соціальної зрілості. Вони визначаються не тільки її вступом у самостійне трудове життя, але і завершенням освіти, отриманням професії, реальними політичними і громадянськими правами, матеріальною незалежними від старших. Армія є одним з інститутів соціалізації молоді, де юнаки отримують не тільки досвід бойової та строкової підготовки, а й досвід морально-психологічного зміцнення цивільних і патріотичних цінностей, новий досвід проживання в особливих умовах побуту. Будучи соціальним інститутом суспільства, армія виконує певні соціокультурні функції: інтегративну,

регулятивну, ідентифікаційну, ціннісно-нормативну, соціоструктурну, функцію соціалізації та виховання, соціальної циркуляції.

Аналіз широкого аспекту наукових досліджень останніх років свідчить про зростання інтересу до даної проблеми. Зокрема, деякі питання, що стосуються впливу соціального середовища на формування особистості молодшої людини, розкрито у працях М. Бондаренка, Р. Вайноли, М. Іщенко, А. Капської, Л. Коваль, І. Ковчиної, Н. Лавриченко, Л. Міщик та ін.

Специфіка праці військовослужбовця строкової служби Збройних Сил формує у нього типові соціальні якості, характерні військовій професії: відповідальність, законслухняність, дисциплінованість, вольові якості, організаторські здібності, мужність, військово-соціальні знання, широкий військово-теоретичний світогляд тощо. Ці якості проявляються як духовно-моральні зразки, цінності, норми, що загалом формує так звану військову субкультуру і суттєво впливають не лише на професійну діяльність військовослужбовця, але і на його взаємини з мікросоціумом.

Молоді офіцери відіграють важливу роль у виконанні завдань, які стоять перед військами (силами) і приймають активну участь у вирішенні завдань підтримки постійної бойової готовності, підвищення рівня бойової підготовки, експлуатації озброєння й техніки, організації служби військ і виховання особового складу.

Результат адаптації молодого офіцера значною мірою залежить від ставлення до цього процесу командирів (начальників) всіх рівнів, посадових осіб органів виховної та соціально-психологічної роботи, кадрових органів та служб забезпечення. Вони відповідальні за проходження адаптаційного періоду молодого офіцера, за створення необхідних умов для успішного становлення офіцера на посаді, встановлення професійних та особистісних відносин з командирами (начальниками), колегами та підлеглими.

Соціальний простір військової частини слід розглядати як одну із домінуючих сфер соціального життя, яка при створенні умов для її вдосконалення може стати надійним стабілізуючим фактором у суспільстві і в перспективі сприяти його успішному розвитку.

Тому військовослужбовці, що включаються в військове середовище, повинні сприймати умови діяльності як сукупність пред'являються психологічних характеристик і ефективних стратегій поведінки, покликаних долати складні ситуації, що ведуть до дезадаптації в умовах армії.

У більшості досліджень помітно переважає аналітичний підхід до вирішення такої проблеми. Це ускладнює уявлення про цілісний процес соціалізації. При цьому, вирішення питання ефективності досліджуваного процесу характеризується недостатнім використанням комплексного підходу. Проблема соціалізації військовослужбовців строкової служби лише останнім часом стає предметом дослідження у педагогічній науці, оскільки більшість опублікованих робіт торкалася феномена соціалізації в рамках конкретної соціальної історичної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Культурология: Учеб. пособ. / Г. В. Драч, В. Е. Давидович, А. Н. Ерыгин и др. ; [под ред. проф. Г. В. Драча]. – М. : Альфа-М, 2003. – 432 с.
  2. Назаренко С. В. Социология: Учеб. пособ. / С. В. Назаренко. – СПб. : Питер, 2009. – 496 с.
  3. Соціально-психологічні засади професійного спілкування офіцерів: Навч. посіб. для курсантів / А. М. Богуш, О. В. Мазурік, В. І. Паламарчук, С. К. Хаджирадева]. – Одеса: ОІСВ, 1998. – 88 с.
  4. Харчев А. Г. Социология воспитания / А. Г. Харчев. – М.: Политиздат, 1990. – 394 с.
  5. Чернавин Ю. А. Социальный статус военнослужащего (социально-философская концепция) / Ю. А. Чернавин. – М : ВУ, 1997. – С. 53–56.
  6. Шахов А. Н. Демократизация воинской жизни / А. Н. Шахов, М. Н. Шахов. – М. : Воениздат, 1990. – 142 с.
-

**Кримова Н. О., Лисенко О. М. (Одеса, Україна)
ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ «ШКІЛЬНА СЛУЖБА
ПОРОЗУМІННЯ»**

У тезах розглянуто особливості впровадження соціального проекту шкільної служби порозуміння.

**Krymova N., Lysenko O. (Odessa, Ukraine)
IMPLEMENTATION OF THE PROJECT «SCHOOL SERVICE
AGREEMENT»**

The peculiarities of the implementation of the social project school service agreement are considered in the theses.

Соціальний проект «Впровадження відновних практик в загальноосвітні навчальні заклади м. Одеси» спрямовано на розвиток служби шкільної медіації і є важливою соціальною інновацією, яка затребуване життям і стає одним із пріоритетних завдань в галузі сучасного виховання і освіти. Створення шкільної служби порозуміння (ШСП) обумовлено наступними причинами: соціальною напругою, озлобленістю і конфліктністю у суспільстві; загостренням міжнаціональних відносин; ослабленням ролі сім'ї як фундаментального суспільного інституту і покладання цієї ролі на освітні установи; асоціальними проявами в суспільстві: дитяча наркоманія, алкоголізм, бездоглядність і безпритульність, дитяча і підліткова злочинність, правопорушення, прояви суїцидальної поведінки.

Мета проекту: сприяння створенню умов для конструктивного вирішення конфліктів, сприяння взаєморозумінню і примиренню учасників

конфліктів, вихованню поваги гідності особистості, етико-правової освіти дітей і дорослих.

Завдання проекту включають наступні кроки: створити робочу групу для створення служби медіації у школі; розробити методологічні та правові основи і робочі матеріали для функціонування шкільної служби медіації; організувати тренінги для вчителів, соціальних педагогів, психологів з освоєння техніки медіації; розробити методичні матеріали для проведення тренінгів для учнів.

Особливостями роботи служби шкільної медіації є наступне: конфлікт повинен бути вирішене самими його учасниками в ході переговорів; велика увага приділяється позбавленню від злості, образи, ненависті, непорозуміння, упереджень (у обох сторін конфлікту); переговори (медіацію) організують самі учні школи; ці зустрічі проводяться тільки добровільно, безкоштовно і конфіденційно.

Перелічимо основні принципи служби шкільної медіації. Принцип добровільності: він передбачає як добровільну участь учнів в організації роботи служби, так і обов'язкову згоду сторін, залучених в конфлікт, на участь у програмі з метою примирення; принцип конфіденційності: передбачає зобов'язання служби порозуміння не розголошувати отримані в ході переговорів відомості, за винятком примирливого договору, який був підписаний ними; принцип нейтральності: забороняє службі примирення приймати сторону будь-якого учасника конфлікту (в тому числі адміністрації). Нейтральність передбачає, що служба примирення не з'ясовує питання про винуватість чи невинуватість тієї чи іншої сторони, а є незалежним посередником, що допомагає сторонам самостійно знайти рішення.

Діяльність ШСП дозволяє: своєчасно виявляти шкільні конфлікти і латентні правопорушення; своєчасно втручатися в конфлікт, який назріває і запобігати його; здійснювати конструктивне вирішення конфліктів між учасниками освітнього процесу; здійснювати профілактику агресивних способів вирішення неминучих конфліктів і протиріч між учнями.

Ефекти роботи шкільної служби медіації: просвітницький – поширення ідей ненасильства, культури діалогу, толерантності, відновного підходу, мирного вирішення конфліктів; розвивальний – придбання навичок конструктивного діалогу, вміння бачити і чути іншого, враховувати його інтереси, навички грамотної взаємодії з опонентом конфлікту, здатність домовлятися; виховний – виховання відповідальності, власної гідності, згуртованості колективу; профілактичний – профілактика пропусків уроків, неуспішності, вживання психоактивних речовин, правопорушень та інше; реабілітаційний – відновлення зруйнованих відносин, довіри, самооцінки, соціального статусу; загальнокультурний (гуманітарний) – засвоєння цінностей дружби, розуміння, толерантності, культури спілкування та діалогу, мирного співіснування і цивілізованого врегулювання конфліктів.

Для впровадження шкільної служби медіації були розроблені тренінги для працівників системи освіти і, перш за все, для вчителів початкової та

середньої школи, а також окремо було розроблено «Програма підготовки школярів-медіаторів». Метою тренінгу є навчання первинним навичкам посередництва у вирішенні конфліктів, медіативним технікам і відпрацювання навичок проведення медіації.

Структура програми для вчителів включає наступні блоки: «Тренінг комунікативної компетентності» та «Основи конфліктології та переговорного процесу. Медіація як технологія переговорного процесу». В результаті навчання учасники тренінгу повинні опанувати також необхідною інформацією, яка дозволяє відмежовувати медіацію від інших альтернативних процедур, розуміти особливу роль медіатора і роль сторін; виявляти переваги та недоліки медіації стосовно конкретного спору; вміти розбиратися в організації процедури медіації; освоїти основні принципи проведення медіації; вивчити різні моделі переговорів і набути практичних навичок участі в якості медіаторів і представників сторін або самих сторін у процедурі медіації.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Коэн Р. Медиация ровесников в школе: школьники разрешают конфликт / Р. Коэн ; [перевод с англ.]. – Одеса, 2001. – 202 с.
2. Терещенко И. Г. Медиация в школе: украинский опыт внедрения / И. Г. Терещенко, А. В. Гусева, А. И. Гусев. – К.: Золотые ворота, 2013. – 150 с.

Черних О. О. (*Старобільськ, Україна*)

ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ЦИФРОВИХ БЕЙДЖІВ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У тезах обґрунтовано можливість використання відкритих цифрових бейджів у роботі соціального педагога з формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті.

Chernykh O. (*Starobilsk, Ukraine*)

USING OF OPEN BADGES IN SOCIAL PEDAGOGUE'S PRACTICE

An opportunity to use Open Badges by a social pedagogue in ones practice of promoting teenager's safe Internet behavior is described in the article.

Інтернет є впливовим фактором соціалізації сучасного підлітка, який може як позитивно, так і негативно впливати на розвиток дитини. Соціальний педагог у своїй професійній діяльності значну увагу приділяє формуванню безпечної поведінки підлітків в Інтернеті.

Завдяки використанню відкритих цифрових бейджів три з визначених нами раніше принципів соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки в Інтернеті, можуть бути успішно реалізовані. До цих принципів належать: визнання Інтернету як значущого для підлітка фактору

соціалізації; зосередження на можливостях, які надає Інтернет та його позитивному впливі на розвиток; принцип позитивної атмосфери, що передбачає створення позитивного емоційного фону спілкування в такій роботі, надання стимулів, створення ситуацій успіху.

Відкриті цифрові бейджі представляють собою візуалізовані символи здобутих знань і навичок. «Мозіла» (Mozilla) разом з партнерськими організаціями створила відкриті бейджі (Openbadges) у 2011 році для розвитку нового шляху для визнання навчання незалежно від того, де воно відбувалось [1].

Ж. Ахн, Е. Пелікон, Б. Бутлер пропонують розглядати відкриті цифрові бейджі у трьох аспектах: як мотиватор поведінки, як педагогічний інструмент, як сертифікат, пов'язаний з економічними та соціальними можливостями [2].

Бейдж як мотиватор поведінки може бути одним із методів гри (гейміфікації). Гра (гейміфікація) визначається як використання ігрових елементів дизайну в неігрових контекстах.

Бейдж як педагогічний інструмент може відігравати унікальну роль в просуванні конкретного викладання і навчальної діяльності для конкретної особи. Відкритість бейджів може бути способом візуалізувати навчальний шлях змісту і діяльності.

Бейдж як сертифікат, що пов'язаний з економічними та соціальними можливостями, є однією з можливостей створити альтернативу або доповнення до традиційних документів, таких як загальноновизнані свідоцтва чи дипломи.

Основними елементами структури цифрового бейджу є назва бейджу, опис і критерії [3]. Назва бейджу розкриває зміст навичок або досягнень в декількох словах. Опис забезпечує знайомство з деталями досягнення: описує контекст, визначає досягнення, пояснює процедури оцінки. Критерії говорять про завдання, поставлені для отримання саме цього бейджу (необов'язковий елемент).

Видавати бейдж для визнання навчання і досягнень може організація, компанія, установа або приватна особа.

На наш погляд, відкриті цифрові бейджі можуть стати одним з методів для впровадження інформаційного компоненту технології соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті. Для створення та видачі бейджів українською мовою ми стали долученими до перекладу ресурсу Badgecraft, що є доступний за посиланням: <https://www.badgecraft.eu/uk>.

Так, для визнання розвитку чотирьох базових компетенцій безпечної поведінки підлітків в Інтернеті (розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті; електронна участь; здоров'я збереження під час роботи з цифровими пристроями; звернення про допомогу та захист) ми пропонуємо використання відкритих цифрових бейджів.

Прикладом відкритого цифрового бейджу для компетенції «Розуміння застосування поняття права людини онлайн» може бути такий бейдж.

Зображення: кліп-арт з людьми з серії «Інтернет».

Назва: «Права людини в Інтернеті»

Опис: Цей бейдж видано учаснику тренінгу з прав людини онлайн в Одесі 17 листопада 2016 року та засвідчує роботу над розуміння того, що права людини в Інтернеті існують так само, як і в реальному житті. Бейдж підтверджує, що власник проаналізував можливості для реалізації свободи слова в Інтернеті та випадки, коли ця свобода може бути обмежена (наприклад, мова ненависті).

Критерії: Для отримання цього бейджу здобувачу необхідно навести по два приклади реалізації та порушення прав людини в Інтернеті.

Видає: ЗОШ № 14

Отримус: 11111@11111 (електронна поштова адреса учня)

Отже, використання відкритих цифрових бейджів у роботі соціального педагога з формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті може виступати методом для визнання досягнень у розвитку компетенцій безпечної поведінки підлітків в Інтернеті; позитивної мотивації до участі в освітніх заходах та зміни поведінки; створення ігрової та позитивної атмосфери здобуття підлітками компетенцій безпечної поведінки в Інтернеті.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. About Open Badges // Режим доступу: <https://openbadges.org/about/>
2. June Ahn, Anthony Pellicone and Brian S. Butler. Open badges for education: what are the implications at the intersection of open systems and badging? // Режим доступу: <http://www.researchinlearningtechnology.net/index.php/rlt/article/view/23563>
3. Understand badge metadata // Режим доступу: <https://www.badgecraft.eu/uk/open-badges/understand-badge-meta-data>

Хорошилова Н. В. (*Кривий Ріг, Україна*)

НАВЧАЛЬНІ ПІДХОДИ В СИСТЕМІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У НІМЕЧЧИНІ

У статті розглядається іншомовна освіта дорослих, компонентом якої є подальша освіта або підвищення кваліфікації, а також пропозиції щодо якісних змін у системі освіти дорослих.

Khoroshilova N. (*Kryvyi Rih, Ukraine*)

TEACHING APPROACHES TO FOREIGN LANGUAGE EDUCATION FOR GROWN UPS IN GERMANY

The article gives a broad outline of education for grown ups and further education as its component as well as proposals related to qualitative changes in the system of education for grown ups.

Соціальний контекст сучасного світу суттєво змінився. Населення багатьох європейських країн виявляє тенденцію до збільшення частки громадян старшого віку. Зміни, які відбуваються у професійній сфері, потреба у фахівцях з нових спеціальностей, у набутті нових спеціалізацій і професійних навичок, стали поштовхом до активізації у сфері післядипломної освіти. Одним із перспективних і затребуваних напрямів є іншомовна освіта дорослих. Це пояснюється тим, що знання мов перестали бути фахом, в умовах глобалізації іншомовна комунікативна компетенція перетворилася на одну із важливих кваліфікацій, що додатково до основного фаху розширює можливості працевлаштування. Держава має реагувати на потреби суспільства і пропонувати дієві форми і методи іншомовного навчання у системі освіти дорослих, щоб забезпечити соціальну адаптацію громадян у нових соціально-економічних умовах. Цікавим досвідом у цьому контексті є досвід Німеччини, яка за останні десятиліття побудувала ефективну систему освіти дорослих, зважаючи на «старіння» населення і потужний потік мігрантів.

Освіта дорослих як система навчання перебуває у перманентному русі та потребує змін, оновлення методичних і навчальних матеріалів, розробки нових навчальних підходів. Саме це зумовлює пошук інновацій та незвичних методів, які є обов'язковими для успішного та якісного навчання. Говорячи про зміни та подальше навчання, або про підвищення кваліфікації у контексті освіти дорослих, слід визначити, де та якою мірою ці зміни повинні відбуватися.

Довготривале навчання вимагає від тих, хто вчиться, певних зусиль, багато часу, витримки, терпіння. Дорослим людям саме цього і не вистачає, щоб брати участь у довготривалих семінарах, через це скорочується і кількість слухачів, які готові до участі у довготривалих курсах.

Пропозиції навчання в різних закладах, що надають освітні послуги дорослим, стають більш різноманітними. Традиційні навчальні заклади державного підпорядкування, які пропонують підвищення кваліфікації або перекваліфікацію дорослим, конкурують з приватними закладами, при чому приватний сектор освіти у сфері дозвілля, туризму, спорту мають цікавіші пропозиції, тому, навіть попри фінансовий аспект, є більш затребуваними. Слід зазначити, що в деяких регіонах Німеччини спостерігається перенасичення ринку пропозицій.

Використання комп'ютера у навчальному процесі значно покращило якість навчальних програм, а застосування інтерактивних та комунікативних методів зробило навчання більш привабливим. Крім того, у системі освіти дорослих широко використовується дистанційне та змішане навчання; часто традиційні форми і методи навчання пропонуються паралельно з новітніми.

Відчутною є нестача висококваліфікованих кадрів для проведення семінарів в системі освіти дорослих, тому їх підготовка є сьогодні нагальною проблемою і поступово вирішується у системі підготовки педагогічних кадрів. Позитивним показником стало розширення пропозиції для тих, хто має бажання навчатися.

За навчання дорослих несе відповідальність держава. Фінансова підтримка з боку державних установ значно знизилась в той час як в суспільстві відбуваються зміни ринку праці, підвищується попит на навчальні програми. У Німеччині у 70-ті роки проводились емпіричні дослідження, метою яких було виявлення запитів дорослих та їх ставлення до післядипломної освіти та курсів підвищення кваліфікації. Аналогічне опитування проводилося і у 2000 році. У порівнянні з ним спостерігається помітне зростання кількості тих, хто має бажання вчитися або потребує перекваліфікації: 25% та 37,1% відповідно. Зріс і середній вік, що пояснюється і «старінням» німецького суспільства, і міграційними процесами. Відбулися зміни у виборі тем курсів, третину яких у першому опитуванні становила тематика, пов'язана з інформаційними технологіями та комунікативними і медійними засобами. Сьогодні ключовими темами є комп'ютерні технології з різними спеціалізаціями, іноземні мови, спектр яких надзвичайно широкий, та комунікація [1].

Відбулися зміни і у пріоритетах дорослих щодо форм навчання. Дорослі більш мотивовані, вони свідомі того, до якого типу і стилю навчання вони належать. Тому, оцінюючи власні можливості, вони обирають ті форми, які для них є найбільш ефективними. Часто це групове навчання, яке дозволяє вчитися не тільки за допомогою викладача, а й отримувати знання під час взаємодії з учасниками навчального процесу.

В 70 роки спостерігалась тенденція чіткої орієнтації на викладача. На цей час учасники мають більше самосвідомості щодо навчання. Тільки 23,1% відзначають провідну роль викладача. Більшість вважають, що курси мають орієнтуватися не на уподобання викладача, який визначає зміст курсів, а на потреби тих, хто вчиться. Тож, сьогодні викладач має бути не стільки ретранслятором знань, скільки консультантом. Доступ до інформації завдяки інформаційним та комунікативним технологіям є відкритим, тож викладач має зорієнтувати в інформаційному просторі, забезпечити методичну і наукову підтримку. Це означає, що педагогічна освіта має підготувати викладача нового типу, здатного виконувати нові функції.

Новий тип учня в контексті освіти дорослих це – комунікативна, соціальна, самосвідома людина, яка має навички роботи з комп'ютером, здатна ставити завдання і вирішувати їх.

Важливого значення в контексті освіти дорослих набувають інституції та організація навчання. У 80-ті роки відбувся значний прорив та було розроблені програми, що мали на меті соціально реформувати вищі школи та максимально адаптувати їх до дорослих учнів, перетворити їх на навчальні заклади, які б відповідали потребам цільової групи «дорослі». Саме готовність прийняти нових учнів, розробити навчальні програми, створити належні умови та сприяти якісному отриманню знань – актуальні на сьогодні питання у сфері вищої освіти. Якісні зміни передбачають:

– наявність в навчальних закладах сучасного обладнання, що відповідає вимогам та завданням;

- готовність до співпраці з іншими установами, вищими школами, обмін досвідом;
- формування нових цільових груп, а саме: орієнтація на рівень знань і формування груп з урахуванням потреб і мети навчання;
- використання нових форм та урізноманітнення пропозицій щодо навчання, а саме: «незвичні» місця, час, теми, методи; використання комп'ютерних технологій навчання, включення тих форм, які спонукають до самостійної і групової роботи;
- індивідуальний підхід, консультації, проекти;
- підготовка викладача нового типу, який би виконував функції модератора, консультанта, радника.

співпраця з регіональними навчальними центрами. Розробка навчальних програм разом з іншими установами, враховуючи релігійні, етичні, міжкультурні сфери, брати участь у заходах, наприклад, проти расизму;

- орієнтування на потреби ринку праці;
- формування груп за різними соціальними критеріями: це можуть бути групи для людей з обмеженими можливостями, для інвалідів, соціально-педагогічні пропозиції для людей, які перебувають у виправних закладах та місцях позбавлення волі [2].

Вирішення вище окреслених завдань розуміється у Німеччині як шлях до забезпечення соціальної захищеності громадян, які у дорослому віці прагнуть набути нових спеціальностей або кваліфікацій саме через вивчення іноземних мов. Цей досвід є корисним і для українського освітнього контексту, тим більше що іноземні мови є затребуваними на ринку праці України.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Arnold R. Lehren und Lernen im Modus der Auslegung / R. Arnold, J. Kade, S. Nolda. – Erwachsenenbildung zwischen Wissensvermittlung, Deutungslernen und Aneignung. – Hohengehren : Schneiderverlag, 1998. – 254 S.
2. Tippelt R. Kontinuität oder Diskontinuität von Bildungsbiografen / R Tippelt // Erwachsenenpädagogik. – Hohengehren, 2005. – S.253.

Гаманюк В. А. (*Кривий Ріг, Україна*)

ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНІСТЬ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ У НІМЕЧЧИНІ

У тезах аналізується мовнополітичні засади Європейського Союзу та їх реалізація у Німеччині. Розглядається мовна підготовка в умовах міграції та іншомовна комунікативна компетенція як фактор соціалізації у Німеччині.

Hamanyuk V. (*Kryvyj Rih, Ukraine*)

FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A FACOR OF SOCIALIZATION IN GERMANY

In these deals with the EU principles of language policy and their implementation in Germany. Language training in terms of migration and foreign language communicative competence as the factor of socialization in Germany are studied.

У сучасному світі внаслідок потужних глобалізаційних процесів суспільство стикається з небаченим потоком інформації. Інформація не тільки продукується постійно, але й з'являється різними мовами. Тож постає питання, наскільки ефективно зможе функціонувати багатомовне суспільство зважаючи на той факт, що його існування та функціонування можливе лише на основі мовного чинника. Без мови не змогла б існувати жодна сім'я, спільнота, держава або культурний осередок. Подолання мовних бар'єрів у світовому масштабі сьогодні, як і у минулому, не завжди є успішним через ідею національної держави та пов'язану з нею конкуренцію кожної окремої держави та її мови щодо інших держав та мов. Тому єдиною можливістю співіснування є збереження багатомовності Європи.

Сприяння мовній неоднорідності вважається одним з найгуманніших людських прагнень сучасного суспільства, особливо у зв'язку з процесами інтеграції та глобалізації. У багатьох документах Ради Європи, у дослідників проблем мовної політики та мовної освіти простежується думка про те, що плюрилінгвізм забезпечує необхідні умови для мобільності в межах Європи з метою дозвілля і працевлаштування, але перш за все, сприяє залученню усіх європейців, не зважаючи на їхні мовні знання, до соціально-політичного життя Європи, формує відчуття власної приналежності до європейської спільноти, формуванню європейської ідентичності. Вивчення ж лише англійської мови призводить до гомогенізації, мовного відчуження та «ізоляції у відмінності». Така спрямованість мовної політики більшості країн європейського континенту має спільне спрямування із загальноєвропейською політикою плюрилінгвізму, основні положення якої зводяться до трьох основних, а саме:

1) мовні права є частиною загальнолюдських прав і свобод, тож освітня політика держав повинна сприяти використанню громадянами Європи усього розмаїття мов і загальному визнанню мовних прав інших народів;

2) демократична розбудова суспільства залежить від мовної освітньої політики;

3) індивідуальний плюрилінгвізм не заважає розвитку національної самосвідомості, він водночас формує європейську ідентичність [6].

Оскільки Європа є мультилінгвальною у своїй єдності, почуття європейської належності та прийняття європейської ідентичності залежить від здатності взаємодіяти та спілкуватися з іншими європейцями, використовуючи повний діапазон свого лінгвістичного репертуару.

Європейський Союз є особливим мовним та культурним простором. В жодному куточку світу не мешкає така значна кількість різних культур та мовних груп в умовах тісного сусідства. Такого роду об'єднання не має прикладів і має розбудовуватися особливим чином. За схожих обставин Канада, наприклад, запровадила дві офіційні мови, Індія та деякі африканські спільноти користуються однією обраною для спілкування мовою, що слугує свого роду об'єднуючим мовним фактором, хоча на побутовому рівні комуніканти використовують ті мови і діалекти, які у кожному конкретному

випадку виступають інструментом порозуміння, без жодного політичного забарвлення.

У ЄС вибір мови загальноєвропейського порозуміння – політичне питання. Тож, жодного з названих шляхів вирішення проблеми спілкування населення в умовах багатомовності у Німеччині, наприклад, навіть не обговорюється. Складність мовної ситуації в умовах ЄС поглиблюється наявністю національних меншин, мови яких виходять з інтеграційних процесів більш сильними.

Більшість громадян Європи перебувають в неоднорідному мовному середовищі, вони щодня стикаються з декількома іноземними мовами. Особливо у великих містах наявність іншомовних груп є нормою, тут розповсюджуються не тільки давно відомі Німеччині європейські мови, але й мови мільйонів мігрантів-носіїв турецької або слов'янських мов. На сьогодні знання іноземної мови є передумовою успішної інтеграції у європейське суспільство, але передусім соціалізації особистості. Хоча різні мови завжди слугуватимуть вирішувальною ознакою, показником національної ідентичності носія мови, вони, за певних обставин, виступають засобом порозуміння, міжкультурного спілкування та взаємодії. З іншого боку, якщо спільна мова відсутня, багатомовність є гальмом інтеграційних процесів. Тільки багатомовні комуніканти здатні вести діалог та створювати умови для порозуміння.

Прагнення до самоствердження засобом використання національних мов послаблює потребу в одній, загальній для всіх мові спілкування. Як наслідок, у Європі спостерігається відкритість щодо англійської мови, з одного боку, та готовність захищати мовну різнобарвність з іншого. Мовне питання залишається відкритим не стільки для загальноєвропейських установ, скільки для населення Європейського Союзу, більшість якого не готове до активного міжнародного спілкування.

Стабільність Європи неможлива без забезпечення прав меншин, одним з яких є право на мову, тому мовне питання сьогодні є важливою складовою програм багатьох партій. Будь-яка дискримінація багатьох європейських мовних та культурних спільнот містить небезпеку напружень та конфліктів. Тому деякі дослідники наголошують на необхідності створення єдиної для всіх «*lingua franca*» з одночасним збереженням багатомовної та полікультурної Європи.

Збереження культурної та мовної ідентичності та багатомовності не виключає наявності однієї мови, яка б слугувала засобом порозуміння. Але тут постає питання англійської мови як мови міжнаціонального спілкування у межах ЄС. Як наголошують європейські педагоги й соціологи, не можна надавати англійській мові статус провідної, вона має бути допоміжною мовою, інструментом, що сприяє комунікації. Той, хто дійсно хоче розуміти представників інших культур, носіїв інших мов, не може обійтися без вивчення іноземних мов. Тож, вивчення іноземних мов відіграє в умовах багатомовності надзвичайно велику роль [5].

Німеччина внаслідок притоку мігрантів вже давно перетворилася на мультикультурну та багатомовну державу, а після створення ЄС і в результаті потужних інтеграційних процесів ці ознаки стали ще більш відчутними. Зворотні процеси навряд чи можливі, тож, країна має пристосовуватися до нових умов, а це означає, що слід відмовитися від того, що І. Гоголін називає «*monolingualer Habitus*» – переконання у тому, що особи і держави априорі є одномовними [3, с. 3].

У ФРН мовою державного спілкування є німецька, інші мови, які легітимізовані, це – датська, фризська і сорбська, але з певними обмеженнями. Щоб бути легітимними у межах держави, вони мали б бути включені до переліку мов у іншомовній пропозиції шкіл, що донині залишається побажанням, але не фактом. Реально багатомовними є мігранти, але система освіти країни не несе за розвиток і збереження цих мов жодної відповідальності. У деяких школах вони включені до іншомовної пропозиції, у деяких – у межах додаткових занять, але за таких обставин вони перебувають у дещо двозначному статусі, тому що «необов'язковість» свідчить про те, що спрямовані вони саме на навчання дітей іноземного походження, що, в свою чергу, є свідоцтвом їх меншовартості [2, с. 11.]

У Німеччині цілком поділяються погляди Європейської Комісії на питання навчання іноземних мов. Сприяти впровадженню концепції багатомовності могли б запропоновані Європейською Комісією заходи:

- розробка національних стратегій на національному рівні з визначенням конкретних цілей на всіх рівнях іншомовної освіти;
- підвищення рівня освіти та підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов;
- раннє навчання іноземних мов;
- використання у навчальному процесі іноземної як робочої мови [6].

Німецькі дослідники (Р. де Сілла (R. De Cilla), Б. Хуфайзен (B. Hufeisen)) притримуються думки, що вивчення іноземної мови має відбуватися не тільки в умовах занять у школі, але й поза навчальним процесом. Крім того, не можна розділяти навчання мови та навчання культури. Вивчення мов – це і когнітивний, і соціальний феномен, при якому засвоєні знання одразу перевіряються на практиці у різних комунікативних ситуаціях. Тож, слід спиратися на попередній мовний досвід і використовувати його. Саме на цей аспект спрямована дидактика вивчення другої і наступних мов (*Tertiärdidaktik*) [4]. В рамках цієї концепції слід говорити вже не тільки про іншомовну освіту, але й про мовне виховання (*mehrsprachige Sprachziehung*) [3].

Іншомовна комунікативна компетенція є вагомим фактором соціалізації особистості. Насамперед це стосується мігрантів, які, маючи власну мову, зберігаючи власну національну і мовну ідентичність, перебувають у іншомовному і відмінному культурному середовищі. Від того, наскільки вони здатні порозумітися у іншомовному контексті, готові толерувати «чужу» культуру залежить успішність їх інтеграції у суспільство країни перебування. Розуміючи, наскільки це важливо, у Німеччині створена

гнучка система іншомовної підготовки громадян різного походження, насамперед щодо навчання другої (німецької) мови, але є можливості для вивчення мов найбільших у Німеччині спільнот мігрантів (турецької, російської та 174 ін.). Такий підхід до вирішення мовно-політичних питань через структури мовної освіти сприяє порозумінню між представниками різних мовних спільнот, знижує вірогідність міжетнічних конфліктів на мовному або культурному підґрунті.

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Gogolin I. Interkulturelle Erziehung und das Lernen fremder Sprachen / I. Gogolin // Handbuch Fremdsprachenunterricht / [К.-R. Bausch, Н. Christ, Н.-J. Krumm]. – 5. Auflage. – Tübingen; Basel : A. Francke, 2007. – S. 96 – 101.
2. Gogolin I. Sprache und Kommunikation in der Einwanderungsgesellschaft / I. Gogolin // Diakonie Dokumentation. – 2002. – № 4. – S. 12 – 17.
3. Gogolin I. Sprachenvielfalt durch Zuwanderung – ein verschenkter Reichtum in der (Arbeits)Welt? [Електронний ресурс] / I. Gogolin. – Режим доступу : www.goodpractice.de/1_Gogolin.pdf/. – Заголовок з екрана.
4. Hufeisen B. Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch / B. Hufeisen, G. Neuner. – Strasbourg : Europarat, 2003. – 248 S.
5. Mattusch Н.-J. Globalisierung und europäischer Fremdsprachenunterricht [Електронний ресурс] / Н.-J. Mattusch. – Режим доступу : http://www.lingvico.net/db/07_ATTUSCH.htm. – Заголовок з екрана.
6. Mitteilung der Kommission an den Rat, das Europäische Parlament, den Europäischen Wirtschaft- und Sozialausschuss und den Ausschuss der Regionen : Eine neue Rahmenstrategie für Mehrsprachigkeit (22.11.2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/languages/archive/doc/com596_de.pdf.

Чепурна О. О. (*Харків, Україна*)

ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

У тезах обґрунтовано застосування індивідуалізації навчання як однієї з умов підвищення якості та ефективності процесу навчання і виховання у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

Cherpurna O. (*Kharkiv, Ukraine*)

USING OF INDIVIDUALIZATION IN TRAINING

In the thesis the author justifies the use of an individualization of training as a condition for improving the quality and efficiency of the process of training and education in modern educational institutions.

Освіта – визначальний чинник соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим завдання

загальноосвітнього навчального закладу полягає в тому, щоб виховати компетентних, розумних, творчих особистостей з відповідною системою цінностей, які здатні до саморозвитку, вміють критично мислити, доцільно використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання нагальних проблем. Вивчення психологами процесу адаптації до навчально-пізнавальної діяльності доводить, що виховує й навчає та школа, де не порушено принцип індивідуальності, і навпаки – там, де індивідуальність не збережена, пригнічена або зігнорована, навчання бажаного ефекту не дає [2, С. 22].

За І. П. Підласим, поняттям «індивідуальний підхід» позначається широкий спектр педагогічних дій: вибір способів, темпу навчання у відповідності з рівнем підготовки і рівнем розвитку здібностей учнів. Завдання індивідуального підходу можуть бути різними, але одне із головних, – підкреслює вчений, – полягає в тому, щоб допомогти учневі «знайти себе», наблизитися до розуміння своїх особливостей і навчатися їх продуктивно використовувати [3, С. 102].

Організація індивідуального підходу під час навчально-виховного процесу сприяє орієнтації вчителя на індивідуальні особливості дитини в процесі навчання, створенню психолого-педагогічних умов як для розвитку всіх учнів класу, так і для розвитку кожної дитини окремо.

Індивідуальний підхід, – вважає І. П. Підласий, – може бути реалізований у формі індивідуалізації – врахування особливостей окремих учнів та у формі диференціації навчання – виділення підгруп учнів із приблизно однаковим спрямуванням індивідуальних особливостей [3, С. 103]. У розумінні індивідуалізації навчання І. Е. Унт спирається на необхідність правильного і вичерпного відображення, по-перше, спільних рис врахування індивідуальних особливостей дітей і, по-друге, охоплення всіх форм і методів обліку цих особливостей. Учена стверджує, що індивідуалізація реалізується не в усьому обсязі навчальної діяльності, а епізодично або в будь-якому вигляді навчальної роботи й інтегрована з роботою, що не індивідуалізована [4, С. 110].

Підкреслимо, що організація індивідуалізації навчання вимагає проведення якісної психолого-педагогічної діагностики індивідуальних особливостей учнів з метою створення вчителем оптимальних умов для розвитку та навчання дітей. У зв'язку з цим великого значення набуває завдання цілеспрямованого комплексного вивчення особистості дитини, визначення її рівня й тенденцій розвитку, виявлення ефективності засобів педагогічного впливу, що застосовувалися. За гіпотезою В. Д. Шадрикова, розвиток здібностей ефективний, якщо давати дитині картину завдань, що ускладнюються, мотивуючи сам процес навчання, але залишати учневі можливість працювати на тому рівні, який для нього сьогодні можливий і доступний [2, С. 303].

Сьогодні необхідність застосування індивідуалізації навчання в навчальному закладі як для окремих учнів, так і всього класу вимагають такі умови: різний рівень розумових здібностей учнів; низький рівень навчальних

досягнень учнів із відповідної теми навчального предмету, що унеможлиблює на базі цих знань засвоєння нового матеріалу; відхилення в розвитку учнів або здоров'ї, які потребують корекції у викладанні навчального матеріалу; відсутність учнів на уроках у зв'язку з їхньою участю у спортивних змаганнях, творчих конкурсах та ін., що пов'язані з тривалими поїздками; відсутність учнів на уроках у зв'язку з хворобою або іншими життєвими обставинами, розширення технічних можливостей забезпечення індивідуалізації навчання.

Ми підтримуємо позицію американського психолога Карла Роджерса, який стверджує, що вчитель може створити в класі потрібну атмосферу для індивідуального розвитку дітей, якщо буде керуватися наступними положеннями: повна довіра до дітей; допомога у формуванні та уточненні цілей і завдань, що стоять як перед цілим класом у цілому, так і перед кожним учнем окремо; враховувати, що в дітей є внутрішня мотивація до навчання; бути для дітей джерелом різноманітного досвіду, до якого завжди можна звернутися за допомогою кожному учню; відчувати емоційний настрій групи і бути активним учасником групової взаємодії; прагнути до досягнення емпатії, яка дозволяє розуміти почуття й переживання кожної дитини [1, С. 68].

Застосування індивідуалізації навчання в навчально-виховному процесі сприятиме подальшому розвитку індивідуальності дитини, її потенційних можливостей, попередженню неуспішності, формуванню загальнонавчальних умінь та особистісних якостей, покращенню навчальної мотивації і розвитку пізнавальних інтересів, виконанню навчальних програм кожним учнем через засоби індивідуалізації.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / [Под общей ред. В. С. Кукушкина]. – Ростов н/Д: Изд. центр «Март», 2002. – 320 с.
2. Перспективні освітні технології: Науково-методичний збірник / [За ред. Г. С. Сизоненко]. – К.: Гопак, 2000. – 560 с.
3. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології: Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с.
4. Шамова Т.И., Давыденко Т.М., Шибанова Г.Н. Управление образовательными системами / Т. И. Шамова, Т. М. Давыденко, Г. Н. Шибанова. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 384 с.

Селищева І. А. (Кривий Ріг, Україна)

ЗНАННЯ ІСТОРІЇ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто особливості формування національної свідомості молодого покоління. Звернено увагу на тому, що знання власного історичного минулого створює умови для успішної соціалізації особистості, що є запорукою сталого розвитку суспільства.

Selischeva I. (*Kryvyj Rih, Ukraine*)
KNOWLEDGE OF HISTORY IN THE PROCESS
OF PERSONAL SOCIALIZATION

The article deals with the peculiarities of national consciousness of the young generation. Attention is paid to the fact that his own knowledge of the past, the history of his people and the state is the basis for the formation of national consciousness personality and creates the conditions for successful socialization that is the key to sustainable development.

Становлення та розвиток української державності супроводжується процесом формування та розвитку національної свідомості громадян. Національна ідентичність ґрунтується насамперед на мовній і культурній ідентичності, а здобутки культури народу є результатом історичного розвитку держави. Сучасні події, які відбуваються нині в нашій державі уможливають піднесення національної самосвідомості, що не може не позначитися на освіті, яка виступає важливим чинником подолання негативного в соціальному житті, формуванні культури, міжнаціональних відносин в суспільстві, вихованню толерантності.

В суспільстві відчутною є тенденція до міжрегіонального, міжнаціонального розподілу, яка іноді виявляється в нетерпимості та непримиреності. Згідно з цим, Г. Палій, звертаючи увагу на відмінності у самоідентифікації громадян України, підкреслює, що «різниця в ідентифікації представників різних регіонів обумовлена силою і тривалістю впливу різних державних центрів на населення різних українських територій» [2, с. 40]. Дослідниця зауважує: «Варто враховувати, що попередня історична епоха залишає відбиток у національній свідомості через те, що спричиняє інерційне відтворення стійких ідеологічних настановлень та орієнтацій, а також консервування специфіки соціальних відносин і неефективності державних та громадянських інституцій, соціально-економічних диспропорцій» [2, с. 41]. Тож, історична освіта має дати відповіді на питання, наскільки згубною були впливи політично доцільних на думку керівників держави заходів, зокрема і в культурній сфері, на загальний розвиток суспільства.

Попри це, Т. Кучера звертає увагу на те, що саме «соціально-політичні події, що відбувалися впродовж двадцяти років незалежної України, свідчать про значну неоднорідність регіонів в етнокультурному, соціально-політичному та економічному вимірі» [1, с. 198]. Відповідно, шлях національної консолідації ускладнюють як ідеологічна спадщина тоталітаризму, так і гострі соціальні протиріччя. Виходом із цього становища є повернення до глибокої духовності, яка включає знання історії і культури українського народу. Тобто, повернення до історії свого народу позитивно впливатиме на розвиток національної самосвідомості молоді, а без аналізу

минулого немає сенсу акцентувати увагу на досягненнях культури, освіти та виховання нині.

У сучасному багатокультурному просторі історична перспектива тісно пов'язана з відчуттям ідентичності. Питання ідентичності охоплює такі аспекти, як: національність, гендер, етнос, походження тощо, тому кожне нове покоління має змогу переосмислити особливості власної цілісності та сформувати національну самосвідомість за вимогами сьогодення. Найбільш інтенсивними ці процеси відбуваються під час змін у суспільних відносинах, коли з'являється потреба переглянути досвід минулого, сформулювати перспективи розвитку, вибудувати цілісну соціально-історичну систему.

Слід зауважити, що з проголошенням незалежності України державними інститутами проводиться послідовна політика, спрямована на формування національної ідентичності громадян України. Об'єктом цієї політики є перш за все молодь, а основним каналом її реалізації виступає система освіти. Неможливо відносити себе до тієї чи іншої національної культури, традиції, не усвідомивши історії власного народу, його світогляду, взаємозв'язок з природою, довкіллям. Історичні знання дають можливість зрозуміти витоки нації, її культуру та формують підґрунтя світогляду особистості. В умовах активного відродження культури, ментальної детермінації суб'єктів та суспільства, розвитку національної самосвідомості набуває актуальності проблема поглиблення зв'язків народів та їх культур, толерантності, поваги один до одного, до інших конфесій. Розуміти інших, навчитися поважати власну культуру, бути впевненим в її цінностях, та позитивно сприймати інші культури – це складові толерантності [3; 4].

Сучасні суспільні процеси ведуть до глобалізації світу, водночас вони є і потужними мотиваторами, які змушують національні спільноти переглядати власний досвід та вибудовувати відповідну стратегію з позицій власного національного інтересу та загальнолюдського розвитку, що зі свого боку актуалізує процес формування національної та глобальної самосвідомості. Розвиток толерантності, навичок конструктивного діалогу мають бути об'єктом історичної освіти молодого покоління в умовах сучасного багатоманітного суспільства. Знання історії, як консолідуюча основа, виступають фактором успішної соціалізації особистості на підґрунті співвіднесення особистості, свідомої свого минулого, свого коріння, з певним соціумом, надає пряму власному розвитку, дозволяє бачити єдність власних цілей та цілей національної спільноти, частиною якої є особа.

Тож, для ефективної реалізації завдань історичної освіти необхідне формування позитивно налаштованої особистості, яка розвиваючи власну громадянську ідентичність не заперечує існування і збереження інших ідентичностей, що ґрунтуються на спільній ціннісній основі, стійкій мотивації до позитивного сприйняття відмінностей, конструктивній соціальній взаємодії на основі стійких ціннісних орієнтацій.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Кучера Т. М. Проблеми формування національної ідентичності : регіональний вимір / Т. М. Кучера // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 48. – С. 197–203.
  2. Палій Г. Становлення єдиної національної ідентичності в Україні / Г. Палій // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2 – С. 38–45.
  3. Полежаев Д. В. Менталитет и национальный характер образования / Д. В. Полежаев // Известия ВГПУ. – 2009. – С. 12–16. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/mentalitet-i-natsionalnyu-harakter-brazovaniya>
  4. Удод О. А. Актуальні проблеми сучасної історичної освіти: гармонія чи компроміс між наукою та історичною пам'яттю / О. А. Удод // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2011. – № 8. – С. 32–38.
-

Гудзь Т. О. (*Хмельницький, Україна*)

**ГАРМОНІЙНІ СІМЕЙНІ СТОСУНКИ В БАТЬКІВСЬКІЙ СІМ'Ї ЯК
ЧИННИК ПЕРВИННОГО СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ**

У тезах обґрунтовано актуальність дослідження впливу взаємостосунків між батьками на статеve виховання дитини, а також важливість у процесі діагностичної, консультативної та просвітницької роботи соціального працівника допомогти батькам зрозуміти, що статевий розвиток дітей загальмувати неможливо, і що поведінка та взаємостосунки між батьками також є чинником статевого виховання.

Gudz T. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)

**HARMONIOUS FAMILY RELATIONS IN PARENTAL FAMILY
AS THE FACTOR OF PRIMARY SEXUAL EDUCATION**

In this article is substantiated the urgent character of research of the relationships effect between parents on the sexual education of the child and the importance in the process of diagnostic, counseling and educational work of social worker to help parents understand that it is impossible to retard sexual development of children, and that the behavior and relationships between parents are a factor in sex education.

Роль та значення статевого виховання у сучасному суспільстві неможливо переоцінити. Реалізація статевого виховання підростаючого покоління має стати тією основою на якій будуватимуться гармонійні, щасливі сім'ї. Саме адекватне (відповідне віку та статі дитини, соціальним та культурним нормам) статеve виховання є основою здорового суспільства, складовою одиницею якого є благополучна, повна, здорова сім'я, як гарант соціального добробуту та розвитку.

Сучасні українські педагоги і психологи у своїх працях вивчають теоретичні основи статевого виховання (А. Даник, В. Кравець, І. Мачуська); різні аспекти статевого виховання в сім'ї (В. Васютинський, Т. Говорун, О. Шарган); питання формування культури сексуальної поведінки (Л. Гридковець, Т. Гурлева, Л. Мороз, О. Сечейко); розвиток у молоді моральних основ сімейного життя (Т. Алексеєнко, М. Вовчик-Блакитна, Т. Кравченко, Д. Луцик, Л. Яценко);

Актуалізація досліджень з питань статевого виховання обумовлена такими чинниками як: розповсюдженням аморальної поведінки підлітків та молоді, «легким» та безвідповідальним ставленням молоді до статевих контактів, зростанням кількості абортів (у тому числі серед неповнолітніх), популяризація «вільних» стосунків, зростаюча кількість неповних сімей та розлучень, поширення захворювань, що передаються статевим шляхом і т. д.

Важлива роль має відводитись просвітницькій та консультативній діяльності фахівців соціальної сфери спрямована на реалізацію принципів статевого виховання. Сім'я як первинний агент соціалізації є першим і найважливішим джерелом реалізації статевого виховання дитини. Проте, основна проблема полягає у тому, що сучасна молодь виховується батьками які виховувались у пострадянські часи, часи коли про секс, і статеve виховання говорити було не прийнято. Це і стало однією з причин відсутності, серед широкого загалу, статевого виховання як одного із завдань виховного процесу у сім'ї та школі.

Отже, перед соціальними працівниками постає завдання проінформувати батьків про основи статевого виховання, етапи статевого розвитку, особливості статевого дозрівання хлопчиків та дівчаток, засоби контрацепції і т. д. Навчити батьків розмовляти з дітьми на «незручні» теми, обґрунтовано пояснити наслідки відсутності повноцінного статевого виховання для здоров'я та майбутнього життя дитини.

Важливим елементом статевого виховання у сім'ї, є не лише бесіди з дитиною, інформування її щодо різних фактів статевого життя. Але найпершим чинником статевого виховання є гармонійні, щирі, теплі та відповідальні взаємостосунки між батьками. Саме батьківська сім'я є тим прототипом, який стає орієнтиром для побудови дитиною, у майбутньому, своєї власної сім'ї.

Спостерігаючи за ставленням батька до мами донька визначає ті якості якими повинен володіти чоловік, і як повинна поводити себе жінка. Тому важливо, що б батьки проявляли повагу один до одного, тоді й дівчина не стане будувати стосунки з хлопцем який її не поважає чи принижує. А хлопчик, вихований на прикладі поваги та підтримки, не дозволить собі образити свою майбутню дружину. Особистий приклад батьків є одним з ефективніших засобів статевого виховання в сім'ї. Важливо, що б батьки пам'ятали про це у моменти коли виникають конфліктні ситуації. Саме у моменти емоційного вирішення проблем батьки не помічають присутності дітей та не контролюють свої слова та вчинки. Проте діти усе відчують і

помічають, особливо, коли йде мова про негативні емоції. Самі того не усвідомлюючи батьки здійснюють статево виховання в негативному ключі.

У процесі статевого виховання батьки часто припускаються різних помилок: не враховують вікових особливостей дітей, не вміють створити нормальний психологічний клімат у сім'ї, комплексують перед дітьми, займають позицію «заякування» наслідками сексуальних контактів, шпигують за дитиною, встановлюють надмірний контроль за її вільним часом [2, с. 123].

На думку Т. Говорун, О. Шарган, статево-рольове виховання в сім'ї є явищем динамічним і змінюється з часом. У сучасній сім'ї поступово зникає, втрачає значення стереотипний розподіл ролей на чоловічі і жіночі, в зв'язку з тим, що відбувається загальна демократизація статево-рольових стосунків, жінки все більше входять у економічну, суспільнополітичну діяльність тощо. Зіткнення, що виникають між традиційними і новими соціальними ролями, потребують психологічної та педагогічної допомоги до адаптивної та більш гнучкої взаємодії [1; с. 47].

Отже, в процесі діагностичної, консультативної та просвітницької роботи соціальний працівник повинен допомогти батькам зрозуміти, що сексуальність – природна потреба людини і статевий розвиток дітей загальмувати неможливо. Потрібно забезпечити батьків усією необхідною інформацією для здійснення відповідного статевого виховання в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Діденко С. В. Психологія сексуальності та сексуальних стосунків: Навчальний посібник / С. В. Дыденко. – К.: Арістей, 2003. – 312 с.
2. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: Навчальний посібник / В. П. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416с.

Фомін В. В. (*Харків, Україна*)

РОБІТНИЧІ БУДИНКИ ЯК ЗАКЛАДИ СУСПІЛЬНОЇ ОПІКИ: ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У тезах обґрунтовані питання становлення та розвитку робітничих будинків як закладів суспільної опіки, що були призначені для примусового працевлаштування молоді з метою їх перевиховання.

Fomin V. (*Kharkiv, Ukraine*)

WORKERS' HOUSES AS INSTITUTIONS OF SOCIAL CARE: HISTORICAL AND SOCIAL ASPECT

The theses disclosed issues of formation and development of the workers' homes as a social care institution, which were intended to force the employment of young people for the purpose of their re-education.

Перші згадки про відкриття вітчизняних робітничих закладів примусового типу з'являються за часи правління Петра I, в регламенті головному магістрату (1721 р.), де передбачалось заснувати в державі «гамівні будинки» для «утримання в постійній роботі людей непотрібного життя» [2]. Проте, в повній мірі досвід відкриття робітничих будинків стався лише у другій половині XVIII століття (1762 р.) завдяки старанням Катерини II, коли заборонивши жебракування, держава зі свого боку запропонувала людям такі робітничі будинки, в якості засобу для виживання, причому не лише примусові, але й так звані добровільні. Пенітенціарні робітничі будинки часто поєднувалися з в'язницями, а добровільні з богадільнями, притулками, освітніми та просвітницькими установами.

Аналіз законодавчих постановлень Російської Імперії цього історичного періоду дав змогу виявити деякі особливості організації робітничих установ. Передусім, згідно державних законів, від 7 листопада 1775 (ст. 390), 12 жовтня 1832, 4 червня 1853 та 9 червня 1887 року, ці заклади засновувались з метою допомогти неімущій «прогодувати себе власною роботою». Всі чоловічі робітничі будинки повинні були розташовуватися окремо від жіночих. Для попередження порушень в управлінні цими закладами та у зв'язку із зловживанням службовим положенням з боку керівництва, були внесені деякі законодавчі поправки до цих законів. Так, наказувалось, що при управлінні робочими будинками строго стежити, щоб надана робота відповідала зазначеним цілям закладу, відповідала запитам місцевості, а оплата здійснювалась у вигляді їжі, притулку для проживання, одягу (ст. 73, 85 від 1 січня 1864 року та ст. 2, п. VII від 12 червня 1890 року) або грошима (ст. 390 від 7 листопада 1775 року).

У робітничі будинки приймалися: а) люди обох статей, «абсолютно убогі, котрі хочуть працювати на добровільній основі»; б) ті, що не мали притулку та надсилалися на час (або назавжди) за розпорядженням місцевого начальства; в) за розпорядженням місцевої поліції – жебраки, безпритульні та всі інші, хто був помічений у проханні милостині, але «самостійно прогодуватися роботою може» (постанова від 7 листопада 1775 року; 20 квітня 1781 року).

Штат співробітників визначався «пристойними наглядачами з людей сумлінних та порядних, у достатній кількості». Як і в усіх інших закладах суспільної опіки (богадільні, притулки тощо), в робочих будинках зберігалися правила доброї, моральної поведінки та попередження всякому зловживанню й спокусі [5 **Ошибка! Источник ссылки не найден.**, С. 102].

Найбільш цікавим, з точки зору нашого дослідження, вважається факт відкриття спеціальних робочих будинків, виключно для підлітків і, взагалі, молодих людей. Так, за розпорядженням Катерина II, від 12 серпня 1775 року, був відкритий перший робітничий будинок, виключно для примусового працевлаштування «молодих лівинців» [3]. Спочатку до цього закладу направляли тільки неповнолітніх жебраків, однак, указом Сенату, від 3 квітня 1781 року, коло осіб, які прямували в ці робітничі будинки, було розширено: за крадіжку, злодійство-грабіж, крадіжку-шахрайство (на суму, що не

перевищувала 20 рублів). Пізніше, Сенатською постановою, від 31 січня 1783 року, було наказано відкрити такі робітничі будинки по всіх губерніях і направляти до них «викритих у крадіжці, грабежі та шахрайстві» молодь, яка стала на «слизький шлях» [4, С. 249].

На відміну від робітничого (робочого) будинку, існував й інший тип закладу – «будинок працьовитості». Незважаючи на схожість форм організації діяльності з попереднім закладом, будинок працьовитості переслідував особливу, виховну мету – привчити п'яниць і розбещених людей до тверезості та дисципліни, долучити їх до морально-духовних цінностей, шляхом надання оплачуваної роботи, їжі та (іноді) житла.

У дореволюційній словниковій енциклопедії Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона надано чітке визначення першому такому закладу – так, на початку ХІХ століття, називалися лише жіночі трудові й, у той же час, навчальні заклади ІІ розряду, в яких на повному утриманні жили, працювали та навчалися бідні безпритульні «вільні дівчиці» [1**Юшибка! Источник ссылки не найден.**]. У 1847 році такі типи закладів були перейменовані в Єлизаветинські училища. З аналізу матеріалів цієї ж словникової енциклопедії стало відомо, що для чоловіків такі заклади стали відкриватися лише у другій половині ХІХ століття, й зокрема пропагандистським поглядам барона Буксгевдена: при соборі Св. Андрія в Кронштадті в 1882 році; Санкт-Петербурзі в 1885 та 1889 роках; при лютеранській церкві Св. Марії в 1886 році тощо.

Окрім будинків працьовитості для дорослих, існувала і форма спеціалізованих (дитячих) установ подібного профілю, часто званих «дитячими притулками працьовитості». Вони, крім рутинного виконання замовлень, робили акцент на навчанні підлітків певному виду ремеслу з метою подальшого їх працевлаштування й, взагалі, соціалізації дитини в соціумі.

Таким чином, слід підсумувати, що робітничі будинки, як і будинки працьовитості, виконували багато соціальних функцій у справі суспільної опіки та піклування, а саме, окрім надання самого притулку та умов для працевлаштування, ці заклади сприяли вихованню бідних дітей, створюючи початкові школи, відкриваючи майстерні для навчання дітей певному виду ремеслу [1].

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Дом трудолюбия. Энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / [Под ред. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского] ; Изд. Ф. А. Брокгауз [Лейпциг], И. А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская Типо-Литография И. А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А [1-4]. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/all/037/37051.shtml>

2. Смирительный дом. Энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / Сост. Ф. А. Брокгауз [Лейпциг], И. А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская Типо-Литография И. А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-

82], доп. 1-2А [1-4]. – Режим доступу: <http://www.vehi.net/brokgauz/all/094/94945.shtml>

3. Храпоничева Е. Дома трудолюбия. Из истории создания в XIX веке рабочих домов и домов призрения [Электронный ресурс] / Елена Храпоничева // Московский журнал. – № 9, 1999. – Режим доступу: <http://krotov.info/history/19/56/1999hrap.html>

4. Гернет М. Н. История царской тюрьмы (в 5-ти томах) / Михаил Гернет. – М.: Гос. изд-во Юридической Литературы, 1951. – Т-1. – 357 с.

5. Свод законов Российской Империи. Издание в 16-ти томах. – Т. XIII [Электронный ресурс] / Официальный интернет-портал правовой информации. Законодательство России. Свод законов Российской Империи // Устав о общественном призрении. Книга первая. Общие учреждения установлений общественного призрения и уставы заведений, им подведомственных. – Издание 1892 года. – Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&empire=1&collection=0&volume=100017&pg=81>

Дереш В. С. (Херсон, Україна)

ОСНОВНІ ТИПИ ВІТЧИЗНЯНИХ СІМЕЙ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У тезах розглянуто типи сімей, характерні другій половині ХХ століття, які впливали на соціалізацію дітей в них.

Deresh V. (Kherson, Ukraine)

THE MAIN TYPES OF LOCAL FAMILIES SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

These theses about types of families of the second half of the twentieth century which influenced the socialization of children in them.

Сімейний клімат прямо впливає на соціалізацію дітей. Залежно від того, сприятливий він чи несприятливий, відбувається сприйняття дітьми сімейних ролей і всього оточуючого середовища. Тобто, особливості соціалізаційного впливу сім'ї на формування дитини залежать від типу сім'ї.

У другій половині ХХ століття типи сімей класифікували за різними ознаками, хоча будь-яка сім'я того часу розглядалася як радянська, соціалістична, комуністична [5, С. 331-333]. Починаючи з 60-х рр. ХХ століття сім'ї класифікували за видом професійної діяльності (селянська, робітничка), за кількістю дітей (одnodітна, багатодітна).

Типологію сімей за такими параметрами, як: повна, неповна, велика, мала, багатодітна, запропонувала Н. Буланова [1, С. 14]. На основі проведеного дослідження, вона дійшла висновку, що найчастіше неповною є сім'я, що складається з матері та дитини. В основу класифікації сімей,

запропонованої Ю. Смородською, покладено особливості соціальної спрямованості батьків і характеру внутрішньосімейних взаємин. Доведено, що «соціалізація учнів найбільш успішно здійснюється за умов поєднання високого рівня соціальної спрямованості батьків і врегульованих стосунків між членами сім'ї» [6, С. 14]. Визнаючи, що сімейні конфлікти ускладнюють соціалізацію зростаючої особистості, дослідниця водночас констатує, що «за високого рівня соціальної спрямованості батьків, конфліктні ситуації суттєво не впливають на формування особистості школярів старшого віку, оскільки компенсуються позитивною спрямованістю батьків. Найбільшу небезпеку для належного формування дитини становлять сім'ї, де безконфліктні взаємини поєднуються з низьким рівнем соціальної спрямованості батьків» [6, С. 15].

На початку 1980-х рр. до розробки типології сімей звертаються А. Кухарчук та А. Широкова. Базуючись на емпіричних даних, автори розподілили характерні для того часу сім'ї за наступними типами: благополучні, неблагополучні (у яких нездорова сімейна обстановка) і неповні, що утворилися у результаті розлучення [2, С. 119]. Крім того, дослідники відмічали, що в більшості випадків пропозицію розлучитися вносили жінки. Останнє було спричинено покращенням їх соціально-економічної незалежності, розбіжностями між уявленнями про подружнє життя і реальністю, невідповідністю до життєвих труднощів, алкоголізмом та ін.

У книзі «Сільська жінка в СРСР» М. Панкратова поділяє сім'ї на такі типи: сільська, міська, нуклеарна, неповна, неблагополучна, соціально змішана, національно змішана, малодітна [4]. Покладаючи в основу класифікації сімей дисгармонійні відносини, Л. Міщик вирізняє такі типи сімей, як: «зовні спокійна» сім'я, вулканічна сім'я, «сім'я-санаторій», «сім'я-театр», «сім'я – третій зайвий», сім'я з «кумиром», «сім'я-маскарад» [3, С. 256-261].

Систематизацію різних типів сімей знаходимо в роботі А. Капської, яка виділила 12 класифікаційних ознак, що пропонується покласти в основу їх загальної типології: склад (нуклеарна, складна, неповна, материнська сім'я); кількість дітей (бездітна, одnodітна, малодітна, багатодітна сім'я); наявність нерідних дітей (опікунська, прийомна); сімейний стаж (молода, середнього шлюбного віку, зріла сім'я); тип головування в сім'ї (демократична (партнерська), авторитарна (домінаторна)); національний (етнічний) склад (мононаціональна, міжнаціональна, сім'я з громадян різних держав, сім'я з осіб різного віросповідання); місце проживання (міська, сільська, віддалена); рівень матеріального достатку (сім'я з середнім матеріальним достатком, малозабезпечена, сім'я, що перебуває за межею бідності, заможна, елітарна); професійна діяльність (робітничка, фермерська); соціальний склад (соціально гомогенна і соціально гетерогенна); особливі умови сімейного життя (студентська, дистантна, сім'я у цивільному шлюбі, сім'я біженців); якість сімейних взаємин (благополучні і неблагополучні (стійкі конфлікти,

наявність алко- і наркозалежних членів, низький морально-культурний рівень батьків, насильство стосовно членів родини) сім'ї) [7, С. 246-247].

Отже, типологія сімей залежить від тих подій (історичних, політичних, соціальних), що відбуваються в країні. Проте, основними типами сімей, які були поширені у другій половині ХХ століття, можна назвати селянську, робітничу, однодітну, багатодітну, повну, неповну, благополучну і неблагополучну.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Буланова Н. Н. Взаимоотношения поколений в современной советской семье как фактор патриотического воспитания старшеклассников : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Н. Н. Буланова. – М., 1970. – 24 с.
2. Кухарчук А. М. Взрослый мир детства / А. М. Кухарчук, А. Б. Широкова. – Минск : Народная асвета, 1981. – 128 с.
3. Мищик Л. И. Насилие в семье как социально-педагогическая и психологическая проблема : метод. пособие. – Ч. I / Л. И. Мищик, З. И. Белоусова, Т. П. Голованова. – Запорожье : ЗГУ, 1999. – 49 с.
4. Панкратова М. Г. Сельская женщина в СССР / М. Г. Панкратова. – М. : Мысль, 1990. – 190 с.
5. Педагогический словарь : в 2-х т. Том II / [Под ред. И. А. Каирова, Н. К. Гончарова и др.]. – М. : Изд-во Академии пед. наук, 1960. – 766 с.
6. Смородская Ю. В. Социализация старшеклассников в условиях семейных отношений: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ю. В. Смородская. – К., 1973. – 26 с.
7. Соціальна педагогіка : підручник / [За ред. А. Й. Капської]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

Стельмах С. С. (Львів, Україна)

НАПРЯМИ РОБОТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ

У тезах визначено актуальність та основні напрями роботи фахівців психологічної служби системи освіти з попередження булінгу.

Stelmakh S. (Lviv, Ukraine)

AREAS OF WORK OF PSYCHOLOGICAL SERVICE OF EDUCATION ON BULLYING PREVENTION

In theses it is identified the relevance and the main areas of psychological service of education on bullying prevention.

Інтенсивний розвиток сучасного суспільства зумовлює суттєві зміни у формуванні особистості. Практично з перших років життя людина потрапляє в умови високої конкуренції, а відтак, щоб залишатись успішною готова до суперництва, боротьби за виживання. Під впливом суспільства батьки

тиснуть на дитину, вимагають від неї високих досягнень, забуваючи про інші цінності – співпереживання, повагу до себе і оточуючих, любов тощо. Легко опановуючи нові інформаційні технології, вона виявляється абсолютно безпомічною і нездатною нормально взаємодіяти з іншими людьми. Таким чином, завищені вимоги та зумовлені ними неврози й порушення самооцінки, зниження комунікативних навичок, відсутність розуміння і підтримки з боку рідних, детермінують спалахи шкільного насильства – булінгу.

За результатами дослідження з питань насильства щодо дітей, проведеного 29 травня 2015 р. в рамках проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» кожна третя дитина (36%) вказала, що у класі інколи повинен бути свій «цап-відбувайло». Кожна п'ята (21%) поділилася тим, що у її школі хоча б інколи трапляються випадки, коли вчителі б'ють учнів, або забирають у них особисті речі. Кожна четверта дитина (24%) зазначила, що у її школі трапляється ситуація, коли деякі учні сильніші за неї, тому він/вона їх боїться і намагається обережно себе поводити з ними [2, с. 5-6].

На активізацію проблеми вказує й Державна інспекція навчальних закладів України, висловлюючи занепокоєння фактами булінгу, що мають місце в навчальних закладах і все активніше набувають масового розголосу в ЗМІ [4].

Це зумовлює підвищення ефективності діяльності психологічної служби в системі освіти, взаємодії вчителів, соціальних педагогів, практичних психологів та інших фахівців на основі міждисциплінарного підходу, вироблення чіткої системи та пошуку нових підходів у попередженні булінгу.

Відповідно до наказу МОН № 127 від 03.05.99 (редакція від 03.08.2009) Про затвердження Положення про психологічну службу системи освіти України психологічна служба – це сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що складають єдину систему, основу якої становлять фахівці у сфері практичної психології і соціальної педагогіки: практичні психологи, соціальні педагоги, методисти, директори (завідувачі) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби.

Діяльність психологічної служби спрямована на психологічне забезпечення та підвищення ефективності педагогічного процесу, захист психічного здоров'я і соціального благополуччя усіх його учасників [1].

Розглядаючи проблему булінгу, зазначимо, що найнебезпечнішим у цьому явищі є наслідки, які позначаються на фізичному, психологічному, психічному і соціальному здоров'ї жертви, кривдника та спостерігача. Отже, профілактика насильства серед дітей повністю відповідає меті діяльності психологічної служби системи освіти.

Напрями попередження булінгу визначаються відповідно до поширеності й глибини проявів насильства серед дітей, міжособистісних відносин та психологічного клімату в освітньому закладі.

Важливим у роботі психологічної служби системи освіти з попередження булінгу є просвітницький напрям, що носить інформаційно-

роз'яснювальний характер. Він передбачає підвищення обізнаності школярів та їх батьків, вчителів щодо проблеми булінгу, усвідомлення його негативного впливу на фізичне, психічне й соціальне здоров'я усіх суб'єктів явища, формування неприйняттого ставлення до насильства серед дітей.

Захист прав та інтересів дітей здійснюється шляхом створення безпечного освітнього середовища, що включає прогнозування, виявлення, керування й усунення на різних рівнях небезпек та ризиків, що можуть провокувати виникнення випадків булінгу. Структурними компонентами безпечного освітнього середовища ми визначаємо фізичне середовище (архітектура будівлі, рівень відкритого-закритого дизайну приміщень, легкість у переміщенні і т.п.), інформаційний компонент (статут, правила внутрішнього розпорядку, традиції, що функціонують на принципі гуманізації) [3].

Ключовим компонентом безпечного освітнього середовища, на нашу думку, є ціннісно-змістове наповнення – соціальна взаємодія, співпраця вчителів і учнів, формування культури взаємовідносин, створення можливостей для всебічного розвитку, самореалізації та самовдосконалення усіх суб'єктів освітнього процесу. Це зумовлює створення сприятливого соціально-психологічного клімату освітнього закладу, як головного чинника попередження булінгу серед дітей.

За умови виявлення випадків насильства у закладах освіти важливим напрямом виступає корекційно-реабілітаційна робота, сутність якої полягає у реалізації комплексу психолого-педагогічних заходів, спрямованих на виправлення порушень у розвитку й соціалізації особистості, недоліків поведінки та відновленні соціальної значущості, зв'язків і відносин. Вважаємо, що увага фахівців психологічної служби системи освіти має бути зосереджена на корекції порушень емоційно-вольової сфери учасників булінгу, зниженні рівня агресивності, тривожності, формуванні толерантності та безконфліктного спілкування, впевненості у власних силах та адекватної самооцінки тощо; відновленні втрачених чи порушених соціальних зв'язків і відносин, зміну соціального статусу, повернення до повноцінної життєдіяльності, активного включення в суспільне життя.

У роботі з попередження булінгу в закладах освіти потребує реалізації й такий напрям, як консультування. Він передбачає надання учасникам булінгу, вчителям, батькам професійної підтримки та поради, активізації ресурсів для пошуку вирішення проблемної ситуації, розширення розуміння причин та наслідків проблеми, подолання особистісних обмежень та освоєння нових поглядів, вироблення адекватних форм поведінки.

Отже, попередження булінгу є одним із актуальних завдань психологічної служби системи освіти. Це пов'язано з негативними наслідками, що впливають на подальше життя жертв, кривдників і спостерігачів насильства. Відтак ефективного здійснення фахівцями зазначених напрямів сприятиме захисту фізичного, психічного здоров'я й соціального благополуччя учасників булінгу.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Наказ Міністерства освіти і науки «Про затвердження Положення про психологічну службу системи освіти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>
  2. Результати опитування громадської думки з питань насильства щодо дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://childfund.org.ua/Uploads/Files/docs/doslidzhenya_nasilstvo.pdf
  3. Сидорова Л. З. Пути формирования безопасной образовательной среды педагогического колледжа / Л. З. Сидорова // Материалы всероссийского фестиваля педагогических идей «Открытый урок». – Москва: Издательский дом «Первое сентября», 2006 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://festival.1september.ru/articles/312855/>
  4. У Міносвіти занепокоєні фактами жорстокості у школах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://osvita.ua/school/news/35786/>
  5. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. пос. / З. М. Шевців.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
-

Чаграк Н. І. (*Івано-Франківськ, Україна*)

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ
ОСВІТИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В США**

У тезах проаналізовано основні демографічні, економічні та соціальні фактори розвитку освіти людей похилого віку у США, обґрунтовано головні чинники зміни підходів до пост-пенсійної фази життя людини.

Chahrak N. (*Ivano-Frankivsk, Ukraine*)

**SOCIAL AND ECONOMIC DETERMINATION OF OLDER ADULT
EDUCATION IN THE USA**

The theses analyzes the main demographic, economic and social factors of the development of older adult education in the USA. Main factors which have changed the approaches to the post-retirement phase of life are revealed.

Науково-технічний та соціально-економічний розвиток у Сполучених Штатах спричинив суттєві зміни характеру та інтенсивності демографічних процесів, які започаткували складний і суперечливий комплекс наслідків на довготривалу перспективу. Насамперед це стосується такого явища як постаріння населення, яке виразно спостерігається протягом останнього п'ятдесятиліття. Характерною тенденцією демографічних процесів у США стало активне довголіття зростаючої когорти людей похилого віку. Це дозволяє розглядати процес старіння населення з демографічної, економічної і соціальної точок зору. Основними факторами, які зумовили зміну підходів

до старості та пост-пенсійної фази життя і сприяли формуванню великої когорти учнів похилого віку, є, по-перше, демографічний «зсув» (збільшення чисельності населення похилого віку, зниження народжуваності й зростання середньої тривалості життя американців); по-друге, соціальний фактор (підвищення соціальних стандартів, соціального забезпечення старших людей, пенсійна реформа, медичне страхування); по-третє, економічний фактор (науково-технічний прогрес у країні, розвиток промисловості й технологій, що відповідно вимагає кваліфікованих працівників).

Починаючи з середини ХХ ст. у Сполучених Штатах відбувалися безпрецедентні демографічні зміни: все більше людей, яким за 60, живуть не просто довше, але й здоровіше й активніше життя у пост-пенсійній період, а часто також прагнуть інтелектуального стимулювання, шукаючи нові можливості й моделі для навчальної діяльності [4, с. 100]. Вивчаючи соціальний розвиток постіндустріальних суспільств Великобританії і США, британський соціолог П. Ласлетт (P. Laslett, 1991) дійшов висновку, що покоління пенсійного віку кінця 1950-х – початку 1960-х рр. стало першим з прийнятною мірою «соціального достатку» – воно володіло вільним часом, хорошим здоров'ям і належним фінансовим забезпеченням, щоб визначати вид своєї діяльності у тривалій активній стадії життя – «третьому віці» [1]. В результаті мільйони людей похилого віку сьогодні є активними учасниками дозвілля, туризму, спорту і рекреації. Також суттєво зросла кількість осіб похилого віку з вищою освітою: у 2006 р. 19,5% американців похилого віку мали як мінімум ступінь бакалавра [3]. Зважаючи на те, що наявність попередньої освіти є головною детермінантою, яка визначає потреби людини похилого віку в подальшій освіті [2], ця вікова категорія становить значну частину для системи безперервної освіти. Таким чином, середину ХХ ст. можна вважати початком формування нової соціальної групи – «люди вільного часу», яка ініціювала суспільний рух за свої права, вимагаючи забезпечення системи їх економічних, оздоровчих, культурних, соціальних і психічних потреб. Головним викликом для американського суспільства, в структурі населення якого великий сегмент займають люди похилого віку (і за прогнозами він зростатиме), є мобілізація цієї вікової когорти у національний ресурс, долаючи традиційне сприйняття людей похилого віку як соціального тягаря. Тобто стає необхідним формування державної політики у старіючому суспільстві, яка б базувалася на нових підходах до старіння і пост-пенсійної фази життя, оснований на якості життя людини у похилому віці. А це, своєю чергою, пов'язано з розвитком таких сфер як освіта старших дорослих (людей похилого віку), волонтерська робота, дозвілля, культурна діяльність.

Отже, у 1980-90-х рр. у Сполучених Штатах склалися відповідні умови для залучення старших дорослих до здобуття чи продовження освіти, серед яких: а) швидкий технічний розвиток країни й технологічні зміни (комп'ютеризація, автоматизація) у промисловості; б) нові федеральні ініціативи щодо підвищення якості й продуктивності робочої сили (зокрема, Акт партнерства щодо підвищення професійної кваліфікації (Job Training

Partnership Act)); в) зміна демографічної структури робочої сили: зменшення частки молодих людей і збільшення частки людей середнього й похилого віку; г) суспільний запит пролонгації трудової діяльності, скасування обов'язкового виходу на пенсію, підвищення віку для отримання виплат Social Security та прагнення самих людей похилого віку до поліпшення власного фінансового забезпечення; г) підтримання продуктивності й конкурентоспроможності США в міжнародній економіці, що також вимагає підвищення фахових компетенцій людини упродовж усього періоду трудової діяльності. Залучення осіб похилого віку до трудового ресурсу пов'язане з підвищенням якості життя фактично усіх верств населення. З економічної точки зору, в такий спосіб можна досягти податкового балансу: знижується податкове навантаження загалом на працююче населення країни, заповнюється бюджетна прогалина у пенсійному фонді, людина має можливість збільшити власні пенсійні накопичення і пенсійні виплати, підвищується рівень видаткової (купівельної) спроможності громадян; з соціальної – відбувається соціальна адаптація та реадптація людей похилого віку, суспільне «включення» і міжпоколіннева комунікація.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Laslett P. A. *Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991.
2. Snyder T., Hoffman C., Geddes C. *Digest of Educational Statistics*. – Washington, D.C.: US Department of Education, National Center for Educational Statistics, 1997.
3. U.S. Department of Education, National Centerfor Education Statistics, 2007.
4. Wald R. *Studies on Aging for the Older Adults* / Wald R. // *The LLI Review*. – Fall, 2007. – P. 99-104.

Романовська Л. І. (Хмельницький, Україна)
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ФУНКЦІЇ ДИТЯЧИХ
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У тезах визначено соціально-педагогічні функції дитячих громадських організацій як чинника гармонійного особистісного розвитку і соціалізації дітей та підлітків.

Romanovska L. (Khmelnyskyi, Ukraine)
SOCIAL AND PEDAGOGICAL FUNCTIONS OF CHILDREN'S
PUBLIC ORGANIZATIONS

In theses defined social and pedagogical functions of children public organizations as a factor in the harmonious of personal development and socialization of children and adolescents.

Кардинальні зміни в соціально-економічному і культурно-духовному житті українського суспільства, нажаль, супроводжуються рядом негативних соціально-педагогічних наслідків для процесу соціалізації підростаючого покоління. Все це ускладнює проблему виховання дітей і підлітків, забезпечення умов для нагромадження ними позитивного соціального досвіду. Разом з тим, процес демократизації і гуманізації суспільних відносин посилив прагнення дітей і підлітків до самостійності і незалежності, активізував їхні намагання самостійно вирішувати свої проблеми.

У цих умовах проблема пошуку простору, змісту, способів організації соціально-педагогічної роботи з дітьми і підлітками, умов покращення процесу їхньої соціалізації набуває особливого значення.

На нашу думку, суб'єктом, якому призначена роль базової основи гармонійного розвитку та соціалізації підростаючого покоління може стати дитячий рух, головною метою якого є створення соціально-педагогічних умов організації ефективного впливу на процес формування особистості.

У контексті організації для членів дитячих громадських об'єднань успішного процесу їх особистісного розвитку та соціалізації, нашу увагу привернула проблема визначення соціально-педагогічних функцій цих формувань. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «функція» трактується як «явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін» [1, с. 1552]. На нашу думку, сформулювати функції дитячих організацій можна виходячи з їхньої мети, а також із конкретної діяльності. Погоджуємося з думкою дослідника Ю. Поліщука, що зазначеним об'єднанням притаманні функції трьох рівнів: *соціально-педагогічні, комунікативні та організаційні* [3].

Зміст першої групи функцій розкриває мету діяльності дитячої організації, спрямованої на створення умов для реалізації дитячих потреб та інтересів; регулює взаємовідносини дітей та підлітків між собою.

Зміст другої групи функцій спрямований на формування адекватного соціально-педагогічного середовища, на розвиток дитячого колективу.

Зміст третьої групи забезпечує реалізацію функцій перших двох груп.

Серед соціально-педагогічних функцій безперечно домінуючою є функція соціального захисту прав дитини. Крім неї можна виділити ще ряд соціально-педагогічних функцій, реалізація яких забезпечує створення умов для гармонійного розвитку членів даних об'єднань. До них ми відносимо:

– формування соціальної грамотності, яка дозволяє дитині виступати у якості суб'єкта соціального захисту;

– корекцію соціальної поведінки і соціальних зв'язків, що дозволяє формувати позитивно спрямовані форми суспільної поведінки, потребу брати активну участь у соціально значущій та суспільно корисній діяльності;

– профілактику асоціальної поведінки, що ставить за мету здійснення відповідного впливу на підлітків та учнівську молодь з метою попередження можливих асоціальних дій, які вони можуть вчинити не лише внаслідок низького морального рівня, а й в силу недостатнього рівня соціальної стійкості;

– соціальну реабілітацію, тобто спеціальну допомогу дітям, що потребують соціального відновлення: інвалідам, сиротам, дітям з кризових сімей. Ця функція може бути реалізована на підставі розвитку волонтерства.

Разом з тим, відомі дослідники дитячого руху Е. Мальцева і Н. Костіна функції дитячих об'єднань визначають як «обов'язок, коло діяльності, призначення цих формувань» [2, с. 376]. Відповідно до зазначеного визначення вони виділяють такі функції дитячих громадських об'єднань: «функції, що передбачають реалізацію громадянських прав і свобод, право на збереження індивідуальності, на свободу висловлювати свою думку, вільний доступ до інформації, право на захист особистого життя; дії, спрямовані на досягнення певної мети, зафіксованої у Статуті об'єднання; дії, спрямовані на реалізацію особистісного потенціалу, власних потреб та інтересів; формування нових ціннісних орієнтацій і моральних норм, пов'язаних з перебуванням у складі дитячої спілки» [2, с. 377-378].

Перші можна назвати громадянсько спрямованими, другі – соціалізуючими і треті – формуючими.

Отже, реалізація соціально-педагогічних функцій дитячих громадських організацій забезпечує створення умов для гармонійного розвитку членів даних об'єднань, прямо впливає на формування нового плану відображення дійсності, зміни в образі життя і життєвій позиції, встановлення особливих взаємовідносин із товаришами по дитячій спілці, формування нових мотивів поведінки і ціннісних орієнтацій, а також слугує ефективній превенції негативних аспектів соціалізації дітей та підлітків.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Мальцева Э. А. Педагогика детского движения / Э. А. Мальцева, Н. М. Костина. – Ижевск: Удмуртский гос. ун-т, 2000. – 516 с.
3. Поліщук Ю.Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських дитячих об'єднань в Україні: Монографія / Ю. Й. Поліщук. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 432 с.

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ
THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE
UNIVERSITY**

Єрмакова С. С. (Одеса, Україна)

**МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НАУКОВОГО
ПІЗНАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ ВТНЗ**

У тезах подане методологічне обґрунтування наукового пізнання професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів.

Yermakova S. (Odessa, Ukraine)

**METHODOLOGICAL BASIS SCIENTIFIC COGNITION OF
PROFESSIONAL TRAINING FOR FUTURE TEACHERS
IN TECHNICAL COLLEGES**

The thesis presents the methodological background of scientific knowledge of professional training of future teachers of higher technical educational institutions.

Пріоритети державної політики в галузі вищої технічної освіти лежать у площині створення передумов для випереджальної професійної підготовки творчої індивідуальності майбутнього викладача ВТНЗ, забезпечення можливостей для оволодіння професійною кваліфікацією і компетентністю, що дасть змогу майбутньому фахівцеві вибудувати траєкторію свого особистісного-професійного зростання. Так, дослідження стану професійної підготовки викладачів ВТНЗ можливе на кількох рівнях методологічного аналізу: перший здійснюється на засадах загальнофілософського розуміння проблеми пізнання і самопізнання, основним засобом яких є розвиток; другий аргументується вибором й обґрунтуванням методологічних засад дослідження процесу професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ, а третій – конкретизується визначенням сукупності методів моніторингового дослідження стану сформованості готовності майбутніх викладачів ВТНЗ до професійної діяльності, що включає розроблення моніторингової технології професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ відповідно до визначених методологічних положень із урахуванням особливостей їхнього професійного становлення.

Виокремленню провідних підходів дослідження (особистісного зорієнтованого, особистісно діяльнісного та системного) сприяло поглибленню наукового уявлення про процес професійної підготовки

майбутніх викладачів ВТНЗ, у контексті яких, особистість є цінністю, що сама забезпечує професійне зростання, а діяльність фіксується на двох рівнях – діяльності і поведінки, у свою чергу, організація професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ – є педагогічною системою. Шляхом упорядкування аксіоматики і проблематики дослідження визначено основні методологічні принципи: дидактичної інтеграції, індивідуального освітнього маршруту, лін-освіти, кайдзен спрямованості.

Дослідження продуктивної професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ у координатах конструктивної педагогічної думки вмотивувала виокремлення таких ключових категорій дослідження: диверсифікація професійної готовності майбутнього викладача ВТНЗ; провайдинг педагогічних інновацій у процесі формування готовності майбутніх викладачів ВТНЗ до професійної діяльності; інтерактивні дидактичні засоби випереджальної професійної підготовки творчої індивідуальності майбутнього викладача ВТНЗ; позитивне спілкування у підсистемі «викладач-науковець – майбутній викладач».

Дослідження витоків зародження професійної підготовки викладачів для ВТНЗ дало змогу визначити найбільш суттєві історичні особливості процесу професійної підготовки викладачів для ВТНЗ та окреслити їх прогностичні особливості впливу на розвиток сучасної вищої технічної освіти. Ними виступають: актуалізація та систематизація технічних і педагогічних знань, цілеспрямоване накопичення наукового досвіду; науково-педагогічне стажування (практико-зорієнтована професійна підготовка в межах трикутника «освіта – наука – виробництво»); перекваліфікація (удосконалення фундаментальної професійної підготовки). Суттєвим є те, що сьогодні актуалізується розуміння конкретизація «покрокової» професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ.

У результаті аналізу вітчизняної теорії і практики встановлена відсутність цілісної педагогічної концепції та технології, які забезпечували б вирішення означеної проблеми комплексно, а ключовими домінантами розвитку вищої технічної освіти залишаються необхідність термінового покращення її якості та залучення роботодавців, як споживачів освітніх послуг і продукції ВТНЗ, у менеджмент якості освітнього процесу ВТНЗ. Відтак, продуктивність професійної підготовки сучасних фахівців у ВТНЗ безпосередньо доцільно пов'язувати із вибудовуванням її у рамках освітнього бенчмаркінгу, тобто з урахуванням світового досвіду формування ціннісних потоків професійно-профільних та економіко-управлінських знань, що є важливим інструментом системи забезпечення та менеджменту якості, як нового ступеня розвитку вищої технічної освіти.

Вивчення ринку праці дозволяє зауважити, що культура соціального діалогу вищої технічної освіти з економікою вимагає від ВТНЗ особливої прогностичності, а включення до європейського виміру потребує посилення прозорості освітніх програм, збільшення зіставлення якісних параметрів, зближення моніторингових процедур. У зв'язку з цим визначення складу компетенцій диференційованих за рівнем вищої технічної освіти для різних

напрямків (спеціальностей) підготовки, являє собою непростий процес операціоналізації дескриптів, які містяться у структурі кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Дослідження «змістового ядра» якості професійної підготовки викладачів для ВТНЗ у педагогічній теорії і практиці надало можливість намітити новий підхід (відмінний від традиційної логіки професійної підготовки) – безперервну освіту майбутнього фахівця на засадах розрахунковості та ощадного використання можливостей освітнього процесу ВТНЗ. Підтримка і розвиток інтеграційних процесів у системі «освіта – наука – виробництво» забезпечують одночасно і економічні, і соціальні ефекти, які зумовлюють докорінно інноваційну структуру, новітніх продуктів освіти та видів освітніх послуг, їх високу конкурентоспроможність.

Формування інноваційної культури є необхідною складовою підготовки нової формації викладачів ВТНЗ – конкурентоспроможних у розробці нових інноваційних продуктів як технічного, так і педагогічного характеру, управлінні інноваційними проектами, акумулюванні досвідом інноваційної діяльності і здійсненні трансферту результатів фундаментальних і прикладних досліджень в освітній процес, економіку, науку та виробництво.

Вейга Селсіо (*Бенгела, Ангола*)

ОСВІТА В АНГОЛІ – ВІД МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОГО

Тези присвячені історичним періодам організації освітньої системи в Анголі перед, впродовж і після набуття незалежності. Описано найважливіші реформи покращення освітньої системи для всіх громадян країни.

Veiga Selsio (*Benguela, Angola*)

EDUCATION IN ANGOLA – IN PAST AND NOWADAYS

The article is devoted to historic periods of educational system organization in Angola before, during and after independence. Describes the most important reforms to improve the education system of all Angolan citizens.

The theme that we assume is devoted to education in Angola before, during and after independence. In addressing the issue of education in Angola, either starting from a historical perspective or analyzing it from a sociological perspective, we are almost «obliged» to dwell in the colonial period to be the benchmark in the emergence of education in Angola, as well as in many other African countries during the European colonial presence, since education developed by Africans before the colonial presence, has several regions of Africa, it was based on a non-formal framework. Much of this education was acquired by

parents through example and behavior of the older members of society. Under normal circumstances it emerges naturally rises from the social environment.

Through this observation, easily finds that non-formal education has been used for many years in pre-colonial Africa as an education system on the way of living for their survival.

After the foundation of the Strong Squares Luanda and Benguela, settled there some basic level schools, initially only for children of white settlers, including some who had with African women, then also for a small number of African children. At this stage, the schools did not constitute an education system and even had very defined structures.

The situation changed during the nineteenth century, when Portugal began to occupy the territory corresponding to the Angola of today and, in addition to military action, and often precede it, there was a missionary activity increasingly extensive, Catholic as well as Protestant. Missionaries have always connected the Christianization to a more or less developed schooling. This began even to cover the urban African population that had gathered in Luanda and Benguela as well as in the towns that were founded step by step.

It's just to remember in historical references, when the first delegation headed by Diogo Cao in 1482 reached the mouth of the Zaire River, they found an organized administratively people, with one king, one capital (Mbanza Congo), a population of 100,000 inhabitants and an economy based on agriculture. All these historical facts demonstrate how this population was educated; therefore, even though these people did not have the writing area at the time, it is a certain selfish way to think that the people who lived in Angola did not practice education. It also does not correspond to historical truth to assert that education in this part of the continent began with the colonial process (VIEIRA, 2007: 32).

According to historical references, during several centuries of Portuguese colonization, the school was under the responsibility of religious missions, and there was very limited secular education and practiced by some non-official institutions (VIEIRA, 2007: 43). Despite the existence of formal education in Angola Province, the situation of the majority of African people nothing has changed, because many still without schooling.

Until the early years of the nineteenth century, secular education in Angola was still very limited and was not therefore available to all, only a minority of wealthy European and African rooted bourgeoisie mainly in Luanda, could attend some institutions of a private nature that they existed in the territory, especially in clusters of colonial population.

On one hand the decree of 1845 Joaquim Falcão, sought to satisfy the requirements of civilized populations, thus benefiting the majority of the colonizing population, Martins Santos cited by Laurindo Vieira, states that this decree also marks the utter opening of the first foundations of public school overseas and especially in Africa. With the law the official teaching began gradually to be part of the Angolan reality, but if we consider the date of arrival of the Portuguese to the mouth of the river Zaire (1482) and the concern of these with

the issue of education (1845), were passed if more than three centuries to think that the implementation of a public education system, which does not cease to be shocking pair colonialism that have proclaimed civilized so-called "barbarians" (Ibid. 45).

The «secondary school» only began in the early twentieth century, specifically from February 1919, when it was founded the first College of Luanda and the province, the Salvador Correia (SANTOS, 1970: 185). So since the signing of José Falcão decree in 1845 until the rise of the 1st high school it took 74 years to spring up across the province of Angola an official high school, which in itself demonstrates the delay in developing the field education in Angola and the difficulties of many people to continue their secondary education.

However, it is important to note that although the emergence of secondary education was already a reality in Angola, or better in Luanda, the situation of education of the majority of African people and other disadvantaged has not changed significantly, bearing in mind that the Liceu Salvador Correia was attended mainly of children of large European owners who lived in Angola, Portuguese farmers, Portuguese descent elements and some African.

For other Angolans there were vocational schools where they made a course of arts and crafts. Vocational education was intended primarily to African, previously known as Indians.

Given that the situation inherited from colonialism, especially in the field of education was not the most favorable, and aware of the high level of illiteracy prevalent in the Angolan society at the time, one of the first measures to be implemented at national level, was fighting illiteracy. Ministry of Education Indicators published the magazine, indicated that about 85% of our country's population (Angola), was illiterate and even among the literates very few had any training and only an insignificant majority had a professional qualification. Considering the literacy a priority, the Angolan authorities established the National Commission on Literacy in 1976 under the Ministry of Education, but depending functionally government structures, which carried out a National Literacy Campaign in order to reduce the number illiterates. The campaign had a great grip on the population, either in the field or in factories, barracks and, in many cases stemmed classes under the trees.

In continuation of this basic education, it was established a high school four years (9th to 12th grades). Much of the respective schools were aimed at a technical-vocational training in various branches, including the training of teachers. The completion of the 12th grade gave access to higher education. There were created also the mid-level pre-university schools (PUNIVs), specially designed for in less time, lead to access to higher education in literature and natural sciences.

For higher study there was only the University of Angola. This was the successor to the University of Luanda and started in 1979 to draw up the Agostinho Neto University. In spite of several colleges, located in Luanda and Huambo, the university was not able to match the demand created by the

expansion of education, before and after independence – much less as its teaching staff was drastically reduced with the departure of Portuguese teachers – Angolans only partially replaced by «cooperating» Cuban, German (GDR) and Russians. For this reason, over the years, several thousand students have to realize university studies in different «socialist countries» – mainly in Cuba, but also in the Soviet Union, the German Democratic Republic and in Poland. Having the government of Angola People's Republic understood the importance of the sector in the development of the country and its people, held in a new Education and education system that does not encompass in its objectives and principles the signs of the colonial educational policy. It is in this framework that was enacted Law No. 4/75 of 9 December 1975, one month following the Independence, which has included the nationalization of education.

The nationalization of education had as immediate objectives to the education system a state of the instrument and replace all the colonial apparatus of education and teaching, promoting within the Angolan society a turn education to the people (school for all), since the colonial authorities had not implemented due to its policy of exclusion and discrimination of the majority of Angolans. It is important here to note that, due to the influence of its allies, the first school system outlined by the Angolan government, had strong influence of the socialist block countries (VIEIRA, 2007: 107).

The organization of the education system (1976), set out the need for change in the education system that Angola had inherited from Portuguese colonialism, classified as inefficient, limited, and in cultural terms, more geared to the cultural field of Portugal. The Portuguese education system extolled their values at the expense of the native values of Angola (NGULUVE, 2010: 55).

As we mentioned earlier, there was no education for black slaves. With the achievement of independence on November 11, 1975, the new government had the challenge set from 1976 concrete policies that could permit the correction of high illiteracy rates presented across the country, resulting from poor infrastructure, as well as materials to support teaching, inherited from Portuguese colonialism.

In view of these situations in 1977 was created and approved the National Action Plan for Education for All, which essentially aimed at increasing the basic education access opportunity especially the first four years of qua education included the 1st, 2nd, 3rd and 4th class. According to Decree No. 40/80 of 14 May, the educational system in force since 1978 constitution into subsystems which included the following steps: pre-school education; Basic education (three levels - first, from 1st to 4th grade, the second from 5th to 6th grade, and the third, from the 7th to 8th grade); Secondary (divided into Technical and Normal); Higher Education (which includes Bachelor until the third year and the degree to the fourth grade or keno year, depending on the course); Education and Adult Literacy. Therefore, education in Angola had several historic periods and each of them was rather important for the improvement of educational system in this country.

Корнешчук В. В., Патик Ю. В. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА КОРДОНОМ

В тезах проаналізовано досвід практичної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи за кордоном. Вказано на можливості підвищення якості виробничої практики українських студентів шляхом адаптування такого досвіду в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вітчизняних вишах.

Korneshchuk V., Patik Y. (Odessa, Ukraine)

PECULIARITIES OF SOCIAL WORKER INTERNSHIP ABROAD

In thesis there was analyzed experience practical preparation of future specialists in social work abroad. Also there was indicated on the facilities of upsurge internship quality among Ukrainian students by adapting such experience in the professional preparation process of future social workers in Ukrainian higher establishments.

Виробнича практика є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. Вона спрямована на актуалізацію у студентів здобутих в процесі такої підготовки знань, умінь, навичок, а також на набуття практичного досвіду роботи з різними категоріями клієнтів. Тому від якості організації і проведення виробничої практики на базі соціальних служб безпосередньо залежить підготовленість фахівців із соціальної роботи до майбутньої професійної діяльності. Аналіз практичної підготовки соціальних працівників у зарубіжних вишах з урахуванням українських реалій дозволить, на нашу думку, підвищити якість виробничої практики вітчизняних студентів.

Слід зазначити, що практичній підготовці майбутніх соціальних працівників і працівників соціальних служб за кордоном приділяється неабияке значення, про що свідчать дослідження з проблем професійної підготовки соціальних працівників в США, Канаді, Великій Британії, Франції, Швеції, проведений вітчизняними науковцями (Н. В. Видишко, Л. В. Віннікова, Н. П. Гайдук, О. В. Загайко, А. Є. Кулікова, Г. В. Лещук, Н. О. Микитенко, О. В. Ольхович, О. П. Пічкар, Г. І. Слезанська, Н. М. Собчак та ін.).

Так, студенти шкіл соціальної роботи в США проходять так звану польову практику, що нараховує 480 годин і передбачає отримання технічних навичок; застосування знань і вмінь, необхідних для розуміння етики, цінностей і цілей соціальної роботи; усвідомлення студентами розмаїття ролей у соціальній роботі на мікро- та макрорівнях; набуття досвіду роботи з різними за культурним, расовим, етнічним складом людьми. Організацію польової практики покладено на польового інструктора і лейзона. Польовим

інструктором виступає працівник агентства (зазвичай має ступінь магістра соціальної роботи), який керує студентами і оцінює їх під час польової практики. Обов'язки таких інструкторів зводяться до спілкування, підтримки студентів, ведення записів і письмової документації з практики, проведення зустрічей, спостережень і зборів зі студентами і інтернатурним персоналом. На відміну від польового інструктора, ліейзон є членом факультету або докторантом, який керує роботою студентів, надає поради щодо планування навчання, оцінює практичну діяльність студентів, а також виступає в ролі адвоката студентів при агентстві. Слід зауважити, що в США велику кількість студентів влаштовують працювати в одне або кілька агентств, які працюють у тісному зв'язку, завдяки чому студенти отримують можливість працювати та навчатися один у одного. Агентства, в свою чергу, можуть більш ефективно планувати свою діяльність і широко використовувати власні ресурси та ресурси школи, покращувати співпрацю польових інструкторів і ліейзонів [1].

На практичну підготовку соціальних працівників у Швеції також відводиться велика кількість навчального часу – 1 семестр. Така підготовка зорієнтована насамперед на професійний і особистісний розвиток студентів, набуття ними досвіду практичної діяльності, налагодження стосунків з колегами, гармонійного входження в колектив та пристосування до вимог колективу. Ключовими фігурами практики крім студентів є керівник практики і наставник, а наставництво – провідним методом практичного навчання. Наставник практики здійснює контроль і надає допомогу в ході практики, коригує й активно спрямовує студента, підтримує його право вибору і власної думки, допомагає в критичній оцінці його досвіду та узагальненні отриманих знань [3].

Домінуючим методом практичного навчання працівників соціальних служб у Великій Британії є супервізія, що передбачає спостереження за студентами і контроль за ними з боку досвідчених педагогів-наставників [2]. Інститут супервізорства також широко використовується в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Австралії, де призначається науковий супервізор (працівник вищого навчального закладу, який здійснює керівництво науковою роботою студента); польовий інструктор-супервізор (відповідає за практичну підготовку студентів під час практики); супервізор завдань (працівник соціальної установи, який здійснює моніторинг практичної діяльності закріпленого за ним студента) [5].

На відміну від значених країн, у Франції упроваджено різні види практики ознайомлювального (інформативна, ознайомлювальна, багатопрофільна) та професійного (професійна, зовнішня, практика поглибленого вивчення, навчальна) спрямування. Всі види практики передбачають налагодження тісної співпраці керівника-референта, керівника практики та студента-практиканта. Під час практичного навчання, що забезпечує практичне спрямування змісту загальноосвітніх дисциплін та індивідуалізацію практичної підготовки, застосовуються такі форми, як робота в малих групах, групах аналізу практики [4].

Безумовно, досвід практичного навчання фахівців соціальних служб за кордоном може бути врахований у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вітчизняних ВНЗ.

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників У ВНЗ США : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. В. Віннікова. – Луганськ, 2003. – 21 с.
2. Загайко О. В. Підготовка працівників соціальних служб до середніх загальноосвітніх закладів Великої Британії : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. В. Загайко. – Харків, 2008. – 21 с.
3. Кулікова А. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у ВНЗ Швеції : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А. Є. Кулікова. – Луганськ, 2009. – 20 с.
4. Лещук Г. В. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. В. Лещук. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
5. Слозанська Г. І. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» // Г. І. Слозанська. – Тернопіль, 2011. – 21с.

Атрощенко Т. О. (Мукачево, Україна)

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У тезах розкривається поняття «полікультурна компетентність». Визначається значимість сформованості полі культурної компетентності як умови ефективної професійної діяльності вчителя в полікультурному середовищі.

Atroshchenko T. (Mukachevo, Ukraine)

MULTICULTURAL COMPETENCE AS A CONDITION OF EFFECTIVE PROFESSIONAL WORK OF THE TEACHER IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

The concept of «the multicultural competence» is developed in theses. Determine the importance of formation of the multicultural competence as a condition for effective professional work of the teacher in a multicultural environment.

В рамках сьогодення полікультурність відображає культурне і національне розмаїття українського суспільства, сприяє визнанню права за всіма громадянами зберігати, розвивати і збагачувати свою культурну спадщину; сприяти вихованню в громадян взаєморозуміння, поваги і толерантності, здатності до міжкультурного діалогу. Полікультурність ґрунтується на тому, що освіта в поліетнічному суспільстві, з урахуванням національних розбіжностей, повинна містити множинність типів, моделей та ціннісних педагогічних орієнтацій, що будуть адекватними світосприйняттю та вимогам різних етнокультурних груп населення. Адже, «як кожна особистість, щоб усвідомити себе, має шукати своє відображення в іншому «Я», так і кожна культура, кожне суспільство набуває здатності усвідомлювати себе, притаманні йому явища та процеси, свої недоліки та переваги, міру свого розвитку або недосконалості лише у порівнянні з іншою культурою, іншим суспільством» [1, с. 17].

Сьогодні від учителя вимагається глибоке розуміння сучасних реалій життя, і як наслідок, переосмислення мети, функцій поліетнічної роботи. Навчально-виховний процес у поліетнічному середовищі – це досить складна інтерпретація його діяльності, в якій постають різні проблеми виховання особистості на засадах міжетнічної толерантності, що створюють необхідні умови для співробітництва й активної діяльності всіх суб'єктів виховного процесу. В теорії професійної виховної діяльності ця проблема є однією з найактуальніших, оскільки саме в процесі виховання зароджується й інтенсивно відбувається винятково важливий процес формування міжетнічної толерантності, діалогу культур, культури міжнаціонального спілкування, духовної самосвідомості.

Полікультурна складова професійної педагогічної освіти виступає як теоретико-методологічна стратегія, спрямована на формування в майбутніх учителів досвіду міжкультурної взаємодії.

Досліджуючи зміст професійної компетентності в соціологічному аспекті, В. Сластьонін розглядає її як теоретичну та практичну готовність індивіда до відповідного виду діяльності. Теоретична готовність виявляється в сукупності здатностей мислити й аналізувати, а практична готовність виражається у зовнішніх (предметних) вміннях, до яких автор відносить організаторські й комунікативні вміння [3, с. 63]. Дж. Равен стверджує, що формування компетентності є не стільки створенням сприятливих внутрішніх і зовнішніх умов діяльності, скільки вихованням компетентного професіонала як особистості, а знання, вміння й навички, які утворюють виконавську сторону будь-якої професійної діяльності, успішно формуються й реалізуються тільки при особистісному прийнятті й усвідомленні суспільного значення відповідних цілей, що визначає формування високої відповідальності, ініціативи, готовності до творчості.

Науковці відносять полікультурну компетентність до групи ключових компетентностей особистості в цілому та професійних компетентностей сучасного вчителя зокрема. Полі культурна компетентність учителя – це інтегративна якість, що забезпечує готовність педагога до професійної

діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства. До змісту полікультурної компетентності вчителя відносять особистісний, інформаційний та процесуально-діяльнісний складники.

Погоджуємося з Л. Є. Перетягою, що сутність полікультурної компетентності полягає в тому, що людина, яка володіє цією компетентністю, виступає активним носієм досвіду в галузі міжособистісної взаємодії з представниками різних культур. Полікультурна компетентність визначається авторкою як «складне багатоконпонентне особистісне утворення, що є результатом полікультурної освіти і ґрунтується на засадах теоретичних знань та об'єктивних уявлень про етнокультурне різноманіття світу, що реалізується через уміння, навички і моделі поведінки, які забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі позитивного (толерантного) ставлення до них, а також у процесі набуття досвіду міжкультурної взаємодії, що, в свою чергу, сприяє ефективній міжетнічній взаємодії в сучасному полікультурному середовищі» [2, с. 102].

Визнання пріоритетності саме особистісної складової у структурі готовності вчителя до професійної діяльності в умовах строкатого в етнокультурному відношенні сучасного суспільства орієнтує на: формування в майбутніх учителів адекватного сприйняття складних соціокультурних реалій сучасності та найбільш імовірних сценаріїв майбутнього; подолання у свідомості майбутніх педагогів тенденцій до редукаціонізму, етноцентризму, ізоляціонізму, здатних перешкоджати виконанню вчителем своїх професійних функцій щодо соціальної адаптації молодого покоління в умовах етнокультурного розмаїття суспільства та взаємодії зі строкатим в етнокультурному відношенні соціальним оточенням [4].

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К.: Віра ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
2. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів: дис. ... д-ра пед. наук / Перетяга Людмила Євгенівна. – Харків, 2008. – 175 с.
3. Слостєнин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пос. для студ. пед. вузов / В. А. Слостєнин, Г. И. Чижакова. – М.: Академия, 2009. – 192 с.
4. Юр'єва К. А. Компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність учителя: сутність і зміст / К. А. Юр'єва, О. М. Тіщенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. – Вип. 42. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – С. 169-182.

Мосьпан Н. В. (Київ, Україна)

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В ЄС

У тезах представлені сучасні тенденції політика підготовки фахівців у вищій школі в ЄС, визначені на основі аналізу нормативно-правових документів.

Mospan N. (*Kyiv, Ukraine*)

TRAINING SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION IN EU

The theses present current trends in policy of specialists' training in higher education in the EU, which are identified based on the analysis of legal documents.

Світові процеси глобалізації, маркетизації та Європеїзації безпосередньо впливають на політику у сфері вищої освіти. Вивчення звітів Європейської Комісії вказує на те, що основною метою процесу модернізації вищої освіти та ринку праці в ЄС є поліпшення перспективи працевлаштування випускників ВНЗ. Стратегія «Європа 2020» передбачає рух ЄС в бік високорозвиненої економіки, що потребує кваліфікованих робітників. Відповідно, майбутній успіх розвитку економіки ЄС залежить від наявності ефективного переходу випускників від вищої освіти та професійної підготовки до працевлаштування, що можливо лише за умови відповідної підготовки випускників вимогам роботодавців. У цій ситуації змінюється не лише роль ВНЗ у цілому, а також і сам процес підготовки фахівців у вищій школі. Саме тому, в якості ключових пріоритетів ЄС виділяє підготовку фахівців у вищій школі, про що йдеться в офіційних документах Європейської Комісії та нормативно-правових документах ЄС.

Реакція вищої освіти на глобальні зміни у світі була відображена у важливих законопроектах, які сформували нормативно-правову основу підготовки фахівців у вищій школі через регулювання взаємодії вищої освіти з ринком праці в ЄС.

Правовою базою початку формування сучасної політики підготовки фахівців, основаної на взаємодії вищої освіти з ринком праці є Постанови Ради та Міністрів освіти у 1976, 1980, 1982 та 1985 роках «Про поліпшення підготовки молодих людей для роботи та для полегшення їх переходу від освіти до трудового життя». У цих постановах наголосили на зміцненні співпраці між вищою освітою та зайнятістю молоді, на координації між освітою та професійною підготовкою, навчанням і працевлаштуванням [3], а також підкреслили на необхідності об'єднання ролі освіти та професійної підготовки з політикою зайнятості [4].

У нормативно-правових актах ЄС зафіксовані сучасні вимоги до модернізації вищої освіти, основною метою якої є забезпечення повної зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць у державах-членах на які, у свою чергу, мають прийти високоякісні робітники. Інститути вищої освіти та професійної підготовки мають забезпечити випускників якісними знаннями та кваліфікаціями, потрібними на ринку праці.

ЄС встановлює напрям на поступове зближення і гармонізацію національних освітніх систем держав-членів ЄС, пов'язаних з внутрішнім ринком. Аналіз політики підготовки фахівців на національному рівні свідчить про те, що законодавчі акти, які приймаються Європейським Парламентом та Радою, носять загальний характер для усього ЄС, вони

дають орієнтири, на які мають спиратися усі держави-члени ЄС під час укладання власних законів.

Згідно Закону «Про вищу освіту в Республіці Сербії», стандарти національної вищої освіти мають відповідати вимогам Європейських стандартів, а стандарти та процедури акредитації відповідати вимогам Європейського простору вищої освіти [2].

У Законі «Про вищу освіту в Республіці Польщі» чітко простежується тенденція поєднання вищої освіти з ринком праці. Так, згідно Статті 13, «основні задачі вищих навчальних закладів – забезпечити освіту, яка дозволяє студентам придбати знання, а також сформувати компетенції, необхідні для професійного життя» [1, С. 19]. Для цього, згідно Статті 4, «вищі навчальні заклади мають співпрацювати із соціально-економічним середовищем, зокрема, шляхом проведення наукових досліджень і розробок для бізнес суб'єктів на основі організаційно і фінансово незалежних економічних структур, а також за рахунок залучення представників роботодавців до розробки навчальних програм і навчально-методичних процесів» [1, С. 7].

У цьому контексті варто зауважити на вимоги до підготовки вчителя, які прописані в Стаття 9с, де зазначено, що «міністр вищої освіти за погодженням з міністром освіти повинен визначати стандарти освіти та професійної підготовки студентів, які готуються до професії вчителя, відповідно до вимог ринку праці» [1, С. 14].

Таким чином, на сьогодні в ЄС формується політика підготовки фахівців у вищій школі на основі взаємодії вищої освіти з ринком праці, яка регулюється нормами національного і наднаціонального законодавства. Основною особливістю такої політики в порівнянні з іншими сферами в ЄС є те, що ця сфера все більшою мірою регулюється уніфікованим законодавством, яке передбачає використання єдиних підходів і стандартів.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. ACT of 27 July 2005 Law on Higher Education [Електронний ресурс]. Official Journal of Laws of 2005, No.164, item 1365. – Режим доступу: http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_12/d687905792f5ff6a3ecf84d7df4f8e57.pdf

2. Law on Higher Education of Serbia. Council of Europe Office in Belgrade [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.org.rs/eng/activities_sr/?conid=91

3. Resolution of the Council and of the Ministers of Education, meeting within the Council, of 13 December 1976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1466423507695&uri=CELEX:41976X1230>

4. Council Resolution of 17 December 1999 on «Into the new millennium» [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1466423507695&uri=CELEX:32000Y0112\(03\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1466423507695&uri=CELEX:32000Y0112(03))

Костюченко Т. М. (Одеса, Україна)

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У тезах висвітлено основні напрямки формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів в процесі фахової підготовки. Розкрита сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність». Визначені основні компоненти в структурі здоров'язбережувальної компетентності, проаналізовані педагогічні умови, які підвищуватимуть її ефективність формування.

Kostiuchenko T. (Odessa, Ukraine)

THE HEALTH SAVING ORIENTATION OF THE PROFESSIONAL TRAINING FOR THE FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES

Theses describe the basic directions of formation the health saving competence for the future social pedagogues during their professional training. Discover the essence of the concept «health saving competence». Described the main components in the structure of the health saving competence, analysed pedagogical conditions which would increase their efficiency units.

Здоров'язбережувальна компетентність соціального педагога розглядається як інтегральна характеристика особистості, що дає змогу успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти в конкретних умовах, виконувати поставлені завдання щодо здоров'я свого та інших людей. Вона забезпечує організацію здорового способу життя у фізичній, соціальній, психічній (духовній) сферах та організацію своєї праці. Основним критерієм цієї компетентності є стан оптимальної відповідності, гармонії між фізичним, психічним і соціальним у житті й діяльності людини [4].

На нашу думку, здоровий спосіб життя відображає систему життєдіяльності майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери, яка характеризується єдністю та доцільністю своїх структурних компонентів, а саме процесів самоорганізації та самодисципліни, що сприяють підвищенню адаптивних можливостей організму, роблять можливою повноцінну саморегуляцію своїх внутрішніх ресурсів і здібностей у загальнокультурному, професійному (компетентнісному) розвитку та життєдіяльності в цілому.

За умов здорового способу життя відповідальність за здоров'я у майбутніх соціальних педагогів формується, як частина компетентнісного розвитку, та проявляється в єдності позитивних настанов, проектування змісту, засобів та технологій здоров'язбереження, здатності побудувати себе як особистість відповідно до власних уявлень про повноцінне в фізичному, психічному та соціальному ставленні до життя [1].

Опираючись на все вищезазначене нами були виділені наступні компоненти здоров'язбережувальної компетентності: світоглядно-мотиваційний, когнітивний та діяльнісний [3].

Вивчаючи питання формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів в процесі фахової підготовки та аналізуючи наукові дослідження в цьому напрямку, ми вважаємо, що найдоцільнішим буде використати наступні педагогічні умови:

– формування позитивної мотивації на здоров'язбереження (врахування інтересів, мотивів й потреб майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери; емоційне підкріплення занять з фізичного виховання, настанова на здоров'язбереження);

– творче використання традиційних і нетрадиційних засобів здоров'язбереження, що забезпечують підтримання здоров'я в рівновазі (правильний підбір ефективних засобів оздоровлення, традиційних та нетрадиційних видів фізичної активності);

– пропагування здорового способу життя, як основи розвитку щасливої, життєздатної та гармонійної особистості (особистісний розвиток культури здоров'язбереження на підставі Я-концепції; формування самосвідомості студентів щодо важливості здоров'язбереження; формування моди на культуру здоров'язбереження) [2].

Отже, в процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів, слід забезпечити навчально-виховний процес системою активних дій по відношенню до студентів у підтриманні позитивної настанови на здоров'язбереження як світоглядної орієнтації, шляхом створення в них мотиваційного відношення до цього, підтримки світоглядного розуміння сутності здорового способу життя на основі потреби збереження фізичного, психічного та соціального здоров'я й формування відповідних умінь та навичок. Здоров'я особистості ми визначаємо як засіб її дієвості, життєдіяльності та працездатності, щастя та гармонійності, невід'ємна складова частина процесу самореалізації та самовдосконалення в житті, формуванні здоров'язбережувальної компетентності, що відображається у відповідній поведінці, способі життя.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Башавець Н.А. Компетентність та компетенція майбутніх фахівців з проблеми здоров'язбереження / Н.А. Башавець // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного ун-ту імені К. Д. Ушинського. – № 5-6. – Одеса, 2010. – С. 201-208.

2. Костюченко Т. М. Педагогічні умови забезпечення здоров'язбережувальної компетентності в структурі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів / Т.М. Костюченко // Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю [«Соціальна робота в контексті соціокультурних змін»], (Київ, 15-16 квітня 2016 р.). – Київ: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2016. – С. 91-95.

3. Костюченко Т. М. Пропагування здорового способу життя як педагогічна умова формування здоров'язбережувальної компетентності

майбутніх соціальних педагогів / Т. М. Костюченко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – 2016. – Вип. LXXI. – Т.2. – С. 98-102.

4. Костюченко Т. М. Сутність та структура здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів / Т. М. Костюченко // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції [«Соціально-педагогічний простір: виклики сьогодення»], (Старобільськ, 28 квітня 2015 р.). – Старобільськ: ЛНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2015. – С. 54-56.

Боровик Т. М. (*Черкаси, Україна*)

**ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ
ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

У тезах проаналізовано понятійно-категорійний апарат Інтернет-ресурсів, названо та обґрунтовано умови їхнього доцільного використання в освітньому процесі, а також вказано недоліки та бар'єри, що перешкоджають ефективному їх застосуванню.

Borovyk T. (*Cherkassy, Ukraine*)

**THE REASONING EXPEDIENT AND EFFECTIVE USING OF
INTERNET-RESOURCES IN THE EDUCATIONAL PROCESS**

Conceptual and categorical apparatus of Internet-resources was analyzes in the thesis and the reasoning of conditions of their expedient usage in the educational process was given as well as drawbacks and obstacles that prevent their effective usage were defined.

Стрімкий поступ у розвитку інформаційних технологій свідчить про зміну пріоритетів у способах отримання інформації та її обміні. Використання інтернет-технологій на сучасному етапі відіграє рушійне значення в освіті, науці, на виробництві. Особливого значення набуває впровадження та застосування названих ресурсів у освітньому процесі та перехід освітніх послуг вітчизняних навчальних закладів на європейські та світові рівні, що передбачають академічну мобільність викладачів та студентів з метою навчання, викладання, проведення досліджень або підвищення кваліфікації.

Розглянемо понятійно-категорійний апарат інтернет-ресурсів. Варто зауважити, що даний термін є новий і чіткого обґрунтування в технічній термінології не визначено. У національному стандарті Російської Федерації ГОСТ Р 52872-2007 «Інтернет-ресурси. Вимоги доступності для інвалідів по зору» визначено, що Інтернет-ресурс (internet-resource): елемент мережі інтернет, наприклад веб-сторінка, поштовий сервер чи пошукова машина [1]. В іншому джерелі Інтернет-ресурс [4] характеризується як сукупність інтегрованих прогресно-апаратних і технічних засобів, а також призначеної для публікації в мережі Інтернет інформації, що відображається в певній

текстовій, графічній чи звуковій формах. Інтернет-ресурс має доменне ім'я (Uniform Resource Locator) – унікальну електронну адресу, яка дозволяє ідентифікувати Інтернет-ресурс, а також здійснювати доступ до Інтернет-ресурсу. Під Інтернет-ресурсами можна розуміти ресурси, що мобілізують процес обміну й використання інформації, якщо є доступ до комп'ютера та мережі Інтернет [3].

На сьогодні головним місцем діяльності, в тому числі й навчання, обирається саме Глобальна мережа, тому необхідність в Інтернет-ресурсах є очевидною. Розширюється доступ до освіти через систему дистанційної освіти, що набуває все більшого поширення та впровадження у Вузівську практику, це і навчання через систему модульного середовища, яке пропонує опанування електронних навчальних курсів, проведення вебінарів, онлайн-семінарів, розробка навчальних сайтів, що спрощує обмін інформацією. Враховуючи мінливість, нестабільність та швидке старіння окремих потоків інформації, саме Інтернет-ресурси сприяють оперативному впровадженню в освітній процес новинок наукових досягнень.

Досить великою популярністю останнім часом користуються платформи онлайн-курсів, які надають унікальну можливість отримати доступ до світових освітніх ресурсів, підвищити кваліфікацію викладачів та фахівців провідних університетів, підтвердити свої знання та отримати відповідний сертифікат. Широковідомими на сьогодні є онлайн-платформи: Coursera – масштабна, Khan Academy – інтерактивна, EdX – професійна, Udacity – спеціалізована, Canvas Network – демократична, Udemy – різноманітна, Prometheus [2].

Необхідно врахувати і особливості впровадження онлайн-платформ в освітній процес. По-перше курси, що викладаються на цих платформах, не адаптовані під українського слухача (врахування законодавчої бази, законів ринкової економіки тощо). По-друге, курси викладаються мовою оригіналу, тому потрібний час на переклад та вивчення для слухачів, які вільно не володіють іноземною мовою. По-третє, враховуючи освітній процес, має бути практичне обґрунтування для студентів про практичне застосування знань у подальшій роботі та переваги від їхнього отримання.

Тому при введенні таких онлайн-курсів у освітній процес необхідно враховувати їхню професійну спрямованість, а навчальний заклад має визначити тренер-консультанта та залучати до проходження таких курсів тих студентів, які прагнуть працювати на результат.

За результатами дослідження можна говорити про доцільність залучення інтернет-ресурсів у освітній процес та, незважаючи на перешкоди, про їх позитивний вплив на результативність освітньої діяльності, зокрема про формування конкурентоздатних технологій у підготовці кваліфікованих фахівців у системі вищої освіти.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Национальный стандарт Российской Федерации ГОСТ Р 52872-2007 Интернет-ресурсы Требования доступности для инвалидов по зрению.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: protect.gost.ru/document.aspx?...ГОСТ%20Р%2052872

2. Популярні платформи онлайн-курсів (МООС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/abroad/higher_school/distance-learning/37601/

3. Самойленко О. М. Застосування ресурсів мережі Інтернет у професійній діяльності педагогічних працівників / О. М. Самойленко // «Теорія та методика управління освітою», 2011. – № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/>

4. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.rossgroup.ru/?id=138>

Горват-Янушевська І. І. (Миколаїв, Україна)

**МІСЦЕ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМІ
ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО
ПРАЦІВНИКА**

У тезах обґрунтовано місце емоційного інтелекту в системі професійно-особистісних якостей соціального працівника як одного з важливих психологічних детермінант успішності професійної діяльності соціального працівника.

Horvat-Yanushevskia I. (Mykolaiv, Ukraine)

**PLACE EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE SYSTEM OF
PROFESSIONAL AND PERSONAL QUALITIES OF SOCIAL WORKER**

The article is based the place of emotional intelligence in the system of professional and personal qualities of social workers as an important psychological determinants of success of professional social worker.

Modern social work specialist must possess not only a set of purely professional knowledge and skills, but also a set of personal qualities that ensure it a success communication with native social problems and as a result – the effectiveness of the solution. One of these professionally important personal characteristics of social workers is emotional intelligence.

Understanding emotional intelligence as a set of specific skills to understand their own and others' emotions and their management, it is appropriate to assume that developed emotional intelligence may be the most important factor in the success of social workers working in situations with high cognitive complexity of interpersonal communication and high emotional richness of the escort generally, the process of solving pressing social problems of the client. The social worker who possesses a sufficient level of emotional intelligence, working constructively, without stress and strain in most cases is the right decision many professional problems [1, P. 257].

Significant role played by the social worker the ability to communicate with people who worry about team spirit and the ability to lead, the ability to resist stress and ability to maintain an optimistic view of life, despite setbacks. This career rank officer has direct and inverse correlation with the level of emotional intelligence: the higher the level of responsibility for the execution of the final goal, the higher should be the level of emotional intelligence of the person, the higher level of emotional intelligence specialist in social work, the faster it will move meeting career growth.

Place emotional intelligence in the system of professional and personal qualities of professional social work is caused by the presence in its structure is particularly important in terms of professional conditions of partial performance. These include: self-awareness, self-control, empathy, motivation, emotional facilitation of thinking [2, P. 340] .

So, if a social worker understand your feelings, understand it in a bad mood, and it can cause a negative attitude on the part of others, primarily customer, it is able to repress his feelings, not tearing them to others. Understanding their emotions – a step to control. The presence of dysphoric emotions make professional look, look for the cause of these emotions in yourself and not try to attribute them only an external cause. He knows their positive and negative sides. Self-control enables social workers to isolate the negative (be it sadness or aggression, etc.) to control their feelings and be emotionally stable. So, with such property, social worker can handle negative feelings customers being sure that he himself suddenly unpleasant emotions [2, P. 343].

Manifestation of empathy social worker means that the line customer behavior is perceived and understood it, and elected its own strategy of behavior more flexible. At the time Carl Rogers called empathy one of the requirements of his personality-centered approach to psychotherapy. Thus, empathy is an essential quality of a social worker, which allows him to understand and accept the client as it is, without criticism and evaluation, better feel what he feels.

Social workers must also be able to find a common language with totally different people, even when they have no inclination to it, to establish and maintain contact with them. Skills relations are high on the profession of social worker as a social worker has to develop a skill of active listening, ability to demonstrate attentiveness to show genuine interest in what is relevant for the customer [2, P. 345].

From motivation social worker often depends on the effectiveness of work done by him, as the ability to manage their emotions, affect the performance of professional activities specialist. For example, the ability to log in to the state, which in this situation would be most effective, the ability to concentrate on solving any problems, interested in her and devote himself to if necessary [3].

The process of social work is not always successful and productive, employees fail, experiencing frustration, become a negative experience. Under these conditions, the level of productivity of social workers decreases, misunderstandings and conflicts arise with customers, making it impossible to effectively solve their problems and affects the quality of life in general. To

prevent possible definitions of the situation provided purposeful development of future professionals in social work professionally important components of emotional intelligence in their professional training in higher education.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: Монографія / О. Г. Карпенко ; [за ред. С. Я. Харченко]. – Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.

2. Кошонько Д. А. Розвиток емоційного інтелекту студентів-психологів / Д. А. Кошонько // Збірник наукових праць національної академії прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки. – 2013. – № 4. – 349 с.

3. Філіппова І. Емоційний інтелект як засіб успішної самореалізації // Питання психології. – 2007. – № 4. – С. 68-79.

Коняшина І. Б. (*Кропивницький, Україна*)

КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАРМАЦЕВТА

У тезах обґрунтовано формування професійної компетенції майбутнього фахівця фармацевта як запоруки компетентного, мобільного, комунікативного та розвиваючого пізнавальної активності молодшого спеціаліста.

Konyashyna I. (*Kropyvnytskyi, Ukraine*)

COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL PREPARATION OF PHARMACIST

The formation of professional competence of future specialist pharmacist as a guarantee of competent, mobile, communicative and developing junior specialist's cognitive activity is justified in the theses.

У процесі становлення ринкової економіки в Україні на перший план виходить конкурентноспроможний спеціаліст, відбувається формування нової моделі освіти, виникає потреба у нових підходах до процесу підготовки фахівців фармацевтичної галузі. У зв'язку з розвитком фармацевтичної індустрії та становленням фармацевтичного ринку проблема створення педагогічних умов якісної професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі, формування їх професійної компетентності в умовах сьогодення набуває особливої актуальності.

Входження України у світовий освітній простір зумовило необхідність у компетентних кваліфікованих кадрах, що передбачає нові підходи, відносини, поведінку та ін. Нова європейська культура – культура галузева, раціональна, монологічна, утилітаристська. Слідуючи цією логікою кваліфікація – результат професійної підготовки, що передбачає наявність

певних професійних умінь і навичок. Але – роботодавцям потрібна не тільки кваліфікація, а компетентність як поєднання навичок, які притаманні кожній особистості.

Проблемі формування компетенцій присвячені дослідження вчених: В. Байденка, Л. Берестова, І. Зимньої, І. Зязюна, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, В. Куніцина, А. Маркової, Н. Ничкало, О. Пехоти, Дж. Равена, Р. Уайта, М. Хомського, А. Хуторського, С. Шишова та ін. Вченими досліджені поняття «компетентність», «компетенції», «компетентнісний підхід», а також організація навчання, що спрямована на кінцевий результат. Багаточисельні дослідження спрямовані не тільки на визначення термінів логічного апарату, а й на їх відмінності і реалізацію, на якість підготовки компетентностей майбутнього фахівця.

Професійну підготовку фармацевтів ми розуміємо як складову системи ступеневої освіти, яка передбачає оволодіння знаннями, вміннями, навичками, визначеними в галузевому стандарті вищої освіти, необхідних майбутньому фахівцю з метою надання фармацевтичної допомоги і спрямована на максимально повноцінну професійну самореалізацію особистості, зорієнтовану на ринок праці.

Під якістю знань, умінь та навичок ми розуміємо загальну характеристику результатів навчання, найбільш істотні їх властивості та особливості засвоєння змісту освіти. У свою чергу, зміст освіти визначається як певний обсяг і система наукових знань, практичних умінь та навичок, світоглядних і морально-етичних ідей. Його реалізація передбачає набуття майбутнім фахівцем певних компетенцій, відповідного рівня компетентності з метою задоволення потреб суспільства.

Компетентність у професійній підготовці фармацевта розглядається як інтегрована характеристика особистості фахівця, що включає компетенції та здатність виконувати певні виробничі функції щодо кваліфікованого забезпечення населення лікарськими засобами

У навчальному процесі компетенція є інтегрованим результатом навчання (інтеграція теорії і практики, інтеграція методів навчання і педагогічних технологій, інтеграція навчальних дисциплін, інтеграція роботодавця і навчального закладу та ін.).

З точки зору професійної діяльності. Роботодавцю потрібні фахівці, які здатні розв'язувати конкретні виробничі проблеми і те, що буде використовувати фахівець під час цього(знання, вміння, досвід та ін.), для роботодавця неважливо, як здійснюється процес розв'язання проблеми, а конкретний результат цього процесу. З точки зору досягнення конкретного результату важлива не здатність використовувати знання, уміння і досвід, а рівень сформованих компетенцій у фармацевта. Рівень сформованих компетенцій визначається системою знань, умінь, досвіду, відповідальності, самостійності, наполегливості, сукупності професійних і особистісних якостей фахівця. Розглядаючи професійну підготовку фармацевта, його професійну діяльність виділяють поняття «професійна компетенція» – здатність співробітників виконувати завдання відповідно до заданих

стандартів. Але у роботі фармацевта виникає безліч не стандартних ситуацій і тоді можна спостерігати за тим, як фармацевт на практиці застосовує сформовані компетенції, які отримав під час навчання у коледжі.

Вивчивши: «компетентність», «професійну компетентність» та «професійні компетенції» можна говорити про те, що професійна компетентність фахівця фармації передбачає розв'язання різного роду проблем, задач на основі наявного досвіду, знань і цінностей, а професійні компетенції передбачають здатність фармацевта успішно діяти в процесі своєї професійної діяльності, що робить можливим бути професійно успішним та конкурентним молодшим спеціалістом у своїй галузі.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Перун, 2003. – 445 с.
2. Зимняя И. А. Единая социально-профессиональная компетентность выпускника университета: понятия, подходы к формированию и оценке / И. А. Зимняя. – М., 2008. – 54 с.
3. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.
4. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65-69.
5. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К. : К. І. С., 2003. – 296 с.
6. Подрыгало М. А. Некоторые аспекты становления специалиста высшей квалификации / М. А. Подрыгало, А. К. Чаплыгин. – Х., 2013. – С. 21-32.

Куліш В. І. (*Кропивницький, Україна*)

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У тезах розглянуто сутність та особливості психологічних проблем професійної самореалізації майбутніх психологів. Проаналізовано зв'язок між професійною та особистісною самореалізацією.

Kulish V. (*Kropyvnytskyi, Ukraine*)

THE PROBLEMS OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

In the theses essence and peculiarity of future psychologists' problems of professional self-realization has been examined. Relationship between professional and personal self-realization have been analyzed.

Особистість має природну потребу у самореалізації, яка надає життю індивіда чітку спрямованість, глибокий смисл, укріплює віру в свої сили та можливості і дає ресурси для подолання різних життєвих проблем.

Існують дві основні сфери реалізації людиною своїх сутнісних сил – особистісна та професійна. Професійна самореалізація розуміється як процес та результат розвитку, вдосконалення і застосування в особистісно значущій професійній діяльності компетентностей, а також отримання від цього не лише користі для себе та оточуючих, а й внутрішнього задоволення. Професійна самореалізація невідривна від самореалізації особистісної, яка в свою чергу проявляється у сім'ї дає змогу особистості проявитися через любов, кохання, дружбу, через піклування й турботу, через народження дітей та виховання, а також у сфері дозвілля де створює можливості для прояву особистістю своїх спеціальних здібностей [1].

Професійна самореалізація має наступні якісні характеристики:

- самостійність, яка відображає здатність особистості до вибору цілей, планування, рефлексії, регуляції своєї діяльності;
- свобода вибору, дій, рішень, що репрезентує здатність особистості до автономної поведінки та міжсуб'єктної взаємодії, до саморегуляції;
- творчість, яка демонструє розвинутість здатності до концентрації творчих зусиль, креативність, незалежність в судженнях у поєднанні з відповідальністю за результати власної діяльності.

Діяльність психолога у порівнянні з іншими професіями є специфічною як своїм предметом – індивідуальність людини, так і тим, що особистість психолога виступає інструментом професійної діяльності. Ця специфіка передбачає відповідні вимоги до спеціаліста як професіонала та як особистості.

Вже на першому курсі студентам властиві цінності самовдосконалення та креативності. Так, майбутніх психологів значно вище розвинута цінність саморозвитку, ніж у студентів інших спеціальностей. Вона відображає прагнення до самореалізації, і, можливо, вибір спеціальності зумовлений наявністю саме цієї цінності. Прагнення до саморозвитку виступає професійною рисою психологів, яка формується не в процесі навчання, а такою, що визначає вибір професії. Висока значущість «креативності» як цінності тісно пов'язана з актуальністю кар'єрного зростання, що визначається студентами як показник самореалізації особистості [2].

Специфіку професійної самореалізації психолога становить наявність протиріччя, згідно з яким щоб зрозуміти страждання та проблеми іншої людини, психолог повинен пережити щось подібне у своєму житті, – це з одного боку, а з іншого – щоб ефективно зцілювати особу, що перебуває у важкому, часто критичному психічному стані, він повинен мати силу, енергію, оптимізм, бути творчо самореалізованою людиною. Таким чином, за час навчання, крім набуття знань, практичних умінь та навичок, необхідно здійснити величезну роботу зі становлення власної особистості.

Таким чином, специфіка діяльності психолога полягає в тому, що він не лише досліджує індивідуальність іншої людини, а й сам виявляє власну

індивідуальність в професійній діяльності. Виходячи з цього положення, рівень самореалізації психолога виступає одним з критеріїв його професійної готовності і показником його особистісної та професійної зрілості, що передбачає створення особливих умов фахової підготовки психологів.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Долинська Ю. Г. Особистісне зростання практичного психолога в процесі його професійної підготовки / Ю. Г. Долинська // Психологія. Збірник наук. праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 1998. – Вип. I. – С.155-160.
2. Носков В. И. Проблемы и пути профессионального самоопределения личности в вузе / В. И. Носков // Психология в вузе. – 2003. – № 3. – С. 35-48.
3. Панок В. Особистість практикуючого психолога. Психотерапевтична ситуація / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. / Основи практичної психології: Підручник. – К.: Либідь, 1999. – С. 216-228.
4. Попович І. М. Визначення професійної готовності практичного психолога / І. М. Попович // Психологія: Збірник наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – Вип. 3 (6). – С. 290-296.
5. Шевченко Н. Ф. Підготовка практичних психологів: особистісні та професійні якості фахівців / Н. Ф. Шевченко, А. Г. Самолова // Психологія: Зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2002. – Вип. 17. – С. 262-267.

Шинкаренко В. М., Шинкаренко Л. В. (Одеса, Україна)

АНАЛІЗ ПРИЙОМУ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ В ОДЕСЬКИХ ВНЗ

У тезах проведено аналіз прийому на бакалаврський рівень підготовки студентів економічного профілю у вищих навчальних закладах міста Одеси у 2016 році.

Shynkarenko V., Shynkarenko L. (Odessa, Ukraine)

**ANALYSIS OF ADMISSION FUTURE ECONOMISTS
IN ODESSA UNIVERSITIES**

In theses the analysis for admission to bachelor level of students of economics in universities of Odessa in 2016.

Незважаючи на складну політичну та економічну ситуацію в державі, система вищої освіти поступово реформується. Кінцевою метою реформування є відповідність європейським та світовим стандартам.

На шляху якісного оновлення вищої освіти зроблено декілька вирішальних кроків: прийнято закон «Про вищу освіту»; затверджено новий перелік галузей знань і спеціальностей; розробляються нові освітні стандарти; вдосконалено порядок присудження вчених звань; надано кадрову, академічну та організаційну автономію ВНЗ; створено

Національний репозитарій академічних текстів; скоро розпочне роботу Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; втілено нову модель фінансування вишів.

Найбільшим досягненням у галузі освіти, на наш погляд, є запровадження зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників шкіл. Саме результати, отримані на ЗНО, є вирішальними для вступу до ВНЗ. Проведення ЗНО розпочато десять років назад і зазнає з кожним роком деяких змін, поступово наближаючись до оптимальної форми проведення.

Постійних змін зазнають і умови прийому до вищих навчальних закладів. У 2016 році було запроваджено наступні новації в умовах вступу: механічний спосіб розподілу держзамовлення за алгоритмом широкого конкурсу за спеціальностями; вступ винятково за електронними заявами. Зазначені особливості суттєво вплинули на рівень запобігання можливим зловживанням та корупції. В той же час, у ході роботи приймальних комісій виникла низка проблемних питань. На Раді ректорів вищих навчальних закладів Одеського регіону була детально проаналізована організація вступної кампанії 2016 року і зроблено наступні зауваження:

1. Роботу стосовно прийому ускладнювали багаторазові зміни Умов прийому у останні дні перед початком вступної кампанії, що з'являються пізніше дат затвердження і погодження лише на сайті Міністерства освіти і науки України.

2. Всі нормативні документи та зміни стосовно Вступної кампанії 2016 року доводилось шукати самостійно «глибоко» на сайті Міністерства освіти і науки України і далеко не вся важлива інформація була анонсована в новинах. Наприклад, інформацію стосовно державного замовлення було отримано після початку вступної кампанії, лише з електронних джерел та без відповідних посилань на нормативний документ та дату затвердження.

3. Окремого зауваження заслуговує організація «Гарячої лінії» Вступної кампанії 2016 року, на яку було виділено лише один стаціонарний і один мобільний телефонні номери, де не було організовано навіть черги, а відповідь намагались надати волонтери, які не знали достовірної інформації стосовно Умов прийому до ВНЗ України у 2016 році.

4. Умовами прийому 2016 року неоднозначно визначались особливості прийому на навчання за іншою спеціальністю осіб, що вже є студентами ВНЗ.

5. Умовами прийому 2016 року ВНЗ надавалось право самостійного обрання двох предметів ЗНО та коефіцієнтів для кожної з складових конкурсного балу, але алгоритм адресного надання місць державного замовлення використовував поняття мінімального конкурсного балу за спеціальністю у цілому по всіх ВНЗ України, що проводять підготовку за відповідною спеціальністю. Це поставило ВНЗ в нерівні умови.

6. Умовами прийому 2016 року робота Приймальної комісії під час вступної кампанії повністю залежала від електронних ресурсів «Електронний вступ» та ЄДЕБО з питань освіти, але ці ресурси далеко не завжди працювали, що примушувало співробітників Приймальної комісії досить

часто шукати виправдання перед абітурієнтами і їх батьками та залишатись працювати в вечірній час [1, С. 6].

Зазначені недоліки вступної компанії привели до того, що в одеські ВНЗ за державним замовленням на денну форму навчання у 2016 році поступило на 1131 студент менше, ніж у 2015 році, а саме 4463 особи. Загальна кількість студентів-першокурсників складає 9578 осіб. Це на 357 студентів більше, ніж у попередньому році. Таким чином, збільшення загальної кількості першокурсників відбулося за рахунок суттєвого збільшення контрактників та зменшення обсягу державного замовлення.

Суттєво скоротилась кількість місць у бакалавраті економічного профілю. До економічного профілю ми відносимо студентів, що навчаються за програмами галузі знань 07 «Управління та адміністрування», а також спеціальності 051 «Економіка» та 056 «Міжнародні економічні відносини». У роботі [2] детально описано нову класифікацію спеціальностей економічного напрямку.

Підготовка фахівців економічного профілю є тим напрямком, який першочергово відчуває наслідки важкого економічного становища українського суспільства. Закриття банківських та фінансових установ, припинення роботи фабрик та заводів, знецінення гривні негативно вплинули на рівень оплати та кількість робочих місць для економістів. Сучасний абітурієнт обирає спеціальність, яка у майбутньому принесе йому стабільний дохід. А заробітна платня економіста не завжди адекватна рівню його компетентності. Наслідком цього дисбалансу є загублений інтерес випускників до цієї професії.

Загальна кількість абітурієнтів, що поступили на перший курс денної форми навчання на економічні спеціальності одеських ВНЗ, складає 1081 особу. Це біля 14% всіх одеських студентів стаціонару першого курсу. Розглянемо склад першокурсників-економістів у розрізі вишів:

- Одеський національний економічний університет – 258 осіб (27%);
- Одеський національний політехнічний університет – 219 осіб (20%);
- Одеська національна академія харчових технологій – 127 осіб (12%);
- Одеський національний морський університет – 110 осіб (10%);
- Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова – 101 особа (9%);
- Одеський регіональний інститут державного управління – 50 осіб (5%);
- Міжнародний гуманітарний університет – 43 особи (4%);
- Одеський державний аграрний університет – 32 особи (3%);
- Одеська державна академія будівництва і архітектури – 32 особи (3%);
- Національний університет «Одеська морська академія» – 25 осіб (2%);
- Одеська державна академія зв'язку ім. О.С. Попова – 22 особи (2%);

– Одеський торговельно-економічний інститут КНТЕУ – 22 особи (2%);

– Одеський державний екологічний університет – 13 осіб (1%).

Наведений кількісний аналіз свідчить про те, що лідерами у підготовці економістів в Одесі є Одеський національний економічний університет та Одеський національний політехнічний університет. Саме їх обрала для навчання переважна кількість майбутніх фахівців з економіки. Лідерство з набору студентів не випадкове, основними чинниками привабливості для абітурієнтів є могутній науковий потенціал, якісний викладацький склад, плідна профорієнтаційна робота, щільний зв'язок з роботодавцями, традиції та інновації в освітній діяльності.

Проведений аналіз вступної компанії 2016 року з набору майбутніх економістів в одеські ВНЗ дозволяє прийти до висновку, що конкуренція на ринку освітніх послуг в останні роки загострилась. Переможцями в цьому конкурентному середовищі є університети, які основною стратегією обрали якість підготовки фахівців.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Підсумки прийому на I курс студентів ВНЗ Одеського регіону [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rectors.odessa.ua/ua/page/novini>

2. Шинкаренко В. М. Інноваційні процеси у підготовці економістів / В. М. Шинкаренко, Л. В. Шинкаренко // Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали сьомої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 травня 2016 р.). – Одеса, 2016. – С. 181-184.

Саврасов М. В. (*Слов'янськ, Україна*)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Наше дослідження присвячене з'ясуванню сучасного стану теоретичної, емпіричної та прикладної розробленості актуальної проблеми розвитку креативності майбутнього педагога у процесі професійної підготовки та окресленню подальшого наукового пошуку у межах даної психологічної проблематики.

Savrasov N. (*Slovyansk, Ukraine*)

THE CURRENT STATE AND PROSPECTS OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH CREATIVITY OF FUTURE TEACHERS

Our study focuses on clarifying the current state of theoretical, empirical and applied elaboration of actual problems of development of creativity of future teacher in the process of training and study for further scientific research in the framework of this psychological perspective.

Педагогічна професія за своєї психологічною специфікою потребує постійного та значного напруження інтелектуальних та духовних сил її суб'єктів. Головними якостями для сучасного вчителя виступає вміння творчо та правильно приймати педагогічні рішення. Кожна ситуація спілкування, взаємодії з учнями, батьками та колегами вимагає від педагога такої невід'ємної якості суб'єктності, як креативність у її загальножиттєвому та професійному аспектах.

В той же час, як зазначає О.В. Акімова, традиційна організація навчання у вищій школі базується на опосередкованому впливі та не сприяє формуванню творчого мислення [1]. Серед основних причин даного явища авторка вбачає хибну орієнтацію на звичне розуміння ролі особистості майбутнього вчителя в процесі професійно-педагогічного навчання, що згодом неодмінно викликає у майбутніх педагогів відсутність або неповноцінність розуміння себе в якості суб'єкта власної пізнавально-творчої діяльності, недостатність усвідомлення перспектив особистісно-професійного самовдосконалення, неналежну здатність або повну нездатність до проектування розвитку власного професійного «Я» та до професійної рефлексії як невід'ємної складової процесу становлення творчої особистості майбутнього фахівця.

О. Є. Антонова висуває власну модель педагогічно обдарованої особистості, що складається з наступних компонент: педагогічне покликання (спрямованість особистості до виконання педагогічної діяльності); педагогічні здібності (індивідуально-психологічні риси особистості, що забезпечують динаміку та успішність оволодіння саме професійною педагогічною діяльністю); педагогічна креативність (здатність учителя до педагогічної творчості); інтелектуальні здібності (засвоєння та трансформації знань у визначеній науковій сфері) [2].

Г. І. Везенкова, узагальнюючи наукові дані з проблеми життєвих домагань особистості майбутніх вчителів, встановлює, що в якості основних психологічних комплексів у сфері життєдіяльності майбутніх учителів виступають сімейно-родинні стосунки, професійна самореалізація, матеріальне благополуччя, спілкування, просоціальна життєдіяльність та творча самореалізація. Спираючись на сучасне наукове розуміння творчості [5], під творчою самореалізацією особистості майбутнього вчителя слід розуміти такий вид реалізації фахівцем самого себе, своїх здібностей та прагнень, результатом якої, принаймні суб'єктивно, виступає новий образ певного аспекту дійсності, що є дериватом професійної діяльності [3].

Н. О. Єсіна, досліджуючи формування творчих вмінь майбутніх вчителів в інтелектуально-ігровій діяльності, виявляє наступні умови ефективності формування творчих умінь майбутнього вчителя в навчальному процесі педагогічного ВНЗ: соціально-педагогічні (суспільно-економічні умови освітнього процесу; наявність творчої атмосфери в аудиторії; наявність необхідних умов для самопідготовки як викладачів, так і студентів); організаційно-педагогічні умови (уникання неефективних форм та методів навчання; розвиток групових форм та методів навчання);

професійно-педагогічні (творче особистісне переосмислення та прийняття викладачем педагогічних ідей і цінностей, інноваційних технологій; орієнтація на особистісно-професійні особливості студентів; використання спільного творчого пошуку; інтенсифікація процесу формування творчих умінь); індивідуально-творчі (настанова на формування творчих умінь особистості в інтелектуальній діяльності, самостійний добір та систематизація матеріалу в ході формування творчих умінь студентів) [4].

Узагальнюючи результати нашого дослідження, мусимо зауважити, що сучасні вітчизняні наукові пошуки з проблеми розвитку творчих якостей особистості майбутнього педагога зосередженні переважно навколо умов становлення даного психічного явища у навчальній діяльності, особливостях організації процесу його формування, зв'язків креативності з стилем життя майбутнього фахівця тощо. Тож надалі перспективними лишаються дослідження даного психологічного феномена як динамічної, системної та багатогранної за своєю природою сфери психічного життя та професійної діяльності сучасної людини.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Акімова О. В. Теоретико-методологічні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / О. В. Акімова. – Тернопіль, 2010. – 44 с.
2. Антонова О. Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Олена Євгенівна Антонова. – К., 2008. – 43 с.
3. Везенкова О. Є. Психологічні особливості життєвих домагань майбутніх учителів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Г. І. Везенкова. – Одеса, 2011. – 23 с.
4. Єсіна Н. О. Формування творчих умінь майбутнього вчителя в інтелектуально-ігровій діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. О. Єсіна. – Харків, 2009. – 24 с.
5. Психологічна енциклопедія / [авт.-упоряд. О. М. Степанов]. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с.

Пелісьє Ю. П. (*Одеса, Україна*)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТУВАННЯ

У тезах визначено ціннісні орієнтації як важливі складові особистості соціального працівника та наведено результати дослідження реальної структури ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників.

Pelissier J. (*Odessa, Ukraine*)

VALUES OF WOULD-BE SOCIAL WORKERS: THE RESULTS OF DIAGNOSTICS

In theses defined value orientation as important components of the individual social worker and the results of the study the real structure of value orientations of future social workers.

Ціннісні орієнтації – особливі психологічні утворення, які завжди є складовими ієрархічної системи та існують в структурі особистості тільки як її елементи. Неможливо уявити орієнтацію особистості на ту чи іншу цінність як ізольоване утворення, яке не враховує її пріоритетність, суб'єктивну важливість щодо інших цінностей, тобто не включене в систему.

Система ціннісних орієнтацій особистості розглядається як підсистема широкої системи, яка різними авторами визначається як «життєвий світ людини», «образ світу» та має складний і багаторівневий характер [4]. Б. Ломов наголошує, що ціннісні орієнтації, як і будь-яку психологічну систему, можна уявити як багатовимірний динамічний простір, кожний вимір якого відповідає певному виду суспільних відносин і для кожної особистості має різну значущість [1]. Принцип ієрархії цінностей та багаторівневості є найважливішою характеристикою системи ціннісних орієнтацій особистості.

Ціннісні орієнтації визначають диференціацію індивідом об'єктів відповідно до їх значущості і формуються в процесі засвоєння соціального досвіду та відображаються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та інших проявах особистості [2].

Особливості формування цінностей соціальної роботи пов'язані із специфікою діяльності фахівців цієї професійної сфери. У контексті суспільних і особистісних конфронтацій, етичних та ціннісних розбіжностей соціальними працівниками виробляються нормативні вимоги та ціннісні орієнтації не тільки для ефективного підтримки громадських зв'язків та відносин, але й з метою надання допомоги клієнту здійснити правильний вибір поведінки, вирішити свої актуальні проблеми.

В процесі роботи з внутрішньо переміщеними особами найбільш важливими серед ціннісних орієнтацій вважаємо: бажання допомагати та милосердне ставлення до інших, що виявляються у доброзичливому, дбайливому ставленні до людей, готовності надавати допомогу тим, хто має в ній гостру потребу.

Для дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників було проведено діагностування студентів спеціальності «Соціальна робота». В дослідженні приймали участь 15 студентів першого курсу Одеського національного політехнічного університету. Дослідження проводилося за методикою діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. С. Бубнова [3], спрямованою на вивчення реалізації ціннісних орієнтацій особистості в реальних умовах життєдіяльності. Опитувальник складається з 66 закритих питань, на які респондентам пропонувалося відповіді «так» або «ні». Ступінь вираженості кожної з поліструктурних ціннісних орієнтацій особистості визначалась за допомогою ключа, відповідно до якого підраховувал и кількість позитивних відповідей за такими показниками: відпочинок, приємне проведення часу; високий рівень матеріального становища; пошук та насолода прекрасним; бажання допомагати та милосердне ставлення до інших; любов; пізнання нового; високий соціальний статус та управління людьми; визнання, повага та вплив

на оточуючих; соціальна активність; спілкування; здоров'я. Максимальна кількість балів, що свідчить про пріоритетність цінності, – 6, мінімальна – 0.

Пріоритетність цінностей майбутніх соціальних працівників підраховували за всією групою респондентів шляхом визначення середнього значення за кожним показником окремо. Отже, середні значення за всіма показниками такі: відпочинок, приємне проведення часу – 5; високий рівень матеріального становища – 3,5; пошук та насолода прекрасним – 4,07; бажання допомагати та милосердне ставлення до інших – 3,5; любов – 4,4; пізнання нового – 2,5; високий соціальний статус та управління людьми – 2,9; визнання, повага та вплив на оточуючих – 4; соціальна активність – 2,9; спілкування – 2,8; здоров'я – 3,2.

Результати діагностування свідчать про те, що бажання допомагати та милосердне ставлення до інших відповідає середньому ступеню прояву зазначеної цінності. Відтак, у майбутніх соціальних працівників необхідно розвивати цінності, пов'язані із доброзичливістю, дбайливістю, позитивним ставленням до уразливих категорій населення в цілому та до внутрішньо переміщених осіб зокрема, а також готовність надавати потребу нужденним, які складають основу внутрішньої мотивації фахівців із соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – 446 с.
2. Словарь практического психолога / [Сост. С. Ю. Головин]. – Минск: Харвест, М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – С. 373.
3. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – С. 18-20.
4. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система: монография / М. С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвуиздат, 2000. – 98 с.

Дідик Н. М. (Кам'янець-Подільський, Україна)

ПРОФЕСІЙНА ТВОРЧІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У тезах обґрунтовано значення для соціального працівника професійної творчості як важливої складової його професійної компетентності та запоруки професійного успіху фахівця.

Didyk N. (Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

PROFESSIONAL CREATION OF SOCIAL WORKER

The thesis substantiates the importance of the social worker professional creativity as an important component of his professional competence and professional success requires professional.

Ефективність професійної діяльності соціального працівника залежить від рівня його професійної творчості. На думку С. Пальчевського, у системі загальної акмеологічної освіти важливе місце повинно належати креативній акмеології, яка дає змогу з позиції психології творчості вивчити специфіку самоактуалізації дорослої людини у всі вікові періоди її творчої зрілості як фахівця [3, С. 242]. Для творчо працюючого фахівця творчість є одним з основних мотиваційних чинників його професійній діяльності.

За визначенням Л. Ульянової, професійна творчість розглядається як процес удосконалення фахової діяльності на основі набуття професійного досвіду. О. Афанасьєва зауважує, що професійна творчість – це об'єктивно зумовлений процес інтелектуальної, емоційно-вольової й практичної діяльності суб'єктів праці, що характеризується спрямованістю на пошук нового, нестандартного, оригінального, раціонального, оптимального вирішення професійних завдань і практичну реалізацію власного потенціалу [1, С. 222].

Професійна творчість соціального працівника передбачає самостійно ініційовану активність, спрямовану на продуктивне творче вирішення соціальних проблем, створення сприятливих умов соціалізації через розробку та реалізацію неординарних високоефективних інноваційних засобів соціальної роботи, які сприятимуть соціальному становленню особистості, здатної до активної творчої взаємодії з навколишнім світом, самореалізації як у власних інтересах, так і на користь суспільства.

На думку Н. Кабусь, здійснення професійної діяльності на творчому рівні передбачає: 1) творче опанування способів, прийомів і засобів професійної діяльності; 2) постійне професійно-творче вдосконалення соціального педагога з метою підвищення власної професійної майстерності через ознайомлення з прогресивним інноваційним досвідом соціально-педагогічної діяльності й власний науково-творчий пошук; 3) подальше збагачення теорії та практики соціально-педагогічної діяльності на основі власного творчого внеску через створення високоефективних технологій соціально-педагогічної діяльності, активний пошук нестандартних, оптимальних способів вирішення соціально-педагогічних проблем у конкретних умовах професійної діяльності [1, С. 223].

О. Кучерявий вважає, що професійно-творчими функціями фахівців соціальної сфери є:

1. У сфері професійного самовиховання (удосконалювати процес самопізнання; розробляти і реалізовувати завдання-самозобов'язання й особистий план професійного самовиховання; комплексно використовувати засоби і методи самовиховної діяльності з метою виконання прийнятих самозобов'язань; стимулювати та коригувати самовиховну роботу тощо).

2. У сфері теоретико-творчої діяльності (проводити дослідження певної науково-педагогічної проблеми, розробляти теоретичні положення на основі результатів проведеного наукового пошуку).

3. У сфері системного проектування і системного аналізу педагогічної діяльності (аналізувати педагогічні ситуації й задачі з системних позицій,

створювати навчальні програми, педагогічні задачі, комплекси планів-конспектів уроків, спираючись на цілісний та особистісно орієнтований підходи тощо).

4. У технологічній і методичній сферах педагогічної творчості (використовувати психолого-педагогічні знання для створення нових технологій, методичних систем, методів, прийомів, засобів і форм виховання, навчання й розвитку учнів; розробляти сценарії проведення різноманітних свят, театралізованих спектаклів; створювати для дітей казки, пісні, оповідання, музику тощо з метою виконання певного розвивального завдання; з дидактичною метою виготовляти продукти образотворчого, декоративно-прикладного й інших видів мистецтва) [2, С. 125].

У професійній діяльності соціальний працівник зустрічається з проблемами, які не мають однозначних рішень, потребують вирішення в максимально стислі строки, вимагають постійної імпровізації, миттєвого аналізу ситуації та прийняття правильного, обґрунтованого рішення, високої креативності, гнучкості й швидкості мислення. Це зумовлює необхідність постійного творчого пошуку соціального працівника: усвідомлення актуальних проблем та суперечностей соціально-педагогічної діяльності, розробки нових, інноваційних підходів до розв'язання проблемних ситуацій, здатності знаходити різні варіанти їх вирішення й обирати найкращий, найпридатніший у потрібний момент, звертаючись при цьому до досвіду й інтуїції [1, С. 223].

Отже, професійна творчість соціального працівника забезпечує виконання професійної діяльності на високому рівні, передбачає застосування інноваційних методів соціальної роботи. Підвищення рівня професійної творчості можливе з допомогою відвідування тренінгів креативності, тренінгів професійної майстерності, нестандартного розв'язання проблемних соціальних ситуацій, професійної самореалізації та активного творчого самопошуку.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кабусь Н. Д. Професійна творчість соціального педагога: суть та основні напрями / Н. Д. Кабусь // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 32 (85). – С. 221-228.
2. Кучерявий О. Г. Кар'єрне зростання: особистісний вимір: монографія / О. Г. Кучерявий. – К.: Слово, 2015. – 224 с.
3. Пальчевський С. С. Акмеологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2008. – С. 242-250.

Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (Покровськ, Україна)

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ

СТУДЕНТІВ-ІНЖЕНЕРІВ ВТНЗ

У тезах проаналізовано методології пошуку та процес формування конкурентноздатності студентів-інженерів ВТНЗ, розглянуто вимоги до сучасної особистості, розкриваються засади розвитку конкурентноздатного студента-інженера.

Nyemtseva N., Nyemtsev E. (*Pokrovsk, Ukraine*)

COMPETITIVENESS FORMATION OF ENGINEERING STUDENTS IN TECHNICAL UNIVERSITY

The search methodology and the process of competitive ability formation of engineering students in Technical Universities are analysed in the paper, the requirements for modern individuals are studied, the methods of competitive engineering student development are disclosed.

Сучасна освіта України переживає дуже складний період свого розвитку, але продовжує виконувати важливу роль – формування самосвідомості людини. Освіта виступає чинником відтворення соціально-професійної структури суспільства, а система освіти України формує конкурентноздатного громадянина.

Модернізація сучасної вищої освіти є професійно орієнтованою на таких спеціалістів, які здатні за короткий строк адаптуватися до будь-якої соціальної інституції. До таких інституцій відносяться підприємства, компанії, організації, управлінські структури, з якими безпосередньо взаємодіє молодий спеціаліст [1].

Наразі конкурентноздатність – соціально-зорієнтована система здібностей, властивостей і якостей особистості, характеризує її потенційні можливості у досягненні успіху, здатність в будь-якій ситуації швидко та ефективно вирішувати проблеми, виконувати поставлені перед нею задачі та творчо реалізувати життєві ситуації у перспективні плани та дії [2].

Як зазначає П. Осипович, поняття конкурентноздатності формується виходячи з переліку особистісних компетенцій. Кокурентноздатність – узагальнений показник, який характеризує рівень професійної, соціальної й особистісної компетенції випускника, що забезпечує йому впевненість у своїх силах і здатність витримувати конкуренцію на ринку праці порівняно із випускниками анологічних закладів [3].

На нашу думку, конкурентноздатний фахівець повинен розглядатися не лише як «продукт виробництва» ВТНЗ, але і як особистість, що володіє певними якостями; беремо до уваги не лише високий рівень його діяльності, але й здатність вистояти й перемогти в конкурентній боротьбі.

Розвиток конкурентноздатної особистості – це розвиток рефлексивної особистості, здатної організувати свою діяльність і методи поведінки в динамічних ситуаціях, що володіють креативним мисленням, нетрадиційними методами вирішення проблем, адекватною поведінкою у нестандартних ситуаціях [4, с.23].

Чинником розвитку конкурентноздатності студента-інженера ВТНЗ є її внутрішнє середовище, активність і постійна потреба до самореалізації. Конкурентноздатність є комплексною здатністю особистості, яку визначають психологічні і психодинамічні характеристики, що надають їй можливість бути успішною й ефективною за максимальної реалізації власного потенціалу

та наділяє здатністю змінюватись до сучасних умов життя.

Кожна конкурентоздатна особистість повинна мати наступні особливості: високий рівень працездатності; прагнення якісного кінцевого результату; здатність долати труднощі; креативне ставлення до справи; прагнення до постійного професійного самовдосконалення; здатність до прийняття відповідальних, часом ризикованих рішень.

Крім того, слід визначити комплекс професійних рис особистості студента-інженера, які допомагали б йому, враховуючи вимоги ринку праці та поточні можливості, конкурувати та розвивати свій потенціал. При аналізі основних аспектів конкурентоздатності майбутніх спеціалістів З. А. Фурцевич, бере за основу підхід, який інтегрує в собі увесь спектр формування системи навчання та виховання у ВТНЗ. Потреба в такій спрямованості педагогічної діяльності в умовах розвитку освіти спричинена певними обставинами: по-перше, розбудова суверенної держави викликала необхідність докорінної зміни системи освіти, методології і технології організації навчально-виховного процесу у ВТНЗ; по-друге, виконання соціального замовлення сучасного етапу розбудови нашої держави – особистості, здатної засвоювати й творчо розвивати професійну культуру, – потребує постійного пошуку нових організаційних форм, індивідуального підходу до особистості, нових технологій навчання та виховання. В цій ситуації суттєво зростає роль і авторитет психолого-педагогічного знання, яке може стати теоретичною базою для нових пошуків та інновацій. По-третє, створилася реальна ситуація конкурентоздатності закладів освіти, яка спричинена входженням вищих навчальних технічних закладів у нові євроінтеграційні процеси, що ставлять перед студентом-інженером докорінно нові вимоги та завдання.

Підготовка конкурентоздатної особистості відіграє важливу роль у системі освіти, що без усяких сумнівів вимагає цілеспрямованої розробки загальнопедагогічних вимог та єдиних рішень. Розвиток конкурентоздатності несе в собі системний характер – це процес, що вимагає створення умов, сердовища в якому й відбувається особистісний професійний розвиток.

В умовах ринкової економіки проблема формування кадрового потенціалу, здатного не тільки протистояти всім змінам, які відбуваються в суспільстві, але і здатного взяти на себе управління поточними соціально-економічними процесами, є пріоритетною проблемою сучасної освіти та виховання.

Зважаючи на вищезазначене, сміливо можна стверджувати, що формування конкурентоздатного студента-інженера ВТНЗ базуються на наступних засадах:

- збереження та розвиток професійної освіти;
- розвиток гуманітарної складової освіти, спрямованість на результати прикладних досліджень, поглиблене вивчення української та іноземних мов;
- вивчення економічних та правових основ суспільства;

- екологічне виховання;
- постійна професіоналізація студентів, виконання у ВНЗ науково-практичних проектів, проведення «Дня кар'єри»;
- удосконалення якості навчання на основі використання сучасних та інноваційних технологій;
- забезпечення рівноправного доступу до отримання вищої професійної освіти;
- урахування регіональних особливостей у навчально-виховній діяльності;
- розроблення регіонально-національного компоненту професійної освіти.

Кокурентноздатність – це методологія вищої освіти, що на сучасному етапі потребує негайних змін і удосконалень. Створення умов для набуття первинного професійного досвіду під час виконання творчих професійних завдань комплексного характеру, розвиток професійного мислення та інших здібностей, потягу до самоосвіти та самовдосконалення з обраного фаху в технічній сфері.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Попков В. А. Теория и практика высшего профессионального образования / В. А. Попков, А. В. Коржуев. – М.: Академический проект, 2004. – 432 с.
2. Андреев В. И. Конкурентология. Учебный курс для творческого саморазвития конкурентноспособности / В. И. Андреев – Казань: Центр инновационных технологий, 2004. – 468 с.
3. Ангеловский А. А. Формирование конкурентноспособности студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. к. п. н. / А.А. Ангеловский. – Магнитогорск, 2004. – 193 с.
4. Мотина Л. М. Психология развития конкурентноспособной личности / Л. М. Мотина. – М.: Московский психолого-социальный институт ; Воронеж: МОДЖ, 2002. – 400 с.

Мхитарян О. Д. (*Миколаїв, Україна*)

КРУГЛИЙ СТІЛ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ-СЛОВЕСНИКА

У тезах визначено дидактичні особливості моделювання навчальної дискусії у формі круглого столу для студентів філологічного факультету після завершення ними педагогічної практики. Акцентовано на змістовому та процесуальному аспектах його підготовки та проведення.

Mkhytaryan O. (*Mykolaiv, Ukraine*)

THE ROUND TABLE AS A SOURCE OF SPECIALIST OF LANGUAGE AND LITERATURE

In theses defined didactic modeling features educational debate in the form of a round table for students of philological faculty after completing their teaching practice. The attention to semantic and procedural aspects of its preparation and implementation.

Реформування професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури, зумовлене глибинними трансформаційними змінами в суспільстві, передусім пов'язане з оновленням змісту й процесу навчання у вищих освітніх закладах. Адже формування нового покоління особистостей із високою гуманітарною культурою й громадянською відповідальністю, здатних до конкурентоспроможного функціонування в умовах сучасного багатофакторного інформаційно й комунікаційно насиченого простору, потребує подолання негативних тенденцій їхньої фахової підготовки.

Актуальною проблемою підготовки майбутніх словесників досі є «професійна еkleктичність», тобто певна роз'єднаність не лише між навчальними дисциплінами, а й між теоретичною та практичною підготовкою студентів [3, С. 23]. Ідеться про диз'юнктивність в організації навчального процесу у вищій школі, коли нескінченну множину парадигм, підходів, категорій, понять студенти сприймають розрізнено, поза зв'язком із практикою. Помітна неспроможність значної частини майбутнього вчительства належно осягнути набуті знання, синтезувавши їх у логічну цілісність діалектично взаємозумовлених компонентів.

Розв'язання цієї проблеми вчені окреслюють у різних напрямках: запровадженні спецкурсу з практики (О. Семенов), технологізації навчального процесу (А. Ситченко), компетентісно зорієнтованій підготовці майбутнього вчителя-філолога (В. Шуляр), формуванні готовності студентів-практикантів до методичної творчої діяльності (О. Куцевол), проведенні інтерактивного методичного колоквиуму (Г. Кузнецова) тощо.

Світовий педагогічний досвід, як переконує М. Кларін, засвідчує високу педагогічну результативність моделювання освітньої діяльності на основі дискусії як форми організації навчання та способу роботи зі змістом дидактичного матеріалу, що забезпечує реалізацію навчальної, інтерактивної, комунікативної, розвивальної та виховної функцій [1, С. 124-162]. Тому важливим засобом інтеграції теоретичної та практичної підготовки студентів-філологів є використання формату «круглого столу» для узагальнення результатів їхньої педагогічної практики.

Круглий стіл як одна із форм навчальних дискусій, спрямованих на широке публічне обговорення певного суперечливого, проблемного питання, передбачає задіяння «на рівних» невеликої кількості учасників (до 5 осіб), які обмінюються думками не лише поміж собою, а й із «аудиторією» – рештою студентів. Відтак організація та проведення круглого столу потребують ретельної попередньої підготовки. На етапі планування необхідно: 1) спільно зі студентами обрати тему дискусії; 2) скласти й оприлюднити план дискусії з винесеними на обговорення питаннями й рекомендованими для опрацювання джерелами; 2) спрогнозувати хід роботи, спроектувавши запитання, що його спрямовуватимуть; 3) ознайомити учасників з основними правилами культури ведення дискусії; 4) визначити модератора заходу та його основних учасників, окресливши їхні рольові функції [2, С. 256]. Наприклад, для проведення круглого столу «Молодий учитель-філолог: проблема чи перспектива?», що має на меті підсумувати результати

виробничої практики студентів V курсу філологічного факультету, можна запропонувати такі проблеми: а) престижу праці вчителя-словесника в сучасному суспільстві; б) педагогічного спілкування; в) реалізації студентом теоретичних надбань у практичній діяльності; г) бюрократизації роботи педагогічних працівників.

Під час проведення круглого столу основним засобом керівництва ходом дискусії виступають «дивергентні» запитання, що є справді проблемними, тобто не передбачають однозначної відповіді [1, С. 140]. Подаємо зразки запитань для висвітлення першої проблеми круглого столу:

– *На жаль, нині найболючіша суспільна проблема – це недостатньо матеріально забезпечений і багато в чому духовно зневажений учитель. Настільки був відчутним у процесі вашої педагогічної роботи відгомін сучасної суспільної кризи з її обездуховленням, декультуризацією й інформативним перевантаженням?*

– *Чи погоджуєтесь з думкою відомого літературознавця із КДПУ імені В. Винниченка професора Г. Клочака про те, що українська література сьогодні знаходиться на задвірках освіти, причому, поступаючись молодшим і енергійнішим – кіно і телебаченню, все більше набуває статусу англійської королеви, яка, як відомо, посідає трон, але вже не керує?*

Отже, урахування основних вимог до змістового наповнення та організації взаємодії студентів-філологів у ході проведення круглого столу за результатами педагогічної практики сприяє підвищенню якості їхньої фахової підготовки та особистісному становленню.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кларин М. Н. Инновации в мировой педагогике : обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / М. Н. Кларин. – Рига : НПЦ «Эксперимент», 1998. – 180 с.
2. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) : навч. посіб. / О. М. Куцевол. – К. : Освіта України, 2009. – 464 с.
3. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. М. Семенов. – Суми : Мрія-1 ТОВ, 2005. – 404 с.

Гуляс Я. Ю., Немцева Н. С. (Покровськ, Україна)

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У тезах розглянуто зміст мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів як складової професійної компетентності, проаналізовано головні проблеми, подано рекомендації ефективного застосування визначених компонентів.

Gulyas Y., Nyemtseva N. (*Pokrovsk, Ukraine*)

LANGUAGE COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS AS COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE

In theses examined the content of speech competence of managers as part of professional competence, analyzes the main problems presented recommendations to the effective application of defined components.

Мовна підготовка значною мірою сприяє формуванню соціально-професійної сторони особистості фахівця в галузі менеджменту, що відповідає вимогам сучасного суспільства, тим самим сприяє забезпеченню більш високої якості управління і через нього – зміцненню соціальної стабільності.

У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті та основних засадах розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»), визначені стратегічні завдання та вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців, де також зазначається, що більшість складових професійної компетентності майбутнього фахівця формується і розвивається в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Мовленнєва компетентність виступає як ключовий фактор успішної професійної підготовки менеджерів. Успішність виконання менеджером складних функціональних обов'язків перебуває в прямій залежності від його підготовленості до управлінської діяльності, у тому числі й від рівня мовленнєвої компетентності.

Однак слід зазначити, що в нашій країні концепція якості освіти тільки складається, визначаються критерії якості та аспекти якості освіти.

Як свідчить аналіз праць вітчизняних авторів Т. Симоненко, Ю. Жукова, І. Зимньої, Ю. Федоренко, О. Земкої, Л. Петровської, А. Маркової, М. Дружиніна, мовленнєва компетентність визначається як відповідне прагматичне використання соціальних знань і навичок у спілкуванні.

Ю. Жуков і Л. Петровська зауважують, що комунікативна компетентність припускає вміння розширювати (або звужувати) коло спілкування й уміння варіювати його глибину (уміння вести спілкування на різних рівнях довіри), розуміти й бути зрозумілим партнерами по спілкуванню [1].

На підставі своїх досліджень М. Дружиніна показала, що розвиває мовна компетентність випускників вузу істотно збагачує їх можливості в оволодінні завданнями професійної діяльності за допомогою залучення інформації з різних джерел, в тому числі, на іноземній мові [2].

Протягом останніх років фахівці прагнуть того, щоб володіння випускниками ВНЗ рівнем компетентності було достатнім. Проте стає

очевидним, що з роками діючі концептуальні засади, методики викладання, не відповідають сучасним вимогам. Необхідний перехід на іншу модель оволодіння мовленнєвими засобами формування готовності до професійної компетентності.

Поняття комунікативної компетенції вченими (Є. Бастрікова, І. Бім, М. Ватютнев, Д. Ізаренков, Н. Хомський та ін.) характеризується як творча здатність людини вживати сукупності мовних засобів (у вигляді висловлювань, дискусій), котра утворюється зі знань та готовності до їх осмисленого використання [3].

Відзначимо, що орієнтована на компетенції освіта формувалась в 1970-х роках в США в загальному контексті запропонованого Н. Хомським поняття «компетенція» стосовно теорії мови. Н. Хомський вперше виділив в окреме поняття лінгвістичну компетенцію (*linguistic competence*) і використовував його щодо теорії мови у зв'язку з дослідженням проблем генеративної (трансформаційної) граматики. Спочатку термін «компетенція» означав здатність, необхідну для здійснення мовленнєвої діяльності, переважно рідною мовою.

Відтоді у відношенні до теорії навчання мовам розпочинаються наукові дослідження різних типів мовної компетенції. Здатність бути учасником мовленнєвої діяльності етнолінгвіст Д. Хаймс назвав комунікативною компетенцією, хоча сама концепція комунікативної компетенції була сформована в працях М. Бахтіна.

В епоху глобальної інформаційної революції, гуманізація усіх сфер суспільного буття знамените декартівське «*Cogito ergo sum*» напевно слід перефразувати як «*Communico ergo sum*» (Спілкуюсь, отже, існую). Цей вислів набуває особливого значення для фахівців, чия діяльність неможлива поза комунікацією, без співпраці і діалогу, без взаємосприйняття та взаємодії з людьми. За ствердженням відомого фахівця в галузі психології управління професора Л. Орбан-Лембрик, специфікацію діяльності сучасного менеджера є те, що її успіх визначається якістю процесу спілкування, умінням керівника слухати й передавати інформацію, його здатністю зрозуміти співрозмовника [4].

Професійна діяльність майбутніх фахівців економічної сфери повинна мати сформовані організаторські здібності, уміння брати на себе відповідальність за ухвалені рішення, мати прагнення до вдосконалення своїх комунікативних якостей і практичних навичок, професійних знань, оцінювати соціальні процеси, визначати місце й роль своєї професійної діяльності, розробляти систему оцінки ділових та особистісних якостей працівників, мотивації їхнього посадового росту та ін.

Підсумувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що останні десятиліття ознаменувалися загальною увагою до проблеми мовленнєвої компетенції та виділення її структурних складових. Проте проблема формування культури професійної мовленнєвої компетентності у студентів немовних вищих закладів на сьогодні залишається без вирішення.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Інтерпретація комунікативної компетентності державних службовців в психологічному дискусі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pravo/28/1098>
2. Методика формування професійної мовленнєвої компетентності студентів-менеджерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.virtual.ks.ua/students/7487>
3. Пан М. П. Міжнародний менеджмент: Конспект лекцій для студентів магістерської підготовки за спеціальностями 8.050107 – «Економіка підприємства» і 8.050106 – «Облік та аудит» денної форми навчання / М. П. Пан, В. І. Торкатюк, О. С. Вороніна. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 210 с.
4. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / В. П. Черевко. – К., 2001. – 20 с.

Пісоцька М. Е. (*Харків, Україна*)

**ОРГАНІЗАЦІЯ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК
НАПРЯМОК ЗДІЙСНЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ**

У тезах надано визначення індивідуалізації навчання та схарактеризований внесок досліджень різних форм навчальної діяльності в теорію і практику індивідуалізації навчання.

Pisotskaya M. (*Kharkiv, Ukraine*)

**THE ORGANIZATION OF VARIOUS FORMS EDUCATIONAL
ACTIVITY AS DIRECTION FOR INDIVIDUALIZATION LEARNING**

The thesis provides a definition of the individualization of learning and characterize the contribution of research of various forms learning activities in the theory and practice of individualization of learning.

З огляду на різні підходи до визначення індивідуалізації навчання, зазначимо, що індивідуалізація – це процес, який спрямований на розвиток індивідуальності, передбачає відокремлення (виділення) студента в процесі навчання для урахування притаманних йому індивідуальних особливостей і потребує певної організації цього процесу (системи індивідуалізованих способів та прийомів взаємообумовлених дій викладача та студентів на всіх етапах учбової діяльності) [3, С. 25].

Серед напрямів здійснення індивідуалізації навчання є організація різних способів (форм) навчальної діяльності. Г. Саранцев, виходячи з того, що форма процесу навчання обумовлена співвідношенням між учителем та учнями (вчитель-клас, учитель-клас-учень, учитель-групаучнів, учитель-учень), визначає фронтальну, колективну, групову та індивідуальні форми.

Я. Бурлака, В. Вихрущ наголошують на таких ознаках виділення різних форм процесу навчання: загальнородові ознаки (характер взаємодії між учнями у процесі роботи, спосіб керівництва навчальною діяльністю учителем та його взаємозв'язок з учнями); видові (склад учнів – усі, частина, окремі учні), характер змісту завдання (однакові, різні), темп роботи (середній, індивідуальний), вихідний рівень підготовленості учнів (загальний, індивідуальний) [1, С. 41]. В залежності від варіантів поєднання колективної та індивідуальної форм вони виділяють індивідуальну, індивідуально-групову, індивідуально-фронтальну, колективно-групову, колективно-фронтальну форми [1, С. 43].

Удосконаленню теорії та практики індивідуалізації навчання сприяли наступні висновки науковців (О. Братанич, Л. Книш, А. Куракін, Л. Липова, Е. Рабунський, І. Синиця та ін.): індивідуальна діяльність складає обов'язковий елемент фронтальних та групових занять; вибір форм організації навчання залежить, крім іншого, від вікових та індивідуально-типологічних особливостей учнів; ефективність поєднання фронтальної та індивідуальної роботи на уроці обумовлюється ступенем здійснення індивідуального підходу до учнів; при групових формах для забезпечення активності кожного важливо правильно розподілити завдання між окремими учнями. Колективні форми організації учбової діяльності сприяють індивідуалізації процесу навчання, оскільки: в атмосфері загальної боротьби за знання стимулюється жага до знань кожного учня; йому надається можливість зайняти власне особливе місце в колективі; кожен учень одержує знання, уміння, навички, що відповідають його здібностям, потребам.

Історіографічний пошук свідчить про виділення науковцями різних форм групової роботи: єдина для всього класу та диференційована (А. Куракін); парна, бригадна, ланкова, кооперативно-групово-диференційовано-групово (І. Чередов); індивідуально-групово, єдино-групово, диференційовано-групово (Т. Васільєва); фронтально-групово, парно-групово, колективно-групово, індивідуально-групово, індивідуальна в складі групи, індивідуально-парно-групово, індивідуально-фронтально-групово, колективно-групово в складі гетерогенної групи (О. Братанич); рецепторно-відтворююча (немає вмінь групової роботи), частково самостійна робота в групах, повністю самостійна та творча робота (Т. Ніколаєва) та ін.

Удосконаленню теорії та практики індивідуалізації навчання сприяло наголошення науковцями на педагогічних умовах ефективності групової роботи: рухливість груп (відсутність постійного складу) за ступенем просування учнів, система постійно ускладнюючих завдань (В. Загвязінський); знання індивідуальних особливостей студентів, формування груп залежно від поставлених цілей, розробка спеціальних методик організації різних видів групових форм навчальної діяльності, добір спеціальних дидактичних матеріалів, систематичний контроль знань студентів (Т. Васільєва); застосування системи різнорівневих завдань на основі певних принципів (адекватної складності завдань навчальним можливостям учнів, оптимальної швидкості зростання їх складності,

перевищення рівня навчання над рівнем обов'язкових вимог, поєднання репродуктивних та проблемних завдань, введення інструктивного матеріалу, зміст і обсяг якого варіюється відповідно до рівня та складу групи), оптимізація внутрішньо групового спілкування учнів на уроці із забезпеченням їхнього позитивного психологічного стану, надання адекватної за змістом і часом педагогічної допомоги (О. Кузьміна).

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бурлака Я. І. Про форми організації навчальної діяльності школярів / Я. І. Бурлака, В. О. Вахрущ // Радянська школа. – 1984. – № 5. – С. 39-44.
2. Васільєва Т. В. Індивідуалізація навчання математики в педвузі / Т. В. Васільєва // Радянська школа. – 1984. – № 2. – С.19-26.
3. Пісоцька М. Е. Індивідуалізація навчання: понятійно-категоріальний аналіз / М. Е. Пісоцька // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – Харків: «Смугаста типографія», 2015. – Вип. 50. – С. 19-29.

Ткаченко С. В. (Одеса, Україна)

**РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У
ФОРМУВАННІ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ**

В тезах обґрунтовано роль суспільно-гуманітарних дисциплін у формуванні етичної компетентності майбутніх учителів, визначено вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на становлення особистості майбутніх учителів.

Tkachenko S. (Odessa, Ukraine)

**ROLE OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES IN
FORMATION OF ETHICAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS**

The abstract shows the role of social and humanitarian disciplines in the ethical competence formation in the future teachers; it specifies the effect of social and humanitarian disciplines on the personality formation of the future teachers.

Сучасна педагогічна освіта зорієнтована на вчителя з гуманістичним світоглядом, формування його компетентності як загальної здатності до успішної професійної діяльності на основі знань, досвіду, системи цінностей, набутих в процесі навчання. Особливо важливу роль у цьому контексті відіграють суспільно-гуманітарні дисципліни: «Історія України», «Історія української культури», «Українська мова та література», «Іноземна мова», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Філософія», «Історія та правознавство», «Етика», «Релігієзнавство», «Культурологія», «Педагогіка і психологія» тощо. Перед викладачами цих дисциплін стоїть непросте завдання: не лише надати студентам певного обсягу знань, але й долучити їх

до здобутків національної та світової культури, сформувати в них національний світогляд та відповідні моральні принципи, підготувати майбутнього педагога, зорієнтованого на широкий спектр можливостей. У зв'язку з цим С. В. Король зазначає, що суспільно-гуманітарні дисципліни «дозволяють сформувати компетентність, як готовність і здатність до співіснування в професійному соціумі, самостійної пізнавальної діяльності; здатність до цілеспрямованого, планомірного способу дій у виконанні завдань та вирішенні проблем, здійснювати діяльність у професійно спрямованій предметній сфері» [2, С. 7].

Знання з гуманітарних дисциплін широко використовуються у повсякденній професійній діяльності педагога, зокрема: спілкуванні з адміністрацією, учнями та їх батьками, налагодженні міжособистісних зв'язків у колективі, веденні документації; роботі з іншомовними джерелами за фахом. В процесі навчання цикл суспільно-гуманітарних дисциплін вищого навчального закладу сприяє формуванню професійно значущих якостей майбутніх учителів, як-от: акуратність, дисциплінованість, відповідальність, передбачливість, пунктуальність, педантичність, здатність до переключення з однієї діяльності на іншу, переключення уваги [1]. Без сформованості професійно-етичної компетентності вчителя неможливе успішне виховання підростаючого покоління.

Так, найважливішим засобом формування етичної компетентності вчителя є навчальна дисципліна «Історія України», зміст якої орієнтується на цінності суспільства, готує майбутнього вчителя до життя в багатокультурному суспільстві, сприяє розвитку пізнавальної активності студентів і мотивації до професійної підготовки, оволодінню професійно значущими для вчителя способами діяльності. Вивчення дисципліни «Література» у циклі суспільно-гуманітарних дисциплін в педагогічних вишах передбачає формування культури полеміки, критичного мислення, самостійного аналізу та оцінювання прочитаного, створення на основі засвоєних літературних знань оптимальних умов для всебічного розвитку і реалізації особистості; формування національних і загальнолюдських цінностей. Уроки літератури внаслідок своєї специфіки мають найбільший вплив на формування світогляду, моралі учнів. «Етика» – як наука про найбільш загальні закони становлення та історичного розвитку моралі є обов'язковим предметом навчальної програми всіх педагогічних закладів. Мораль – є предметом етики. Дисципліна знайомить студентів із теоретико-методологічними і практичними питаннями етики, зі специфікою професійної діяльності педагога, показує шляхи вдосконалення і розвитку його особистості; формує моральну свідомість особистості майбутнього вчителя шляхом засвоєння способів етико-філософського осмислення соціокультурних явищ в їх відношенні до ціннісних критеріїв етики в історії і сучасності.

Отже, процес навчання дисциплін суспільно-гуманітарного циклу у педагогічному ВНЗ передбачає розвиток особистості студента з визнанням та формуванням загальнолюдських цінностей, засвоєння наукових знань

про суспільство, місце і роль особистості в суспільстві, а також впливає на формування етичної компетентності майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бабишена М. І. Формування професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін: спец. 13.00.04 / Мар'яна Ігорівна Бабишена. – Херсон, 2015. – 182 с.

2. Король С. В. Професійна спрямованість гуманітарної підготовки фахівців інженерного профілю в університетах: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 19.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. В. Король. – Тернопіль, 2011. – 22 с.

3. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: Навчальний посібник / Петро Панасович Шляхтун. – К.: Видавничий центр «Академія», 2011. – 222 с.

Сероветник В. С. (Київ, Україна)

**ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ
ПОЛІЦІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

У тезах обґрунтовано необхідність та напрями забезпечення відповідної психологічної підготовки працівників поліції у вищих школах у період реформування системи МВС.

Serovetnyk V. (Kiev, Ukraine)

**PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL PREPARATION POLICE
WORKERS IN HIGH SCHOOL**

In article are thought necessity and trendy Provisiong of Partikular Psychological Preparation of Police workers in high schools in Period of reformation system MIA.

В умовах реформування правоохоронної системи, питання вдосконалення кадрового потенціалу працівників поліції, психологічної підтримки їх роботи розглядаються як найважливіший резерв підвищення ефективності діяльності Національної поліції. Для вирішення низки проблем, зміцнення правопорядку останнім часом активно залучаються досягнення психологічної науки, зарубіжний досвід, що сприяє створенню системи психологічного забезпечення діяльності Національної поліції України та активно використовується при навчанні поліцейських у вищих школах.

Елементи психологічної підготовки в навчанні працівників поліції (в минулому – міліції) мали місце з самого початку введення для них обов'язкової професійної підготовки, що було пов'язано з професійною необхідністю: проведенням складних оперативних заходів та слідчих дій, які безпосередньо залежать від психологічних знань працівників та потребують прийняття важливих управлінських рішень [1].

Тому, зважаючи на специфіку роботи поліцейських, діяльність системи психологічного забезпечення повинна спрямовуватися на:

- удосконалення професійно важливих властивостей та якостей, формування та підтримку високого рівня професійної готовності;
- мінімізацію шкоди внаслідок впливу на працівників небезпечних для здоров'я психогенних факторів [2, с. 71].

На нашу думку, виходячи з концепції нової поліції, варто звертати особливу увагу на підготовку працівників до спілкування з громадянами у різних ситуаціях, на навчання співробітників самостійно долати деструктивні психоемоційні стани та володіти собою у екстремальних ситуаціях. Адже, як слушно зауважує В. А. Ліпкан, заходи психологічного забезпечення цілеспрямовано сприяють розкриттю і розвитку здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і самого життя працівників поліції при виконанні ними службового обов'язку [4, с. 71].

Серед найбільш розповсюджених негативних моральних якостей працівників, які існують латентно і можуть проявитися в будь-яку мить, є боягузтво, відмова виконувати службові обов'язки, свідоме обдурювання, паталогічна брехня, здирництво і зрадництво [3, с. 109]. У ході психологічної підготовки фахівці мають правильно донести до працівників поліції негативні сторони невміння контролювати перераховані якості, які можуть нашкодити їхній службовій діяльності.

На нашу думку, одним із ефективних методів психологічної підготовки є тренінг. Значний досвід застосування тренінгових технологій є за кордоном. Так, у поліції США знайшов поширення тренінг словесних (вербальних) і невербальних форм комунікації. Його основу складає формування у поліцейських навичок спілкування, за допомогою яких можна запобігти силовому розв'язанню конфліктів у службовій діяльності. Як свідчить досвід та аналіз проведення занять, разом із поставленими основними завданнями щодо отримання поліцейськими практичних навичок протистояння стресам, удосконалення їхньої комунікації, оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах поліцейських підрозділів, вони надали змогу також знизити рівень травматизму в поліції [2, с. 4-5].

Така форма є необхідною та корисною зважаючи на те, що працівники в ході тренінгу

- засвоюють оптимальні уміння спілкування, а саме – уміння приймати людину (і себе) такою, якою вона є, розуміти когнітивні передумови виникнення різних емоційних станів, корелювати їх із базовими формами захисту, адекватно визначати свій внесок у виникнення непорозумінь з іншими людьми, бачити стереотипно-деструктивні тенденції поведінки, які не є продуктивними для спілкування;
- набувають лабільності нервових процесів та гнучкості поведінки;
- навчаються адекватно оцінювати ситуацію спілкування, прогнозувати тенденції її розвитку й управляти нею;

– розвивають уміння перетворити себе на об'єкт дослідження та психологічних умінь відчуття й аналізу значущої для себе ситуації спілкування, здатності до рефлексії інфантильних витоків особистісної проблематики, уміння ретроспективного аналізу історії власного життя та минулого досвіду спілкування з людьми;

– розвивають уміння об'єктивувати «запрограмованість» власної психіки [4, с. 5].

Наразі впровадження такої форми підготовки нової поліції показує свої результати, що відображається на їх повсякденній професійній діяльності. Особлива різниця вбачається у порівнянні з колишніми співробітниками: їхнім спілкуванням з громадянами, ставленням до служби та якість виконання професійних обов'язків. Хоча, варто звертати увагу і на інші фактори, які впливають на поведінку працівників поліції.

Отже, психологічна підготовка працівників поліції є важливим елементом їхньої повсякденної професійної діяльності та елементом загальної професійної підготовки. Правильна організація її проведення забезпечує дотримання законності та правопорядку.

Активне впровадження у систему навчання психологічної підготовки поліцейських у вищих школах відкриває дієві способи і можливості підвищення результативності діяльності поліції та є принципово новою формою професіоналізації і гуманізації підготовки кадрів для Національної поліції України [5, с. 39].

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Амонс М. О. Основні етапи формування психологічної підготовки працівників міліції [Електронний ресурс] / М. О. Амонс // XIII Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасний соціокультурний простір 2016» (15-17 вересня 2016 року). – Режим доступу: <http://intkonf.org/amons-m-o-osnovni-etapi-formuvannya-psihologichnoyi-pidgotovki-pratsivnikov-militsiyi/>

2. Барко В. І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід): монографія / В. І. Барко. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 448 с

3. Ірхін Ю. Б. Психологічна підготовка працівників міліції до дій в екстремальних умовах та надзвичайних ситуаціях / Ю. Б. Ірхін // Актуальні проб леми психології. – Т. 7. – Вип. 15. – С. 107-110.

4. Ліпкан В. А. Теорія управління в органах внутрішніх справ: Навчальний посібник / В. А. Ліпкан. – К.: КНТ, 2007. – 884 с.

5. Лигун Н. В. Професійно-психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ: основи та шляхи оптимізації / Н. В. Лигун // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки. – 2013. – Вип. 2. – С. 35-40.

Петровська К. В. (Бердянськ, Україна)
ПРОФЕСІЙНІ ЗДАТНОСТІ ДО ЗАСТОСУВАННЯ
ТАНЦТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

У тезах розкрито питання застосування методу танцтерапії у професійній діяльності фахівця соціальної сфери. Визначені професійні компетенції та здатності, якими повинен оволодіти фахівець.

Petrovskaya С. (Berdyansk, Ukraine)
PROFESSIONAL ABILITIES FOR APPLYING
DANCE THERAPY IN SOCIAL FIELD

In the article the problem of dance therapy application in professional activity of a specialist of social field is covered. They determine professional competences and abilities that a specialist must have.

В нашій країні більшість методів терапії творчістю починають формуватися тільки зараз. Обмежена кількість досліджень з даної проблеми, недостатнє їх висвітлення в науково-методичній літературі, не дають можливості широкого практичного застосування даних методик в соціальній роботі, хоча потреба в цьому стає все більш очевидною. Швидко зростаючий інтерес до різноманітних напрямів терапії творчістю (танцтерапія, ізотерапія, музикотерапія, маскотерапія тощо) пояснюється ефективністю її застосування в реабілітаційних центрах, що обумовлено орієнтацією її методів на властивий кожній людині потенціал думок, почуттів, самоцілення, прагнення до гармонії.

Під терапією мистецтвом більшість дослідників (Л. Казакова, І. Малкіна-Пих, Л. Роговік та ін.) розуміють лікування, засноване на заняттях художньою творчістю, терапію творчим самовираженням; передбачається також виховання і адаптація особистості в соціумі за допомогою занять мистецтвом [2]. Суть методу полягає в терапевтичному впливі за допомогою художньої творчості, що дозволяє людині висловлювати свої думки, переживання в візуально-образній формі. Сам терапевтичний процес можна уявити як безперервну тристоронню комунікацію між основними її елементами або учасниками: об'єктом (дитина, молодь, дорослий тощо), суб'єктом (психолог, педагог, реабілітолог, фахівець соціальної сфери тощо), матеріалом або продуктом художньої діяльності (музика, пластичні рухи, художні зображення тощо).

Зараз спектр використання методу танцювально-рухової терапії значно розширився. Існує групова і індивідуальна робота з дітьми і дорослими, за допомогою якої можна вирішити свої особистісні проблеми, пов'язані із стосунками з іншими людьми, тривогами і страхами, кризисними життєвими ситуаціями, втратою життєвого сенсу, нерозумінням себе та ін.

Корекційна робота за допомогою танцю будується із застосуванням вправ і танцювальних рухів, направлених на пізнання тіла, усвідомлення його частин, ваги, розвиток відчуття простору. Для дії на глибоку чутливість тіла

використовуються рухи, що активізують м'язи, допомагають відчутти своє тіло через тактильну взаємодію, відновити психомоторну активність організму, відчуття глибокої чутливості і одночасно психологічного відчуття довіри. Такі структуровані сесії часто включають вивчення базових ритмів, дихальні вправи, техніки балету і сучасного танцю, велику різноманітність форм етнічного танцю, а також ігрові взаємодії і різного роду танцювальні імпровізації [4].

Таким чином, можна сказати, що використання цього методу вимагає від фахівця соціальної сфери досить глибокої підготовки, так як цей вид взаємодії може будити сильні емоції, яким доволі не просто знайти простір для вивільнення. В результаті аналізу програми підготовки танцтерапевтів різних шкіл в Україні та за кордоном, ми визначили професійні здатності, якими повинен володіти фахівець соціальної сфери для ефективного застосування методу танцювально-рухової терапії у своїй професійній діяльності.

Ми виділяємо наступні професійні компетенції необхідні фахівцю соціальної сфери для застосування методу танцювально-рухової терапії: позиціонування, діагностика, терапевтична взаємодія, рефлексія. Розглянемо кожну більш детально. Позиціонування – це визначення свого місця і ролі по відношенню до самого себе, до клієнтів, в терапевтичному співтоваристві, в соціумі; визначення професійної ідентичності. Під час професійної підготовки до використання цього методу фахівцю необхідно: глибше пізнати і розкрити себе, оволодіти здатністю до самопрезентації, встановлення першого контакту з клієнтом; знання про місце та можливості методу (основні техніки, моделі та стилі роботи, груповий процес, групова динаміка, структура сесії); здатність створювати простір довіри, максимально «чистого» сприйняття клієнтів.

Наступна компетентність це діагностика. Під діагностикою, як професійною компетенцією ми маємо на увазі збір інформації про клієнта (спостереження і діагностика з точки зору руху і тіла). У цьому сприйнятті важливо все: вік (порівняно з віком інших людей в групі), місце в крузі, жестикуляція і міміка. Є і інший спосіб, формалізований: анкети, опитувальники, чек-листи, тести. До здатностей, необхідних для даної компетенції, ми можемо віднести: спостереження за рухом і аналізу руху; здатність до психологічного консультування, що допомагають екологічно вводити і уточнювати необхідну для аналізу інформацію; знання в галузі загальної психопатології, теорії руху та анатомії, системи аналізу рухів за Лабаном, основи Бартенієфф (LMA-BF); здатність знаходити баланс між минулим досвідом і сприйняттям неповторного сьогодення [4].

Діагностика може повторюватися кілька разів впродовж терапії. І, кажучи про цей цикл, ми вже переходимо до наступної професійної компетенції – терапевтичної взаємодії. Під терапевтичною взаємодією ми розуміємо підтримку і ведення психотерапевтичного процесу, який включає: терапевтичні інтервенції; контейнірування; терапевтичні стратегії; конструювання техніки.

Кажучи про навички усередині цієї компетенції, ми маємо на увазі як базові навички, загальні для всіх видів терапій: встановлення терапевтичних стосунків, використання перенесення і контрперенесення, інтервенції, терапевтичні кордони, завершення терапії; так і специфічні, танцтерапевтичні навички, такі як

емпатійні навички (відзеркалювання, повторення, підстроювання, побудова невербальних стосунків, кін естетична емпатія, підтримка); навички ведення: як і коли використовувати структуру, утримувати кордони, ідентифікувати індивідуальні і групові теми і працювати з ними, використовуючи символічний рух, інтеграцію вербального і невербального матеріалу.

Для компетенції терапевтичної взаємодії нам потрібні знання теорії розвитку, групової динаміки, терапевтичних стосунків тощо. Багато в чому, об'єм і перспектива освоєння знань визначатиметься теоретичними перевагами терапевта. Установки в процесі терапевтичної взаємодії багато в чому залежать від специфіки клієнта або групи, цілей і завдань терапії, і міняються залежно від контексту.

Коли танець завершений, терапевтичний експеримент проведений, виконана деяка робота, приходиться час озирнутися назад, на те, що було зроблене, пригадати, прислухатися до себе, що це було для мене, що я виношу з цього танцю. Настає момент для рефлексії – різні форми зворотного зв'язку і осмислення досвіду.

Для цієї професійної компетенції важливе знання про різні форми рефлексії (вербальної і невербальної), методах дослідження в танцотерапії, оскільки саме методологія дослідження дає нам простір понять і логіку розуміння процесу. Звісно, це вимагає навиків вербалізації досвіду на різних «психологічних мовах» під час презентації програми для клієнтів, адміністрації, колег. Здорова цікавість, неупередженість, розум дослідника – такими словами ми можемо описати сутнісну установку для цієї компетенції [3].

Отже, нами було розкрито питання застосування методу танцотерапії у професійній діяльності фахівця соціальної сфери; визначені компетенції та здатності, якими повинен володіти фахівець, що використовує цей метод.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Малкина-Пых И. Г. Телесная терапия. Справочник практического психолога / И. Г. Малыгина-Пых. – М.: Изд-во «Эксмо», 2007. – 752 с.
2. Гренлюнд Э. Танцевальная терапия. Теория, методика, практика / Э. Гренлюнд, Н. Оганесян. – СПб.: Речь, 2004. – 219 с.
3. Козлов В. В. Интегративная танцевально-двигательная терапия / В. В. Козлов, А. Е. Гиршон, Н. И. Веремеенко. – М., 2005. – 255 с.

Москалюк О. І. (Хмельницький, Україна)

САМОСТІЙНІСТЬ СТУДЕНТА В УМОВАХ АУДИТОРНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У тезах обґрунтовано необхідність розвитку та формування самостійності, як інтегральної характеристики студента під час навчання у вищому навчальному закладі.

Moskaliuk O. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)

INDEPENDENT BEHAVIOR OF STUDENT UNDER THE CONDITIONS OF CLASSROOM AND DISTANCE EDUCATION

The article focuses on the necessity of developing and forming independent behavior as an integral feature of student over the course of higher school studies.

Сучасний розвиток суспільства, втілення у життя основних положень Закону України «Про вищу освіту», нові підходи до підготовки фахівців відповідно до Болонської угоди, вимагають творчого удосконалення професійного навчання студентів у вищих навчальних закладах, культивують потребу постійного самовдосконалення, зміщують акценти на уміння та навички самостійного пізнання, готовність діяти автономно та незалежно. Сьогодні найціннішим ресурсом особистості та діяльності є не стільки знання та володіння інформацією, скільки здатність до самостійності, яка забезпечує вихід за межі діяльності, спроможність самостійного планування, організації та контролю власного процесу пізнання.

Самостійність є однією з визначальних рис характеру людини, яка істотно впливає на правильність вибору рішення та досягнення поставленої мети. Український педагогічний словник С. Гончаренка визначає самостійність як одну з властивостей особистості, що характеризується двома факторами: сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість та ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення [1, с. 297].

У науковій літературі представлені різні аспекти дослідження феномену самостійності. Зокрема, у філософії самостійність розглядають: як механізм самовизначення особистості; як орієнтацію людини у навколишньому світі, у самому собі та у діяльності. Філософи розкривають це поняття з позиції взаємозв'язку внутрішньої свободи особистості та її пізнавальної діяльності. У психологічних дослідженнях з одного боку, самостійність, як синтетичний прояв, охоплює усі якості особистості, з іншого – розглядається як окрема стала риса, здатність працювати без допомоги інших. У педагогічних джерелах самостійність пов'язують з різними видами діяльності і розглядають як перехід від зовнішнього керівництва до саморегуляції, як інтегративну якість, яка характеризується уміннями свідомого керівництва власною поведінкою та діяльністю.

Процес формування самостійності – складний та тривалий, має певні етапи, найсприятливішим з яких є період навчальної діяльності. Як інтегральна характеристика особистості, самостійність студента формується під час навчання, збагачуючи свій зміст, форму, динамічні процеси та структурну організацію. Вона виявляється через уміння самостійно мислити, аналізувати, орієнтуватися у навчальному процесі, висловлювати власну думку, самостійно вивчати матеріал, раціонально використовувати час, шукати нові творчі рішення, застосовувати знання у нових умовах. У

студентів досить часто виділяють організаційну, практичну та пізнавальну самостійність. А також її (самостійність) пов'язують з *активністю* (здатністю до свідомої діяльності), *ініціативністю* (умінням реалізовувати свій задум, виявляти винахідливість) та *незалежністю* (здатністю обходитися власними силами, розраховувати на себе).

Самостійність студента у навчальній діяльності (мається на увазі як аудиторне, так і та дистанційне навчання) зумовлена структурою планів, у яких значна частина навчального часу відводиться на самостійну роботу з суттєвими обмеженнями аудиторного часу. Орієнтація на самостійну роботу на практиці означає зміну організації навчального процесу на основі пріоритетності самостійної діяльності студентів, заохочення до самостійності, формування готовності до свободи вибору, до індивідуального інтелектуального зусилля, механізмів самореалізації, саморозвитку тощо.

Особливий потенціал для розвитку самостійності створює дистанційне навчання. Воно надає можливість використовувати відкриту систему освіти, посилює особистісну орієнтацію навчального процесу, у якій основна увага приділяється самостійному навчанню студента. Дистанційне проведення лекцій та практичних занять дає можливість студентам не конспектувати докладно лекційний матеріал, а зосереджувати свою увагу на змісті (сутності) теми, тих питаннях, на які студенти хочуть отримати відповідь в on-line режимі. Недаремно дистанційне навчання у багатьох країнах світу визнано найбільш перспективною і важливою складовою системи вищої освіти і небезпідставно вважається освітою сучасності (з метою розширення системи дистанційної освіти Європейською комісією було прийнято міжнародну програму PHARE, до якої було залучено 11 країн) [2].

Розвиток самостійності органічно включає формування у студентів умінь і навичок самоперевірки і самоконтролю. Ці якості розвиваються у певному комплексі. Це і підготовча робота (осмислення сутності, усвідомлення послідовності дій), і контроль за правильністю застосування, формування вміння виявляти та виправляти допущені помилки.

Таким чином, самостійність визначає внутрішню сутність, інтелектуальну складову діяльності. Вона виявляється у розумовій продуктивності студента, його здатності ставити мету, приймати рішення, планувати свою діяльність, шукати варіанти розв'язання пізнавальних, творчих завдань тощо. Поняття самостійності завжди відображає активність, незалежність та ініціативність людини, її здатність ставити перед собою організаційні та пізнавальні завдання та самостійно їх розв'язувати.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Ли- бідь, 1997. – 376 с.
2. Десятов Т. М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття): монографія / Т. М. Десятов ; [За ред. Н. Г. Ничкало]. – К.: Вид-во «АртЕк», 2005. – 472 с.

Овод Ю. В. (*Хмельницький, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У тезах висвітлено особливості та компоненти готовності майбутніх працівників соціальної сфери до роботи в закладах інклюзивної освіти, а також особливості впровадження інклюзивного навчання в систему освіти України.

Ovod Y. (*Khmelnitskyi, Ukraine*)

FEATURES OF TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK IN INSTITUTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

In the paper the peculiarities and the components of readiness of future social workers to work in institutions of inclusive education, and particularly the implementation of inclusive education in the education system of Ukraine.

Впровадження інклюзивного навчання в систему освіти України є відображенням об'єктивних вимог, що має на меті забезпечити право на якісну освіту всім без винятку громадянам України, в тому числі людям з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта є значним кроком на шляху інтеграції дітей. Цей процес носить творчий та інноваційний характер, який пов'язаний з постійним пошуком більш ефективних способів організації навчання.

Інклюзивне навчання-це процес створення освітнього простору, який відображає потреби і можливості дітей, незалежно від їх психологічного та фізичного розвитку.

Процес інклюзивного навчання покладає на педагога навчального закладу велику відповідальність, яка передбачає сприймання дітей з особливими потребами і здорових дітей за принципом «рівний – рівному».

При роботі з дітьми з особливими потребами необхідно звернути увагу на організацію процесу навчання. Ця робота тісно пов'язана з багатьма галузями, а саме педагогікою, психологією та дефектологією. Для роботи в даній сфері необхідно розробити різні підходи, вивчати досвід закордонних фахівців у цій галузі, обмінюватися досвідом.

Головним і важливим етапом процесу інтеграції дітей з соціальним середовищем є правильний вибір навчального закладу.

Одним із основних факторів впровадження інклюзивного навчання є підготовка майбутніх працівників соціальної сфери. Програма їх професійної підготовки містить у собі орієнтацію на забезпечення позитивного спілкування та навчання дітей з фізичними і розумовими вадами.

Професійну компетентність майбутнього працівника соціальної сфери розглядають як багатофакторне явище, як культурологічну складову професіоналізму, як цілісну компетентну освіту, яка поєднує у собі систему

теоретичних знань та способів їх застосування в конкретних ситуаціях, ціннісні орієнтації та інтегративні показники його культурного розвитку (мова, стиль спілкування, ставлення до інших та до своєї діяльності).

При підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери необхідно враховувати бажання та готовність їх до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Загалом підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в закладах інклюзивної освіти передбачає як професійну так і психологічну готовність. У структурі професійної готовності виділяють такі основні компоненти: інформаційна готовність; володіння педагогічними технологіями; знання індивідуальних особливостей дитини; знання корекційної педагогіки та психології; готовність до моделювання, варіативності та гнучкості мислення; готовність до професійної взаємодії та навчання.

Структура психологічної готовності відповідає таким компонентам: мотиваційна готовність, що складається з особистісних установок; емоційне прийняття дітей з різними вадами психофізичного розвитку; готовність до залучення даних дітей до діяльності на уроці; задоволеність власною діяльністю.

Надзвичайно важливим є формування у соціальних працівників позитивного ставлення до інклюзії як до прогресивного етапу в розвитку системи освіти.

Із усього вище сказаного можна зробити висновок, що формування професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в умовах створення інклюзивного освітнього простору передбачає використання таких методичних стратегій:

- 1) різномірне модульне навчання, що передбачає можливості оволодіння навчальними дисциплінами на різних рівнях;
- 2) широке використання метода вирішення професійних завдань, що носять міжпредметний характер;
- 3) метод кейсі, що передбачає розгляд великої кількості завдань і ситуацій і сприяє розвитку уміння аналізувати ситуацію та оцінювати альтернативу;
- 4) взаємодія у групах, які дозволяють отримати навички соціокультурної взаємодії;
- 5) активна участь у проектах, які передбачають самостійне вирішення проблеми;
- 6) організація самостійної роботи студентів.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Ворон М. В. Інклюзивна освіта: українські реалії: Підручник для директора / М. В. Ворон, Ю. М. Найда. – К.: ВД «Плеяди», 2006.

Циган Н. В. (Старобільськ, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ У
ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ

В тезах розглядаються поняття управління та особливості реалізації функцій управління у процесі підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах.

Tsigan N. (Starobilsk, Ukraine)
FEATURES OF IMPLEMENTATION OF MANAGEMENT FUNCTIONS
IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL
WORKERS

In theses examined the concept of management and the peculiarities of functions management in the training of social workers in higher education.

Успішність професійної підготовки майбутнього фахівця соціального закладу з вищою освітою залежить від управління навчальним процесом та якості виконання всіх його функцій. Проблема управління процесом підготовки майбутніх соціальних працівників стоїть на початку вивчення і потребує подальшого розвитку. Так, окремі аспекти управління процесом підготовки працівників соціальної сфери вивчали О. Кравченко, І. Силадій, Н. Маринець, Т. Сич. Тому тема управлінської діяльності в аспекті організації навчального процесу підготовки соціальних працівників потребує подальшого вивчення та структуризації.

Термін «управління» в буквальному розумінні означає діяльність з керівництва чимось. О. В. Главацька стверджує, що управління – це сукупність функцій, спрямованих на ефективне використання ресурсів для досягнення певних організаційних цілей [1, с. 37]. О. Карпенко вважає, що управління є цілеспрямованим впливом на систему, її компоненти та процеси з метою підвищення ефективності функціонування [2, с. 47]. В загальному розумінні управління – це процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідного для того, щоб досягнути цілей організації. Розглянемо найважливіші функції управління в системі підготовки і освіти соціальних працівників, а також особливості їх реалізації.

Управлінський цикл починається з визначення мети управління. Отже, першим етапом та функцією управління, на думку Є. Хрикова, є планування – вид управлінської діяльності, спрямований на визначення мети, завдань управління, змісту управлінської діяльності, відповідальних за ті чи інші заходи та терміни їх виконання [3, с. 89]. Процес планування є інструментом, який допомагає реалізувати мету і функції у процесі реалізації управлінських рішень та адекватно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі. Планування залежить від низки чинників, які зумовлюють

розробку державних стандартів вищої професійної освіти, здійснення вищим навчальним закладом підготовки фахівців кожної кваліфікації. Зміст професійної підготовки студентів повинен бути відповідним майбутній професійній діяльності фахівця. Модель фахівця є кінцевою метою діяльності вищої школи. Вона узагальнює систему властивостей і якостей особистості, а також зміст знань, умінь і навичок, необхідних для цього виду професійної діяльності. На їх основі розробляється модель навчального процесу – навчальні плани і програми, одночасно склад кожного предмету наповнюється конкретним змістом.

Організація як функція управління – упорядкування структур, відносин і процесів у керуючій і керованій підсистемах організації. Організувати – це значить розділити на частини і делегувати виконання загальної організаційно-управлінської задачі шляхом розподілу відповідальності і повноважень, а також установа взаємозв'язків між різними видами робіт [3, с. 89]. Організація як функція управління – упорядкування структур, відносин і процесів у керуючій і керованій підсистемах організації. Метою функції є формування керуючої підсистеми і створення передумов для вирішення завдань, поставлених на стадії планування та реалізації пріоритетних завдань, передбачених плановими заходами.

Організований навчальний процес потребує контролю. Контрольна функція – це організаційно-управлінська діяльність, що полягає в кількісній і якісній оцінці й обліку результатів роботи. Контроль дає можливість аналізувати якість засвоєння студентами навчального матеріалу, критично оцінювати його, вносити корективи, які спрямовані на покращення стану справи. Процес контролю складається з установки стандартів, зміни фактично досягнутих результатів і корекції в тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів.

Регулювання – це функція організації процесу управління, що забезпечує його безперервність, безперервність. Головне завдання регулювання – досягнення погодженості у роботі всіх ланок навчального процесу шляхом установа раціональних зв'язків між ними. Для виконання цієї функції можуть використовуватись як документальні джерела (звіти, доповіді, аналітичні матеріали), так і результати обговорення виникаючих проблем на нарадах, зборах, при інтерв'юванні. Є. Хриков визначає регулювання, як вид управлінської діяльності, спрямований на наближення поточного результату управлінської діяльності до запланованого шляхом виконання рішень, прийнятих під час контролю [3, с. 143]. Таким чином, регулювання визначає цілісність і стійкість організаційної системи, коли в процесі координації забезпечується стійке становище організації у соціально-економічному середовищі, тоді і зростають реальні можливості і для внутрішнього її функціонування і розвитку.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що управління професійною підготовкою майбутніх фахівців соціальної сфери базується на загальних позиціях, законах, принципах та складових управлінської науки. Управління навчальним процесом здійснюється за допомогою управлінських функцій –

планування, організації, контролю і регулювання, які в межах організації навчального процесу мають певні особливості.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Главацька О. Л. Менеджмент соціальної роботи: Курс лекцій / О. Л. Главацька. – Тернопіль: ТДПУ, 2009. – 65 с.
2. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника: Навч.-метод. посібник / О. Г. Карпенко. – К.: ДЦССМ, 2004. – 164 с.
3. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 365 с.

Сторож В. В. (Одеса, Україна)

КРЕАТИВНО-ОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

У тезах розглянуто основи моделювання креативно-орієнтованих технологій з врахуванням психологічних аспектів та актуальних проблем формування фахівця соціономічної сфери діяльності.

Storozh V. (Odessa, Ukraine)

CREATIVE ORIENTED TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRAINING SOCIONOMIC SPHERE SPECIALISTS

In these deals with the basics of modeling creative-oriented technologies, taking into account the psychological aspects and actual problems of formation of professional sotsionomichnyh scope.

Сучасна система професійної освіти фахівців соціономічної сфери передбачає поглиблену психолого-педагогічну підготовку, визначення індивідуальних засобів впливу, засвоєння теоретичних і практичних основ моделювання технологій педагогічного процесу, визначення способів конструктивної взаємодії в рамках професійної діяльності.

Освіта сьогодні орієнтується на ініціативно-творчого суб'єкта який самостійно аналізує ситуацію, обирає цілі та їх досягнення, володіє критичністю та креативністю. Проблему креативності вчені розглядають у межах рефлексивно-гуманістичної психології співтворчості, вводять поняття творчої унікальності. Поняття про творчу унікальність містить у собі ідею самоствердження творчої особистості. Творчість – це найважливіший критерій якісного становлення особистості, що проявляється, насамперед, у соціальній потребі працювати творчо [4]. Творча унікальність є процесом і результатом розвитку людиною своєї неповторної індивідуальної своєрідності в процесі творчості як необхідної умови для реалізації свого творчого потенціалу [2].

Моделювання креативно-орієнтованих технологій – це створення технологічного ланцюжка – суми взаємопов'язаних, послідовно задіяних

творчих методів, засобів, прийомів, завдань, забезпечуючи відпрацювання і закріплення навчальних умінь, дій, навичок, соціально-цінних форм і звичок поведінки.

Креативно-орієнтовані технології в професійній підготовці, як правило пов'язані з наочністю, ґрунтуються на розвитку дивергентного мислення і забезпечують активне і максимальне сприйняття навчального матеріалу. В основі лежать психологічні закони та механізми запам'ятовування інформації, використання прийомів асоціацій та емоційного збудження, а також певні педагогічні принципи. Ряд креативно-орієнтованих технологій враховує такі здібності, як освоєння інформації або досвіду в процесі пізнавальної та ігрової діяльності. Велика увага приділяється також вивченню невербальної комунікації. Тому в процесі навчання фахівців соціономічної сфери включаються різні форми творчої роботи. Глибоке розуміння механізмів невербальної комунікації та різні форми творчого саморозвитку дозволить зробити роботу фахівців соціономічної сфери діяльності більш ефективною.

Практично моделювання креативно-орієнтованих педагогічних технологій для фахівців соціономічної сфери реалізуються при використанні основних технологій: технології педагогічного спілкування, педагогічних вимог, педагогічної оцінки, створення та вирішення конфліктних педагогічних ситуацій, педагогічного інформативного впливу (вербального і невербального); технологію організації групової діяльності при навчанні та вихованні, створення ситуації успіху та позитивного психологічного клімату, психологічного захисту, організації розвиваючого середовища, адекватної реакції на вчинок та інше.

При моделюванні психолого-педагогічних основ сучасних креативно-орієнтованих технологій в професійній освіті необхідно враховувати такі керівні положення, які дозволяють організувати педагогічну взаємодію. Адже «педагогічна взаємодія» визначається як безпосередній/опосередкований вплив суб'єктів цього процесу один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок, який виступає як інтегруючий фактор педагогічного процесу, що сприяє появі особистісних новоутворень у кожного з суб'єктів цього процесу [1, С. 14].

Технологічно організоване креативно-орієнтоване навчання стає на сучасному етапі засобом управління спільної творчої діяльності студентів і викладачів. Технологія – це спосіб організації діяльності на основі її поділу на окремі процедури, їх координації і синхронізації та вибору оптимальних засобів і методів виконання [3, С. 6]. Особливим чином організована пізнавальна діяльність студентів, використання елементів рольової гри, управління взаємовідносинами в навчальній групі – все це створює умови впливу на мотиваційну сферу навчання. Підвищення мотивації веде до зростання пізнавальної та комунікативної активності, а вони, в свою чергу – до кращого засвоєння навчального матеріалу.

В залежності від використаних в традиційній педагогіці методів навчання та виховання, орієнтованих на викладача та вид його діяльності,

креативно-орієнтовані технології передбачають алгоритм навчального процесу, який визначає структуру та зміст навчальної діяльності студентів з врахуванням їх індивідуального психологічного сприйняття інформації, що веде до зростання стабільності успіхів навчання. Для вирішення цієї задачі під час професійної підготовки фахівців соціономічної сфери необхідно включати в технології слідувачі мікроструктури: попередня підготовка внутрішнього стану навчаючого, формування фокусування уваги, встановлення зв'язків з навчаючими, самопрезентації навчаючого, облік невербальних проявів.

Розглянуті вище особливості становлення фахівців соціономічної сфери, надають можливість розробити алгоритм моделювання креативно-орієнтованих технологій, дозволяючих на практиці підвищувати ефективність професійної підготовки: конкретизація мети навчання; попередня підготовка внутрішнього стану навчаючого (фокусування уваги, встановлення контакту з навчаючим, самопрезентації навчаючого); облік невербальних проявів; творча участь студента та викладача; становлення технологічно опорних схем; організація технологічно чітких форм виховання та навчання. Алгоритм являється необхідною умовою технологізації навчального процесу, допомагає вирішувати різноманітні педагогічні завдання, забезпечує засвоєння студентами певних знань і компетенцій.

Алгоритм проектування конструктора технологій передбачають розвиток креативності, який включає наступні етапи: структуру змісту на основі виділення головного та другорядного; проектування системи взаємозв'язку елементів змісту для виділення бази знань, моделювання основних професійних компетенцій в символічній, графічній або іншій формі. Такий алгоритм моделювання креативно-орієнтованих технологій сприяє творчій участі студентів та викладачів в спільній діяльності на основі складання технологічних опорних схем.

Тенденції розвитку сучасних навчальних технологій пов'язані з практикою, сприяють творчому розвитку та самореалізації особистості. Креативно-орієнтовані технології являються практичною основою в професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічної сфери діяльності за рахунок організації технологічно-творчих форм виховання та навчання.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Буздуган О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічної взаємодії з батьками учнів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. А. Буздуган. – Одеса, 2013. – 173 с.
2. Варламова Е. П. Психология творческой уникальности / Е. П. Варламова, С. Ю. Степанов. – М.: Институт психологии РАН, 2002. – 256 с.
3. Заверико Н. В. Технології соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб./ Н. В. Заверико. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – 280 с.
4. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

д-ра. пед. наук: спец. 13.00.01. «Теорія та історія педагогіки» / Н. В. Кічук. – К., 1993. – 31 с.

5. Паскаль О. В. Технології соціально-педагогічної діяльності: навч. пос. / О. В. Паскаль. – Харків: Бурун Книга, 2011. – 288 с.

Марущенко О. А. (*Харків, Україна*)

ЧИ ПОТРІБНА ГЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ?

У тезах обґрунтовується необхідність реалізації гендерної експертизи підручників для вищої школи на прикладі реально здійсненої аналогічної експертизи шкільних підручників, коротко описується методологія останньої.

Marushchenko O. (*Kharkiv, Ukraine*)

WHETHER THE GENDER EXPERTISE OF TEXTBOOKS NEEDED FOR HIGH SCHOOL?

The article proves the necessity of the implementation of gender expertise of textbooks for high school on an example actually carried out a similar examination of school textbooks, briefly described its methodology.

Питання, винесене у назву, є дещо риторичним. Очевидно, що будь-яка навчальна література, в якій «дійовою особою» виступає людина (як персонаж текстів, вправ, завдань, ілюстрацій тощо), може бути (і найчастіше є) прихованим транслятором дискримінаційних положень і стереотипів.

Ми виходимо з того, що освіта є ледь не ключовою «слухняною виконавицею» замовлень патріархатної культури: у кожному закладі освіти, поруч з офіційним навчальним планом, завжди існує «прихований», завдяки дії якого імпліцитно засвоюються гендерні ролі, усталені моделі поведінки, стереотипи, цілі життєві сценарії. І одним з його головних компонентів є якраз зміст освіти, що реалізується, передусім, у навчальних програмах і підручниках/посібниках.

Наприклад, «класичний» навчальний план може знайти своє вираження у звичайних шкільних математичних задачках «на час і простір», і лише прискіпливий аналіз «соціального бекграунду» вправ вкаже на те, що особи жіночої статі тільки і роблять тут, що ліплять на швидкість вареники, а чоловічої – збирають конструктор або, скажімо, подорожують. Учнівство, звичайно, «пропрацює» не тільки безпосередній (тобто математичний) зміст завдань, а й їх «прихований» соціальний контент, засвоїть і відтворить його. Ось чому гендерна експертиза підручників є актуальним завданням – не тільки науковим, а й суспільно-політичним: системне та послідовне очищення навчальної літератури від дискримінацій допоможе демократизувати життєві траєкторії кожної людини, яка навчається.

Навесні 2016-го року, вперше в історії України, відбулася гендерна експертиза шкільних підручників (точніше їх проектів для 8-го класу) ще до того, як вони друкувалися коштом держави. Для здійснення експертизи була розроблена (за участі автора) спеціальна методологія аналізу з наступними п'ятьма домінуючими напрямками [1]:

– *Кількісна диспропорція осіб обох статей.* Як це не дивно, але при доволі паритетній кількості чоловіків і жінок на планеті Земля, у «світі підручників» існує виражена гендерна диспропорція – десь 70 % на 30 % (або більша) на користь перших. В рамках експертизи здійснювався простий кількісний підрахунок, і прийнятною вважалася пропорція принаймні 60 на 40.

– *Представлення осіб різних статей у стереотипних гендерних ролях.* Типовий розподіл: чоловік – активний, раціональний, наполегливий, зайнятий соціально значущою працею, найчастіше – на рівні прийняття рішень; жінка – пасивна, емоційна, керована, опікується домашнім господарством, родиною та вихованням дітей, задіяна в обслуговуючій праці.

– *Сегрегація і поляризація за ознакою статі.* Сюди відносять усі випадки, коли особи двох статей зображуються на сторінках підручників порізно та протиставляються одна одній (наприклад, жінки часто виступають конформістками, а чоловіки – порушниками норм поведінки).

– *Зображення людини загалом і загальнолюдських цінностей через образ чоловіка.* Гендерний аналіз шкільних підручників показав, що орієнтовно у 90 % випадків на супровідній ілюстрації до слова «людина» зображується саме чоловік, наче жінка – це не людська істота.

– *Використання гендерночутливої мови.* Це аналіз того, наскільки вживаними у підручниках є звертання у формі збірних іменників і описових конструкцій, чи використовуються паралельні форми маскулітивів і фемінітивів, а також формулювання, позбавлені мовного андроцентризму і сексизму.

Ця методологія гендерної експертизи довела свою ефективність, хоча, звичайно, її не можна вважати вичерпною. Ключовою є відповідь на питання, наскільки вона може бути застосована до університетської навчальної літератури? Чи збереже вона свій дослідно-аналітичний потенціал?

Власне, немає сумнівів, що аналітична схема, що складається з п'яти вищезгаданих напрямів, буде продуктивною і на цьому освітньому рівні. Але, скоріше за все, зміниться сам характер роботи по ній. По-перше, навряд чи людина, яка не спеціалізується на фаху, за яким написаний підручник чи посібник, зможе здійснити його ґрунтовну гендерну експертизу: одних лише загальних знань тут буде недостатньо, адже навчальна література у вищій школі вирізняється значно більш глибоким, деталізованим і сфокусованим на певній проблематиці поданням матеріалу, принципово іншим рівнем труднощів, варіативністю авторських підходів. По-друге, сама стилістика підручників у вишах (ілюстративний мінімалізм, «суворі» текстові форми тощо) суттєво утруднюватиме сприйняття контенту. По-третє, кількість підручників / посібників у вищій школі в десятки разів перевищує аналогічну

на рівні школи: аби здійснити гендерну експертизу навчальної літератури бодай одного навчально-предметного профілю, експертний штат має напружено працювати не один місяць.

Проте, не дивлячись на певні, наперед видимі, труднощі, здійснення гендерної експертизи підручників/посібників для вищої школи – це, безперечно, лише справа часу та акумулювання експертного потенціалу для реалізації цього надважливого наукового та суспільно-політичного завдання.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Малахова О.А., Марущенко О.А., Дрожжина Т.В., Коробкіна Т.В. Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручників // Інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. А. Малахова, О. А. Марущенко, Т. В. Дрожжина, Т. В. Коробкіна ; [За заг. ред. О. М. Топузова, Н. Б. Вяткіної]. – К.: Педагогічна думка, 2016. – С. 48-56.

Литвиненко С. А., Ямницький В. М. (Рівне, Україна)

ПРАКТИКА СУПЕРВІЗІЇ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

У тезах обґрунтовано теоретико-методичні аспекти супервізії як інноваційної складової підготовки майбутніх фахівців допомагаючих професій.

Lytvinenko S., Yamnytsky V. (Rivne, Ukraine)

THE SUPERVISION PRACTICE AS THE COMPONENT OF FUTURE PROFESSIONALS PREPARATION OF HELPING PROFESSIONS

Theses founded theoretical aspects of supervision as part of innovative component of future specialists helping professions preparation.

В останні десятиліття набув популярності та поширення термін «допомагаючі професії», що характеризує цілий клас професій (професій типу людина-людина), до сфери професійних обов'язків яких належить робота з людьми, які переживають певні труднощі й проблеми, або перебувають в екстремальних життєвих ситуаціях. У загальному вигляді допомагаючі професії визначаються як професії, теорії, дослідження та практика яких зосереджується на допомозі іншим, виявленні та вирішенні їхніх проблем і розширенні знань щодо подальших можливостей у наданні допомоги. Представниками допомагаючих професій є лікарі, педагоги, психологи, соціальні працівники.

Актуальність розвитку інституту супервізії зумовлюється потребами підвищення якості підготовки фахівців, що працюють у різних галузях

соціальної та освітньої практики, а також удосконалення діяльності психологічної і соціально-психологічної служби, формування професійної, та соціально-особистісної компетентності фахівців. Розширення розмаїття напрямів соціально-психологічної допомоги, психокорекції та психотерапії вимагає вироблення стандартів та критеріїв професіоналізму. Крім того, важливою професійною вимогою до фахівців в галузі допомагаючих професій є зростання відповідальності за результати праці.

Попри відсутності єдиного підходу та існування різних концепцій та моделей супервізії, більшість науковців (Г. Залевський, Н. Кравцова, С. Смирнова, Ю. Щукіна та ін.) розглядають супервізію як специфічну форму професійно-педагогічного супроводу входження в професію, що виконує практико-орієнтовану функцію. Супервізія полягає у здійсненні студентами професійної практичної діяльності в певній галузі під керівництвом уповноваженого кваліфікованого фахівця, що має досвід самостійної роботи у сфері практичної психології або соціальної роботи.

Метою супервізії у підготовці майбутніх фахівців допомагаючих професій є підготовка студентів до здійснення самостійної професійної діяльності та виконання провідних професійних функцій, що дозволяє усвідомлювати, розуміти і аналізувати свої професійні дії і професійну поведінку. Завданнями супервізії є: створення умов для розвитку професійної рефлексії та усвідомлення себе у професії, формування професійної свідомості і мислення; застосування студентами отриманих знань, умінь і навичок при вирішенні теоретичних і практичних завдань; формування і вдосконалення необхідних для самостійної професійної діяльності компетенцій, розвиток важливих професійно-особистісних якостей. Провідними функціями керівника супервізії є створення оптимальних умов для формування й розвитку у студентів фахових компетенцій, необхідних для вирішення професійних завдань; взаємодія зі студентами й обговорення з ними ходу і результатів виконання професійних завдань і функцій; оцінювання рівня розвитку професійних компетенцій студентів у процесі проходження супервізії; допомога й підтримка студентів в освоєнні ними необхідних професійних функцій.

До супервізійної практики залучаються студенти випускних курсів, які оволоділи базовими теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками. Проходження супервізійних груп після завершення виробничої практики забезпечує для студентів більш широкий контекст становлення адекватної професійної самооцінки й отримання професійної підтримки. Приймаючи те, що й у інших можуть бути труднощі й помилки, студенти приймають більш реально і власні труднощі професійного становлення. У ході проходження супервізії майбутні фахівці навчаються комплексному аналізу проблемних ситуацій, визначенню професійних завдань і постановці проблем згідно видів і напрямів професійної діяльності; розвивають вміння розробки й кваліфікованого впровадження діагностичних програм, оволодівають методами надання допомоги та взаємодії з клієнтами; оцінки власної професійної компетентності.

Водночас необхідна поетапна підготовка до проходження супервізії, що включає лекції та тренінгові заняття (робота в парах і трійках, моделювання психотерапевтичних ситуацій і т.ін.) щодо формування знань, практичних умінь і навичок здійснення консультативної, діагностико-корекційної роботи. У процесі супервізії, крім аналізу професійних знань, умінь і навичок, студенти отримують особистісно-професійну підтримку, що сприяє розвитку необхідних особистісно-професійних якостей, допомагає у виробленні індивідуального стилю практичної роботи та зниженню тривоги і страху в роботі з клієнтами, розвиває пізнавальну мотивацію та професійну рефлексію.

Постійне становлення й розвиток виступає виразною ознакою й особливістю сучасних фахівців допомагаючих професій. Відтак, супервізія виступає засобом підтримки навчального процесу, що спонукає студентів до більш глибокого і осмисленого процесу професійного становлення й розвитку; усвідомлення поєднання професійних функцій зі своїми власними способами поведінки і безпосереднім суб'єктивним досвідом.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Залевский Г. В. Супервизия: практика в поисках теории / Г. В. Залевский // Сибирский психологический журнал. – 2008. – № 30. – С. 7-13.
2. Кулаков С. А. Практикум по супервизии в консультировании и психотерапии / С. А. Кулаков. – СПб.: Речь, 2002. – 215 с.
3. Оксфордский толковый словарь по психологии / [Под ред. А. Ребера]. – М., 2002. – С. 210.
4. Смирнова С. В. Супервизия в процессе профессионального становления личности специалистов-психологов / С. В. Смирнова // Сибирский психологический журнал. – 2008. – № 30. – С. 49-53.

Кисельов К. С. (*Слов'янськ, Україна*)

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВИШУ

У статті аналізуються різні підходи до проблеми креативності та особливості застосування креативного підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Kiselev K. (*Slavyansk, Ukraine*)

THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF UNIVERSITY

This article analyzes various approaches to creativity and application features creative approach to vocational and educational training of teachers.

У сучасній ситуації основним завданням ВНЗ стає не тільки передача конкретних знань студентам, а й формування особистості, здатної самостійно висувати і вирішувати різні завдання в нестандартних ситуаціях.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження показав, щотворчість, креативність, творчий потенціал – складні та неоднозначні поняття. Креативність (запозичення з англійської мови, від лат. Creatio – творення) – будучи аналогом поняття «творчі здібності», нерозривно пов'язане з творчістю, творчою діяльністю, що породжує щось якісно нове (або для творця, або для групи або суспільства в цілому), означає здатність до творчості в широкому сенсі слова та здатність знаходити нетрадиційні способи вирішення завдань.

Учений В. Д. Шадриков розглядає креативність як сукупність властивостей творчого мислення: продуктивність психічних процесів (швидкість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність мислення), інтегральні властивості мислення (самостійність, глибина, широта мислення) і функціональні властивості мислення (дисциплінованість, технологічність мислення) [4].

Посилаючись досліджень в області креативності Ф. Баррона й Д. Харрінгтона, К. Торшина робить наступні узагальнення:

- креативність – це здатність адаптивно реагувати на необхідність в нових підходах і нових продуктах. Дана здатність дозволяє також усвідомити нове в бутті, хоча сам процес може носити як свідомий, так і несвідомий характер;

- створення нового творчого продукту багато в чому залежить від особистості творця і сили його внутрішньої мотивації;

- специфічними властивостями креативного процесу, продукту і особистості є їх оригінальність, самостійність, валідність, адекватність завданню і ще одна властивість, яке може бути названо придатністю – естетичної, екологічної, оптимальною формою, правильною і оригінальною на даний момент [3].

Характерним для креативної особистості, за думкою В. Андрієвської, є відкритість до нового досвіду, тобто дивергентне мислення, коли пошук відбувається одночасно за різними напрямками [1]. Під креативністю вчителя ми розуміємо інтегровану якість педагога, яка визначає його здатність до генерування оригінальних, неповторних, новаторських ідей для вирішення різноманітних педагогічних завдань, які виникають в навчально-виховному процесі. Ефективний педагог – це творча особистість, яка успішно взаємодіє з дітьми, прагне до саморозвитку та самовдосконалення, здатна своєчасно побачити педагогічну проблему, розробити творчі шляхи її вирішення та діяти не за шаблоном, а оригінальним, властивим саме йому способом. Креативна особистість цікава у спілкуванні, оскільки вона знаходиться в постійній динаміці, відкрита новому життєвому досвіду. Таким чином, креативність є одним з найважливіших вимог до особистості та діяльності педагога. А це вимагає нових підходів до підготовки вчителя.

Однією з основних передумов розвитку креативного мислення майбутніх вчителів є орієнтація навчально-виховного процесу на особистість студента, врахування його індивідуальних особливостей, нахилів і прагнень. Особливу роль при розвитку креативності майбутнього вчителя в умовах вищої освіти сприяють практичні заняття, де переважають проблемні психолого-педагогічні ситуації, дискусії, підготовка презентацій, організація різноманітних психолого-педагогічних тренінгів, рішення професійно-педагогічних завдань і т.д. Тим самим створюються умови для професійного саморозвитку, самоствердження і самовираження особистості педагога. Науковцем Є. П. Торренсом були виділені умови, які сприяють розвитку творчого мислення та креативності особистості: наявність творчих здібностей, творчих умінь і творчої мотивації. При цьому високий рівень прояву творчих здібностей може спостерігатися тільки в разі збігу всіх трьох чинників. На думку І. П. Іванова, психолого-педагогічні умови, які впливають на формування креативного мислення студентів, можна розділити на дві групи: суб'єктивні (особистісні) і об'єктивні (ситуативні). А. Маслоу визначив основні умови, які стимулюють розвиток креативного мислення: 1) ситуації незавершеності, на відміну від чітко заданих і суворо контрольованих; 2) створення та розробка прийомів, стратегій і інструментів для подальшої діяльності; 3) стимулювання відповідальності і незалежності; 4) акцент на самостійних розробках, спостереженнях, відчуттях, узагальненнях [2, с. 109].

Отже, процес формування креативного мислення майбутніх вчителів, полягає в цілеспрямованому взаємодії, співпраці викладача та студентів в спеціально організованих умовах вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Андрієвська В. В. Креативність / В. В. Андрієвська ; [Гол. ред. В. Г. Кремень] // Енциклопедія освіти. – К.: ЮрінкомІнтер, 2008. – 432 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2003. – 352 с.
3. Торшина К. А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии / К. А. Торшина // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С. 124–133.
4. Шадриков В. Д. Деятельность и способности / В. Д. Шадриков. – М.: Изд. корп. «Логос», 1994. – 320 с.

Мороз Р. А. (Миколаїв, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ВМІНЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкрито зміст та напрями діяльності психологічної служби Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, в рамках якої студентам-волонтерам спеціальності «Психологія» надається можливість розвивати професійно важливі уміння, якості та компетенції.

Moroz R. (*Nicolayev, Ukraine*)

FORMATION OF PROFESSIONAL SKILLS OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS IN PROCESS OF VOLUNTARY ACTIVITY

The article presents the content and branches of activities of Nikolaev National University V. A. Sukhomlynsky psychological services where students of specialty «Psychology» are given the opportunity to gain important professional skills, qualities and competencies.

Участь молодих людей у волонтерському русі дозволяє їм як зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, так і розвивати власну професійну самосвідомість, професійну ідентичність, набувати практичний власний досвід та поглиблювати інтерес до обраної професії тощо. Мотивуючими чинниками волонтерської діяльності молодих людей, є: лідерство як бажання самоствердження в обраній відповідно власним уподобанням, здібностям та особистісним якостям діяльності, можливість досягти певних результатів та бути успішним в цій діяльності, що підвищує самооцінку; бажання допомагати іншим як прагнення бути відповідальним перед суспільством; великий діапазон вибору видів діяльності, в яких можлива самореалізація тощо. Волонтерська діяльність – це й формування особистісного й професійного світогляду, набуття соціальних знань й умінь, так додатковий ресурс професійного становлення та удосконалення професійно важливих для майбутнього фахівця навичок.

Однією з найважливіших форм набуття професійних компетенцій студентів напряму «Психологія» є активна участь в діяльності Психологічної служби Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського в якості тренерів, консультантів, психодіагностів, профорієнтологів тощо. В межах Психологічної служби МНУ імені В. О. Сухомлинського активно діють такі напрями: напрям психологічної діагностики на науковій аналітики. напрям тренінгових технологій; напрям профорієнтації; напрям психологічної просвіти; напрям кризового консультування та травмотерапії; напрям сімейної психології; школа волонтерів.

В кабінеті психологічної діагностики та наукової аналітики відбувається проведення анкетування з проблем адаптації до навчання у університету; проведення психологічних методик що вивчають особливості розвитку психологічної культури особистості студентів; проведення психологічного тестування для вивчення стану професійного самовизначення студентів університету. Кінцевою метою зазначеного напряму Психологічної служби є: вивчення стану процесу соціально-психологічної адаптації першокурсників та надання рекомендацій кураторам груп, студентам щодо оптимізації процесу адаптації до навчання в університеті; визначення ступеня професійного самовизначення студентів та прояснення для них професійно важливих якостей вкрай необхідних для реалізації у майбутньої професійної

діяльності; надання студентам та кураторам груп рекомендацій щодо оптимізації розвитку психологічної культури особистості та її окремих компонентів; виявлення та надання рекомендацій кураторам, активу студентських груп щодо профілактики конфліктності та агресивності серед студентів; надання рекомендацій керівнику кабінету тренінгових технологій та студентам-волонтерам Психологічної служби щодо розробки та впровадження корекційних програм.

Завданнями кабінету тренінгових технологій є: забезпечення успішної адаптації до умов навчання в університеті; підвищення мотивації до навчальної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення; формування та розвиток рефлексивних умінь та навичок (зокрема, професійної рефлексії); профілактика небезпечної поведінки та формування цінностей здорового способу життя; становлення комфортного безконфліктного студентського середовища; розвиток у студентів упевненості в собі, навичок цілепокладання, само презентації; розвиток та вдосконалення практичних навичок з організації тренінгової роботи студентів-психологів.

З метою підвищення психологічної культури усіх учасників навчально-виховного процесу шляхом висвітлення актуальних тем (за запитом), формування компетенцій студентів щодо налагодження міжособистісних стосунків, лідерства і керівництва, формування команди, мотивації підлеглих, вирішення конфліктів, запобігання професійного вигорання і подолання стресів, психологічної просвіти студентів щодо принципів і методів кризової інтервенції, психотерапії кризових станів і травматичних переживань; формування й розвитку практичних навичок надання психологічної допомоги у кризових станах, при травматичному стресі і посттравматичних стресових розладах, підвищення психологічної грамотності студентів щодо особливостей ефективного функціонування інституту сім'ї, підвищення готовності до шлюбно-сімейного життя, набуття навичок розробки та проведення тренінгів зі студентами, учнями старших класів (для студентів-волонтерів); набуття навичок сімейного консультування (для студентів-волонтерів) тощо діють кабінети психологічної просвіти, кабінет кризового консультування та травматерапії, кабінет профорієнтації, кабінет сімейної психології, школа волонтерів.

Таким чином, в процесі волонтерської діяльності в межах Психологічної служби МНУ імені В. О. Сухомлинського формується життєво-компетентна особистість студента-психолога, а також такі професійно значущі якості та компетенції, як почуття власної гідності, відповідальність за власне життя та інших, почуття незалежності й цілі, почуття компетентності – впевненість у власному професіоналізмі, емпатія, тренерські навички. Вміння прогнозувати й брати на себе відповідальність.

Голубенко Т. О. (Київ, Україна)

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТРУКТУРНО-
ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПАТРОНАЖНОЇ
РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ**

У тезах обґрунтовано необхідність дослідження науково-методичних аспектів структурно-функціональної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до патронажної роботи як однієї із пріоритетних технологій соціальної роботи з людьми похилого віку.

Golubenko T. (Kyiv, Ukraine)

**SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF
STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF PROFESSIONAL TRAINING
OF FUTURE SPECIALISTS SOCIAL SPHERE TO PATRONAGE WORK
WITH ELDERLY**

The article is studies the necessity of scientific and methodological aspects of structural-functional model of training future professionals to the social patronage of as one of the priority technologies of social work with elderly.

З метою посилення уваги українського суспільства до процесу старіння населення та забезпечення гармонізації соціальних відносин між представниками різних поколінь актуальним постає актуальним питання професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до патронажної роботи з людьми похилого віку.

Нові соціально-демографічні, соціально-економічні умови і високі вимоги до інтелектуального, професійного та духовно-етичного розвитку ставлять перед системою освіти України завдання, які безпосередньо відображаються на системі вузівської підготовки майбутніх соціальних працівників.

Водночас оптимізувати навчально-виховний процес можна лише на базі оволодіння студентами основними педагогічними знаннями та вміннями, для чого необхідний пошук таких варіантів прийняття найкращого науково-методичного рішення, які б найбільш продуктивно сприяли формуванню готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку. Для цього необхідно забезпечити цілеспрямованість навчання, посилення мотивації студентів до даного виду діяльності, підвищення рівня інформаційного наповнення змісту навчальних предметів, використання новітніх освітніх технологій, орієнтованих саме на підготовку особистості майбутнього соціального працівника.

Система підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку повинна враховувати наступні особливості: готовність є фундаментальною умовою успішного здійснення

патронажної роботи з людьми похило віку; готовність дозволяє модифікувати дії у випадку появи труднощів, що надзвичайно важливо для успішного вирішення складних ситуацій; готовність детермінує упорядкування процесу патронажної роботи; готовність персоніфікує процес професійної підготовки; готовність забезпечує позитивний ефект підготовленості студентів; професійна готовність – це конкретизація процесу самовираження, самореалізації студента; готовність сприяє професійній ідентифікації та самовизначенню в професії; готовність виступає інтегральним показником ефективності роботи вищого навчального закладу [1, С. 75].

У зв'язку із розширенням діапазону соціальної сфери та її напрямів і видів діяльності, постає потреба у підготовці фахівців для здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку, які потребують сторонньої допомоги. При з'ясуванні концептуальних засад підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку простежується прогностичний та випереджувальний характер трансформації соціальної сфери та її інфраструктури на сучасному етапі.

У структурі загальної професійної підготовки соціальних працівників слід зазначити підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери щодо здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку. Орієнтованість процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку передбачає, по-перше, надання загально-методичних знань про патронажну роботу; по-друге, розкриття змісту та особливостей патронажної роботи як одного із пріоритетних напрямів соціальної роботи; по-третє, врахування особливостей соціально-психологічного портрету людини похилого віку; по-четверте, забезпечення обізнаності студентів щодо нормативно-правового регулювання патронажної роботи з людьми похилого віку; по-п'яте, сприяння усвідомленню студентами доцільності створення соціальних інститутів для здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку. Виходячи із вищезазначеного, нами спроектовано структурно-функціональну модель, яка розкриває зміст підготовки соціального працівника до патронажної роботи з людьми похилого віку, що представляє одну із структурних підсистем професійної підготовки соціальних працівників. Запропонована нами структурно-функціональна модель відображає набір змістових операцій, необхідних для продуктивного засвоєння сутності патронажної роботи з людьми похилого віку, шляхи досягнення поставленої мети та забезпечує досягнення майбутніми соціальними працівниками певного рівня готовності, необхідного для ефективного здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку; основні показники готовності за конкретно визначеними критеріями: ціннісного, інформаційного, компетентнісного, діяльнісного [1, С. 123].

Отже, залежно від педагогічних орієнтирів і ціннісних підстав, під час використання теоретичних знань у виробничій діяльності соціальними працівниками після закінчення ВНЗ складається не тільки теоретична, а й

практична готовність до патронажної роботи з людьми похилого віку, що реалізується у більш якісному її здійсненні.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Голубенко Т. О. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Тетяна Олександрівна Голубенко. – Київ, 2015. – 227 с.

Бибик Д. Д. (Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У тезах обґрунтовано та висвітлено соціальне проектування, проектну діяльність в соціальній роботі у системі формування проектувальних умінь майбутніх соціальних працівників, як одну з найбільш актуальних напрямів соціальної роботи.

Bibik D. (Kyiv, Ukraine)

SOCIAL PROJECTING IN STRUCTURE OF PROFESSIONAL PREPARATION FUTURE SOCIAL WORKERS

In theses substantiated and cover social engineering, project activity in social work in the system forming the design skills of future social workers as one of the most pressing areas of social work.

Професійна підготовка соціальних працівників як відносно нова дослідницька проблема лише фрагментарно висвітлена в наукових дослідженнях з педагогіки, соціальної педагогіки, соціальної психології у контексті соціального проектування та формування проектувальних умінь майбутнього соціального працівника. Основи соціального проектування в структурі соціальної роботи, соціальної педагогіки, професійної педагогіки розглядаються в науковому доробку Н. Коршунової, О. Кравець, О. Кузнецова, В. Курбатова, О. Курбатової, В. Лукова, С. Харченка, М. Кратінова.

З огляду на зростання значущості проектування в різних сферах діяльності людства (виробництві, політиці, мистецтві тощо), виділення його в окрему галузь діяльності, не можна оминути проблеми його застосування в соціальній роботі. Ця проблема, на жаль, недостатньо вивчена. Дуже схематично розкрито значущість проектування для оптимізації зв'язку соціальної роботи як науки з соціальною роботою як практичною діяльністю; недостатньо висвітлено застосування проектування, методу проектів у підготовці фахівців із соціальної роботи. Не можна не констатувати необхідність узагальнення та систематизації наукових уявлень про проектування, отриманих у проблемному полі соціальної роботи як науки. Ми

вважаємо, що узагальнення та систематизація наукових уявлень про проектування в соціальній роботі, визначення специфіки та функцій проектної діяльності, характерної для різних елементів структури соціальної роботи (науки, практики, навчальної дисципліни) сприятиме розвитку вітчизняної теорії та практики соціальної роботи.

У зв'язку з вище викладеним вважаємо, що зміст та навчально-методичні характеристики проектувальної підготовки майбутнього соціального працівника мають враховувати означену специфіку проектувальної діяльності. Тому передбачені навчальним планом психолого-педагогічні, спеціальні, загально-гуманітарні дисципліни, хоча й несуть на собі відповідне смислове навантаження, але не можуть сповна забезпечити формування проектувальних умінь майбутнього соціального працівника. Вважаємо, з огляду на це, що необхідно вводити спеціальні навчальні дисципліни, які б давали змогу комплексно забезпечувати формування проектувальних умінь соціального працівника на методологічному, теоретичному та прикладному рівнях. Введення таких додаткових дисциплін на старших курсах навчання є найдоцільнішим, оскільки забезпечує використання набутих знань під час двох основних виробничих практик у соціальних закладах та соціальних установах.

Таким чином, проектування можна розподілити на дві взаємопов'язані складові: розроблення певного проекту (передбачає визначення мети і завдань проекту, окреслення засобів, методів та організаційних форм його реалізації, визначення етапів та процедур реалізації, хронологічних меж, формулювання критеріїв та визначення методів оцінки ефективності проекту (відповідно до його очікуваних результатів запроєктованій меті та завдань)); виконання проекту, яке здебільшого здійснюється вже існуючими структурами, або, за необхідності, спеціально створюваними підрозділами («персоналом проекту», «командою»); виконання проекту включає організацію (роз поділ функцій (обов'язків) та відповідальності, координацію, мотивацію, комунікацію, моніторинг, контроль, які поєднуються процесом управління та спільними діями персоналу (команди) щодо реалізації цілей проекту. Слід зауважити, що зазначені складові часто виконуються різними групами людей (наприклад, проект певної технології розробляється в науково-дослідній установі, а реалізація даного проекту, впровадження технології у практику – в соціальній службі (службах)). Тому узгодженість розроблення та виконання проекту є важливою проблемою, одним із найслабкіших місць проектування. Окремим, специфічним різновидом проектування є соціальне проектування – технологія розроблення та наукового обґрунтування варіантів планового розвитку нових соціальних процесів та явищ; різновид усвідомленої інноваційної діяльності. Більшість навчально-методичних джерел із соціальної роботи визнає, що проектування є однією з провідних технологій соціальної роботи [3, 4].

Тому запорукою ефективності підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи – врахування в ній тенденцій розвитку соціальних проблем і потреб, які зумовлюватимуть соціальне замовлення на соціальну

роботу. Підготовка фахівців із соціальної роботи повинна базувати ся на прогнозуванні зазначених тенденцій і проектуванні змісту, методів та форм навчання, адекватних прогнозованим проблемам і потребам суспільства. Безперечно, врахування цих вимог суттєво підвищить якість підготовки, а звідси – якість соціальної роботи, яку здійснювати муть названі фахівці.

Ми вважаємо, що роль проектування у практичній діяльності фахівців із соціальної роботи, соціальних служб полягає в значущості механізмів проектної діяльності для здійснення ефективної соціальної роботи (створення та впровадження інноваційних технологій соціальної роботи).

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Кримський С. Б. Проект і проектування в сучасній цивілізації // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико-зорієнтований збірник / С. Б. Кримський ; [Наук. кер. і редактор І. Г. Єрмаков]. – К.: Департамент, 2003. – С. 6-15.
2. Луков В. Л. Социальное проектирование / В. Л. Луков. – М., 1997. – С. 41-66.
3. Словарь-справочник по социальной работе / [Под ред. Е. И. Холостовой]. – М.: Юрист, 2000. – С. 250-252.
4. Тюття Л. Т. Соціальна робота (теорія і практика): Навч. пос. / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – С. 258-263.

Слозанська Г. І. (Тернопіль, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У тезах обґрунтовано необхідність формування професійної спрямованості майбутніх соціальних працівників під час професійної підготовки у ВНЗ та розкрито механізми реалізації цього процесу.

Slozanska H. (Ternopil, Ukraine)

FORMATION OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS DURING THEIR TRAINING AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article is based on the analysis of the necessity of formation of a professional orientation of future social workers during their training at the university and the mechanisms of implementation of this process.

В епоху соціально-економічних, політичних змін, які відбуваються в суспільстві Україні вкрай необхідні висококваліфіковані фахівці, здатні ефективно вирішувати професійні завдання, розвиватися, вкладати в розбудову національної економіки, розвиток країни. Саме тому питання підвищення якості вищої освіти в Україні є особливо актуальним. Якісна

підготовка майбутніх фахівців у ВНЗ, наближення змісту освіти до потреб суспільства та ринку праці забезпечить розвиток людського потенціалу та конкурентоспроможності нашої держави.

Формування професійної спрямованості у студентів у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ є актуальним завданням сучасної вищої освіти в Україні. Спрямованість на професію, чітка мотивація, професійний розвиток ще у стінах ВНЗ дозволить майбутнім випускникам чітко визначити сферу свого майбутнього працевлаштування, вибрати вектор розвитку, задовольнити професійні інтереси і потреби. Поєднання якісного змісту освіти із сформованістю професійної спрямованості у випускників ВНЗ сприяє більш успішному їх працевлаштуванню.

Сфера соціальних послуг особливо гостро потребує фахівців, які б проявляли бажання працювати у соціальних службах, установах і організаціях після закінчення ВНЗ, прагнули допомагати людям, володіли важелями впливу, вміли і знали як покращити систему надання послуг населенню, прагнули розвиватися і розвивати соціальну роботу, впроваджувати нові підходи, нові бачення. Саме тому на даному етапі розвитку суспільства вкрай необхідно звернути увагу та переосмислити основні підходи до організації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.

Усвідомлена та емоційно виражена орієнтація особистості на певний вид професійної діяльності дозволяє їй, будучи студентом, розвиватися в правильному напрямі [5] та більш предметно зосередитися на своїй майбутній професійній діяльності, глибше її пізнати [6], визначитись в плані знанневих пріоритетів; сформувати професійно необхідні вміння і навички.

Домінуючу роль у формуванні професійної спрямованості особистості, на думку Е. Зеєра й Є. Іванченка [2; 3], відіграє якісно організована система професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ. Проте, нажаль, не все залежить від самих ВНЗ. Студенти мають розуміти та усвідомлювати чому їм необхідно засвоювати теоретичний матеріал, як його можна використати на практиці, для чого їм отриманні знання, з ким і чим їм прийдеться працювати в майбутньому. Це важливі аспекти, які також варто враховувати в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з соціальної роботи у ВНЗ.

Моделювання професійної діяльності, використання сучасних методик навчання, прогресивних технологій, застосування інноваційних підходів дозволяє максимально наблизити зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ до їх майбутньої професійної діяльності. Моделюванням професійної діяльності у навчальному процесі передбачає створення умов, за яких студенти в процесі навчання розв'язують комплексні «квазіпрофесійні» завдання, спрямовані на формування інтелектуальних і практичних умінь, необхідних для успішної професійної діяльності [4].

Моделювання професійної діяльності майбутніх соціальних працівників невід'ємно пов'язане і з формуванням їх професійної спрямованості під час навчання у ВНЗ. Адже, моделювання розуміється і як відтворення характеристик одного об'єкта на іншому, що обумовлено раніше

визначеною метою та орієнтоване на практичне застосування результатів [1]. Тобто, моделювання професійної діяльності дозволяє визначити необхідні випускнику компетентності, види діяльності, зміст професійної освіти, освітні технології, форми і засоби організації навчального процесу [1, с. 2]. які сприятимуть професійному самовизначенню самого випускника, а, головне, мотивуватимуть на професійний розвиток.

Мотивація, самомотивація є рушійним фактором, який викликає активність студента, визначає його професійну спрямованість [2, 3]; формує ставлення до обраного фаху, що виражається в задоволеності обраною професією і перспективах професійного зростання; впливає на формування професійно-необхідних якостей майбутнього фахівця [6]; розвиває особистісне прагнення застосовувати отримані знання, досвід, здібності в галузі обраної професії.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Борисова О. Н., Карасьова Л. А. Моделирование в профессиональной деятельности преподавателя университета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eprints.tversu.ru/891/1>

2. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития: учеб. пособ. для студентов высших учебных заведений / Э. Ф. Зеер. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 240 с.

3. Іванченко Є. А. Дослідження щодо виявлення професійної спрямованості студентів та результати її формування в системі інтерактивної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Наука і освіта. – Одеса, 2009. – № 10. – С. 123–129.

4. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений – Ростов-на-Дону: – Феникс, 1998. – 544 с.

5. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.

6. Шевченко Л. М. Професійна спрямованість: методологічний аспект / Л. М. Шевченко // Науковий вісник. – К., 2005. – Вип. 88. – С. 204–215.

Кутузова Н. Г. (Одесса, Украина)

ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ: СЕГОДНЯ И ЗАВТРА

В работе дан анализ образовательного процесса в Украине и перспективы его развития.

Kutuzova N. (Odessa, Ukraine)

EDUCATION IN UKRAINE: TODAY AND TOMORROW

In the provides an analysis of educational process in Ukraine and prospects for its development.

Украинское общество переживает период обновления. Чтобы войти в семью цивилизованных народов, Украине нужно особое внимание уделить воспитанию молодёжи. Демократизация общества вскрыла корни ошибок, упущений и застоя в сфере образования. Необходимы новые подходы к подготовке специалистов: преодоление формализма, заорганизованности, оторванности от жизни и её насущных задач, игнорирования острых проблем.

Социально-политический кризис в Украине влияет не только на образование, но и на гражданское воспитание молодёжи. Низкий авторитет власти, особенно исполнительной и судебной, криминальная обстановка в стране, неопределённость перспектив развития, тяготы экономики – всё это не способствует воспитанию патриота, человека достойного, ориентированного на честный труд, толерантного к другим людям.

Обостряющаяся проблема безработицы и размеры оплаты за труд снижают мотивацию молодёжи к получению высшего образования. Недоборы студентов в вузы наглядно продемонстрировали это в текущем учебном году. То, что подросток, моющий машины, получает больше доцента, то, что производить товары менее выгодно, чем их продавать и перепродавать, ставит перед молодёжью нелёгкую альтернативу: стоять в ларьке и получать сразу живые деньги, или окончить вуз и опять прийти в такой же ларёк.

Дополнительные трудности в образовании и воспитании создаёт положение культуры в Украине: рынок наводнён литературной макулатурой, фильмами, пропагандирующими жестокость, жадность и ненависть. Насаждаемый многими нашими и зарубежными СМИ культ бездуховности, насилия, порнографии захлестнул страну. Приоритет национальных ценностей оттеснён на задворки. Растёт влияние факторов, примитивизирующих развитие личности, поощряющих циничное отношение к согражданам и стране в целом, которые рассматриваются как средство достижения личных выгод, а не благих общественных целей.

Реформа образования невозможна без серьёзной переориентации экономической, культурной и политической деятельности. В экономической сфере требуется реальная, подкреплённая материальными ресурсами приоритетность образования. Оно давно финансируется по остаточному принципу, но ситуация никогда не была так тяжка, как сейчас. Только существенные материальные вливания могут остановить процесс обескровливания всей системы образования и связанной с ней науки. Необходимо обеспечить стабильное финансирование образования не менее десяти процентов от расходной части бюджета, науки – в размере 5% годового бюджета. Это позволит довести заработную плату работников образования до уровней, предусмотренных Законом об образовании, студенческие стипендии до реального прожиточного уровня. Право на хотя бы пристойную жизнь должны иметь все студенты, большинство из которых сейчас вынуждены подрабатывать уже с первого курса в ущерб учёбе.

Нужно привести систему оплаты труда в государственном секторе экономики к реализации принципа оплаты в соответствии с квалификацией работника, без чего невозможно рассчитывать на рост престижа образования и образованности; разработать и последовательно осуществлять налоговые льготы для всей системы образования. Необходимо так же поощрять педагогическое творчество на всех уровнях преподавания, предусматривая различные формы стимулирования педагогических инноваций и эффективно, творчески работающих педагогов.

Для возрождения Украины требуется повышение уровня образованности всего народа, а не только элиты, поскольку элитарность сейчас измеряется не интеллектом, а тяжестью кошелька. Относительно узкий слой элиты не может решить задачи преодоления кризиса в Украине. Нужно конституционно закрепить непрерывное образование всего народа приоритетным делом государства, общества и каждого человека как непереносимое условие устойчивого развития страны. От образованности населения, его высокой культуры во многом будет зависеть направление и темпы поступательного развития Украины. Особое внимание (включая финансовую поддержку) нужно уделять обучению одарённых учащихся, поддерживать их, создавая условия для максимального развития всех, с учётом способностей каждого.

В настоящее время в области воспитания главной целью государства должно стать воспитание человека – Патриота Украины, беззаветно преданного Родине, ориентированного на приоритет украинских национальных ценностей при уважении к другим культурам и другим народам нашей страны. Разумно учитывать опыт демократии и культуры других стран нужно без восторженно-бездумного отношения к нему. Воспитание культурного человека – это не только педагогическая проблема. Это задача развития всего нашего общества. Вырвать образование и воспитание из широкого социального контекста невозможно.

Воспитание специалиста нового типа нужно осуществлять на всех этапах учебно-воспитательной деятельности, начиная с подачи заявления о поступлении в вуз.

Констатируя, что украинское общество и его ценности находятся в кризисе, мы не нагнетаем катастрофизм: правильный диагноз даже самой тяжёлой болезни – необходимый шаг к лечению.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

-
- Азаркіна О. В.** Одеська міська рада (Одеса, Україна), начальник відділу соціальної роботи Одеського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – **105**
- Ангелова А. О.** Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат філософських наук, кафедра культурології, докторант – **24**
- Артюхіна Н. В.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології і психології розвитку особистості – **30**
- Асєєва Ю. О.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги – **79**
- Атрощенко Т. О.** Мукачівський державний університет (Мукачево, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти – **201**
- Базика Є. Л.** Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (Миколаїв, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та спеціальної освіти – **28**
- Баскіна В. В.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), асистент кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги – **79**
- Башкір О. І.** Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи – **63**
- Бибик Д. Д.** Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна), старший викладач кафедри теорії та технології соціальної роботи – **263**
- Богуславська Ю. Ю.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **49**

- Боделан М. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший преподаватель кафедри соціальної роботи та кадрового менеджмента – **132**
- Боровик Т. М.** Черкаський державний бізнес-коледж (Черкаси, Україна), методист – **208**
- Бриндіков Ю. Л.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **120**
- Вейга Селсіо** Одеський національний політехнічний університет (Бенгела, Ангола), спеціальність «Нетрадиційні та відновлювальні джерела енергії», магістрант – **195**
- Возна Ю. В.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **134**
- Волошенко М. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **107**
- Волощук Д. А.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), асистент кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги – **81**
- Воронцова М. В.** Государственное бюджетное учреждение социального обслуживания населения Ростовской области «Социальный приют г. Таганрога для лиц без определенного места жительства» (Таганрог, Россия), директор, кандидат педагогических наук, доцент – **146**
- Восканян Е. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту, студентка – **87**
- Гаманюк В. А.** Криворізький державний педагогічний університет (Кривий Ріг, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання – **169**
- Гедзур А. С.** Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кафедра соціальної педагогіки, аспірантка – **160**
- Глушкова Н. М.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук – **45**

- Голова Н. І.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **93**
- Голубенко Т. О.** Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи – **261**
- Горват-Янушевська І. І.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), викладач кафедри соціальної роботи – **210**
- Гордієнко І. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **95**
- Грабчак О. В.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **70**
- Гудзь Т. О.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **178**
- Гуляс Я. Ю.** Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет» (Покровськ, Україна), студентка – **230**
- Данилюк К. В.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), асистент кафедри менеджменту – **138**
- Дереш В. С.** Херсонський державний університет (Херсон, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології – **183**
- Дідик Н. М.** Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи – **223**
- Дубич К. В.** Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна), доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри соціальної політики – **68**

- Єрмакова С. С.** Одеська державна академія будівництва та архітектури (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри філософії, політології, психології та права – **193**
- Замашкіна О. Д.** Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Ізмаїл, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури – **113**
- Іванова О. С.** Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарної підготовки – **20**
- Каркач А. В.** Полтавський інститут економіки і права (Полтава, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи – **129**
- Кийко Н. М.** ВСП «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів та природокористування України» (Рівне, Україна), викладач – **84**
- Кисельов К. С.** Донбаський державний педагогічний університет (Слов'янськ, Україна), аспірант – **256**
- Ковальчук І. В.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **126**
- Колот С. А.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), кандидат психологических наук, доцент, декан гуманитарного факультета – **122**
- Коняшина І. Б.** Кіровоградський медичний коледж імені Є. Й. Мухіна (Кропивницький, Україна), методист навчально-методичного підрозділу – **212**
- Корнєщук В. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **199**
- Корнієнко В. О.** Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна), пошукувач кафедри теорії та методики професійної освіти – **72**
- Костюченко Т. М.** Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кафедра соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій, аспірантка – **206**

- Котломанітова Г.О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи – **136**
- Кримова Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **162**
- Куліш В. І.** Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (Кропивницький, Україна), кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри практичної психології – **214**
- Кутузова Н. Г.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), кандидат исторических наук, доцент кафедры правоведения – **267**
- Лазарева А. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **75**
- Лисенко О. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **162**
- Литвиненко С. А.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології і психотерапії – **254**
- Лук'янова К. А.** Криворізький державний педагогічний університет (Кривий Ріг, Україна), асистент кафедри теорії і практики початкової освіти – **152**
- Марахина Е. Л.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), преподаватель кафедры социальной работы и кадрового менеджмента – **37**
- Марущенко О. А.** Харківський національний медичний університет (Харків, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії – **252**
- Мелконян А. Р.** Таганрогский институт управления и экономики (Таганрог, Россия), студентка – **146**
- Мишковський Р. В.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **98**

- Моїсєєва Т. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства – **91**
- Мороз Р. А.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **258**
- Москалюк О. І.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **242**
- Мосьпан Н. В.** Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу – **203**
- Музика Ю. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **109**
- Мхитарян О. Д.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання мови та літератури – **228**
- Нджике Амугу Софи М.** Одесский национальный политехнический университет (Яунде, Камерун), специальность «Информатика», магистрант – **143**
- Нємцев Е. М.** Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет» (Покровськ, Україна), старший викладач кафедри електромеханіки і автоматики – **225**
- Нємцева Н. С.** Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет» (Покровськ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальнонаукової підготовки – **225, 230**
- Никон Н. А.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), кандидат социологических наук, доцент кафедры социальной работы и кадрового менеджмента – **34**
- Овод Ю. В.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **245**

- Онищук В. М.** Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Одеса, Україна), доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології – **51**
- Патик Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **199**
- Пелісьє Ю. П.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **221**
- Петровська К. В.** Бердянський державний педагогічний університет (Бердянськ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти – **240**
- Пісоцька М. Е.** Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, докторант – **233**
- Попова А. С.** Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих (Київ, Україна) Національної академії педагогічних наук України, відділ зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих, аспірантка – **149**
- Рабійчук С. О.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **118**
- Райчева А. С.** Благодійний фонд «Ромів Бесарабії «Амаро Тернімос» (Одеса, Україна), президент – **109**
- Ремез Н. Д.** Одеський регіональний центр оцінювання якості освіти (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, заступник директора – **41**
- Романовська Л. І.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки – **190**
- Роменська Т. Г.** Державний комплекс соціальної реабілітації дітей-інвалідів (Миколаїв, Україна), завідувач кабінету соціальної реабілітації Навчально-методичної служби, аспірант Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України – **100**

- Рудько О. М.** ВСП «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів та природокористування України» (Рівне, Україна), викладач – **84**
- Русановська О. Г.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту, магістрантка – **61**
- Русіна Н. Г.** ВСП «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів та природокористування України» (Рівне, Україна), кандидат педагогічних наук, викладач – **84**
- Саврасов М. В.** Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» (Слов'янськ, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології – **219**
- Селищева І. А.** Криворізький державний педагогічний університет (Кривий Ріг, Україна), аспірант кафедри педагогіки – **175**
- Семенкова А. Н.** Одесский национальный политехнический университет (Одесса, Украина), старший преподаватель кафедры социальной работы и кадрового менеджмента – **47**
- Середа І. В.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти – **157**
- Сероветник В. С.** Національна академія внутрішніх справ (Київ, Україна), курсант – **237**
- Синякова В. Б.** Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи – **22**
- Слозанська Г. І.** Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи – **265**
- Слюсаренко О.** Національний фармацевтичний університет (Харків, Україна), старший викладач кафедри фізичного виховання та здоров'я – **39**
- Стельмах С. С.** Український католицький університет (Львів, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, виконуючий обов'язки декана факультету наук про здоров'я – **185**

- Сторож В.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, викладач кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги – **249**
- Сурякова М. В.** Національна металургійна академія України (Дніпро, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки – **43**
- Ткаченко С. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **235**
- Тодорцева Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту – **155**
- Толмачов О. А.** Клінічний госпіталь Державної прикордонної служби України (Одеса, Україна), лікар-психіатр – **89**
- Фомін В. В.** Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра теорії і методики професійної освіти, докторант – **180**
- Фурдуй С. Б.** Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Ізмаїл, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури – **111**
- Хорошилова Н. В.** Криворізький державний педагогічний університет (Кривий Ріг, Україна), викладач кафедри німецької мови та літератури з методикою викладання – **166**
- Христич А. Л.** Международная организация труда (Неон, Швейцарія), спеціаліст по управленню ІКТ-проектами – **122**
- Циган Н. В.** Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (Старобільськ, Україна), кафедра державної служби, адміністрування та управління, аспірантка – **247**
- Чаграк Н. І.** ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і країнознавства – **188**
- Чепурна О. О.** Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації (Харків, Україна), головний спеціаліст відділу дошкільної, загальної середньої, корекційної та позашкільної освіти управління освіти і науки – **173**

- Черних О. О.** Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Старобільськ, Україна), кафедра соціальної педагогіки, пошукувач – **164**
- Черниченко Д. Г.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту, магістрант – **65**
- Чобану А. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту, магістрант – **128**
- Шевченко Н. Ф.** Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна), доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності – **43**
- Шинкаренко В. М.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичних методів аналізу економіки – **216**
- Шинкаренко Л. В.** Міжнародний гуманітарний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри бізнес-адміністрування і корпоративної безпеки – **216**
- Юдин А. В.** Гентський університет (Гент, Бельгія), кандидат філологічних наук, доцент, професор російського мовознавства кафедри мов і культур – **53**
- Яковлєв І. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кафедра історії та етнології України, аспірант – **141**
- Ямницький В. М.** Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології і психотерапії – **254**

LIST OF AUTHORS

-
- Angelova A.** National Pedagogical Dragomanov University (Kiev, Ukraine), Ph.D, doctoral student of Culturology Department – **24**
- Artyukhina N.** Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of General Psychology and Psychology of Personality Department – **30**
- Asieieva Y.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of Psychiatry, Narcology, Psychology and Social Assistance Department – **79**
- Atroshchenko T.** Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Preschool and Primary Education Department – **201**
- Azarkina O.** Odessa City Council (Odessa, Ukraine), the Head of Department of Social Work Odessa City Center of Social Service for family, children and youth – **105**
- Bashkir O.** Kharkiv National University named after G. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, doctoral student of General and High School Pedagogics Department – **63**
- Baskyna V.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), the Assistant of Psychiatry, Narcology, Psychology and Social Assistance Department – **79**
- Bazyka E.** Mykolaiv interregional institute of development of man Higher Educational Establishment is «Open international university of development of man «Ukraine» (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Psychology and Special Education Department – **28**
- Bibik D.** M. P. Drahomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine), the Senior teacher of the Theory and Technology of Social Work Department – **263**
- Boguslavska Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **49**
- Bodelan M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **132**

- Borovyk T.** Cherkassy state business-college (Cherkassy, Ukraine), methodist – **208**
- Bryndikov Yu.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytsky, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **120**
- Chahrak N.** Precarpathian National Vasyl Stefanyk University (Ivano-Frankivsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Foreign Languages and Country Studies Department – **188**
- Chepurna O.** The Department of Science and Education of Kharkiv Regional State Administration (Kharkiv, Ukraine), Chief Specialist of pre-school, secondary, correctional and non-formal education of Education and Science Management – **173**
- Chernichenko D.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Department of Social Work and Staff Management, magister – **65**
- Chernykh O.** State institution «Luhansk National University named after Taras Shevchenko» (Starobilsk, Ukraine), Department of Social Pedagogy, applicant – **164**
- Chobany A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Department of Social Work and Staff Management, magister – **128**
- Daniluk K.** Rivne State Humanitarian University (Rivne, Ukraine), the Teacher of the Management Department – **138**
- Deresh V.** Kherson State University (Kherson, Ukraine) Ph.D, the Senior lecturer of the Social Work, Social Pedagogy and Sociology Department – **183**
- Didyk N.** Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ogienko (Kamianets-Podilskyi, Ukraine), Ph.D, the professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work – **223**
- Dubych K.** M. P. Drahomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine), Ph.D, Associate professor, the professor of Social Policy Department – **68**
- Fomin V.** Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, doctoral student of Theory and Methodology of Professional Education Department – **180**
- Furduy S.** Izmail State University of Humanities (Izmail, Ukraine), Ph.D, Associate professor, the Head of the Department of Social work, Social Pedagogy and Physical Culture – **111**

- Glushkova N.** Odessa State University of Ecology (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Ukrainian Studies and Social Science Department – **45**
- Golova N.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **93**
- Golubenko T.** M. P. Drahomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the professor of the Department of Theory and Technology of Social Work – **261**
- Gordiyenko I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **95**
- Gudz T.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Social Work and Social Pedagogy Department – **178**
- Gulyas Y.** Krasnoarmeisk Industrial Institute of Donetsk National Technical University (Pokrovsk, Ukraine), student – **230**
- Hamanyuk V.** Kryvyj Rih State Pedagogical University (Kryvyj Rih, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the German Language and Literature with Teaching Methods Department – **169**
- Hedzur A.** National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine), Social Pedagogy Department, postgraduate student – **160**
- Horvat-Yanushevska I.** Mykolayiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi (Mykolaiv, Ukraine), the Senior teacher of the Social work Department – **210**
- Hrabchak O.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **70**
- Ivanova O.** Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Social-Humanitarian Training Department – **20**
- Karkach A.** Poltava Institute of Economics and Law (Poltava, Ukraine), the Senior lecturer of the Social Work Department – **129**
- Khoroshilova N.** Kryvyj Rih State Pedagogical University (Kryvyj Rih, Ukraine), the Lecturer of the German language and Literature with Teaching Methods Department – **166**
- Khrystich A.** International Labour Organization (Nyon, Switzerland), ICT Project Manager Specialist – **122**

- Kiselev K.** Donbass State Pedagogical University (Slavyansk, Ukraine), postgraduate student – **256**
- Kolot S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Dean of the Faculty of Humanities – **122**
- Konyashyna I.** Kirovohrad Medical College named after E. Mukhin (Kropyvnytskyi, Ukraine), the Methodist of the Training Resource Department – **212**
- Korneshchuk V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Social Work and Staff Management – **199**
- Kornienko V.** Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine), applicant of Theory and Methodology of Professional Education Department – **72**
- Kostiuchenko T.** State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy» (Odessa, Ukraine), Department of the Social Pedagogy, Psychology and Pedagogical Innovation, postgraduate student – **206**
- Kotlomanitova G.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Special Education and Social Work Department – **136**
- Kovalchuk I.** Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogics and Social Work Department – **126**
- Krymova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **162**
- Kulish V.** Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher Practical Psychology Department – **214**
- Kutuzova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Justice Department – **267**
- Kyyko N.** Separated subdivision of NULES of Ukraine «Rivne College» (Rivne, Ukraine), the lecturer – **84**
- Lazareva A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **75**

- Lukyanova K.** Kryvyj Rih State Pedagogical University (Kryvyj Rih, Ukraine), the Assistant of Department of Theory Practices of Primary Education – **152**
- Lysenko O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **162**
- Lytvinenko S.** Rivne State Humanitarian University (Rivne, Ukraine), Ed.D, Full Professor of the Department of Practical Psychology and Psychotherapy – **254**
- Marahina E.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **37**
- Marushchenko O.** Kharkiv National Medical University (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Philosophy Department – **252**
- Melkonjan A.** Taganrog Institute of Management and Economics (Taganrog, Russia), student – **146**
- Mkhytaryan O.** Mykolaiv V. Sukhomlinsky National University (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Methods of Teaching language and Literature Department – **228**
- Moiseeva T.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Justice Department – **91**
- Moroz R.** Mykolaiv V. Sukhomlinsky National University (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **258**
- Moskaliuk O.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogics Department – **242**
- Mospan N.** Borys Grinchenka Kyiv University (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of English Philology and Translation Department – **203**
- Muzika J.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **109**
- Myshkovskyi R.** Yuriy Fedkovych Chernovtsy National University (Chernovtsy, Ukraine), assistant of the Pedagogy and Social Work Department – **98**
- Nikon N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **34**

- Njike Amougou Sophie M.** Odessa National Polytechnic University (Yaounde, Cameroon), speciality «Computer Science», magister – *143*
- Nyemtsev E.** Krasnoarmeisk Industrial Institute of Donetsk National Technical University (Pokrovsk, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Electromechanics and Automatics – *225*
- Nyemtseva N.** Krasnoarmeisk Industrial Institute of Donetsk National Technical University (Pokrovsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the General Scientific Training Department – *225, 230*
- Onishcuk V.** Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Sociology Department – *51*
- Ovod Y.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogics Department – *245*
- Patik Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Teacher of the Department of Social Work and Staff Management – *199*
- Pelissier J.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – *221*
- Petrovskaya C.** Berdyansk State Pedagogical University (Berdyansk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Head of the Department of Social Work and Inclusive Education – *240*
- Pisotskaya M.** Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda (Kharkiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, doctoral student of General Pedagogy and Higher School Pedagogy Department – *233*
- Popova A.** Institute Pedagogical and Adult Education National Academy Pedagogical Sciences of Ukraine (Kiev, Ukraine), postgraduate student of the Department of Foreign Systems in Teacher Education and Adult Education – *149*
- Rabiychuk S.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – *118*
- Raicheva A.** Charitable Foundation «Romany of Bessarabia Amaro Ternimos» (Odessa, Ukraine), President – *109*
- Remez N.** Odessa Regional Center for education quality assessment (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Deputy Director – *41*

- Romanovska L.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy – **190**
- Romenska T.** State Complex for Social Rehabilitation of Disabled Children (Mykolaiv, Ukraine), Head of the Social Rehabilitation Office of the Educational and Methodological Service, postgraduate student of Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine – **100**
- Rudko O.** Separated subdivision of NULES of Ukraine «Rivne College» (Rivne, Ukraine), the lecturer – **84**
- Rusanovskaya A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Department of Social Work and Staff Management, magister – **61**
- Rusina N.** Separated subdivision of NULES of Ukraine «Rivne College» (Rivne, Ukraine), Ph.D, the lecturer – **84**
- Savrasov N.** State Higher Educational Establishment «Donbas State Pedagogical University» (Slovyansk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the General Psychology Department – **219**
- Selischeva I.** Kryvyj Rih State Pedagogical University (Kryvyj Rih, Ukraine), postgraduate student of Pedagogics Department – **175**
- Semenkova A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **47**
- Sereda I.** Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Special Education Department – **157**
- Serovetnyk V.** National Academy of Internal Affairs (Kiev, Ukraine), cadet – **237**
- Shevchenko N.** Zaporozhye National University (Zaporizhzhya, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Pedagogics and Psychology of Educational Activity – **43**
- Shynkarenko L.** International Humanitarian University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Business Administration and Corporate Security – **216**
- Shynkarenko V.** Odessa national economic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of the Mathematical Methods Analysis of Economics – **216**

- Slozanska H.** Ternopil National Pedagogical University named after V. Gnatuk (Ternopil, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Pedagogy and Social Work Department – **265**
- Slyusarenko O.** National University of Pharmacy (Kharkiv, Ukraine), the Senior Lecturer of the Department of Physical Education and Health – **39**
- Stelmakh S.** Ukrainian Catholic University (Lviv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Acting Dean of the Health Sciences Faculty – **185**
- Storozh V.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Teacher of Psychiatry, Narcology, Psychology and Social Assistance Department – **249**
- Suryakova M.** National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipro, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Engineering Pedagogy Department – **43**
- Syniakova V.** National Pedagogical Dragomanov University (Kiev, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theory and Technology of Social Work Department – **22**
- Tkachenko S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **235**
- Todortseva J.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social Work and Staff Management – **155**
- Tolmachev A.** Clinical Hospital of State Border Service of Ukraine (Odessa, Ukraine), the Psychiatrist – **89**
- Tsigan N.** Luhansk National University named after Taras Shevchenko (Starobilsk, Ukraine), postgraduate student of Public Service, Administration and Management Department – **247**
- Veiga Selsio** Odessa National Polytechnic University (Benguela, Angola), speciality «Unconventional and updated energy sources», magister – **195**
- Voloshchuk D.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), the Assistant of Psychiatry, Narcology, Psychology and Social Assistance Department – **81**
- Voloshenko M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Department of Social Work and Staff Management – **107**

- Vorontsova M.** State budgetary institution of social service of the population of the Rostov region «The Social shelter of Taganrog for persons without a certain residence» (Taganrog, Russia), the Headmaster, Ph.D, the Associate professor – **146**
- Voskanjn E.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Department of Social Work and Staff Management, student – **87**
- Vozna Y.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – **134**
- Yakovlev I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), postgraduate student of History and Ethnography of Ukraine Department –
- Yamnytsky V.** Rivne State Humanitarian University (Rivne, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Department of Practical Psychology and Psychotherapy – **254**
- Yermakova S.** Odessa State Academy of construction and architecture (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor of the Department of Philosophy, Political Science and Law – **193**
- Yudin A.** Ghent University (Ghent, Belgium), Ph.D, the Associate professor, professor of Russian Linguistics of Languages and Cultures Department – **53**
- Zamashkina O.** Izmail State Humanitarian University (Izmail, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of Social work, Social Pedagogy and Physical Culture – **113**

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
ВОСЬМОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
м. Одеса, 17 листопада 2016 р.**

Головний редактор В. В. Корнєщук

Підписано до друку 15.11.2016.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 17,3.
Наклад 110 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

